

FIDES

BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH

ISSN 1426-3777 Rok 23 • 2017 • Nr 1(44)

RADA NAUKOWA

ks. dr Anton Babják, Katolicki Uniwersytet w Ružomberku
dr hab. Henryka Ilgiewicz, Uniwersytet Wileński
dr hab. Maria Kocójowa, prof. UJ, Uniwersytet Jagielloński
dr hab. Swietłana Krawczenko, Narodowy Uniwersytet w Łucku
dr hab. prof. Maria Piśtyczak-Majerowicz, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie
prof. dr hab. Roland Prejs OFMCap, Katolicki Uniwersytet Lubelski
bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski, Papieski Wydział Teologiczny we Wrocławiu
prof. dr hab. Irena Socha, Uniwersytet Śląski
ks. dr Stanisław Zimniak SDB, Papieski Uniwersytet Salesjański w Rzymie

**LISTA RECENZENTÓW nr 1 i 2 z 2017 roku będzie zamieszczona
w nr 2/2017**

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

ks. Bogusław Dygdała
Grzegorz Filipiuk OFMCap
ks. Tomasz Garwoliński, sekretarz redakcji
Katarzyna Materska
Wacław Umiński CM
Bogumiła Warzachowska, redaktor naczelny
ks. Jerzy Witczak

REDAKCJA JĘZYKOWA

Aleksandra Kowal (język polski)
Ewa Sąsiadek (język angielski)

Wersją pierwotną czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”
jest wersja papierowa

ADRES REDAKCJI

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego
ul. Wita Stwosza 17, 40-042 Katowice, tel. 32 257 20 59
e-mail: bogumila.warzachowska@us.edu.pl

SEKRETARIAT FEDERACJI FIDES

Biblioteka PWT i MWSD
plac Katedralny 14, 50-329 Wrocław

DRUK I OPRAWA

Drukarnia J. i J. Maciejewscy, ul. Gdańska 1, 06-300 Przasnysz
Druk 2017 – nakład 200 egz.

SPIS TREŚCI

Artykuły

Ks. Tomasz Garwoliński Wypożyczenie starego druku <i>Agenda Parva</i> do Estonii	9
Ks. Piotr Tylec Spuścizna historyczna ks. Franciszka Trochonowicza	23
Edwin Klessa, o. Paweł Trzopek OP Biblioteka dominikańska w Jerozolimie	49
Anna Gawinek Polskojęzyczna część księgozbioru ks. profesora Józefa Krętosza w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach	61
Anna Teresa Tyras Charakterystyka częstochowskich gazetek parafialnych	75
Marta Gawlik Dokumenty życia społecznego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Analiza dokumentacyjna	105
Katarzyna Mituś Deskryptory Biblioteki Narodowej – geneza, tło teoretyczne i krótkie omówienie nowego sposobu opisu rzeczowego	121
Ks. Jerzy Witczak, o. Janusz Kaczmarek OP Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha	145
Ks. Bogusław Dygdała, Bogumiła Warząchowska „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” w ocenie czytelników. Ankieta półrocznika	167

Komunikaty

Ks. Krzysztof Gonet Autobiografia bibliotekarza i bibliotekoznawcy (do października 2016 roku)	181
--	-----

Paweł Skalski

Druki okresu sarmatyzmu na przykładzie eksponatów ze zbiorów Biblioteki Głównej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie zaprezentowanych na wystawie *Biblioteka sarmacka* ... 191

Izabela Marciniak

Czas Sienkiewicza w sandomierskiej Bibliotece Diecezjalnej 201

Edwin Klessa

Pracownicy Biblioteki Parafialnej w Trzciance śladami kultury chrześcijańskiej Japonii i Korei Południowej (28 lipca – 17 sierpnia 2016 roku) 205

Omówienia i recenzje

Eliza Lubojańska

Ks. abp Wiktor Skworec, *Wysłuchani w Ducha. Uchwały II Synodu Archidiecezji Katowickiej*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2016, ss. 185, ISBN 978-83-8099-000-5 219

Katarzyna Materska

Małgorzata Kowalska, *Crowdsourcing internetowy – pozytywny wymiar partycypacji społecznej. Konteksty – istota – uwarunkowania*, Nauka – Dydaktyka – Praktyka 165, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2016, ss. 366, ISBN 978-83-64203-60-2 225

Bogumiła Warząchowska

Z życia książki. Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty. Prace dedykowane Profesorowi Leonardowi Ogiermanowi, pod red. Anny Tokarskiej, Studia Bibliologiczne 20, ISSN 0860-8164, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3333, ISSN 0208-6336, nr 3333, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, ss. 360, ISBN 978-83-8012-329-8 230

Sprawozdania

S. Barbara Bonar CHR, Agata Jaśko

Książka dawna i jej właściciele – stan badań, opracowanie, perspektywy. Sprawozdanie z konferencji w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich (Wrocław, 29 września – 1 października 2016 roku) 235

Bogumiła Warząchowska

Dokumenty życia społecznego w badaniach i praktyczne ich wykorzystanie. Sprawozdanie z konferencji (Wrocław, 6-7 października 2016 roku) 245

Z życia Federacji

Bp Andrzej Siemieniewski

Homilia wygłoszona podczas XXII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 13 września 2016 roku) ... 251

Ks. Jerzy Witczak

Sprawozdanie z pracy Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 3 września 2015 do 12 września 2016 roku 254

Ks. Tomasz Garwoliński

Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 12-13 września 2016 roku) 260

Ks. Tomasz Garwoliński

Protokół z wyborów Zarządu i Komisji Rewizyjnej Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 13 września 2016 roku) 263

Ks. Tomasz Garwoliński

Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 13 września 2016 roku) 265

Ks. Tomasz Garwoliński

Protokół z XXII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 12-14 września 2016 roku) 266

Ks. Tomasz Garwoliński

Biogramy nowych członków honorowych Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES 271

Katarzyna Materska

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES – jubileusz ćwierćwiecza. Sprawozdanie z XXII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 12-14 września 2016 roku) 273

TABLE OF CONTENTS

Articles

Fr. Tomasz Garwoliński The Lending of the Old Print <i>Agenda Parva</i> to Estonia	9
Fr. Piotr Tylec Historical Legacy of Fr. Franciszek Trochonowicz	23
Edwin Klessa, Paweł Trzopek OP Dominican Library in Jerusalem	49
Anna Gawinek The Polish Part of Józef Krętosz Collection in the Theological Library of University of Silesia in Katowice	61
Anna Teresa Tyras Characteristics of Częstochowa Parish Newsletters	75
Marta Gawlik Ephemeral Materials in the Theological Library of University of Silesia in Katowice. Documentation Analysis	105
Katarzyna Mituś The National Library Descriptors – Origins, Theoretical Background and a Short Discussion on a New Model of Content Description	121
Fr. Jerzy Witczak, Janusz Kaczmarek OP The Central Catalogue of Federation of the Church Libraries FIDES in the Koha System	145
Fr. Bogusław Dygdała, Bogumiła Warząchowska „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” – Readers’ Evaluation. Semi- -annual Survey	167

Notes

Fr. Krzysztof Gonet The Autobiography of a Librarian and Library Scientist (to October 2016)	181
---	-----

Paweł Skalski

Prints of Sarmatian Time on the Example of Exhibits from the Collections of the Main Library of the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw presented at the *Sarmatian Library* Exhibition 191

Izabela Marciniak

Sienkiewicz Time in Sandomierz Diocesan Library 201

Edwin Klessa

The Staff of the Parish Library in Trzcianka on the Trail of the Christian Culture of Japan and South Korea (July 27 – August 17, 2016) 205

Discussions and Reviews

Eliza Lubojańska

Abp. Wiktor Skworc, *Listened to the Spirit. Resolutions of the Second Synod of Archdiocese of Katowice*, Księgarnia św. Jacka, Katowice 2016, ss. 185, ISBN 978-83-8099-000-5 219

Katarzyna Materska

Małgorzata Kowalska, *Online Crowdsourcing – the Positive Dimension of Social Participation. Contexts – Nature – Determinants*, Science – Didactics – Practice 165, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2016, ss. 366, ISBN 978-83-64203-60-2 225

Bogumiła Warząchowska

In the Life of a Book. Protection and Conservation of Library Collections and Contexts. Studies Dedicated to Professor Leonard Ogierman, ed. by Anna Tokarska, Bibliological Studies 20, ISSN 0860-8164, Scientific Studies of University of Silesia in Katowice 3333, ISSN 0208-6336, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2015, ss. 360, ISBN 978-83-8012-329-8 230

Reports

S. Barbara Bonar CHR, Agata Jaśko

Old Books and Their Owners – the Current State of Research, Catalogues, Perspectives. Report on Conference in the Ossoliński National Institute (Wrocław, September 29 – October 1, 2016) 235

Bogumiła Warząchowska	
<i>Ephemeral Materials in Libraries and Their Practical Use. A Conference Report</i> (Wrocław, October 6-7, 2016)	245

Chronicle of the Federation FIDES

Bp. Andrzej Siemieniewski	
Homily Delivered during the Plenary Assembly of the Federation of the Church Libraries FIDES (Warszawa, September 13, 2016)	251
Fr. Jerzy Witczak	
Report on the Work of the Board of the Federation of the Church Libraries FIDES for the Period from September 3, 2015 to September 12, 2016	254
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Board Meeting of the Federation of the Church Libraries FIDES (Warszawa, September 12-13, 2016)	260
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Elections of the Board and the Auditing Committee of the Federation of the Church Libraries FIDES (Warszawa, September 13, 2016)	263
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the Board Meeting of the Federation of the Church Libraries FIDES (Warszawa, September 13, 2016)	265
Fr. Tomasz Garwoliński	
Minutes of the 22nd Plenary Assembly of the Federation of the Church Libraries FIDES (Warszawa, September 12-14, 2016)	266
Fr. Tomasz Garwoliński	
Profiles of New Honorary Members of the Federation of the Church Libraries FIDES	271
Katarzyna Materska	
Federation of the Church Libraries FIDES – 25 Years Jubilee. Report on the 22nd Plenary Assembly of the Federation of the Church Libraries FIDES (Warszawa, September 12-14, 2016)	273

ARTYKUŁY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 23 (2017) nr 1 (44), s. 9-22
ISSN 1426-3777

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

WYPOŻYCZENIE STAREGO DRUKU *AGENDA PARVA* DO ESTONII

Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie wypożyczyła do Estonii na dwa lata siedemnastowieczny druk *Agenda Parva*.

Agenda (od łac. *agere* – «działać, spełniać») to księga liturgiczna, która zawiera przepisy, porządek, formuły i modlitwy odmawiane podczas sprawowania sakramentów i innych obrzędów kościelnych. Tego rodzaju księgi liturgiczne określano też inaczej jako rytuały. Przed powstaniem agend przepisy i formuły kultowe znajdowały się w różnych księgach liturgicznych. Najstarszą z katolickich agend polskich jest prawdopodobnie agenda warmińska, wprowadzona przez biskupa Anzelma (ok. 1210-1278, biskup warmiński od 1250), zawierająca elementy rytu dominikańskiego i krzyżackiego, zachowana częściowo w późniejszych wydaniach ksiąg liturgicznych z XVI wieku. Rozwijająca się sztuka drukarska sprzyjała powstaniu licznych agend uwzględniających tradycje poszczególnych diecezji, dlatego też prawie każda diecezja starała się o własną księgę liturgiczną. Po Soborze Trydenckim (1545-1563) dążono w Polsce do wprowadzenia jednolitej agendy dla wszystkich diecezji. W tym kontekście znowu pojawia się wątek warmiński, ponieważ agendy biskupa warmińskie-

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

go, Marcina Kromera, z 1574 i 1578 roku zostały przyjęte także w innych diecezjach (np. wrocławskiej i krakowskiej)².

1. Opis starego druku *Agenda Parva*

Wśród wielu ksiąg liturgicznych znajdujących się w zbiorach Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie znajduje się jedna wyjątkowa, zatytułowana *Agenda Parva*. Wydrukowano ją w 1622 roku w Braniewie (ówczesna Brunsberga), w drukarni Georga Schönfelsa. Losy braniewskiej oficyny były ściśle związane z działalnością dydaktyczną i misyjną jezuitów, którzy z inicjatywy biskupa warmińskiego, kard. Stanisława Hozjusza, założyli w 1565 roku pierwszy na ziemiach polskich dom wraz z kolegium, seminarium diecezjalnym i papieskim³. Od początku funkcjonowania Kolegium Jezuickiego myślano o założeniu własnej drukarni. O konieczności uruchomienia w Braniewie ośrodka wydawniczego pisał legat papieski, Antonio Possevino (1533-1611), w sprawozdaniu dla Rzymu z wizytacji alumnatu papieskiego w 1585 roku⁴. Doszło do tego w roku 1589, ale pod bezpośredni zarząd zakonu oficyna przeszła dopiero w latach 1697-1773⁵. Na począt-

² W. Schenk, *Agenda*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 1, pod red. F. Gryglewicz, Lublin 1989, k. 172; W. Urban, *Agendy katolickie polskie*, w: *tamże*, k. 172-174; M. Maciukiewicz, *Rytuał*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, pod red. E. Gigilewicz, Lublin 2012, k. 717-718; W. Nowak, *Geneza agendy Marcina Kromera*, w: *Agendy i rytuały diecezji warmińskiej (1574-1939)*, pod red. tegoż, Olsztyn 1999, s. 22-24, 26-29; T. Garwoliński, *Księgi liturgiczne z XV-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Przyczynek do badań nad tradycją liturgiczną na Warmii*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2014), s. 35-37.

³ A. Szorc, *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565-1626*, Olsztyn 1998, s. 11-22.

⁴ *Monumenta Historiae Warmiensis oder Quellensammlung zur Geschichte Ermlands*, t. 4, cz. 3: *Bibliotheca Warmiensis*, Braunsberg – Leipzig 1872, s. 231.

⁵ Na temat historii drukarni: zob. K. Korotajowa, *Oficyna braniewska 1589-1773*, Olsztyn 1964; A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. 4: *Pomorze*, Wrocław – Warszawa – Kraków 1962, s. 48-49, 394-395, 399-405; H. Keferstein, *Książka w Braniewie 1565-1628*, praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. K. Głombiowskiego, Zakład Nauki o Książce Uniwersytetu Gdańskiego, Olsztyn 1978 [mps], Biblioteka Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, sygn. Rkps 567, s. 141-186; też, *Wydawnicze związki drukarzy braniewskich z Koroną i biskupstwem (od 1589 do 1773 r.)*, „Studia Warmińskie” 27 (1990), s. 175-195; A. Szorc, *Oficyna braniewska*, w: S. Achremczyk, A. Szorc, *Braniewo, Olsztyn 1995*, s. 175-180; Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, *Druki braniewskie w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie*, w:

ku należała do Jana Saxa (1589-1592) i jego spadkobierców: *haeredes Joannis Saxonis* (1593), a następnie do Jerzego Schönfelsa (zm. 1626). Miał on drukować dla Kolegium Jezuickiego i diecezji wydawnictwa, które broniły wiary katolickiej i rozszerzały jej wpływy. Oprócz tego tłoczył uchwały synodów diecezjalnych oraz podręczniki. W czasie swej działalności wydał dziewięćdziesiąt druków. Do najokazalszych prac braniewskiego typografa należały zamówienia teologa i grafika, kanonika warmińskiego, Tomasza Tretera (1547-1610). W 1626 roku oficynę zamknięto z powodu okupacji Braniewa przez wojska szwedzkie⁶.

Jednym z najciekawszych i cenniejszych druków z oficyny Schönfelsa jest *Agenda Parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta*⁷. Egzemplarz z Biblioteki WSDMW „Hosianum” w Olsztynie jest nie tylko jedynym zachowanym w Polsce, ale i na świecie⁸. Księga ta była przeznaczona na potrzeby licznych misji jezuickich obejmujących swym zasięgiem oprócz prowincji litewskiej również Inflanty. Wydrukowano ją w pięciu językach: łacińskim, łotewskim, estońskim, polskim i niemieckim. Łaciną wytłoczono partie zawierające formuły liturgiczne, modlitwy i inne teksty potrzebne kapłanom, w językach narodowych – dialogi kapłana z wiernymi w obrzędach chrztu, ślubu, udzielania Komunii św., namaszczenia chorych i w innych czynnościach liturgicznych. Pytania i odpowiedzi są wyróżnione inną czcionką – frakturą. *Agenda Parva* zawiera również modlitwy i błogosławieństwa bez partii dialogowanych.

Agendę rozesłano do bibliotek sąsiednich kolegiów, w tym do gdańskiego. Świadczy o tym zapis własnościowy na karcie tytułowej

Iubilaeum Warmiae et Bibliothecae. Wybrane zagadnienia dotyczące 550. rocznicy przyłączenia Warmii do Polski i 450. rocznicy istnienia Biblioteki „Hosianum”, pod red. T. Garwolińskiego, Olsztyn 2016, s. 192-231.

⁶ A. Kawecka-Gryczowa, K. Korotajowa, *Drukarze dawnej Polski...*, t. 4, dz. cyt., s. 48-49, 394-395, 399-405.

⁷ Druk nie był znany Estreicherowi (*Bibliografia polska*, Kraków 1891-1951), natomiast wspomina o nim H. Gruchot (*Zur Geschichte der Braunsberger Buchdruckerei*, Braunschweig 1890, nr 83, s. 8).

⁸ H. Keferstein podaje za obszernym tekstem O. Freymutha: *Agenda Parva Brunsvigae MDCXXII. Handbüchlein für Katholische Geistliche aus Livlands Polenzeit*, Tartu 1938, s. 9-64: „Unikalny egzemplarz tego wydawnictwa znajdował się do okresu drugiej wojny światowej w Bibliotece Uniwersyteckiej w Dorpadzie (Tartu)”, H. Keferstein, *Książka w Braniewie...*, dz. cyt., s. 163-164 i przyp. 33.

Fot. 1. Strona tytułowa książki *Agenda Parva* (Brunsbergae 1622)

„Ex librorum Cathalogo Collegii Societatis Jesu Gedani” i niżej „Joan[nis] Baptistae Schongannen”. Dopiero potem trafiła do biskupiego seminarium dla kleryków w Braniewie, a następnie do biblioteki seminarium w Olsztynie, która jest spadkobierczynią biblioteki braniewskiego Kolegium Jezuickiego⁹.

⁹ Z. Jaroszewicz-Pieresławcew, *Druki braniewskie...*, art. cyt., s. 197.

Dla Estończyków dzieło to jest wyjątkowym skarbem, ponieważ jest to pierwsza w pełni zachowana książka z drukowanymi zdaniemami w języku estońskim, a dokładnie w dialekcie południowoestońskim. Starsza jest jedynie publikacja z 1535 roku, lecz zachowały się tylko jej pojedyncze strony.

Fot. 2. Ks. Tomasz Garwoliński podczas otwarcia nowego gmachu Estońskiego Muzeum Narodowego przy gablocie, w której eksponowany jest warmiński stary druk

Zabytek jest dosyć niepozorny. Jego wymiary to 17 cm × 10 cm. Składa się z czterdziestu ośmiu zadrukowanych kart, dwóch rękopiśmiennych i dziewięciu niezadrukowanych. Tekst druku jest dwukolorowy: czarno-czerwony. Rękopis zawiera opis obrzędu wprowadzenia do kościoła niewiasty po ślubie wraz z psalmami i modlitwami w języku łacińskim. Na stronie tytułowej i wewnątrz druku znajdują się zapiski odręczne nieznanymi autorami. Wolumin zawiera siedem współczesnych pieczęci Biblioteki Warmińskiego Seminarium Duchownego „Hosianum” w Olsztynie. Oprawiony jest w deskę i brązową skórę ciętą ozdobioną motywami linearnymi wykonanymi strychulcem oraz ślepymi tłoczeniami ornamentowy-

mi, identycznymi na obu okładzinach. W centralnej części okładziny górnej i dolnej znajduje się plakietka z monogramem IHS w otoczeniu promieni, będąca znakiem Towarzystwa Jezusowego. Nieco powyżej plakietki skóra jest przypalona. Na skórze oprawy widoczne są przetarcia i ślady działalności szkodników. Dolna i górna część grzbietu uległa zniszczeniu, dlatego naklejono na nią nowsze kawałki skóry. Jedna zapinka jest urwana. Blok książki zachował się we względnie dobrym stanie, papier nie jest zniszczony. Widać jedynie lekkie zażółcenia i niewielkie ubytki na rogach, spowodowane upływem czasu i użytkowaniem.

Na wewnętrznej stronie oprawy znajduje się naklejona kartka z wydrukowanym tekstem: „Bibliothek des Bischöflich-Ermländischen Priesterseminars zu Braunsberg // Stand – Nr. 13234 // Der Bibliothek der Staatt. Akademie zu Braunsberg zur Verwahrung übergeben”, a na stronie tytułowej – pieczętka: „BISCHÖF.-ERMLD // KLERIKALSEMINAR // BRAUNSBURG”.

W celu ochrony cennego zabytku piśmiennictwa warmińskiego *Agenda Parva* została zdigitalizowana i udostępniona w Warmińsko-Mazurskiej Bibliotece Cyfrowej¹⁰. Wykonano również dziesięć kopii faksymilowych.

2. Procedura wypożyczenia oraz wizyta w Estonii

Estońskie Muzeum Narodowe w piśmie z 21 stycznia 2016 roku zwróciło się z prośbą o wypożyczenie druku *Agenda Parva* od 1 września 2016 do 30 września 2018 roku na wystawę związaną z otwarciem nowego budynku o nazwie Memory Field (Pole Pamięci). Budynek wzniesiony w miejscu dawnego lotniska wojskowego należy do najnowocześniejszych w Europie. Otrzymał już kilka nagród w dziedzinie architektury. Wystawa zaś nosi tytuł *Kohtumised (Spotkania)*.

Agenda Parva jest znana w Estonii, ponieważ w latach trzydziestych XX wieku prowadził nad nią badania historyk Otto Freymuth

¹⁰ Warmińsko-Mazurska Biblioteka Cyfrowa, *Agenda Parva in commodiorem usum sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta*, <http://wmbc.olsztyn.pl/dlibra/docmetadata?id=926>, 06.02.2017.

(1892-1957)¹¹, który w 1938 roku wydał drukiem publikację na jej temat.

Wypożyczenie starego druku do Estonii poprzedziła długa i dosyć skomplikowana procedura. Najpierw swoją zgodę – po zasięgnięciu opinii odpowiedzialnych gremiów – musiał wydać abp Wojciech Ziemia, metropolita warmiński. Następnie, po wcześniejszych oględzinach i zapoznaniu się z pozytywną opinią komisji, pozwolenia udzieliła Biblioteka Narodowa w Warszawie. Przed wypożyczeniem księgę poddano również zabiegom zabezpieczającym. Oczyszczono ją, podklejono dwie luźne kartki, natłuszczono skórzaną oprawę, by była bardziej elastyczna. Wykonano także opakowanie ochronne z tektury bezkwasowej. Cenny wolumin został ubezpieczony na czas transportu i wypożyczenia. Umowa podpisana z Estońskim Muzeum Narodowym zapewnia odpowiednie warunki eksponowania druku. Może on być wystawiony maksymalnie przez sześć miesięcy, potem zaś będzie eksponowana kopia.

Uroczystość użyczenia druku odbyła się 29 sierpnia 2016 roku w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Druk i jego faksymilową kopię odebrała pani konsul ambasady Estonii, Tiina Tarkus. Zabytek przetransportowano do Estońskiego Muzeum Narodowego pocztą dyplomatyczną.

¹¹ Otto Freymuth urodził się w Dorpacie (obecnie Tartu) w Estonii. Od 1919 roku był bibliotekarzem miejscowego Uniwersytetu Estońskiego. Zajmował się badaniami nad literaturą i językiem narodów bałtyckich. Jesienią 1939 roku został przesiedlony do Polski. Od lutego 1940 roku pracował jako kierownik Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu. Uchronił od zniszczenia wydawnictwa polskie. W połowie 1944 roku, zgodnie z wojennymi zarządzeniami ewakuacyjnymi, zapakował i wysłał na adres niemieckiego archiwum państwowego w Marburgu 35 skrzyń zawierających najcenniejsze wydawnictwa książnicy: starodruki i rękopisy oraz czasopisma pomorskie. Wyjeżdżając z Torunia w końcu 1944 roku, celowo pozostawił w biurku dokładne spisy zawartości wywiezionych skrzyń wraz z adresami miejsca przeznaczenia. Po zakończeniu wojny nawiązał korespondencję z toruńską biblioteką, współpracując przy odzyskaniu dóbr kultury wywiezionych z miasta w czasie wojny. Dzięki temu skrzynie wywiezione z książnicy powróciły do Torunia w połowie 1947 roku, biblioteka zaś odzyskała w ten sposób swoje najcenniejsze kolekcje; Wojewódzka Biblioteka Publiczna – Książnica Kopernikańska w Toruniu, *Otto Freymuth (1892-1957)*, <http://ksiaznica.torun.pl/o-nas/jubileusz/jubileusz-85-lecia-wojewodzkiej-biblioteki-publicznej-ksiaznicy-kopernikanskiej/jubileusz-85-leca-gala/otton-freymuth/>, 06.02.2017.

Fot. 3. Przekazanie druku *Agenda Parva* pani konsul Ambasady Estonii w Polsce

Strona estońska zaprosiła dyrektora Biblioteki „Hosianum” na uroczystość otwarcia nowego gmachu muzeum oraz wystawy *Sportkania*. Ks. Tomasz Garwoliński odwiedził więc Estonię wraz z trzema księżmi, tworząc w ten sposób część polskiej delegacji, której przewodniczyła pani Wanda Zwinogrodzka, wiceminister Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Uroczystość w Estońskim Muzeum Narodowym (Eesti Rahva Muuseum) odbyła się 29 września 2016 roku. Zaproszono ok. 2 tys. gości, a wśród nich prezydenta Estonii, Toomasa Hendrika Ilvesa, którego kadencja niedługo później się zakończyła. Ponieważ otwarcie nowego budynku Muzeum Narodowego było również rozpoczęciem świętowania 100-lecia państwowości Estonii, uroczystość zaplanowano jako pewnego rodzaju przedstawienie, które w kilku odsłonach ukazywało historię i współczesność kraju. Każda część spektaklu odbywała się w innym pomieszczeniu, do którego uczestnicy przechodzili wraz z aktorami i chórem.

Sam budynek robi ogromne wrażenie. Usytuowano go na terenie dawnej radzieckiej bazy wojskowej. Nawierzchnia pasa startowego gładko przechodzi w powierzchnię dachu zakończonego wydatnym,

wizualnie lekkim nadwieszeniem nad strefą głównego wejścia. Budowa trwała prawie dziesięć lat, bez dofinansowania z Unii Europejskiej, czyli gmach powstał dzięki wysiłkowi narodu estońskiego.

Na powierzchni 34 tys. m² umieszczono ekspozycję stałą, która znajduje się w sali głównej oraz w licznych mniejszych pomieszczeniach tworzących różne zaułki i zakamarki. Wykorzystano przy tym zarówno zabytkowe zbiory, jak i multimedia, które stanowią ich świetne dopełnienie i wprowadzają w klimat poszczególnych epok bądź miejsc. Na przykład szczątki ludzkie, należące do najstarszych odnalezionych na terenie dzisiejszej Estonii, znajdują się pod szybą. Jeśli dotknie się miejsca, pod którym znajduje się czaszka, na szybie pojawia się rekonstrukcja twarzy.

Może nieco rozczarowywać sposób wyeksponowania starego druku *Agenda Parva*, który jest dla Estończyków skarbem narodowym i o którego wypożyczenie bardzo zabiegali. Nie umieszczono go bowiem w osobnej gablocie, lecz wśród wielu innych zabytkowych ksiąg, a jedyne, co go wyróżnia, to tabliczka informacyjna. Potwierdza się, że książki, nawet te zabytkowe, zwykle na wystawach nie są traktowane jako najciekawsze obiekty. Jednak po interwencji Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Tallinie podjęto wysiłek, aby wykonać lepszy opis obiektu i stworzyć możliwość przeglądania go w formie cyfrowej. Poza tym kierownictwo muzeum zadeklarowało, że podczas oprowadzania wycieczek przewodnicy zatrzymają się dłużej przy cennym druku, wyjaśniając, dlaczego jest taki ważny.

Wspomniana wcześniej podróż delegacji z Olsztyna do Estonii trwała kilka dni i objęła również zwiedzanie tego niewielkiego kraju, a właściwie dwóch miast: Tallina i Tartu. Swoją pomoc w tym względzie zaoferowała Ambasada RP w Tallinie oraz Estońskie Muzeum Narodowe.

W stolicy najciekawsze było spotkanie w Bibliotece Narodowej (Eesti Rahvusraamatukogu), której gmach wybudowali w czynie społecznym sami Estończycy. W oddziale zbiorów specjalnych pracownicy przygotowali dla księży z Polski ekspozycję druków religijnych i poloników. Natomiast dzięki prezentacji przygotowanej przez ks. Tomasza Garwolińskiego Estończycy mogli się zapoznać z historią Biblioteki „Hosianum” w Olsztynie oraz z jej zabytkowymi zbiorami.

rami. Do zbiorów biblioteki w Tallinie przekazano facsimile druku *Agenda Parva*, a w zamian Biblioteka „Hosianum” otrzymała kopie historycznych map Liwonii.

Duże wrażenie na delegacji z Olsztyna zrobiło spotkanie z Ambasadorem RP w Tallinie, dr. Robertem Filipczakiem, podczas którego byli obecni również: administrator apostolski w Estonii, bp Philippe Jourdan, oraz dwaj księża z Polski pracujący w Tallinie. Estonia jest niewielkim krajem, zamieszkanym przez ok. 1,4 mln ludzi. Większość mieszkańców jest obojętna religijnie (ok. 70 proc.). Dużą grupę stanowią luteranie i prawosławni, katolików zaś jest tylko ok. 5,7 tys. W całej Estonii pracuje zaledwie dwunastu księży katolickich.

Fot. 4. Spotkanie w Ambasadzie RP w Tallinie

Drugim pod względem liczby mieszkańców miastem jest Tartu (dawna nazwa: Dorpat). Stanowi ono centrum południowej Estonii, a zarazem intelektualną i kulturalną stolicę kraju. Sercem miasta jest uniwersytet. W 1632 roku król Szwecji Gustaw II Adolf podpisał

dokument powołujący do życia Uniwersytet w Tartu (*Academia Gustaviana*). Sto lat temu na tutejszym uniwersytecie pracował laureat Nagrody Nobla w dziedzinie chemii, Wilhelm Oswald. W 1828 roku powstała tu najstarsza polska korporacja akademicka – Konwent Polonia. Ale nie są to jedyne ślady polskości, ponieważ uczelnia powstała na fundamentach jezuickiego *Gymnasium Dorpatense*, utworzonego przez Stefana Batorego w 1583 roku. Fakt ten upamiętnia okolicznościowa tablica na jednym z budynków uniwersyteckich. Zresztą flaga Tartu bardzo przypomina flagę Polski: składa się z dwóch pasów: górnego białego i dolnego czerwonego. Pośrodku flagi znajduje się herb Tartu. Barwy flagi Tartu nieprzypadkowo przypominają polskie, nadał je bowiem miastu Stefan Batory.

Uniwersytet w Tartu odegrał ważną rolę w kształceniu Polaków, ponieważ po rozbiorach był jedyną uczelnią pod panowaniem rosyjskim, która prowadziła liberalną politykę i unikała dyskryminacji Polaków. W mieście tym studiowało wielu znakomitych Polaków, m.in. Władysław Raczkiewicz (ostatni prezydent II Rzeczypospolitej) i Bronisław Malinowski (światowej sławy etnograf). Tytuł doktora *honoris causa* Uniwersytetu w Tartu uzyskał w 1930 roku Ignacy Mościcki.

Wizyta na Uniwersytecie w Tartu ograniczyła się do spotkania z lektorką języka polskiego i zwiedzania muzeum uniwersyteckiego. Ciekawostką było zobaczenie karceru dla studentów, który funkcjonował do początku XX wieku. Można się było w nim znaleźć m.in. za nieoddanie w terminie książki do biblioteki albo pojedynekowanie się.

Wypożyczenie starego druku *Agenda Parva* do Estonii stało się okazją do poznania tego cennego zabytku, jak również nawiązania współpracy międzynarodowej. Estończycy są zainteresowani innymi źródłami dokumentującymi ich historię oraz działalność jezuitów na ich terenach. Już teraz wiadomo, że w 2017 roku planowana jest konferencja, podczas której będzie przedstawiony referat na temat pracy jezuitów na terenach dawnej Liwonii.

Bibliografia

Freymuth Otto (1938). *Agenda Parva Brunsbergae MDCXXII. Handbüchlein für Katholische Geistliche aus Livlands Polenzeit*. Tartu: J.G. Krüger.

- Garwoliński Tomasz (2014). Księgi liturgiczne z XV-XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. Przyczynek do badań nad tradycją liturgiczną na Warmii. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 2 (2014), s. 27-42.
- Gruchot Hermann (1890). *Zur Geschichte der Braunsberger Buchdruckerei*. Braunsberg: Heyne.
- Jaroszewicz-Pierśławcew Zoja (2016). Druki braniewskie w zbiorach Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie. W: Tomasz Garwoliński (red.), *Jubilaeum Warmiae et Bibliothecae. Wybrane zagadnienia dotyczące 550. rocznicy przyłączenia Warmii do Polski i 450. rocznicy istnienia Biblioteki „Hosianum”* (s. 192-231). Olsztyn: Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”.
- Kawecka-Gryczowa Alodia, Korotajowa Krystyna (1962). *Drukarze dawnej Polski od XV do XVIII wieku*, t. 4, *Pomorze*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Korotajowa Krystyna (1964). *Oficina braniewska 1589-1773*. Olsztyn: Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Pojezierze, Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Keferstein Halina (1978). *Książka w Braniewie 1565-1628*. Praca doktorska napisana pod kierunkiem prof. dr. K. Głombiowskiego. Zakład Nauki o Książce Uniwersytetu Gdańskiego [mps]. Olsztyn: Biblioteka Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, sygn. Rkps 567.
- Keferstein Halina (1990). Wydawnicze związki drukarzy braniewskich z Koroną i biskupstwem (od 1589 do 1773 r.). *Studia Warmińskie* 27 (1990), s. 175-195.
- Maciukiewicz Maciej (2012). Rytuał. W: Edward Gigilewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 17 (k. 717-718). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Monumenta Historiae Warmiensis oder Quellensammlung zur Geschichte Ermlands* (1872), t. 4, cz. 3, *Bibliotheca Warmiensis*. Braunsberg – Leipzig: Verlag von Eduard Peter.
- Nowak Władysław (1999). Geneza agendy Marcina Kromera. W: Władysław Nowak (red.), *Agendy i rytuały diecezji warmińskiej (1574-1939)* (s. 7-38). Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Otto Freymuth (1892-1957), <http://ksiaznica.torun.pl/o-nas/jubileusz/jubileusz-85-lecia-wojewodzkiej-biblioteki-publicznej-ksiaznicy-kopernikanskiej/jubileusz-85-leca-gala/otton-freymuth/> (06.02.2017).
- Schenk Wacław (1989). Agenda. W: Feliks Gryglewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 1 (k. 172). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

- Szorc Alojzy (1995). Oficyna braniewska. W: Stanisław Achremczyk, Alojzy Szorc, *Braniewo* (s. 175-180). Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego.
- Szorc Alojzy (1998). *Kolegium jezuickie w Braniewie i jego księgozbiór 1565-1626*. Olsztyn: Wyższe Seminarium Duchowne Metropolii Warmińskiej „Hosianum”.
- Urban Wincenty (1989). *Agendy katolickie polskie*. W: Feliks Gryglewicz (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 1 (k. 172-174). Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.

Streszczenie

Agenda Parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta (Brunsbergae 1622) ze zbiorów Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” w Olsztynie jest jedynym egzemplarzem na świecie. Jego znaczenie podnosi fakt, że jest to najstarszy zachowany w całości druk, w którym znajdują się drukowane zdania w języku estońskim. Księga ta była przeznaczona na potrzeby licznych misji jezuickich obejmujących swym zasięgiem nie tylko litewską prowincję, ale i Inflanty.

Artykuł przekazuje informacje dotyczące starego druku, jak również procedury wypożyczenia go na dwa lata do Estońskiego Muzeum Narodowego w Tartu oraz wizyty polskiej delegacji i uczestnictwa w otwarciu wystawy i nowego gmachu muzeum.

Słowa kluczowe

Agenda Parva, stary druk z XVI wieku, oficyna braniewska, Biblioteka WSDMW „Hosianum”, Estońskie Muzeum Narodowe

THE LENDING OF THE OLD PRINT *AGENDA PARVA* TO ESTONIA

Summary

Agenda Parva. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta (Brunsbergae 1622) from the collections of the Library of Warmia Seminary „Hosianum” in Olsztyn is the only existing copy of this book. Fur-

thermore, it is the oldest copy preserved that contains sentences printed in Estonian language. The book itself was created in order to support numerous Jesuit missions operating both within Lithuania and Livonia. The article provides the information about the incunabula, lending procedures related to its passage to the Estonian National Museum in Tartu and the visit of Polish delegation and its participation in the opening ceremony of the exhibition and the new museum building.

Keywords

Agenda Parva, 16th century print, Braniewo publishing house, Library of Warmia Seminary „Hosianum”, Estonian National Museum

Ks. PIOTR TYLEC¹

SPUŚCIZNA HISTORYCZNA KS. FRANCISZKA TROCHONOWICZA²

Wstęp

Każdy człowiek w związku ze swoją działalnością edukacyjno-naukową, zawodową, ekonomiczną lub hobbistyczną gromadzi odpowiednią dokumentację. Zasadnicza część tego materiału nie przedstawia większej wartości historycznej i ulga zniszczeniu czy to za życia, czy po śmierci danej osoby. Bywa jednak, że ludzie gromadzący różnego rodzaju dokumenty odgrywają znaczącą rolę w życiu społecznym, politycznym, naukowym lub religijnym danego regionu, państwa, a nawet szerszego terytorium. Wówczas wszelkie materiały wytworzone, gromadzone i przechowywane przez te osoby nabierają szczególnego znaczenia. Taki zbiór dorobku życiowego konkretnego człowieka można nazwać spuścizną. Zazwyczaj przechowuje się ją w archiwach, muzeach i bibliotekach, jednak zdarza się też, że wchodzi ona w skład prywatnej kolekcji.

Niniejszy artykuł prezentuje prywatny zbiór materiałów historycznych zgromadzonych przez ks. Franciszka Trochonowicza, proboszcza i dziekana w Janowie Lubelskim. Ze względu na to, że dokumentacja ta dotyczy tylko tematu dziejów parafii Biała i oko-

¹ Biblioteka Diecezjalna i Wyższe Seminarium Duchowne w Sandomierzu.

² Niniejszy artykuł jest obszernym fragmentem pracy podyplomowej napisanej w 2013 roku pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Józefa Mareckiego na Podyplomowych Studiach z Archiwistyki i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

lic, autor nazwał ją spuścizną historyczną. Zainteresowania księdza Trochonowicza dziejami parafii w Białej i okolic wiązały się bezpośrednio z miejscem pracy duchownego (parafia janowska wyłoniła się z parafii bialskiej).

Celem niniejszej pracy jest ukazanie spuścizny historycznej ks. Franciszka Trochonowicza. Dotychczas niewielu historyków podjęło się omówienia tego materiału. Do prac bezpośrednio nawiązujących do tego tematu można zaliczyć jedynie artykuł autora zamieszczony w czasopiśmie regionalnym „Janowskie Korzenie”³. Natomiast powstało kilka artykułów opisujących sylwetkę ks. Franciszka Trochonowicza. Wśród nich największe znaczenie mają te, które ukazały się w „Wiadomościach Diecezjalnych Lubelskich”⁴ bezpośrednio po śmierci duchownego. Późniejsze artykuły przedstawiające życiorys dziekana janowskiego autorstwa ks. Józefa Bazylaka⁵ i Barbary Nazarewicz⁶ bazują na wyżej wymienionych wspomnieniach pośmiertnych.

Podstawą opracowania niniejszego artykułu stały się materiały historyczne przechowywane w Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej pw. św. Jana Chrzciciela w Janowie Lubelskim, zgromadzone przez ks. Franciszka Trochonowicza. Spuścizna ta liczy około 950 stron, zebranych w pięciu tomach podzielonych na mniejsze części. Autor podjął próbę uporządkowania powyższego zespołu. Było to konieczne ze względu na stan zachowania dokumentacji. Prace porządkujące zakończono we wrześniu 2011 roku. Oprócz uporządkowania archiwalia zostały zdigitalizowane (fotografie dostępne w kancelarii ww. parafii). Na potrzeby badań naukowych wypisom nadano pa-

³ P. Tylec, *Teki ks. Trochonowicza*, „Janowskie Korzenie” 17 (2011), s. 70-76.

⁴ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz, kanonik Kapituły Kolegiaty Zamojskiej, proboszcz parafii Janów, dziekan dekanatu janowskiego (1906-1969)*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 43,7-12 (1969), s. 260-265; S. Brewiński, *Ś.P. Ks. Kan. Franciszek Trochonowicz. Proboszcz i dziekan w Janowie Lub.*, „Wiadomości Diecezjalne Lubelskie” 43,7-12 (1969), s. 265-268.

⁵ J. Bazylak, *Wielki proboszcz. Sylwetka osobowości ks. mgr. Franciszka Trochonowicza – proboszcza w Janowie Lubelskim – w 35. rocznicę śmierci*, „Janowskie Korzenie” 2 (2004), s. 83-86; tenże, *Vir caritatis. Ks. Franciszek Trochonowicz (1906-1969)*, w: *200 lat Diecezji Lubelskiej w służbie Bogu, Ojczyźnie i Człowiekowi*, pod. red. S.J. Dąbrowskiego, Lublin 2005, s. 231-234.

⁶ B. Nazarewicz, *Życiorys ś.p. ks. kan. Franciszka Trochonowicza*, s. 1. Referat wygłoszony przez mgr Barbarę Nazarewicz, dyrektor Muzeum Regionalnego w Janowie Lubelskim, podczas sesji wspomnieniowej w 40. rocznicę śmierci ks. kan. Franciszka Trochonowicza, http://janow2009.ncse.pl/pliki/sesja_referat-2.pdf, 12.03.2013.

ginację. Sporządzono również inwentarz zespołu, który ułatwi czytelnikom wyszukanie odpowiednich dokumentów. Choć omawiana spuścizna obejmuje nie tylko historię parafii białskiej, lecz również okolic i miasta Janowa Lubelskiego, autor zachował nazwę zespołu: *Materiały ks. F. Trochonowicza nt. dziejów parafii w Białej*, przyjętej wcześniej w publikacjach naukowych⁷.

Ze względu na omówioną wcześniej problematykę i charakter materiału źródłowego niniejszy artykuł podzielono na dwie części. Pierwsza z nich jest poświęcona osobie ks. Franciszka Trochonowicza. Autor skupia się w niej zarówno na jego życiorysie, jak i na zainteresowaniach naukowych oraz historycznych. Druga część opisuje sposób gromadzenia i opracowania źródeł zebranych przez duchownego oraz przedstawia strukturę, tematykę i znaczenie omawianego zespołu.

1. Ks. Franciszek Trochonowicz

Przy prezentacji zespołu archiwalnego zebranego przez ks. Franciszka Trochonowicza nie może zabraknąć charakterystyki jego twórcy. Autor skupił się w niej zarówno na przedstawieniu jego życiorysu, jak i sylwetki naukowej. To właśnie zainteresowania naukowe i historyczne sprawiły, że duchowny rozpoczął poszukiwania archiwalne.

1.1. Życie i posługa duszpasterska⁸

Franciszek Trochonowicz urodził się 23 listopada 1906 roku we wsi Ostrówki (powiat Radzyń Podlaski), w dekanacie ratoszyńskim. Jego rodzicami byli Władysław i Maria z domu Dominik, oboje pochodzenia chłopskiego⁹. Już jako dziecko odznaczał się wysoką inteligencją, potrafił niemal dosłownie powtórzyć homilię usłyszaną w kościele¹⁰. Do szkoły średniej uczęszczał w Białej Podlaskiej, gdzie

⁷ Z. Baranowski, *Najstarsze wykazy mieszkańców Ziemi Janowskiej (XVI-XVII w.)*, „Janowskie Korzenie” 16 (2011), s. 55-68.

⁸ Archiwum Metropolitalne w Lublinie pomimo kilku próśb autora nie zgodziło się na udostępnienie teczki personalnej ks. Franciszka Trochonowicza.

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu, Oddział w Lublinie (dalej: AIPN Lu), sygn. 010/164, t. 1, s. 3.

¹⁰ S. Brewiński, *Ś.P. Ks. Kan. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 265.

w 1927 roku zdał maturę¹¹. Tam również wyróżnił się mądrością i został okrzyknięty najlepszym uczniem swojej klasy¹². Bezpośrednio po egzaminie dojrzałości złożył podanie o przyjęcie do grona alumnów Wyższego Seminarium Duchownego w Lublinie. Swoją formację do kapłaństwa rozpoczął jesienią 1927 roku. Jego koledzy seminaryjni dali o nim takie oto świadectwo: „był koleżeński, przyjacielski, pogodny, entuzjastyczny, pełen śmiałych, oryginalnych i trafnych pomysłów, którymi urzekał i podbijał kolegów, wiązał ich ze sobą, był naturalnym, bez wyboru, ich przywódcą. Miał wrodzony, niezwykle zmysł organizacyjny. Był alumnem o wyższej inteligencji i wspaniałej pamięci. Seminarium wiązało z nim wielkie nadzieje”. Studia filozoficzno-teologiczne ukończył z wyróżnieniem¹³.

Święcenia kapłańskie diakon Franciszek Trochonowicz przyjął w 1932 roku. Jeszcze w tym samym roku biskup lubelski Marian Fulman skierował go na studia specjalistyczne do Louvain w Belgii. Duchowny studiował tam na wydziale społeczno-gospodarczym, który ukończył ze stopniem magistra „z wielką pochwałą” (*magna cum laude*)¹⁴. W trakcie studiów pełnił funkcję prezesa Koła Polskich Studentów¹⁵. Podczas pobytu w Belgii nawiązał kontakt z ówczesnymi przedstawicielami władz polski, m.in. z ambasadorem Tadeuszem Jackowskim¹⁶ oraz konsulem Tadeuszem Nagórny. Bywał ich częstym i cenionym gościem¹⁷. Ksiądz Trochonowicz poświęcił się również pracy duszpasterskiej wśród Polonii belgijskiej. Przez pewien czas posługiwał w okręgu Charleroi (zachodnia część kraju). Dojeżdżał do kolonii Taillis-Pré, Châtelineau i Marcinelle (w przeszło 40 miejscowościach zamieszkiwało tam ok. 10 tys. Polaków)¹⁸. Kapłanowi udało się tam reaktywować duszpasterstwo pol-

¹¹ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 260.

¹² S. Brewiński, *Ś.P. Ks. Kan. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 265.

¹³ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 260.

¹⁴ J. Bazylak, *Wielki proboszcz...*, art. cyt., s. 83.

¹⁵ J. Szymański, *Organizacja opieki duszpasterskiej nad wychodźstwem polskim w Belgii w latach 1930-1947*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 83 (2005), s. 347.

¹⁶ Tadeusz Jackowski pełnił funkcję ambasadora polskiego w Belgii od 1 lutego 1929 do 31 października 1937 roku; *Stosunki dyplomatyczne Polski: informator*, t. 1: *Europa 1918-2006*, pod. red. K. Szczepanika, A. Herman-Lukasik, B. Janickiej, Warszawa 2007, s. 37-38.

¹⁷ B. Nazarewicz, *Życiorys ś.p. ks. kan. Franciszka Trochonowicza*, art. cyt., s. 1.

¹⁸ J. Szymański, *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą. Słownik biograficzny*, t. 1, Lublin 2010, s. 146; tenże, *Organizacja opieki duszpasterskiej...*, art. cyt., s. 351, 356.

skie, głównie dzięki zdobyciu wsparcia finansowego. Przekonał bowiem członków zarządu zrzeszenia kopalń węglowych, że to w ich interesie leży troska o stan moralny polskich górników. Od tej pory zrzeszenie to wypłacało odpowiednie fundusze na cele duszpasterskie, społeczne i charytatywne. Po sześcioletnim pobycie w Belgii biskup lubelski nakazał księdzu powrócić do diecezji. Choć biskupi belgijscy zwrócili się do kurii lubelskiej z prośbą o pozostawienie go na misji jeszcze na jakiś czas, odpowiedź odmowną swojego ordynariusza ksiądz Trochonowicz przyjął z pokorą, natychmiast powracając do kraju¹⁹.

Po powrocie do Polski w 1938 roku został mianowany wikariuszem w Zamościu, z poleceniem organizacji duszpasterstwa młodzieży na Zamojszczyźnie w ramach Akcji Katolickiej. Aktywnie współpracował z miejscowymi księżmi, jak również z prezesem Akcji Katolickiej, Stanisławem Starowieyskim (męczennikiem obozu Dachau)²⁰. Poprzez swoją pracę zaszczeplił wśród młodzieży ducha religijnego i patriotycznego. Po wybuchu II wojny światowej starał się pomagać miejscowej ludności. Bywało, że był tłumaczem, pośrednikiem i obrońcą prześladowanych Polaków przed niemieckim okupantem. Wraz z innymi kapłanami ukrywał w kolegiacie zamojskiej obraz Jana Matejki *Hołd pruski* i cenne zbiory biblioteki diecezjalnej w Pelpinie. Było to przyczyną jego chwilowego aresztowania. Swoją aktywną pracą społeczną naraził się władzom niemieckim, które wydały w czerwcu 1940 roku nakaz aresztowania duchowne-

¹⁹ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz..., art. cyt.*, s. 261, 265.

²⁰ Stanisław Starowieyski urodził się 11 maja 1895 roku w Ustrobniej. Jego rodzice, Stanisław i Amelia z domu Łubieńska, angażowali się czynnie w akcję katolicko-społeczną (późniejszą Akcję Katolicką). Idee te przejął ich syn. W 1921 roku poślubił Marię Szeptycką i zamieszkał wraz z nią w Łaszczowie (diecezja lubelska). Polem działalności Stanisława Starowieyskiego była Akcja Katolicka. W 1932 roku został wiceprezesem, a w 1935 roku prezesem Diecezjalnego Instytutu Akcji Katolickiej w Lublinie. Zakładał koła charytatywne, wspomagał chorych i cierpiących, materialnie wspierał uczące się dzieci i młodzież z biednych rodzin. Działalność ta została przerwana przez wybuch II wojny światowej. Dziewiętnastego czerwca 1940 roku Stanisław Starowieyski został aresztowany przez Gestapo i przewieziony do Rotundy Zamojskiej. Następnie przez Zamek Lubelski i obóz w Sachsenhausen trafił we wrześniu do Dachau. W obozie odznaczał się pogodą ducha i męstwem. Złożony ciężką chorobą i skatowany przez oprawców obozowych w Wielki Piątek, zmarł w nocy 12 kwietnia 1941 roku. Stanisław Starowieyski został włączony do grona 108 Męczenników II wojny światowej, beatyfikowanych przez Jana Pawła II w 1999 roku; M. Leszczyński, *Bł. Stanisław Kostka Starowieyski jako działacz Akcji Katolickiej*, Zamość 2000, s. 4-45.

go jako „wrogiego i niebezpiecznego dla Rzeszy i narodu niemieckiego”²¹. Od 21 do 25 czerwca przetrzymywano go w Zamościu, następnie do 30 czerwca przebywał w Lublinie, skąd został przewieziony do obozu w Sachsenhausen. Po kilkumiesięcznym pobycie 14 grudnia 1940 roku został przeniesiony do Dachau. Otrzymał wówczas numer obozowy 22714²². Współwięźniowie kapłani wspominali go następująco: „pomimo stanu kompletnego wycieńczenia fizycznego zawsze był wesoły, tchnął humorem, zaradny, pełen pomysłów i optymizmu, pełen nadziei przetrwania. I tym podtrzymywał siebie i innych współwięźniów”²³.

Po wyzwoleniu obozu w Dachau 29 kwietnia 1945 roku ks. Franciszek Trochonowicz na prośbę władz amerykańskich został kierownikiem Urzędu Informacyjnego.

Dwudziestego pierwszego czerwca 1945 roku duchowny powrócił do Polski²⁴. W okresie wakacyjnym wygłosił wiele kazań i przemówień (również na KUL-u), nawiązując do swojego pobytu w obozie koncentracyjnym. Był to również okres utworzenia przez Episkopat Polski organizacji charytatywnej Caritas, której zadaniem miało być niesienie pomocy materialnej ubogiej ludności, zwłaszcza dzieciom i młodzieży. Biskup Marian Fulman zaproponował wówczas funkcję dyrektora diecezjalnego tej organizacji księdzu Trochonowiczowi. Choć duchowny pragnął raczej oddać się pracy duszpasterskiej, za namową przyjaciół przyjął proponowane stanowisko²⁵. Funkcję tę objął 1 września 1945 roku, jednocześnie zostając rektorem lubelskiego kościoła św. Józefa²⁶. Na początku swojej działalności w Caritasie odzyskał budynek przy ul. Zielonej w Lublinie, gdzie urządził mieszkania dla siebie i współpracowników, biuro, stołówkę i przedszkole. Miejsce na magazyny i zaplecze

²¹ J. Bazylak, *Vir caritatis. Ks. Franciszek Trochonowicz (1906-1969)*, art. cyt., s. 232.

²² W. Jacewicz, J. Woś, *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*, w: *Kościół katolicki na ziemiach polskich w czasie II wojny światowej*, t. 5, z. 3, Warszawa 1978, s. 277.

²³ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 261.

²⁴ J. Szymański, *Duszpasterze Polonii i Polaków...*, dz. cyt., s. 147.

²⁵ J. Bazylak, *Wielki proboszcz...*, art. cyt., s. 84. Bp Marian Fulman, powierzając księdzu Trochonowiczowi funkcję dyrektora Caritasu, miał się do niego zwrócić: „na początek daję księdzu to, co mam – moje błogosławieństwo pasterskie, a na resztę ma książd głowę. Niech to księdzu wystarczy”, J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 262.

²⁶ AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 1, s. 4.

gospodarcze musiał już wybudować. Wyremontował i wyposażył również willę „Andrzejów” w Nałęczowie, gdzie docelowo miał się mieścić ośrodek rekolekcyjny dla ministrantów i młodzieży. Przez cały okres pracy w Caritasie kierował różnymi akcjami charytatywnymi: pośrednictwem w poszukiwaniu pracy, rozdzielaniem odzieży, wydawaniem posiłków (w stołówce przy ul. Zielonej codziennie żywiły się za darmo lub za minimalną opłatą setki osób), prowadzeniem bezpłatnego przedszkola oraz organizowaniem kolonii dla dzieci (w Kazimierzu, Nałęczowie i Spicynie). Zakładał żłobki i przedszkola również poza Lublinem, zachęcał do podobnej działalności miejscowe duchowieństwo²⁷. Ksiądz Trochonowicz należał do rady duszpasterskiej i gospodarczej kurii biskupiej, wchodził w skład różnych komisji do wyjątkowych zleceń, złożonych z kapłanów najbardziej zaufanych, światłych i doświadczonych²⁸. W okresie zarządzania diecezją lubelską przez bp. Stefana Wyszyńskiego ksiądz Franciszek był jednym z jego najbliższych współpracowników. Towarzyszył biskupowi w wielu wizytacjach parafialnych²⁹, był tłumaczem ordynariusza, m.in. podczas pobytu w Lublinie kard. Bernarda Griffina i kard. Augusta Hlonda³⁰. Za swoją aktywną pracę dla diecezji lubelskiej otrzymał w 1947 roku godność kanonika³¹. Wraz z przejściem Caritasu przez władzę komunistyczną w styczniu 1950 roku ksiądz Trochonowicz zrezygnował z funkcji dyrektora tej instytucji³².

Po odejściu ks. Franciszka Trochonowicza z Caritasu kierownictwo KUL-u zaproponowało mu objęcie funkcji dyrektora administracyjnego tej uczelni. Oferty tej duchowny nie przyjął, pra-

²⁷ B. Nazarewicz, *Życiorys ś.p. ks. kan. Franciszka Trochonowicza*, art. cyt., s. 2.

²⁸ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 265.

²⁹ R. Kulik, H. Kulik, *Historia Grabowca. Monografia parafii rzymskokatolickiej św. Mikołaja*, t. 1: *Parafia na przestrzeni dziejów*, s. 35, http://www.grabowiec.com.pl/kosciol_katolicki/parafia_rzym_grab/tom_1/parafia_rzym_grab_tom_1.pdf, 12.02.2013.

³⁰ *Kardynałowie Griffin i Hlond w Lublinie*, „Sztandar Ludu” 3,153 (1947) z 9 czerwca 1947 roku, s. 6.

³¹ AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 1, s. 5.

³² Lubelski oddział Caritas był obserwowany przez Urząd Bezpieczeństwa od października 1949 roku w ramach „agenturalnego rozpracowania na grupę” pod kryptonimem „Zasłepieni”. W styczniu 1950 roku oskarżano księdza Trochonowicza o liczne nadużycia w kwestii wydawania darów z Unry. Jednak po wyjaśnieniach złożonych przez duchownego w centrali organizacji nie wyciągnięto wobec niego żadnych konsekwencji; AIPNŁu, sygn. 014/8, s. 5-11.

gnąc poświęcić się pracy duszpasterskiej. Latem 1950 roku bp Piotr Kałwa mianował go proboszczem i dziekanem w Kraśniku. Tam aktywnie kierował życiem religijnym swoich parafian, stał się również duchowym ojcem dla podległych mu kapłanów z dekanatu. Do pomocy duszpasterskiej sprowadził z Przemyśla siostry zakonne. Zorganizował również kilka remontów gospodarczych, np. plebanii i mieszkania dla sióstr, odnowił w kościele boczne ołtarze i przeprowadził wiele innych upiększeń. Parafianie ciepło wspominali księdza Trochonowicza: „pracowity, gorliwy, odkrywca, niezmordowany w szukaniu nowych duszpastersko skuteczniejszych dróg prowadzących do wiązania wiernych z Kościołem i z Chrystusem”³³. Ksiądz proboszcz podczas posługi w Kraśniku naraził się władzom komunistycznym, w szczególności poprzez zwalczanie „postępowego ruchu duchowieństwa”, głoszenie rzekomo „wrogich kazań”, aktywną działalność na polu duszpasterskim i katechetycznym³⁴. Jednak dopiero gdy rozpoczął starania o wybudowanie kościoła na osiedlu robotniczym Budzyń (późniejszy Kraśnik Fabryczny)³⁵, komuniści postanowili wykorzystać dekret o obsadzaniu stanowisk kościelnych z 9 lutego 1953 roku celem usunięcia go z Kraśnika. Przedstawiciele władz państwowych z Lublina wywarli nacisk na bp. Piotra Kałwę, który zwolnił duchownego z funkcji proboszcza i dziekana kraśnickiego w listopadzie 1954 roku³⁶. Dopiero po dwóch miesiącach, w styczniu 1955 roku, władze administracyjne zgodziły się na mianowanie księdza Trochonowicza na proboszcza w Janowie Lubelskim, jednak bez możliwości objęcia funkcji dziekańskiej³⁷.

³³ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 263.

³⁴ AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 1, s. 10; AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 2, s. 15, 17, 61; AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 3, s. 50-51.

³⁵ AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 4, s. 183.

³⁶ Archiwum Państwowe w Lublinie (dalej: APL), Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej (dalej: PWRN) w Lublinie, Wydział do Spraw Wyznań (dalej: WdSW), sygn. 56, [brak nr. s.]. Pismo PWRN WdSW do Kurii Biskupiej w Lublinie z dnia 24 września 1954 roku. Szerzej na ten temat: P. Tylec, *Spór o obsadę personalną parafii Kraśnik i Janów Lubelski w okresie stalinowskim*, „Studia Sandomierskie” 20,1 (2013), s. 181-196.

³⁷ APL, PWRN w Lublinie WdSW, sygn. 89, [brak nr. s.]. Meldunek Kierownika RdSW w Kraśniku z dnia 11 listopada 1955 roku; T. Sowa, *Rys historyczny parafii w Janowie Lubelskim* (cz. I), „Janowski Korzenie” 5 (2005), s. 14.

Parafia w Janowie Lubelskim była ostatnią placówką ks. Franciszka Trochonowicza. Posługiwał w niej czternaście lat, poświęcając swoje siły i zdrowie duszpasterstwu oraz pracom remontowo-gospodarczym. Po odwilży październikowej 1956 roku władze komunistyczne zgodziły się, aby duchowny objął funkcję dziekana janowskiego³⁸. Wśród cennych inicjatyw duszpasterskich nowego proboszcza należy wymienić przygotowanie wiernych do obchodów Milenium Chrztu Polski, organizację punktów katechetycznych po usunięciu lekcji religii ze szkół oraz częste pielgrzymki, przede wszystkim na Jasną Górę. Poza tym duchowny wiele uwagi poświęcił przygotowywaniu narzeczonych do sakramentu małżeństwa, dzieciom i młodzieży, organizując Msze Święte ze specjalnymi naukami, a także studentom, których zapraszał na wspólne spotkania bożonarodzeniowe i wielkanocne. Oprócz prac duszpasterskich ksiądz Trochonowicz kierował licznymi remontami: zabytkowej świątyni (1962), kruzganków przykościelnych (1962-1963) oraz budynku poklasztornego, gdzie znajdowały się mieszkania dla księży i zakonnic ze Zgromadzenia Sióstr Opatrzności Bożej (1956-1963). Niewątpliwie wiele zachodu kosztowało go ogrodzenie cmentarza grzebalnego wysokim murem (o długości 2 km) oraz budowa nowej dzwonnicy – ostatniego materialnego dzieła, jakie po sobie pozostawił³⁹. Ks. Franciszek Trochonowicz zmarł na zawał mięśnia sercowego w Lublinie 19 marca 1969 roku. Pogrzeb duchownego stał się wielką manifestacją przywiązania,

³⁸ W okresie od stycznia 1955 do października 1956 roku funkcję dziekana janowskiego sprawował proboszcz z Godziszowa, ks. Czesław Dmochowski; AIPN Lu, sygn. 010/164, t. 2, s. 182.

³⁹ Archiwum Parafii w Janowie Lubelskim (dalej: APJ), Kronika parafii Janów Lubelski (dalej: KpJL), t. 1, s. 113-170; M. Kaproń, *Ta jest wola Boża... Rzecz o Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Janowie Lubelskim*, Sandomierz 2002, s. 42-45. Aktywnością księdza Trochonowicza na polu duszpasterskim i gospodarczym zainteresowała się Służba Bezpieczeństwa. Dziewiętnastego września 1957 roku założono na niego sprawę ewidencyjno-obserwacyjną o kryptonimie „Zwierzchnik”. Dotkliwym przejawem obserwacji duchownego było stałe przeglądanie jego korespondencji. Dziekana janowskiego inwigilowała również sieć informatorów, która składała się z kilkunastu tajnych współpracowników SB. Przez wiele lat był ciągle natchodzony i kontrolowany przez władzę państwową. Wiele razy ksiądz Franciszek dostawał różne upomnienia, domiary podatkowe i kary pieniężne (np. za brak prowadzonej księgi inwentarzowej). Proponowano mu wstąpienie w szeregi księży patriotów, jednak każde takie zaproszenie natychmiastowo odrzucał; P. Tylec, *Wierność Bogu i Ojczyźnie w czasach PRL – ks. Franciszek Trochonowicz*, „Powołanie” 15,51 (2007), s. 46-48.

miłości i hołdu dla zmarłego. Prowadził go bp Piotra Kałwa w asyście ok. 170 kapłanów, liczba zaś wiernych dochodziła do 10 tys.⁴⁰ Podczas pogrzebu kaznodzieja powiedział: „któż to był ks. Franciszek Trochonowicz? – Odpowiedź jest krótka: był to zdaje się najwybitniejszy i najzdolniejszy kapłan ostatnich czasów naszej diecezji. Byliśmy wszyscy pod jego urokiem. Była to wyjątkowa indywidualność. To nie był przeciętny człowiek i kapłan. (...) Życia swego kapłańskiego nie przegrał i nie zmarnował, bo talenty otrzymane od Boga wykorzystał mądrze i umiejętnie. Pozostawił po sobie wiele pięknych i wartościowych dzieł, które będą o nim dawać świadectwo”⁴¹. Jednym z takich dzieł jest zgromadzony zespół materiałów historycznych na temat dziejów parafii Janów Lubelski i okolic, o którym traktuje niniejszy artykuł.

1.2. Zainteresowania naukowe i historyczne

Ks. Franciszek Trochonowicz, jak to już wspomniano, ukończył studia teologiczno-filozoficzne w Wyższym Seminarium Duchownym, jak również studia na wydziale społeczno-gospodarczym w Louvain ze stopniem magistra. Biegle władał kilkoma językami: francuskim, niemieckim, angielskim i rosyjskim⁴². Odnaczał się wysoką inteligencją i mądrością, nie bał się dyskusji na trudne tematy: ani teologiczne, ani społeczno-polityczne. Ks. Stefan Brewiński mówił o nim w takich słowach: „posiadał szeroki horyzont myślowy, bystry, logiczny i wnikliwy umysł, wspaniałą inteligencję. Miał fenomenalną pamięć (...). Można z nim było rozmawiać na różne tematy, i to gruntownie i wszechstronnie. Nie znosił dyletanctwa. Podziwiałem bogactwo jego myśli, poprawną i piękną polszczyznę”⁴³. Obraz ten dopełnia wspomnienie ks. Jana Włazłego: „Miał w sobie coś z przywódcy, swoją osobowością urzekał i podbijał otoczenie. Słyszałem go prowadzącego rozmowy z ministrami, profesorami uniwersytetów, pisarzami, dyplomatami, handlowcami, znawcami sztuk pięknych. Nigdy nie zauważyłem uników w dyskusji z racji nieznamości te-

⁴⁰ J. Włazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 260; M. Kaproń, *Ta jest wola Boża...*, dz. cyt., s. 45.

⁴¹ S. Brewiński, *Ś.P. Ks. Kan. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 268.

⁴² AIPNLu, sygn. 010/164, t. 1, s. 3.

⁴³ S. Brewiński, *Ś.P. Ks. Kan. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 265.

matu lub niższego poziomu wiedzy. Język jego był barwny, komunikatywny, sugestywny. Opowiadanie w jego ustach miało w sobie coś, co rozmówcę unieruchamiało, zmuszając do wsłuchiwania się w barwny, kolorystyczny, piękny tok narracji⁴⁴.

Dziekan janowski posiadał bardzo bogatą biblioteczkę. Pobytu w różnych ośrodkach kulturalnych w kraju lub za granicą wiązał z odwiedzaniem i penetrowaniem księgarń oraz bibliotek. Zawsze szukał pozycji najbardziej wartościowych, stąd jego księgozbiór zawierał wiele cennych publikacji. Innym źródłem książek były antykwariaty krakowskie, warszawskie i inne. Kupował książki z różnych dziedzin, jednak najwięcej ich zebrał w dziale historycznym i pamiętnikarskim. Gromadził pozycje obcojęzyczne: francuskie, angielskie i niemieckie. Poza tym ksiądz Trochonowicz odznaczał się rozległą wiedzą historyczną, którą systematycznie zgłębiał. Wielokrotnie dyskutujący z nim ksiądz Wlazły zapisał w swych wspomnieniach: „wywoływała w nim zadumę starożytność, średniowiecze intrygowało, budziło w nim lęk i obawę wczoraj, dziś i jutro nowożytności”⁴⁵.

Prawdopodobnie to właśnie zainteresowania historyczne skłoniły ks. Franciszka Trochonowicza do opracowania monografii parafii Biała, z której później wyłoniła się parafia Janów Lubelski. Istnieją jednak przesłanki świadczące o tym, że inspiracją do podjęcia badań naukowych mogła być również chęć zdobycia stopnia doktorskiego. Świadczyć o tym może doniesienie tajnego współpracownika, ps. „Wojdowski”, z 20 grudnia 1962 roku: „Ks. [Józef] Bazylak pisze pracę magisterską na temat miejscowości Słupie k. Modliborzyc, natomiast ks. Trochonowicz o powstaniu parafii janowskiej, bowiem chce zrobić doktorat”⁴⁶. Jednak w żadnym innym miejscu nie znaleziono informacji o rozpoczęciu studiów doktoranckich i otwarciu odpowiedniego przewodu. Zanim duchowny rozpoczął gromadzenie informacji historycznych, w kronice parafii janowskiej pod datą 1960 roku zapisał: „I jest jeszcze jedna myśl. Nasza parafia jest bardzo stara, ale dzieje jej są prawie nie znane. Nie ma np. ani jednej wizytacji biskupiej. Postanowiłem zebrać materiały tak do dziejów parafii, jak i klasztoru. Praca to żmudna i wymagająca wiele czasu i cierpliwości, a jednak

⁴⁴ J. Wlazły, *Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz...*, art. cyt., s. 264.

⁴⁵ *Tamże*, s. 263-264.

⁴⁶ AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 3, s. 295-296; AIPNŁu, sygn. 014/288, s. 315-316.

ciekawa. Już to i owo znalazłem. Może ja sam, a może ktoś inny – mając zebrane materiały – opracuje kiedyś historię parafii⁴⁷. Natomiast w liście do kierownika Działu Rękopisów Biblioteki Ossolineum we Wrocławiu z 12 marca 1964 roku dziekan janowski wyznał: „lubię tę pracę i od paru lat dobrze chwyciłem zasadnicze zarysy zagadnień dotyczących parafii Biała i miasta Janowa”⁴⁸. Wszystko wskazuje na to, że ks. Franciszek Trochonowicz poszukiwania archiwalne prowadził celem rozwijania swoich osobistych zainteresowań oraz powodowany chęcią wzbogacenia archiwum janowskiego. Niemniej zgromadzone dokumenty świadczą o wielkim zaangażowaniu duchownego w pracę naukową, dużej znajomości zagadnień historycznych oraz metod badawczych.

2. Materiały historyczne zgromadzone przez ks. Franciszka Trochonowicza

W tej części artykułu scharakteryzowano zbiór materiałów historycznych zebranych przez ks. Franciszka Trochonowicza. Dokumentacja ta pozwala na odtworzenie przebiegu kwerendy naukowej, ukazuje również sposób opracowania poszczególnych źródeł. Ze względu na to, że autor uporządkował omawiany zespół archiwalny, tworząc jednocześnie inwentarz, możliwe jest omówienie struktury i tematyki zgromadzonych materiałów. Na koniec ukazano znaczenie zespołu przede wszystkim dla współczesnych regionalistów, historyków i archiwistów.

2.1. Sposób gromadzenia i opracowania źródeł

Zachowany zbiór materiałów historycznych ks. Franciszka Trochonowicza wskazuje na to, że w swej pracy naukowej był na etapie kwerendy archiwalnej. Prawdopodobnie kwerenda ta zbliżała się ku końcowi, zwłaszcza w latach 1968-1969. Stąd metoda, jakiej musiał się podjąć dziekan janowski, polegała przede wszystkim na poszukiwaniu źródeł w archiwach i bibliotekach. Zadanie to rozwiązywał

⁴⁷ APJ, KpJL, s. 143.

⁴⁸ APJ, *Materiały ks. F. Trochonowicza nt. dziejów parafii w Białej* (dalej: DpB), t. 4, s. 11-12.

w dwojaki sposób. Najczęściej odbywało się to poprzez osobisty wyjazd do miejsca przechowywania dokumentów, o czym można się dowiedzieć z dwóch źródeł. Pierwszym z nich są obserwacje poczynione przez bezpiekę. Przykładowo w doniesieniu tajnego współpracownika „Wojdowski” z 15 listopada 1962 roku znalazła się informacja: „ks. Trochonowicz w dniu 12 listopada 1962 roku był w Krakowie. Poza tym z Lublina przywozi sobie jakieś książki z Kurii Biskupiej, czyta i coś pisze o zabytkach, dziejach i powstaniu starych parafii”⁴⁹. Drugim źródłem, które pozwala ustalić, kiedy dokładnie ks. Franciszek Trochonowicz wyjeżdżał na kwerendę archiwalną, są notatki, które umieścił w swoich wypisach. Poniższa tabela zawiera wszystkie informacje o terminie kwerendy, jakie znalazły się w spuściznie po janowskim proboszczu.

Tabela 1. Okres prowadzenia kwerendy archiwalnej i bibliotecznej ks. F. Trochonowicza

Rok	Termin prowadzonych badań archiwalnych i bibliotecznych
1961	3, 6 października; 5, 24-30 listopada
1962	23 lutego; 2, 10, 18 marca; 8 października; 16, 20-22 listopada
1963	8 lutego; 29-30 maja; 3-6 października; 11, 14 listopada
1964	26 stycznia; 18-19 lutego; 9 marca; 1-3 kwietnia
1968	21-22 października; 6, 12-14 listopada

Źródło: APJ, *Materiały ks. F. Trochonowicza nt. dziejów parafii w Białej*, t. 1-5.

Informacje o prowadzonej kwerendzie nie znalazły się we wszystkich dokumentach, jednak pozwalają na częściowe odtworzenie przebiegu tego procesu. Poszukiwania źródeł historycznych ksiądz Trochonowicz prowadził w dwóch etapach. Pierwszy z nich trwał od jesieni 1961 do wiosny 1964 roku, czyli niespełna trzy lata. Drugi okres kwerendy to jesień 1968 roku. Być może jej wznowienie po kilku latach przerwy było spowodowane pogarszającym się stanem zdrowia duchownego i chęcią uzupełnienia brakujących źródeł w swoim zbiorze.

⁴⁹ AIPNŁu, sygn. 010/164, t. 3, s. 291.

Najwcześniej dziekan janowski rozpoczął swoje poszukiwania archiwalne w miejscach, które były mu bliskie pod względem terytorialnym, co wiązało się również z łatwością dostępu do nich. Pierwsze wzmianki o sporządzeniu wypisów znajdują się w dokumentach pochodzących z Archiwum Wojewódzkiego w Lublinie (dziś Archiwum Państwowe), które wykonał w początkach października 1961 roku⁵⁰. W listopadzie tegoż roku ksiądz Trochonowicz rozpoczął kwerendę w janowskim archiwum parafialnym, które sam porządkował⁵¹. Jeszcze w tym samym miesiącu proboszcz janowski korzystał z akt Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie (obecnie Archiwum Metropolitalne), robiąc wypis z dokumentu sporządzonego po wizytacji biskupa Skraszewskiego w parafii Biała w 1806 roku. Wypis ten liczy aż czterdzieści cztery strony maszynopisu, na ostatniej zaś stronie ksiądz Franciszek dodał uwagę: „przepisywałem własnoręcznie z egzemplarza zachowanego w Kurii Biskupiej w Lublinie, w dniach: 24-30 XI 1961”⁵². Kwerendę archiwum parafialnego i Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie duchowny kontynuował w kolejnych latach aż do końca 1963 roku⁵³, kiedy to swoje zbiory historyczne powiększył o dokumenty, które odpisał w Bibliotece im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie (dziś Wojewódzka Biblioteka Publiczna)⁵⁴. Jesienią 1962 roku rozpoczął poszukiwania w Archiwum Metropolitalnym w Krakowie⁵⁵, które kontynuował do lutego 1964 roku⁵⁶. W tym okresie pracował naukowo również w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie⁵⁷. Po dłuższej przerwie, w październiku i listopadzie 1968 roku, dziekan janowski korzystał z akt oficjalatu sandomierskiego, zgromadzonych w Archiwum Kapituły w Sandomierzu (obecnie w depozycie Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu)⁵⁸. Ostatni zapis pochodzi z 14 listopada tegoż roku. Cztery miesiące później ksiądz Trochonowicz zmarł w szpitalu sióstr szarytek w Lublinie.

⁵⁰ APJ, DpB, t. 1, s. 107-109

⁵¹ APJ, DpB, t. 1, s. 134.

⁵² APJ, DpB, t. 3, s. 47-90.

⁵³ APJ, DpB, t. 2, s. 216.

⁵⁴ APJ, DpB, t. 3, s. 3-6.

⁵⁵ APJ, DpB, t. 4, s. 134.

⁵⁶ APJ, DpB, t. 3, s. 140-145.

⁵⁷ APJ, DpB, t. 4, s. 21-24.

⁵⁸ APJ, DpB, t. 5, s. 30-34.

Ks. Franciszek Trochonowicz prowadził kwerendę naukową w siedmiu archiwach i dwóch bibliotekach na terenie całego kraju. Przedstawiono je w poniższej tabeli.

**Tabela 2. Archiwa i biblioteki, z których pochodzą wypisy
ks. F. Trochonowicza**

Archiwum, biblioteka	Liczba dokumentów	Procent całości
Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie	120	25,7
Archiwum Wojewódzkie w Lublinie	57	12,2
Archiwum Parafii Janów Lubelski (w tym przeniesione do Janowa archiwum dekanatu zaklikowskiego)	78	16,7
Archiwum Metropolitalne w Krakowie (w tym Archiwum Kapituły Krakowskiej)	54	11,6
Archiwum Wojewódzkie w Radomiu	6	1,3
Archiwum Kapituły w Sandomierzu (Akta oficjalatu sandomierskiego)	23	5,0
Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie	18	3,9
Biblioteka im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie	10	2,1
Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie	6	1,3
Wypisy wieloźródłowe	12	2,6
Opracowania książkowe (w tym maszynopisy)	65	14
Korespondencja	15	3,2
Wspomnienia	2	0,4
Razem	466	100,0

Źródło: APJ, *Materiały ks. F. Trochonowicza nt. dziejów parafii w Białej*, t. 1-5.

Jak widać z powyższej tabeli, najwięcej źródeł historycznych dziekanu janowski odnalazł w archiwach i bibliotekach znajdujących się w Lublinie. Warto też zauważyć, że ks. Franciszek Trochonowicz, korzystając z Archiwum Wojewódzkiego w Lublinie, wykorzystał następujące zespoły: akta Ordynacji Zamojskiej, akta komisji wojewódzkich (rządowych), akta ziemskie lubelskie oraz akta ziemskie

urzędowskie. Natomiast w Archiwum Kurii Biskupiej w Lublinie korzystał z akt parafii Biała (Janów Lubelski), akt wizytacji biskupich, funduszy, budowli oraz akt personalnych duchownych. Wypisy z najstarszych dokumentów sporządzono w Archiwum Metropolitalnym w Krakowie (1529)⁵⁹ oraz Archiwum Kapituły Sandomierskiej (1559)⁶⁰. Materiały dotyczące okresu średniowiecznego w głównej mierze pochodzą z publikacji naukowych lub źródeł drukowanych (*Monumenta Poloniae Vaticana*⁶¹ i *Roczniki* Jana Długosza⁶²). Wśród wypisów zgromadzonych przez ks. Franciszka Trochonowicza znajduje się kilka pomocy naukowych, które miały umożliwić sprawne korzystanie z dokumentów. Wśród nich figuruje spis inwentarzy parafii bialskiej⁶³ oraz wykaz przywilejów nadanych miastu Janów⁶⁴. Pomoce te opracował sam ksiądz dziekan. Oprócz nich znajduje się kilka zestawień, które sporządzono na podstawie wielu źródeł. Do najważniejszych należą: spis duchowieństwa pracującego w parafii Biała (Janów Lubelski) w latach 1600-1962⁶⁵, proboszczowie parafii Biała w latach 1325-1875⁶⁶ oraz spis dziekanów dekanatu urzędowskiego w latach 1592-1868⁶⁷.

Drugim sposobem gromadzenia źródeł archiwalnych była korespondencja prowadzona z naukowcami, archiwistami, bibliotekarzami i proboszczami miejsc, gdzie mogły się one znajdować. Ks. Franciszek Trochonowicz utrzymywał stały kontakt z historykiem sztuki Jerzym Kowalczykiem, który udzielał mu informacji o architekturze i wystroju janowskiego kościoła⁶⁸. Jerzy Kowalczyk przekazał dzie-

⁵⁹ APJ, DpB, t. 5, s. 61.

⁶⁰ APJ, DpB, t. 5, s. 28.

⁶¹ APJ, DpB, t. 1, s. 172.

⁶² APJ, DpB, t. 1, s. 175.

⁶³ APJ, DpB, t. 1, s. 4.

⁶⁴ APJ, DpB, t. 4, s. 16-17.

⁶⁵ APJ, DpB, t. 2, s. 62-84.

⁶⁶ APJ, DpB, t. 2, s. 88-92.

⁶⁷ APJ, DpB, t. 5, s. 1-3.

⁶⁸ Jerzy Kowalczyk bardzo cenił ks. Franciszka Trochonowicza, czemu dał wyraz w swoim liście z 17 grudnia 1968 roku do proboszcza janowskiego. Oto fragment tego listu: „Jestem bardzo wdzięczny Księdzu Dziekanowi za serdeczne słowa i wyrazy uznania z okazji druku monografii kolegiaty w Zamościu. Niezwykła życzliwość Księdza Dziekana dla moich poczynąń naukowych jest mi od lat znana i bardzo sobie ją cenię. Wiele lat temu w czasie wizyty ks. Biskupa Kałwy w Potoku Wielkim Ksiądz Dziekan był łaskaw zarekomendować ks. Biskupowi moją skromną osobę jako obiecującego historyka sztuki, i to w obecności mojego ojca, co miało dla mnie specjalne znaczenie. Nie byłem wówczas osobiście w Potoku, ale takie

kanowi janowskiemu wypisy dotyczące wyposażenia kościoła w Janowie Lubelskim z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XVIII wieku⁶⁹ oraz artykuł *Inżynier Jan Michał Link. Autor tzw. lenartowiczowskiej grupy kościołów z 2. połowy XVII w.*⁷⁰

Zanim dziekan janowski wyjechał na kwerendę, kontaktował się z archiwistami i bibliotekarzami, dowiadując się o celowość wyjazdu. Najpierw upewniał się, czy znajdują się tam dokumenty związane z parafią Biała lub Janowem Lubelskim oraz czy istnieje możliwość otrzymania wypisów tychże dokumentów drogą korespondencyjną. Przykładowo w omawianej spuściznie zachował się list o. Sadoka Kolasieńskiego, dominikanina z Jarosławia, który poinformował dziekana janowskiego, że w ich archiwum nie ma żadnej kroniki z klasztoru w Janowie Lubelskim⁷¹. Natomiast w liście z 12 marca 1964 roku proboszcz janowski wystosował pytanie do kierownika Działu Rękopisów Biblioteki Ossolineum we Wrocławiu o możliwość odnalezienia materiałów dotyczących parafii Biała (zwanej często ordynacką), klasztoru Dominikanów w Janowie oraz miasteczka Janowa Lubelskiego. W swym liście zawarł następującą prośbę: „rozumiem, że pracownicy Ossolineum nie mają czasu na opracowywanie kwerend. Byłbym jednak panu dyrektorowi ogromnie wdzięczny za łaskawe rozejrzenie się w swoim środowisku i wyszukanie kogoś odpowiedniego (może jakiś młody naukowiec, może emerytowany pracownik, profesor?), kto by mógł i chciał przeprowadzić porządną kwerendę za materiałami odnoszącymi się do wyżej podanych tematów. Pragnę zaznaczyć, że mógłby pracować spokojnie, nie popędzałbym zbyt”⁷². Ksiądz Trochonowicz zachęcał również swoich kolegów kapłanów do kwerendy w zakresie tematów będących w polu jego zainteresowania. Owocem takiej współpracy był wypis z życiorysu i testamentu ks. Jana Hetnera (proboszcza w Białej, a następnie w Janowie Lubelskim) przesłany przez ks. Wincentego Pawelca, proboszcza i dziekana turobińskiego⁷³.

słowa padły z okazji oglądania mojej fotografii na biurku w mieszkaniu rodziców. Często ten moment wspomina mój ojciec, łącząc to zawsze z wielkimi wyrazami szacunku i wdzięczności do Księdza Dziekana”; APJ, DpB, t. 2, s. 59-60.

⁶⁹ APJ, DpB, t. 2, s. 61.

⁷⁰ APJ, DpB, t. 4, s. 88-94.

⁷¹ APJ, DpB, t. 4, s. 5.

⁷² APJ, DpB, t. 4, s. 11-12.

⁷³ APJ, DpB, t. 2, s. 195-198, 203-206.

Prawdopodobnie ks. Franciszek Trochonowicz swoje wypisy w archiwach wykonywał pismem odręcznym. Świadczyć może o tym cytowana już uwaga zanotowana na protokole powizytacyjnym biskupa Skraszewskiego w parafii Biała z 1806 roku: „przepisywałem własnoręcznie z egzemplarza zachowanego w Kurii Biskupiej w Lublinie”. Jednak większość dokumentów zachowanych w omawianej spuściźnie to maszynopisy, co świadczy o tym, że duchowny po powrocie z archiwów i bibliotek przepisywał je w zaciszu swojego domu. Tylko trzykrotnie dziekan janowski sporządził fotokopie archiwaliów. Podyktowane to było nie tyle brakiem czasu na przepisanie tych dokumentów, w dwóch bowiem przypadkach już wcześniej sporządził z nich wypisy, co ich dużą wartością historyczną. Dokumenty te to: pierwsza strona ksiąg zmarłych i zaślubionych parafii Biała (1672)⁷⁴, pismo Katarzyny Zamojskiej w sprawie wysłania komisji do Janowa celem zbadania buntów między Białą a Janowem (1641)⁷⁵ oraz akt fundacji klasztoru oo. Dominikanów w Janowie Lubelskim przez Jana Zamoyskiego (1660)⁷⁶. W niektórych przypadkach ks. Franciszek Trochonowicz dokonał również tłumaczenia dokumentów z języków oryginalnych na polski. Dotyczy to głównie materiałów archiwalnych, które sporządzone były po rosyjsku⁷⁷. W wielu dokumentach można ponadto znaleźć informacje o ich ówczesnym wyglądzie oraz stanie zachowania. Przykładowo, korzystając z księgi przywilejów dla miasta Janowa znajdującej się w Bibliotece im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie, dziekan janowski zapisał: „księga w skórę oprawna, bez numeracji kart, zawierająca szereg dokumentów odnoszących się do Janowa Lubelskiego”⁷⁸. Natomiast wykonując wypis na temat wizytacji w parafii Janów przez biskupa Franciszka Jaczewskiego w 1906 roku, duchowny zanotował: „opisał ks. Feliks Majewski. Nie podane miejsce wydania tej książeczki, ani czyj to nakład, tylko na drugiej stronie notatka: Druk Edwarda Nicza i S-ki Warszawa. Książeczka liczy 80 stron, wiele fotografii okolicznościowych w tekście i na 3

⁷⁴ APJ, DpB, t. 1, s. 284.

⁷⁵ APJ, DpB, t. 3, s. 26.

⁷⁶ APJ, DpB, t. 4, s. 75.

⁷⁷ APJ, DpB, t. 2, s. 218-253.

⁷⁸ APJ, DpB, t. 3, s. 1.

stronie fotografia ks. biskupa Jaczewskiego. Książeczkę pożyczyłem od ks. proboszcza z Goraja⁷⁹. Choć informacje te niewiele wnoszą do sposobu wykorzystania źródeł, to jednak nadają im charakter bardziej przystępny.

Oprócz opisu zewnętrznego stanu dokumentów oraz tłumaczenia ich na język polski ks. Franciszek Trochonowicz w kilku przypadkach dodał również komentarz dotyczący treści archiwaliów oraz wysunął wypływające z nich wnioski. Dziekan janowski najobszerniej skomentował najstarsze dzieje kościoła dominikańskiego, porządkując różne teorie krążące na ten temat: pierwsze cudowne objawienie Matki Bożej wydarzyło się w 1645 roku, fundację dominikańską założył Jan Zamoyski, syn Katarzyny, w 1660 roku, dominikanie objęli miejsce w posiadanie w tym samym roku, kościół murowany zaczęto budować w 1694 roku⁸⁰. Wielokrotnie jednak dodawał do wypisów krótkie komentarze, które wyjaśniały trudne kwestie. Na przykład wypis z akt oficjalatu sandomierskiego z 1650 roku (w całości po łacinie) ksiądz Trochonowicz opatrzył komentarzem: „ks. Dąbrowski oskarżony o złą gospodarkę funduszami kaplicy”⁸¹. Tak więc czytelnik nie musiał zgłębiać całego tekstu, jeśli chciał tylko poznać jego ogólny sens. Poza komentarzami proboszcz janowski stosował w swoich wypisach częste podkreślenia tekstu kolorem czerwonym lub zielonym, zaznaczając tym samym to, co uznał za najważniejsze w danym dokumencie.

2.2. Struktura, tematyka i znaczenie zespołu

Spuścizna naukowa, jaką pozostawił po sobie ks. Franciszek Trochonowicz, liczy 967 stron. Duchowny podzielił ją na pięć tomów ze względu na tematykę źródeł i przechowywał je w segregatorach. Podczas porządkowania zespołu autor zachował oryginalny podział dokumentów. Jednak z powodu dużej objętości trzech pierwszych tomów trzeba je było podzielić na mniejsze części. Każdy z tomów składał się z jednego lub kilku działów tematycznych (zob. tab. 3).

⁷⁹ APJ, DpB, t. 3, s. 185-187. Szerzej na temat wizytacji biskupa Jaczewskiego w parafii janowskiej: P. Tylec, *Wizytacja pasterska biskupa Franciszka Jaczewskiego w parafii Janów Lubelski w 1906 r.*, „Janowskie Korzenie” 18 (2012), s. 27-31.

⁸⁰ APJ, DpB, t. 4, s. 53.

⁸¹ APJ, DpB, t. 4, s. 33-34.

**Tabela 3. Struktura i tematyka spuścizny historycznej
ks. F. Trochonowicza**

Tom	Podział po uporządkowaniu	Tematyka	Licz- ba stron
I	Cz. I	Akta różne	16
		Kasata zakonu dominikanów w Janowie Lubelskim	47
	Cz. II	Parafia ordynacka: dziesięciny, prawa, spory	47
		Dzieje parafii do 1864 roku	6
		Bractwa	3
		Szpitala i szkoły	16
		Kościóły i cmentarze	28
	Cz. III	Parafia w latach 1572-1636	5
		Historia parafii do 1572 roku	7
		Ordynacja Zamojska	106
		Dzieje Goraja i Górków	16
		Liczba stron w tomie	
II	Cz. I	Duchowieństwo	149
	Cz. II	Duchowieństwo	114
	Liczba stron w tomie		263
III	Cz. I	Sprawy różne – dokumenty z Biblioteki im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie	40
	Cz. II	Wizytacje biskupie	147
	Liczba stron w tomie		187
IV		Dokumenty związane z kwerendą	15
		Miasto Janów	26
		Kaplica w Janowie Lubelskim	6
		Klasztor w Janowie Lubelskim	57
	Liczba stron w tomie		104
V		Parafie dekanatu	98
		Zagadnienia ogólne	13
	Liczba stron w tomie		111

Źródło: APJ, *Materiały ks. F. Trochonowicza nt. dziejów parafii w Białej*, t. 1-5.

Najbardziej obszerny, a zarazem zawierający najwięcej tematów jest tom pierwszy. Znajdują się w nim informacje dotyczące historii parafii w Białej, ale również Ordynacji Zamojskiej i dziejów Goraja (wraz z ich dziedzicami). Drugi tom również zawiera dużą liczbę wypisów źródłowych, lecz odnosi się tylko do jednego tematu – duchowieństwa. Prawie w całości monotematyczny jest również tom trzeci, który dotyczy wizytacji biskupich na terenie parafii Biała. Tom czwarty zawiera najmniej dokumentów, a jego tematyka wiąże się z historią Janowa Lubelskiego i położonego na jego terenie klasztoru Dominikanów. Niezbyt liczny jest również tom piąty, który zawiera informacje związane z historią parafii dekanatu janowskiego i zagadnieniami ogólnohistorycznymi.

Oprócz zróżnicowanej tematyki zgromadzonych dokumentów można zauważyć, że dotyczą one różnych okresów historycznych: od średniowiecza do współczesności. Poniższe zestawienie przedstawia poszczególne stulecia, do których odnoszą się wypisy archiwalne ks. Franciszka Trochonowicza.

Tabela 4. Czas powstania dokumentów (lub tematyka okresu), z których sporządzono wypisy w spuściznie naukowej ks. F. Trochonowicza

Wiek	Liczba dokumentów	Procent całości
XII	1	0,2
XIII	5	1,0
XIV	8	1,7
XV	5	1,0
XVI	26	5,6
XVII	107	23,1
XVIII	70	15,1
XIX	221	47,7
XX	21	4,5
Razem	463	100,0

Źródło: APJ, *Materiały ks. F. Trochonowicza nt. dziejów parafii w Białej*, t. 1-5.

Jak widać z powyższego zestawienia, wypisy dotyczyły w głównej mierze XIX wieku, co nie może dziwić ze względu na dostępność materiału archiwalnego, jak również wielość wydarzeń w tym okresie,

w szczególności: kasata zakonu dominikańskiego oraz przeniesienie parafii z Białej do Janowa Lubelskiego. Zrozumiałe jest również, że prawie 25 proc. dokumentów dotyczy XVII wieku, kiedy wydarzyły się objawienia maryjne i powstało miasto Janów.

Należy zastanowić się jeszcze nad znaczeniem spuścizny naukowej ks. Franciszka Trochonowicza. Z całą pewnością jest ona dużą pomocą dla osób, które pragną zajmować się historią Janowa Lubelskiego i okolic. Jej niewątpliwą zaletą jest to, że zawiera dużą liczbę wypisów historycznych, których oryginały znajdują się w różnych miejscach Polski. Poza tym większość z nich jest w maszynopisie, co skraca czas ich odczytu. Dodatkowo część archiwaliów została przetłumaczona na język polski i jest to niewątpliwą pomocą dla tych, którzy niezbyt biegle posługują się językiem rosyjskim lub łaciną. Szczególną wartość mają stworzone przez dziekana janowskiego opracowania i pomoce (najczęściej były to spisy duchowieństwa), które pozwalają na szybkie odnalezienie interesujących informacji. W końcu pomocą w badaniach nad przeszłością ziemi janowskiej mogą się stać komentarze i wnioski ks. Franciszka Trochonowicza, które naprowadzają czytelnika na właściwy tok rozumowania.

Omawiana spuścizna może stać się bazą wyjściową do dalszych badań historycznych nad dziejami parafii Biała, Janowa Lubelskiego i okolic (późniejsi badacze dotarli jeszcze do wielu innych źródeł historycznych⁸²). Daje ona pewne podstawy, do których badacz musiałby dochodzić przez długie tygodnie kwerendy archiwalnej. Należy również zauważyć, że praca oparta jedynie na wypisach dziekana janowskiego nie byłaby w pełni uczciwa i rzetelna⁸³. Autor żywi nadzieję, że opis tego zespołu archiwaliów przyczyni się do większego zainteresowania historią ziemi janowskiej i przyczyni się do utrwalenia pamięci wielkiego kapłana, duszpasterza i naukowca, jakim był ks. Franciszek Trochonowicz.

⁸² S. Orzeł, *Dominikanie w Janowie Lubelskim w latach 1660-1864*, w: *Janów Lubelski 1640-2000*, pod. red. Z. Baranowskiego, B. Nazarewicz, J. Łukasiewicza, Janów Lubelski 2000, s. 260-286; Z. Baranowski, *Księga cudów i łask Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Janowie Lubelskim*, Zamość 2014.

⁸³ Pomimo zaprowadzonej paginacji badacz powinien zaznaczyć, że źródło to odnalazł ks. Franciszek Trochonowicz, oraz podać, z jakiego archiwum lub biblioteki ono pochodzi. Stosowanie sygnatur, którymi posługiwał się dziekan janowski, jest również niewłaściwe, gdyż większość z nich została już w archiwach zmieniona.

Zakończenie

Celem niniejszej pracy było ukazanie spuścizny historycznej ks. Franciszka Trochonowicza. Autor pracy, znając charakter materiałów zgromadzonych przez duchownego, nazwał omawiany zespół spuścizną historyczną. Zgromadzone wypisy historyczne związane są terytorialnie z Janowem Lubelskim i jego okolicami. Zainteresowanie ks. Franciszka Trochonowicza tym tematem związane było z jego pracą w tym regionie. Duchowny pracował na ziemi janowskiej czternaście lat, pełniąc funkcję dziekana i proboszcza głównej parafii tej części diecezji lubelskiej.

Omawiając spuściznę historyczną ks. Franciszka Trochonowicza, autor zadał sobie trud odtworzenia sposobu jej gromadzenia. Polegał on przede wszystkim na wyjazdach do miejsc przechowywania źródeł historycznych. Zachowane notatki i informacje w omawianych wypisach pozwalają na prześledzenie kwerendy archiwalnej i bibliotecznej duchownego. Poszukiwania źródeł historycznych ksiądz Trochonowicz prowadził w dwóch etapach: pierwszym: od jesieni 1961 do wiosny 1964 roku; oraz drugim: jesienią 1968 roku. W tym czasie proboszcz janowski skorzystał z materiałów przechowywanych w siedmiu archiwach i dwóch bibliotekach, znajdujących się w Warszawie, Krakowie, Lublinie, Radomiu, Sandomierzu i Janowie Lubelskim. Duchowny korzystał również z wydawnictw źródłowych i opracowań książkowych. Ksiądz Trochonowicz zdobywał interesujące go informacje również poprzez kontakty osobiste i korespondencyjne z zaprzyjaźnionymi historykami. Oprócz zwykłego gromadzenia wypisów źródłowych dziekan janowski starał się zebrany materiał opracowywać: przepisywał go na maszynie, tłumaczył dokumenty z języków oryginalnych na język polski, dodawał własny komentarz i podkreślał najważniejsze kwestie. Dodatkowo na własne potrzeby stworzył kilka pomocy ewidencyjnych, tj. spis inwentarzy parafii Biała, spis duchowieństwa pracującego w tej parafii oraz listę dziekanów dekanatu urzędowskiego.

Ks. Franciszek Trochonowicz podczas swojej kwerendy zgromadził dokumentację liczącą 967 stron. Podzielił ją na pięć tomów ze względu na tematykę źródeł. Pierwszy z nich dotyczy przede wszystkim historii parafii Biała, ale również Ordynacji Zamojskiej i dziejów Goraja. W drugim przechowywane są materiały związane z ducho-

wieństwem, a w kolejnym tomie kapłan dokumentował wizytacje biskupie. Czwarty tom zbiera informacje o klasztorze Dominikanów w Janowie i samym mieście. Ostatni natomiast zawiera materiały związane z historią parafii dekanatu janowskiego. Omawiana spuścizna zawiera najwięcej wypisów dotyczących XVII wieku (ze względu na objawienia maryjne i datę powstanie miasta) i XIX wieku (kasata klasztoru dominikańskiego i przeniesienie parafii z Białej do Janowa). Ostatnią kwestią rozważaną przez autora jest znaczenie zespołu. Z całą bowiem pewnością stanowi on wielką pomoc dla wszystkich zajmujących się historią ziemi janowskiej. Stanowi bazę wyjściową dla dalszych poszukiwań archiwalnych i bibliotecznych.

Autor ma świadomość, że niniejsze przedstawienie spuścizny historycznej ks. Franciszka Trochonowicza nie daje jej pełnego obrazu. W tym celu konieczna byłaby analiza poszczególnych dokumentów i porównanie ich z oryginałami przechowywanymi w archiwach i bibliotekach. Jednak zamiarem autora było ukazanie tylko ogólnego charakteru tej dokumentacji, aby zainteresować nią szersze grono czytelników.

Bibliografia

- Baranowski Zenon (2011). Najstarsze wykazy mieszkańców Ziemi Janowskiej (XVI-XVII w.). *Janowskie Korzenie* 16 (2011), s. 55-68.
- Baranowski Zenon (2014). *Księga cudów i łask Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Janowie Lubelskim*. Zamość: Janowskie Stowarzyszenie Regionalne.
- Bazylak Józef (2004). Wielki proboszcz. Sylwetka osobowościowa ks. mgr. Franciszka Trochonowicza – proboszcza w Janowie Lubelskim – w 35. rocznicę śmierci, *Janowskie Korzenie* 2 (2004), s. 83-86.
- Bazylak Józef (2005). Vir caritatis. Ks. Franciszek Trochonowicz (1906-1969). W: Stanisław J. Dąbrowski (red.), *200 lat Diecezji Lubelskiej w służbie Bogu, Ojczyźnie i Człowiekowi* (s. 231-234). Lublin: Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej.
- Brewiński Stefan (1969). Ś.P. Ks. Kan. Franciszek Trochonowicz. Proboszcz i dziekan w Janowie Lub. *Wiadomości Diecezjalne Lubelskie* 43,7-12 (1969), s. 265-268.
- Jacewicz Wiktor, Woś Jan (1978). *Martyrologium polskiego duchowieństwa rzymskokatolickiego pod okupacją hitlerowską w latach 1939-1945*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Kapron Marzena (2002). *Ta jest wola Boża... Rzecz o Sanktuarium Matki Bożej Łaskawej w Janowie Lubelskim*. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne.

- Kulik Renata, Kulik Henryk (2017), *Historia Grabowca. Monografia parafii rzymskokatolickiej św. Mikołaja*, t. 1, *Parafia na przestrzeni dziejów*, http://www.grabowiec.com.pl/kosciol_katolicki/parafia_rzym_grab/tom_1/parafia_rzym_grab_tom_1.pdf (12.02.2013).
- Leszczyński Mariusz (2000). *Bł. Stanisław Kostka Starowieyski jako działacz Akcji Katolickiej*. Zamość: Wydawnictwo Kurii Diecezjalnej.
- Nazarewicz Barbara (2009). Życiorys ś.p. ks. kan. Franciszka Trochonowicza, http://janow2009.ncse.pl/pliki/sesja_referat-2.pdf (12.03.2013).
- Orzeł Stefan (2000). Dominikanie w Janowie Lubelskim w latach 1660-1864. W: Zenon Baranowski, Barbara Nazarewicz, Józef Łukasiewicz (red.), *Janów Lubelski 1640-2000* (s. 260-286). Janów Lubelski: Muzeum Regionalne.
- Sowa Tadeusz (2005). Rys historyczny parafii w Janowie Lubelskim (cz. I). *Janowskie Korzenie* 5 (2005), s. 6-17.
- Szczepanik Krzysztof, Herman-Łukasik Anna, Janicka Barbara (red.) (2007). *Stosunki dyplomatyczne Polski: informator*, t. 1, *Europa 1918-2006*. Warszawa: Ministerstwo Spraw Zagranicznych.
- Szymański Józef (2005). Organizacja opieki duszpasterskiej nad wychodźstwem polskim w Belgii w latach 1930-1947. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 83 (2005), s. 333-363.
- Szymański Józef (2010). *Duszpasterze Polonii i Polaków za granicą. Słownik biograficzny*, t. 1. Lublin: Miejska i Powiatowa Biblioteka Publiczna.
- Tylec Piotr (2007). Wierność Bogu i Ojczyźnie w czasach PRL – ks. Franciszek Trochonowicz. *Powołanie* 15 (2007), s. 46-48.
- Tylec Piotr (2011). Teki ks. Trochonowicza. *Janowskie Korzenie* 17 (2011), s. 70-76.
- Tylec Piotr (2012). Wizytacja pasterska biskupa Franciszka Jaczewskiego w parafii Janów Lubelski w 1906 r. *Janowskie Korzenie* 18 (2012), s. 27-31.
- Tylec Piotr (2013). Spór o obsadę personalną parafii Kraśnik i Janów Lubelski w okresie stalinowskim. *Studia Sandomierskie* 20,1 (2013), s. 181-196.
- Wlazły Jan (1969). Ś.P. Ks. Franciszek Trochonowicz, kanonik Kapituły Kolegiaty Zamojskiej, proboszcz parafii Janów, dziekan dekanatu janowskiego (1906-1969). *Wiadomości Diecezjalne Lubelskie* 43,7-12 (1969), s. 260-265.

Streszczenie

Niniejszy artykuł jest próbą przybliżenia czytelnikom przeważnie nieznanym do tej pory materiałów historycznych zgromadzonych przez ks. Franciszka Trochonowicza. Duchowny ten, posiadający gruntowne wykształcenie teologiczne i socjologiczne (m.in. ukończył studia specjalistyczne

w Belgii), był pasjonatem historii. Przy okazji pełnionej funkcji proboszcza i dziekana w Janowie Lubelskim w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku podjął się opracowania dziejów tego miejsca. W trakcie kilkuletniej kwerendy naukowej ksiądz Trochonowicz zebrał bogaty materiał historyczny. Zespół ten został uporządkowany przez autora niniejszej publikacji, będącej owocem prac nad zebrany materiał. Opracowanie to ukazuje dziekana janowskiego ze szczególnym uwzględnieniem jego zainteresowań naukowych. Znaczna część artykułu prezentuje charakter i znaczenie omawianej spuścizny historycznej. W publikacji nie zabrakło też miejsca na omówienie warsztatu pracy duchownego i jego zaangażowania w poznanie dziejów ziemi janowskiej.

Słowa kluczowe

księgozbiory prywatne, księgozbiory duchownych, archiwalia, ks. Franciszek Trochonowicz (1906-1969), Janów Lubelski

HISTORICAL LEGACY OF FR. FRANCISZEK TROCHONOWICZ

Summary

The purpose of this article is to describe to the reader the hitherto largely unknown historical materials gathered by Fr. Franciszek Trochonowicz. This cleric, highly educated in theology and sociology (among others he completed his studies in Belgium) was a history enthusiast. On the occasion of being a pastor and dean in Janów Lubelski in the fifties and sixties of the twentieth century, he undertook to elaborate the history of this place. During his research Fr. Trochonowicz collected vast historical material, which was put in order by the author of this publication. The article shows the dean of Janów with special attention to his scientific interests. A large part of the text deals with the nature and significance of the discussed historical legacy. The publication discusses also the workshop of clerical work and his commitment to the history of Janów region.

Keywords

private collections, clergy collections, archival materials, Fr. Franciszek Trochonowicz (1906-1969), Janów Lubelski

EDWIN KLESSA¹, O. PAWEŁ TRZOPEK OP²

BIBLIOTEKA DOMINIKAŃSKA W JEROZOLIMIE

Wprowadzenie

Dominikanie po kilku wiekach swojej nieobecności powrócili do Ziemi Świętej na stałe w 1880 roku, wykupując teren za murami Jerozolimy obok Bramy Damasceńskiej. Ojcowie z francuskiej prowincji Tuluzy pragnęli zbudować tu dom dla pielgrzymów. Ponieważ tego pomysłu nie udało się zrealizować, z polecenia papieża Leona XIII postanowili utworzyć szkołę biblijną. W lutym 1889 roku prowincjał dominikański w Tuluzie zdecydował o wysłaniu o. Marie-Josepha Lagrange'a do dominikańskiego konwentu św. Szczepana w Jerozolimie w celu założenia takiej szkoły. Piętnastego listopada 1890 roku rozpoczęła swoją działalność Francuska Szkoła Biblijna i Archeologiczna³ (École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem), która początkowo (do 1920 roku) nosiła nazwę Szkoła Praktyczna Studiów Biblijnych (École Pratique d'Études Bibliques). Założyciel szkoły, sługa Boży o. Marie-Joseph Lagrange⁴, stał się prekursorem prowadzenia studiów biblijnych metodą historyczno-

¹ Biblioteka Parafialna w Trzciance.

² Biblioteka w École Biblique et Archéologique Française w Jerozolimie.

³ H. Muszyński, *Biblijna Szkoła w Jerozolimie*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 2, pod red. F. Gryglewicza, Lublin 1976, k. 469.

⁴ J. Archutowski, *Ojciec Maria Józef L. (1855-1938)*, „Przegląd Biblijny” 2 (1938), s. 103-256; K. Mielcarek, *Lagrange Marie Joseph OP (1855-1938)*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 10, pod red. E. Ziemanna, Lublin 2004, k. 380-381.

-krytyczną. Dominikanie w Jerozolimie podjęli trud zrozumienia Biblii w jej naturalnym kontekście językowym, historycznym, archeologicznym, w świetle literatury narodów ościennych i ówczesnej architektury⁵.

Była to pierwsza na świecie szkoła katolicka, a właściwie instytut naukowy, którego celem było prowadzenie badań nad Biblią oraz szkolenie kadr w tej dziedzinie. Kształcąc pierwsze pokolenia, szkoła stworzyła fundament współczesnej biblistyki katolickiej. Drugą placówką naukowo-badawczą studiów nad Biblią stał się Papieski Instytut Biblijny *Biblicum* założony przez jezuitów w Rzymie niespełna dwadzieścia lat później: w 1909 roku. W początkowym okresie włoski instytut stał w opozycji do metodyki historyczno-krytycznej stosowanej przez jerozolimską placówkę. Po okresie utrudnień i braku zrozumienia dla szerzenia przez instytut jerozolimski – jak to nazywano – „zgubnych nowinek”, dopiero w 1943 roku papież Pius XII w encyklice *Divino afflante Spiritu* zaaprobował i zalecił wypracowaną przez dominikańską szkołę w Jerozolimie metodykę badań nad Biblią, opartą na analizie źródeł starożytnych, wynikach badań archeologicznych i dokładnym studiowaniu tekstów zapisanych w językach oryginalnych.

Do największych osiągnięć szkoły dominikańskiej w Jerozolimie należą badania archeologiczne i epigraficzne nad rękopisami z Qumran (zwojami Pisma Świętego znad Morza Martwego) oraz wydanie *Biblii jerozolimskiej* tłumaczonej na nowo już nie z Wulgaty, czyli z języka łacińskiego, lecz z języków oryginalnych: hebrajskiego, aramejskiego i greckiego. *Biblia jerozolimaska* wydana w 1956 roku posiada bogate przypisy historyczne, kulturowe i egzegetyczne, a także wiele odwołań, komentarzy i wstępów do poszczególnych ksiąg oraz not i odnośników do tekstów równoległych znajdujących się w Piśmie Świętym⁶.

Polskie wydanie *Biblii jerozolimskiej* ukazało się w 2006 roku dzięki poznańskiemu wydawnictwu Pallottinum należącemu do Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego (księży pallotyńów) Prowincji

⁵ P. Trzopek, *Jerozolima trzy światy*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IR/losy.html>, 31.10.2016,

⁶ Tenże, *Śladami Jezusa: Dominikanie w Jerozolimie*, <http://sladamijezusa.radio-er.pl/slady-dami-jezusa-dominikanie-w-jerozolimie/>, 10.11.2015.

Zwiastowania Pańskiego. Zawiera ono tekst biblijny oparty na piątym wydaniu *Biblii Tysiąclecia*, natomiast wszystkie wprowadzenia, przypisy, komentarze i marginalia oraz odnośniki biblijne i podtytuły pochodzą z wydania *La Bible de Jérusalem* (Paris 1996).

Wspólnota dominikańska w Jerozolimie liczyła na końcu 2015 roku dwudziestu członków oraz trzech studentów, z tego dziesięciu stanowili Francuzi, pozostali pochodzili z różnych zakątków świata. Polskich członków wspólnoty jest czterech, co klasyfikuje Polaków na drugim miejscu co do wielkości danej grupy narodowej. Szkoła i klasztor są ze sobą nierozłącznie związane. Dom zakonny w Jerozolimie bezpośrednio podlega generałowi zakonu dominikanów.

Studenci tej szkoły mają do dyspozycji dwie możliwości studiowania. Pierwsza to studia doktoranckie, kończące się uzyskaniem stopnia doktora nauk biblijnych. Prawo nadawania tego stopnia dominikanie jerozolimscy otrzymali od Stolicy Apostolskiej w 1983 roku. Działają łącznie cztery ośrodki, które otrzymały prawo nadawania stopnia doktora nauk biblijnych: École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem, w której kształcą się około dziesięciu doktorantów, również Papieska Komisja Biblijna oraz Papieski Instytut Biblijny Biblicum w Rzymie, a także Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie.

Drugi tok studiów cieszy się mniejszym zainteresowaniem z uwagi na to, że uzyskanie nadawanego stopnia nie daje żadnych profitów, łączy się jedynie z pewnym splendorem. Po pierwszym roku studiów, wysłuchaniu przewidzianych wykładów i napisaniu pracy o objętości około 100 stron otrzymuje się stopień *élève titulaire*, po drugim roku natomiast i po spełnieniu analogicznych wymagań można zdobyć stopień *élève diplômé*. Są to stopnie naukowe nadawane jeszcze zgodnie ze starym francuskim systemem edukacyjnym.

W szkole prowadzone są wykłady oraz seminaria polegające na tym, że profesor pracuje nad tekstem z kilkoma studentami. Stąd też zasadniczo przyjmowani są słuchacze, którzy znają języki biblijne (aramejski, hebrajski i grecki) przynajmniej na poziomie zaawansowanym.

Istotną rolę w procesie edukacyjnym szkoły odgrywa biblioteka działająca przy École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem.

Historia biblioteki⁷

Gdy ojcowie dominikanie obejmują nową placówkę, w pierwszej kolejności urządzają dwa pomieszczenia. Jednym jest kaplica, a drugim – biblioteka. Tak też było w przypadku przybycia dominikanów francuskich do Jerozolimy. Początki były niezwykle skromne. W 1882 roku, gdy otwarto dom dominikański w Jerozolimie – osiem lat przed założeniem szkoły biblijnej – znajdowały się w tym miejscu zaledwie dwie książki: Biblia po łacinie, czyli Wulgata, i oczywiście *Suma teologiczna* św. Tomasza z Akwinu. Od tamtego czasu biblioteka znacznie się rozrosła. Aktualnie liczy około 150 tys. woluminów ustawionych na półkach o łącznej długości 18 km. Szybki rozwój biblioteki w początkowym okresie umożliwiły pierwszemu pokoleniu jerozolimskich dominikanów bogate francuskie publikacje orientalistyczne z XIX wieku, brytyj-

Fot. 1. Biblioteka dominikańska w Jerozolimie (autor: P. Trzopek OP)

⁷ Informacje o bibliotece na podstawie zapisu magnetofonowego z 5 listopada 2015 roku wypowiedzi biblisty i dyrektora o. Pawła Trzopka OP, z aktualizacją z października 2016 roku (Archiwum Biblioteki Parafialnej w Trzciance).

skie raporty z wykopalisk, edycje tekstów odnalezionych, później zakup publikacji studiów językowych w Oksfordzie i zbiory zasad gramatyki języków starożytnych. Drugim źródłem rozwoju były własne prace i publikacje wydawane od początku istnienia szkoły, tj. od lat dziewięćdziesiątych XIX wieku. Dominikanie publikują kwartalnik „Revue Biblique” oraz zapoczątkowali serię wydawniczą „Études Bibliques” i „Cahiers de la Revue Biblique”.

Biblioteka od początku mieści się w tym samym budynku klasztornym obok kościoła św. Szczepana. Do połowy lat siedemdziesiątych XX wieku znajdowała się na parterze. Potem, wykorzystując wysokie pomieszczenie, po uzyskaniu wolnego miejsca w wyniku przeniesienia refektarza i kuchni, utworzono dwa poziomy. Jednak zastosowane drewniane stropy wystarczyły zaledwie na dwadzieścia lat i w latach 1999-2001 z wykorzystaniem funduszy unijnych zmodernizowano bibliotekę, m.in. wykonując strop żelbetowy.

Funkcjonowanie biblioteki

Ta specyficzna placówka dostępna jest dla wąskiego grona specjalistów. Z biblioteki korzystają pracownicy nauki, w tym doktoranci poleceni przez profesorów. Są to studenci tej szkoły lub osoby, które przybywają np. w celach naukowych. Mogą one korzystać z pokoi gościnnych, którymi szkoła dysponuje. Osoby, które tutaj zamieszkują, mają możliwość korzystania z biblioteki przez całą dobę. Zapewnia się im stały indywidualny dostęp do księgozbioru bez względu na porę dnia i nocy, ponieważ książki są do dyspozycji w ramach wolnego dostępu. Natomiast wszyscy dochodzący mogą korzystać z biblioteki przez sześć dni w tygodniu w określonych godzinach. Biblioteka jest udostępniana rocznie 120–150 osobom z zewnątrz.

W bibliotece na dwóch poziomach znajdują się regały pełne książek i periodyków ogólnie dostępnych dla korzystających z niej czytelników. Pomiedzy półkami ustawione są indywidualne stanowiska do pracy. Dla ułatwienia, oprócz elektronicznego katalogu dostępnego w komputerach, na ścianach wiszą plansze określające położenie poszczególnych działów. W przeszklonej gablocie wysta-

Fot. 2. Wnętrze biblioteki (autor: E. Klessa)

Fot. 3. Regały przesuwne z książkami (autor: E. Klessa)

Fot. 4. Stanowisko pracy dla korzystających z biblioteki (autor: E. Klessa)

wowej prezentowany jest sprzęt fotograficzny, którym dominikanie wykonywali zdjęcia dla potrzeb szkoły na przełomie XIX i XX wieku. W oddzielnych pomieszczeniach mieści się pracownia fotograficzna gromadząca szafy wypełnione szklanymi kliszami filmowymi oraz sprzęt do obróbki fotograficznej.

Biblioteka prenumeruje około 400 periodyków. Posiada także około 1 000 arkuszy map uporządkowanych i skatalogowanych oraz częściowo zeskanowanych.

Częścią biblioteki jest fototeka, czyli zbiór zdjęć i szklanych negatywów. Dominikanie od samego początku istnienia tej szkoły dokumentowali swoje podróże po Bliskim Wschodzie, a także własne odkrycia archeologiczne oraz badania inskrypcji zapisanych w różnych językach starożytnych. Fotografując to wszystko, zgromadzili około 18 tys. szklanych negatywów. Wszystkie one zostały już zeskanowane w wysokiej rozdzielczości i w tej chwili przygotowuje się bazę danych z myślą o tym, żeby udostępnić je online. O wysokiej technice fotograficznej może świadczyć dokładność i ostrość detali na powiększonych zdjęciach znajdujących się w pracowni fotograficznej.

Fot. 5. Ojciec Paweł Trzopek OP prezentuje unikatowe szklane negatywy z przełomu XIX i XX wieku (autor: E. Klessa)

Biblioteka stosuje własny system klasyfikacji umożliwiający bardzo szczegółowy opis książek. Katalog w zintegrowanym systemie informatycznym Koha opartym na oprogramowaniu otwartym (*open source*) jest łatwo modyfikowalny i przyjazny w obsłudze. Jeżeli biblioteka posiada książki w różnych alfabetach, a jest ich około dwudziestu, to jej pracownicy nie dokonują transliteracji, lecz zajmują się jedynie katalogowaniem zbiorów z zachowaniem tego alfabetu, w którym książka została wydana.

Biblioteka posiada również książki w języku polskim. Są to pozycje współczesne i jest ich niewiele, ponieważ dla specjalistów w tej dziedzinie polszczyzna jest raczej egzotyczna. Ponadto nawet polscy badacze, chcąc dotrzeć do szerszego kręgu czytelników, wydają swoje prace w językach bardziej dostępnych i ogólnie znanych.

Siłą biblioteki jerozolimskiej nie są starocie, lecz nowości. Jej dyrektor stara się na bieżąco nabywać wszystkie książki liczących się wydawnictw dotyczących starożytnego Bliskiego Wschodu, Biblii, archeologii i literatury pozabiblijnej tamtego czasu. Łącznie co roku sprowadza się ok. 2 tys. nowych książek. Stosuje się też spersonalizowany system zakupu pozycji. Osoby, które są znane w bibliotece i można na nich polegać, mogą przed swoim przyjazdem zapoznać się z katalogiem, sprawdzić, czy znajdują się w nim wszystkie nowości z dziedziny interesującej badacza, a jeżeli stwierdzą, że jakichś pozycji brakuje, to fakt ten się zgłasza, a biblioteka książki te zakupuje i udostępnia. Dyrektor biblioteki uważa, że takie pozycje są ważne i niezbędne, skoro np. pewien profesor z Finlandii (ważny ośrodek studiów nad Qumran), ze Stanów Zjednoczonych lub z Francji ich poszukuje. Korzystający z biblioteki mają więc także wpływ na pozyskiwanie nowych pozycji bibliotecznych.

Niestety biblioteka École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem przez żadne wydawnictwo nie jest traktowana jako biblioteka obowiązkowa, do której wysyła się nowo wydaną pozycję, a książki z dziedziny biblistyki są niejednokrotnie bardzo drogie. Na wysoką cenę wpływa niski nakład i duży koszt jednostkowy produkcji. Cena 200–300 dolarów za egzemplarz nie należy do rzadkości. Dyrektor biblioteki prowadzi aktualnie rozmowy z kilkoma wydawnictwami, aby przynajmniej niektóre książki trafiały do tej biblioteki za darmo.

Próbując dokonać porównania zasobów bibliotecznych wymienionych na wstępie instytutów, trzeba stwierdzić, że zbiory biblioteki przy École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem oraz zasoby Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie są podobne. Być może w Rzymie jest więcej pozycji w języku włoskim i hiszpańskim. Biblioteka w Jerozolimie sprowadza raczej książki w językach oryginalnych, zakładając, że czytelnik da sobie radę z lekturą w takiej postaci. Jeśli się zdarzy, że książka została wydana np. po hiszpańsku i po angielsku, to wybiera się pozycję napisaną w języku angielskim z uwagi na jego większe rozpowszechnienie. W bibliotece dominikańskiej pewno bardziej rozbudowana jest też sekcja archeologiczna. Jeżeli chodzi o bibliotekę przy Studium Biblicum Franciscanum w Jerozolimie, to jest to placówka o znacznie mniejszych zasobach, licząca około 50 tys. woluminów.

Dyrektor biblioteki i współpracownicy

Dyrektorem biblioteki jest polski dominikanin, o. Paweł Trzopek OP, który przyjechał tu po raz pierwszy jako student w 2002 roku. Po pierwszym semestrze nauki wyjechał do Polski, ponieważ ówczesny generał dominikanów zlecił mu przygotowanie Kapituły Generalnej Zakonu w Krakowie w 2004 roku. Kiedy w październiku tegoż roku wrócił do Jerozolimy, żeby wznowić prace nad doktoratem, bracia zakonni zaproponowali, aby zajął się czasowo biblioteką, ponieważ dotychczasowy bibliotekarz – amerykański dominikanin – musiał wrócić do swego kraju. To tymczasowe rozwiązanie okazało się trwałe i tak już pozostało. O. Paweł Trzopek wprowadził katalog z informatyzowany w systemie Koha, zatrudnił stałego pracownika, a także wolontariuszy. Ci ostatni są francuskimi bibliotekarzami, którzy znają normy francuskie (zgodne z organizacją AFNOR; fr. Association Française de Normalisation – Francuskie Stowarzyszenie Normalizacyjne), według których biblioteka pracuje. Stałym pracownikiem natomiast był chrześcijanin, Arab rodem z Nazaretu, który pracował w bibliotece od marca 2010 roku. Jest prawnikiem, adwokatem po studiach prawniczych na Uniwersytecie Hebrajskim. Na jakimś etapie pracy zawodowej doszedł do wniosku, że jako adwokat niejednokrotnie był zmuszany kłamać i bronić ludzi, którym nie chciałby nawet podać ręki na ulicy, wołał zatem zmienić pracę na spokojniejszą, która byłaby zgodna z jego sumieniem. Ukończył więc studia biblioteczne w Paryżu, gdzie początkowo przez jedenaście lat pracował jako prawnik, a później jako bibliotekarz. Wrócił do Jerozolimy w 2010 roku i podjął pracę w bibliotece dominikańskiej. Ciekawostką jest, że ma żonę Polkę. Niestety wiosną 2016 roku wyemigrował wraz z rodziną do Szwajcarii, co nie było korzystne dla biblioteki.

W pracach związanych z oprogramowaniem biblioteki dominikańskiej w Jerozolimie w latach 2006-2013 brał udział również o. Janusz Kaczmarek OP z Biblioteki Studium oo. Dominikanów w Krakowie. Dla tego dominikanina był to pierwszy roboczy kontakt z systemem Koha, a zarazem pierwsze jego wdrożenie⁸.

⁸ J. Kaczmarek, *Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek Koha w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2011), s. 25-30.

Zakończenie

Niezwykle cenne jest to, że w kolebce chrześcijaństwa, w Jerozolimie, istnieje biblioteka pozwalająca sięgać do źródeł i wydarzeń z Nowego Testamentu sprzed 2 tys. lat, a także głębiej w przeszłość obejmującą Stary Testament. Nie wszyscy korzystają z tej biblioteki bezpośrednio, lecz poprzez dorobek naukowy duchownych i świeckich, którzy poświęcili się badaniom biblijnym. Oni to, poznając dokładnie język, obyczaje, kulturę tamtych ludów, a także poprzez studiowanie zachowanych pism i odkrycia archeologiczne sprawiają, że Biblia staje się bardziej dostępna dla każdego, kto po nią sięgnie.

Bibliografia

- Archutowski Józef (1938). Ojciec Maria Józef L. (1855-1938). *Przegląd Biblijny* 2 (1938), s. 103-256.
- Biblioteka dominikańska w Jerozolimie, zapis magnetofonowy wypowiedzi biblisty i dyrektora o. Pawła Trzopka OP z 5 listopada 2015 roku, z aktualizacją z października 2016 roku, Archiwum Biblioteki Parafialnej w Trzciance.
- Kaczmarek Janusz (2011). Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek Koha w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1-2 (2011), s. 25-30.
- Mielcarek Krzysztof (2004). Lagrange Marie Joseph OP. W: Eugeniusz Ziemann (red.), *Encyklopedia katolicka*, t. 10 (k. 380-381). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Muszyński Henryk (1976). Biblijna Szkoła w Jerozolimie. W: Feliks Gryglewicz (red.), *Encyklopedia katolicka* t. 2 (k. 469). Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Trzopek Paweł (2007), *Jerozolima trzy światy*, <http://www.opoka.org.pl/biblioteka/I/IR/losy.html>, 31.10.2016.
- Trzopek Paweł, Śladami Jezusa: Dominikanie w Jerozolimie, <http://sladami.jezusa.radio-er.pl/sladami-jezusa-dominikanie-w-jerozolimie/>, 10.11.2015.

Streszczenie

Przy Francuskiej Szkole Biblijnej i Archeologicznej w Jerozolimie (École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem) istnieje biblioteka do-

minikańska, która zawiera około 150 tys. woluminów na temat starożytnego Bliskiego Wschodu, Biblii, archeologii, literatury pozabiblijnej tamtego czasu. Poza tym posiada 18 tys. cennych szklanych negatywów z przełomu XIX i XX wieku, które zarejestrowały odkrycia archeologiczne oraz badania inskrypcji w różnych językach starożytnych. Biblioteka ta obok Papieskiego Instytutu Biblijnego w Rzymie mieści największy na świecie specjalistyczny zbiór książek z dziedziny archeologii biblijnej. Francuska Szkoła Biblijna i Archeologiczna była prekursorem w stosowaniu metody historyczno-krytycznej w badaniach nad Biblią.

Słowa kluczowe

Jerozolima, Francuska Szkoła Biblijna i Archeologiczna, biblioteka dominikańska w Jerozolimie, dominikanie w Jerozolimie, Marie-Joseph Lagrange OP

DOMINICAN LIBRARY IN JERUSALEM

Summary

At the French Biblical and Archaeological School of Jerusalem (École Biblique et Archéologique Française de Jérusalem) there is a Dominican Library which contains about 150,000 volumes on the ancient Near East, the Bible, archaeology, extra-biblical literature of that time. Furthermore, it has 18,000 precious glass negatives from the turn of the 19th and 20th centuries, which recorded archaeological discoveries and study of inscriptions in various ancient languages. This library, next to the Pontifical Biblical Institute in Rome, has the world's largest specialist collection of books in the field of biblical archaeology. The French Biblical and Archaeological School of Jerusalem was a forerunner in applying the historical-critical method in Biblical studies.

Keywords

Jerusalem, French Biblical and Archaeological School, Dominican Library in Jerusalem, Dominicans in Jerusalem, Marie-Joseph Lagrange OP

ANNA GAWINEK¹

POLSKOJĘZYCZNA CZĘŚĆ KSIĘGOZBIORU KS. PROFESORA JÓZEFA KRĘTOSZA W BIBLIOTECIE TEOLOGICZNEJ UNIWERSYTETU ŚLĄSKIEGO W KATOWICACH

1. Wprowadzenie

Na księgozbiór ks. prof. Józefa Krętosza objęty analizą składa się ponad 2 700 tytułów książek, których łączna liczba wynosi ponad 3 100 egzemplarzy². Poza tym kolekcja zawiera ok. 200 książek obcojęzycznych oraz blisko dziewięćdziesiąt tytułów czasopism. Profesor gromadził swoje zbiory przez wiele lat działalności zarówno naukowej, jak i dydaktycznej, natomiast praca w kilku szkołach wyższych, a co za tym idzie – możliwość poznania wielu osób, w tym naukowców oraz autorów, przyczyniła się zapewne do liczebności kolekcji. Jest to jeden z wielu księgozbiorów zlokalizowanych w księżnicy teologicznej³. Kolekcja trafiła do Biblioteki Teologicznej w 2013 roku. Powodem przekazania zbioru było przejście jego właściciela na emeryturę, a także pogarszający się stan jego zdrowia⁴.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Księgozbiór profesora jest zbiorem wieloegzemplarzowym. Wiele publikacji liczy kilka, a nawet kilkadziesiąt egzemplarzy, dlatego podczas analizy uwzględniono zarówno liczbę tytułów, jak i liczbę egzemplarzy.

³ W Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego znajdują się m.in. zbiory ks. dr. Martina Gritza, ks. abp. Szczepana Wesołego, ks. prof. Remigiusza Sobańskiego, ks. prof. Wincen- tego Myszo, ks. dr. Jerzego Pawlika.

⁴ B. Warząchowska, *Literatura kresowa w kolekcji księdza profesora Józefa Krętosza w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach*, w: *Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek*, Katowice 2017, s. 295-308.

Józef Ignacy Krętosz⁵ pochodzi ze Śląska Cieszyńskiego. Urodził się w Bronowie 21 lutego 1949 roku. Studiował teologię na Papiejskim Wydziale Teologicznym w Krakowie, gdzie uzyskał licencjat. W latach 1976-1981 odbywał na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim specjalistyczne studia z zakresu historii Kościoła, zwieńczone zdobyciem tytułu magistra. Również na KUL-u uzyskał doktorat, a w 1997 roku habilitację⁶. Po uzyskaniu doktoratu J. Krętosz wykładał w latach 1981-2000 historię Kościoła w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym (WŚSD) w Krakowie i Studium Teologicznym KUL⁷. W 1983 roku bp Herbert Bednorz nominował księdza Krętosza na kierownika Diecezjalnego Studium Pastoralnego w Katowicach⁸. J. Krętosz pracował także jako kierownik Punktu Konsultacyjnego Studiów Zaocznych Akademii Teologii Katolickiej, kierownik Podyplomowych Studiów Teologii Pastoralnej i dyrektor Instytutu Teologicznego w Katowicach (w latach 1998-2000). Ksiądz Józef swoimi działaniami w komisji ds. przygotowania utworzenia Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (w 2001 roku uzyskał stanowisko profesora nadzwyczajnego wydziału) przyczynił się również do jego powstania. Ksiądz Krętosz posiada od roku 2006 tytuł profesora nauk humanistycznych, był też zatrudniony jako profesor nadzwyczajny w Zakładzie Teologii Pastoralnej i Dziejów Duszpasterstwa. Za swoje zasługi na polu propagowania nauki kapłan otrzymał kilka nagród⁹. Były to: Srebrny Krzyż Zasługi nadany przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Lecha Kaczyńskiego, nagroda I stopnia Rektora Uniwersytetu Śląskiego oraz Medal Komisji Edukacji Narodowej. Pod kierunkiem ks. prof. J. Krętosza powstało wiele prac dyplomowych napisanych przez studentów na takich uczelniach, jak: Studium Pastoralne w Katowicach, Punkt

⁵ K. Szymański, *Ks. prof. dr hab. Józef Krętosz. Biografia*, „Studia Pastoralne” 10 (2014), s. 25-27.

⁶ *Tamże*.

⁷ Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny, *Byli pracownicy Wydziału*, Ks. prof. dr hab. Józef Krętosz, http://www.wtl.us.edu.pl/e107_plugins/katalog_ECTS/ects.php?prac_tryb=1&ID_prac=17, 14.11.2015.

⁸ H. Olszar, *Praca ks. prof. dr hab. Józefa Krętosza na rzecz rozwoju intelektualnego księży w ramach Diecezjalnego Studium Pastoralnego w Katowicach*, „Studia Pastoralne” 10 (2014), s. 63-70.

⁹ *Byli pracownicy Wydziału*, Ks. prof. dr hab. Józef Krętosz, *art. cyt.*

Konsultacyjny Studiów Zaocznych Akademii Teologii Katolickiej (przekształconej później w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie), Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Papieska Akademia Teologiczna, Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne w Katowicach, Kolegium Teologiczne Archidiecezji Katowickiej¹⁰.

Ks. prof. Józef Krętosz za przedmiot swoich zainteresowań naukowych obrał sobie dzieje Kościoła katolickiego na wschodnich rubieżach Polski¹¹. Profesor wyznaje, że zainteresowanie to wzbudził w nim ks. prof. Bolesław Kumor, który był jego wykładowcą na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim: „Tutaj wypada mi jeszcze raz wrócić do ks. Bolesława Kumora, który zajmował się historią Kościoła katolickiego i organizacją metropolii lwowskiej. On zaraził mnie tą tematyką, a kiedy po obronie doktoratu w 1980 roku pojechałem do Lwowa, zrozumiałem, że to miasto zawładnęło moim sercem i umysłem”¹².

2. Strona formalno-wydawnicza księgozbioru

2.1. Zasięg chronologiczny

Na podstawie analizy kolekcji można stwierdzić, że zasięg chronologiczny gromadzonych książek wynosi 185 lat: od 1830 do 2015 roku. Należy jednak zaznaczyć, że jest to szerokie ujęcie problemu, ponieważ kolekcja nie zawiera książek wydanych we wszystkich latach objętych przyjętymi datami granicznymi. Najstarszą książką jest *Katechizm mniejszy i większy, dzieło ś.p. biskupa Albertrandego*¹³, wydany w 1830 roku przez T. Glücksberga, księgarza i typografa Cesaarskiego Uniwersytetu Wileńskiego. Najnowszą pozycją jest *Disciplina arcani w chrześcijaństwie*¹⁴, wydana w 2015 roku. Przyjmując

¹⁰ W. Pawłowicz, *Wykaz prac dyplomowych napisanych pod kierunkiem księdza Józefa Krętosza*, „Studia Pastoralne” 10 (2014), s. 63-70.

¹¹ K. Szymański, *Ks. prof. dr hab. Józef Krętosz...*, art. cyt., s. 27.

¹² E. Żurawska, *Nauka i religia w życiu księdza profesora. Rozmowa z księdzem profesorem Józefem Krętoszem*, „Studia Pastoralne” 10 (2014), s. 83-87.

¹³ J.C. Albertrandi, *Katechizm mniejszy i większy, dzieło ś.p. biskupa Albertrandego*, Wilno 1830.

¹⁴ *Disciplina arcani w chrześcijaństwie*, pod red. W. Gajewskiego i B. Górki, Kraków 2015.

wiek, w którym wydano daną książkę, jako kryterium, ustalono, że największa liczba książek znajdujących się w kolekcji pochodzi z XX wieku i stanowi 71 proc. całości księgozbioru. Na drugim miejscu pod względem liczby uplasowały się książki wydane w XXI wieku, których jest 26 proc. Trzecie miejsce zajmują książki, którym nie udało się przypisać daty wydania (2 proc.), natomiast 1 proc. książek z kolekcji to pozycje, których data wydania mieści się w obrębie XIX wieku.

2.2. Zasięg topograficzny

Książki zgromadzone przez księdza Krętosza były wydane w 127 miastach z dwunastu państw. Były to: Polska, Austria, Ukraina, Niemcy, Wielka Brytania, Litwa, Chorwacja, Czechy, Watykan, Włochy, Rosja oraz Stany Zjednoczone. Najwięcej publikacji, rzecz jasna, pochodzi z Polski, trzy zaś z Litwy (Wilno), po dwie wyszły drukiem w Austrii i Niemczech (odpowiednio: Wiedeń i Graz oraz Augsburg i Carlsberg), również dwie wydrukowano w dwóch miastach na terenie Stanów Zjednoczonych (Chicago i New Britain), natomiast po jednej wydano w Chorwacji (Zagrzeb), Czechach (Ostrava), Rosji (Sankt Petersburg), Ukrainie (Lwów), Watykanie, Wielkiej Brytanii (Londyn) oraz we Włoszech (Rzym). Wśród książek wydanych za granicą największa ich liczba (60) ukazała się nakładem oficyn lwowskich.

2.3. Zasięg typograficzny

Książki należące do kolekcji księdza Krętosza są dziełem 705 wydawców. Oficyną, która wydała największą liczbę pozycji, jest Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Książki znajdujące się w bibliotece ks. prof. J. Krętosza ukazały się nakładem różnorodnych instytucji. Nie są to tylko typowe oficyny zajmujące się działalnością wydawniczą. Wśród wydawców znajdują się także uczelnie wyższe, różnego rodzaju stowarzyszenia i towarzystwa kulturalne lub społeczne. Ponadto książki ukazywały się nakładem jednostek administracji kościelnej, takich jak parafie i diecezje. Funkcję wydawcy pełniły też urzędy miast, gmin, komitety społeczne, placówki naukowe takie jak PAN lub PAU, instytucje kultury, w tym przypadku muzea.

2.4. Serie wydawnicze

Podczas badania księgozbioru ks. prof. Krętosza wzięto pod uwagę serie wydawnicze, w których ukazywały się książki. Wśród pozycji znajdujących się w analizowanej kolekcji można wyróżnić 241 serii wydawniczych, w ramach których wydrukowano blisko 500 książek. Największa liczba książek (16) pochodzi z serii „Komunikat. Seria 3” publikowanej przez Instytut Śląski w Katowicach oraz z serii „Pisma Ojców Kościoła w Polskim Tłumaczeniu”. Na trzecim miejscu, z liczbą piętnastu pozycji, znalazła się seria „Biblioteka Wołania z Wołynia”. Czternaście pozycji ukazało się w serii „Ojcowie Żywi”. Dwanaście tytułów ze zbioru ks. prof. J. Krętosza należy do serii „Biblioteka Ojców Kościoła”. W serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego” wyszło jedenaście publikacji, natomiast dziesięć ukazało się w serii „Polski Śląsk – Odczyty i Rozprawy” sygnowanej przez Wydawnictwo Instytutu Śląskiego. Pozostałe serie wydawnicze występujące w księgozbiornie są reprezentowane przez mniej niż dziesięć publikacji. Jak wynika z badań nad księgozbiorem, książki wychodzące w ramach serii stanowią 18 proc. ogółu kolekcji.

3. Strona treściowa kolekcji

Na podstawie analizy kolekcji należącej do ks. prof. J. Krętosza można stwierdzić, że jest to księgozbiór o profilu historycznym i teologicznym. Rzecz jasna, pozycje gromadzone przez kapłana były związane z jego zainteresowaniami, pracą naukową, dydaktyczną oraz funkcjami, jakie sprawował. Wśród pozycji znajdujących się w bibliotece prywatnej, będącej warsztatem pracy profesora, można wyróżnić mniejsze zbiory tematyczne, które swoją liczebnością świadczą o szczególnym zainteresowaniu właściciela daną problematyką.

Jeden z takich zbiorów tworzy literatura o tematyce kresowej. Profesor Krętosz związał się ze Lwowem za sprawą ks. Bolesława Kumora. Jak sam stwierdza: „Wciągnąłem się w te sprawy, zanurzyłem w Lwów, który stał się moją miłością. W 1980 roku, po obronie doktoratu poświęconego organizacji archidiecezji lwowskiej w obrządku ła-

cińskim, udałem się do Lwowa. Najpierw napisałem pracę o Lwowie, a potem skonfrontowałem ją z rzeczywistością. Zwiedzałem miasto i zachwyciałem się nim (...). Nie byłem jednak tylko turystą, ponieważ zaangażowałem się w pracę duszpasterską w kościołach i uczestniczyłem w działaniach na rzecz ich odbudowy. Wiele satysfakcji przyniosła mi posługa kapłańska wśród Polaków i Ukraińców (...). Poznawałem Kresy, ale moim miejscem wybranym i ulubionym był Lwów, do którego jeździłem, gdy tylko było to możliwe”¹⁵. W związku z żywym zainteresowaniem Kresami i Lwowem w kolekcji kresowej ks. prof. J. Krętosza znajdują się zarówno publikacje współczesne, jak i wydane w XIX i XX wieku. Biorąc pod uwagę tematykę książek, w zbiorze można znaleźć pozycje traktujące o kwestiach kultury, sztuki, nauki i oświaty na Kresach¹⁶. Ponadto biblioteka zawiera tytuły, których przedmiotem jest ludobójstwo oraz prześladowania w tym rejonie. Są to książki: *Ludobójstwa i wygnania na Kresach*¹⁷, *Każń profesorów lwowskich – lipiec 1941*¹⁸, *Ludobójstwo OUN-UPA na Kresach Południowo-Wschodnich*¹⁹, *Czarna księga Kresów*²⁰. W kolekcji tej znajdują się także publikacje napisane przez profesora, a związane z jego zainteresowaniem Kresami. Józef Krętosz jest autorem pracy pt. *Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFM Conv w latach 1948-1991*²¹. Publikacja ta ma charakter monograficzny i dotyczy historii Kościoła. Katedra lwowska stanowi ośrodek, który skupiał z dużą część Polaków we Lwowie po przejęciu władzy przez Sowieci. Kolejny wątek, jakim zajął się ksiądz Krętosz, to Kościół katolicki w Odessie. Wynikiem badań w tym zakresie jest praca pt. *Z dziejów duszpasterstwa katolickiego w Odessie w XIX i XX*

¹⁵ E. Żurawska, *Nauka i religia w życiu księdza profesora...*, art. cyt., s. 84.

¹⁶ M.in.: K. Badecki, *Lwowskie zbiory naukowe i muzealne*, Lwów 1932; B. Kaczorowski, *Zabytki starego Lwowa*, Lwów 1999; T. Kukiz, *Madonny kresowe i inne obrazy sakralne z Kresów w diecezjach Polski (poza Śląskiem)*, cz. 1, Warszawa 2000.

¹⁷ *Ludobójstwa i wygnania na Kresach*, cz. 1: Zbiór referatów, pod red. A. Peretiatkowicza, Lwów 1999.

¹⁸ Z. Albert, *Każń profesorów lwowskich – lipiec 1941. Studia oraz relacje i dokumenty*, Lwów 1989.

¹⁹ *Ludobójstwo OUN-UPA na Kresach Południowo-Wschodnich. Materiały z konferencji naukowej odbytej 5 czerwca 2010 roku podczas VII Dnia Kultury Kresów*, Kraków 2010.

²⁰ J. Wieliczka-Szarkowa, *Czarna księga Kresów*, Kraków 2011.

²¹ J. Krętosz, *Katedra obrządku łacińskiego we Lwowie i jej proboszcz o. Rafał Kiernicki OFM Conv w latach 1948-1991*, Katowice 2003.

wieku. *Studium pastoralno-historyczne*²². Profesor podjął w swoich badaniach również tematykę martyrologii duchowieństwa na Kresach Południowo-Wschodnich. Efektem tych badań były publikacje: *Lista strat duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1939-1945*²³ oraz *Słownik biograficzny duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego ofiar II wojny światowej 1939-1945*²⁴, napisane wspólnie z Marią Pawłowiczową. W Zakładzie Teologii Pastoralnej i Dziejów Duszpasterstwa na Wydziale Teologicznym UŚ znajduje się księgozbiór kresowy Adama Peretiatkowicza²⁵, który został ofiarowany ks. prof. Krętoszowi na potrzeby studentów oraz pracowników naukowych wydziału. Zbiór ten został opracowany i liczy 126 książek przedstawiających dzieje Wołynia lub też zbrodnie dokonane przez ukraińskich nacjonalistów na polskiej ludności. Księgozbiór zawiera także czterdzieści egzemplarzy czasopism, wśród których można wymienić takie tytuły, jak: „Wołanie z Wołynia”, „Wołyń i Polesie” oraz „Karta”. Zbiór stanowi niezwykle cenne źródło wiedzy na temat Wołynia i jego historii.

Kolejny zbiór w bibliotece domowej ks. prof. J. Krętosza, liczący blisko 300 pozycji, tworzą książki dotyczące dziejów Śląska. Zbiór ten charakteryzuje się szeroką tematyką. Obfituje w książki dotyczące historii Śląska oraz Kościoła na Śląsku. Przykładem mogą być następujące pozycje: *Dzieje Śląska*²⁶, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*²⁷, *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*²⁸. W kolekcji znajduje się także literatura przedstawiająca dzieje poszczególnych miejscowości, parafii, a nawet dzielnic miast śląskich. Można tu wymienić takie tytuły, jak: *Kato-*

²² Tenże, *Z dziejów duszpasterstwa katolickiego w Odessie w XIX i XX w. Studium pastoralno-historyczne*, Opole 2010.

²³ *Lista strat duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego w latach 1939-1945*, pod red. J. Krętosza i M. Pawłowiczowej, Opole 2005.

²⁴ *Słownik biograficzny duchowieństwa metropolii lwowskiej obrządku łacińskiego ofiar II wojny światowej 1939-1945*, pod red. J. Krętosza i M. Pawłowiczowej, Opole 2007.

²⁵ Adam Peretiatkowicz (1918-2006), doc. dr inż., żołnierz 27. Wołyńskiej Dywizji AK, uczestnik Powstania Warszawskiego, wykładowca Politechniki Gliwickiej, autor książek na temat zbrojnego oporu polskiej ludności na Wołyniu.

²⁶ *Dzieje Śląska*, pod red. E. Małeczyńskiej i K. Małeczyńskiego, Warszawa 1955.

²⁷ K. Popiołek, *Historia Śląska od pradziejów do 1945 roku*, Katowice 1972.

²⁸ J. Myszor, *Kościół na Górnym Śląsku. Od diecezji wrocławskiej do archidiecezji katowickiej*, Katowice 2009.

wice 1865-1945. *Zarys rozwoju miasta*²⁹, *Piekary Śląskie*³⁰, *Piotrowice Śląskie. Monografia dzielnicy miasta Katowic*³¹. Co ciekawe, zbiór dotyczący Śląska zawiera również publikacje, których tematem są podania ludowe, obrzędy religijne, a także baśnie oraz legendy. Są to interesujące pozycje, z których można czerpać wiedzę o wierzeniach i zwyczajach, jakie panowały wśród społeczności w dawniejszych czasach. Spośród tytułów można wymienić *Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku*³² i *Od kolebki do grobu. Śląskie wierzenia, zwyczaje i obrzędy rodzinne w XIX wieku*³³. W bibliotece domowej ks. prof. J. Krętosza znajdują się także publikacje traktujące o śląskim szkolnictwie i oświacie³⁴. Ponadto można tu znaleźć pozycje dotyczące tematyki monastycznej³⁵, harcerskiej³⁶, a także bibliotekoznawczej³⁷. Nie sposób wymienić wszystkich tytułów należących do zbioru sielsiadców, warto jednak zaznaczyć, że poza wymienionymi obszarami tematycznymi trafiają się tu książki o duchowieństwie śląskim (w tym słowniki biograficzne), a także o sanktuariach zlokalizowanych na Śląsku, o duszpasterstwie parafialnym i o pielgrzymkach odbywających się na terenie Śląska. Poza tym do zbioru należą bibliografie historii Śląska i piśmiennictwa polskiego na Śląsku, publikacje traktujące o śląskich pisarzach, działalności społecznej na Śląsku, a także wykazy literatury o Śląsku.

Kolejnym działem, który można wydzielić z badanego księgozbioru, są publikacje dotyczące różnych postaci. Jak wynika z analizy, osobą, na temat której zgromadzono największą liczbę książek, jest

²⁹ J. Szaflarski, *Katowice 1865-1945. Zarys rozwoju miasta*, Katowice 1978.

³⁰ J. Pawlik, *Piekary Śląskie*, Piekary Śląskie 1988.

³¹ S. Gierlotka, *Piotrowice Śląskie. Monografia dzielnicy miasta Katowic*, Katowice 2002.

³² J. Pośpiech, *Zwyczaje i obrzędy doroczne na Śląsku*, Opole 1987.

³³ D. Simonides, *Od kolebki do grobu. Śląskie wierzenia, zwyczaje i obrzędy rodzinne w XIX wieku*, Opole 1988.

³⁴ M.in.: J. Pieter, *Rozwój szkolnictwa wyższego i nauk humanistycznych na Górnym Śląsku od roku 1945*, Katowice 1962; W. Ostrowski, *Wiejskie szkolnictwo parafialne na Śląsku w drugiej połowie XVII wieku (w świetle wizytacji kościelnych)*, Wrocław 1971; S. Mazurek, *Z dziejów tajnej oświaty polskiej na Śląsku Opolskim w latach II wojny światowej*, Opole 1973.

³⁵ M.in. T. Błaszczyk, *Zakony na Śląsku w dobie Kulturkampfu*, Wrocław 2004.

³⁶ M.in. K. Móraski, *Katowiccy harcerze. Z dziejów harcerstwa śląskiego w latach 1918-1945*, Warszawa 1974.

³⁷ M.in.: M. Pawłowiczowa, *Książka polska i biblioteka na Śląsku Cieszyńskim w latach 1740-1920*, Katowice 1986; K. Głombiowski, *Książka rękopiśmienna i biblioteka w starożytności i średniowieczu*, Warszawa 1983.

papież Jan Paweł II. Na zbiór ten składają się książki o charakterze biograficznym, jak np.: *Najbardziej lubił wtorki. Opowieść o życiu codziennym Jana Pawła II*³⁸, *Kalendarium życia Karola Wojtyły*³⁹ oraz pozycje opisujące pielgrzymki Ojca Świętego do Polski i innych państw⁴⁰. Ponadto w zbiorze tym znajduje się wiele encyklik oraz listów apostolskich Jana Pawła II⁴¹. Kolejne pozycje z zakresu literatury dotyczącej Jana Pawła II przedstawiają dzieje jego pontyfikatu⁴².

Do biblioteki prywatnej ks. prof. J. Krętosza należą również książki, których tematem jest życie i działalność kard. Stefana Wyszyńskiego⁴³. Kolekcja zawiera także pozycje traktujące o losach poprzednika Prymasa Tysiąclecia, kard. Augusta Hlonda⁴⁴. Ksiądz Krętosz w swojej bibliotece zgromadził ponadto książki biograficzne dotyczące następujących osób: Benedykta XVI, bł. ks. Jerzego Popiełuszki, abp. Józefa Bilczewskiego, kard. Adama Sapiehy, bp. Arkadiusza Lisieckiego, ks. Jana Ficka, ks. Franciszka Blachnickiego, bł. ks. Emila Szramka oraz ks. Piotra Skargi. Nie są to wszystkie postacie, na temat których publikacje znajdują się w zbiorze. Łączna liczba książek przedstawiających konkretne osoby i ich losy przemawia za tym, że właśnie biografie i dzieje ludzi Kościoła katolickiego są kolejnym szczególnym przedmiotem zainteresowań ks. prof. J. Krętosza.

Jako że poddana analizie kolekcja liczy ponad 3 100 książek (na ponad 2 700 tytułów), można być pewnym jej bogactwa tematycznego. W ofiarowanym Bibliotece Teologicznej zbiorze poza omówiony-

³⁸ B. Grysiak, *Najbardziej lubił wtorki. Opowieść o życiu codziennym Jana Pawła II*, Kraków 2008.

³⁹ A. Boniecki, *Kalendarium życia Karola Wojtyły*, Kraków 1983.

⁴⁰ M.in.: S. Dusza, *Pielgrzymka Jana Pawła II do Polski: przemówienia, dokumentacja*, Poznań 1979; B. Czerny, *Na skrzyżowaniu narodów i kultur. Pielgrzymka Jana Pawła II na Ukrainę 23-27 czerwca 2001 r.*, Częstochowa 2001.

⁴¹ M.in.: Jan Paweł II, *Encyklika Ojca Świętego Jana Pawła II o Bożym miłosierdziu „Dives in misericordia”*, Poznań 1980; *List apostolski „Mulieris dignitatem” Ojca Świętego Jana Pawła II z okazji Roku Maryjnego o godności i powołaniu kobiety*, Poznań [b.r.].

⁴² M.in.: M. Maliński, *O godność człowieka. Pontyfikat Jana Pawła II (1978-1982)*, Katowice 1983; *15 lat pontyfikatu Jana Pawła II. Wydarzenia – Dokumenty*, pod red. M. Filipiak, K. Klauzy, Lublin 1993.

⁴³ M.in. *Prymas Tysiąclecia. Życie księdza kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski 1901-1981*, [b.m.] 1982.

⁴⁴ M.in.: J. Lis, *August Hlond 1881-1948, Prymas Polski, kardynał, działacz społeczny, pisarz*, Katowice 1987; M. Grygiel, *Kardynał August Hlond 1881-1948. Pasterz – nauczyciel – świadek*, Poznań 2010.

mi obszarami tematycznymi zawarte są książki, których przedmiotem jest szeroko pojęta teologia oraz historia. Zdecydowanie ta część księgozbioru jest najliczniejsza. Ze względu na fakt, że ks. prof. Józef Krętosz jest historykiem Kościoła, liczne pozycje służyły mu w pracy naukowej i dydaktycznej i bez wątpienia są także związane z zainteresowaniami profesora. Księgozbiór obfituje w literaturę dotyczącą dziejów Kościoła katolickiego zarówno w Polsce, jak i na świecie. Dla przykładu można tu wymienić następujące tytuły: *Historia Kościoła katolickiego*⁴⁵, *Kościół katolicki na ziemiach polskich w latach okupacji hitlerowskiej*⁴⁶, *Kościół katolicki w Chinach: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość*⁴⁷. Już na podstawie tych kilku pozycji widać, że jak różnorodnych punktów widzenia przedstawiany jest Kościół katolicki. W kolekcji nie brakuje również wydawnictw omawiających losy Polski w różnych epokach, m.in.: *Dzieje Polski piastowskiej (VIII w. – 1370)*⁴⁸, *Polska w epoce Odrodzenia: państwo – społeczeństwo – kultura*⁴⁹. Istotnym obszarem tematycznym ujętym w kolekcji jest okres panowania ustroju komunistycznego w Polsce, ówczesna sytuacja Kościoła katolickiego oraz represje i prześladowania, jakim byli poddawani księża. Przykładowo można wymienić następujące tytuły: *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą*⁵⁰, *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*⁵¹, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*⁵².

W bibliotece domowej duchownego nie mogło zabraknąć pozycji związanych z posługą kapłańską. Dlatego też w zbiorze można wy-

⁴⁵ P. Pierrard, *Historia Kościoła katolickiego*, Warszawa 1954.

⁴⁶ Z. Fijałkowski, *Kościół katolicki na ziemiach polskich w latach okupacji hitlerowskiej*, Warszawa 1983.

⁴⁷ E. Śliwka, *Kościół katolicki w Chinach: przeszłość – teraźniejszość – przyszłość. Materiały z sesji naukowej eklezjologiczno-misjologicznej*, Pieniężno, 23-25 wrzesień 1988, Pieniężno 1988.

⁴⁸ J. Wyrozumski, *Dzieje Polski piastowskiej (VIII w. – 1370)*, Kraków 1999.

⁴⁹ A. Wyczański, *Polska w epoce Odrodzenia: państwo – społeczeństwo – kultura*, Warszawa 1970.

⁵⁰ J. Szczepaniak, *Kościół katolicki w czasach komunistycznej dyktatury. Między bohaterstwem a agenturą*, Kraków 2007.

⁵¹ J. Marecki, F. Musiał, *Nigdy przeciw Bogu. Komunistyczna bezpieka wobec biskupów polskich*, Kraków 2007.

⁵² A. Dudek, *Komuniści i Kościół w Polsce (1945-1989)*, Kraków 2006.

odrębnić książki z zakresu katechetyki⁵³ i homiletyki⁵⁴. W kolekcji znajdują się także wydawnictwa z zakresu bibliistyki⁵⁵. Zgromadzone przez profesora dzieła omawiają poza tym tematykę liturgiki. Duszpasterstwo, obrzędy Mszy Świętej oraz sakramenty stanowią kolejne obszary zainteresowań uwzględnione w księgozbiorze księdza Krętosza⁵⁶. W kolekcji można też wyróżnić literaturę hagiograficzną⁵⁷. Na uwagę zasługują wydawnictwa informacyjne, do których należą różnego rodzaju słowniki, w tym etymologiczne, biograficzne duchowieństwa⁵⁸, leksykony⁵⁹, katalogi rękopisów, katalogi antykwaryczne, ale także katalogi diecezji lub zabytków⁶⁰. Biblioteka zawiera również bibliografie⁶¹, informatory uczelni wyższych, informatory muzealne, informatory o bibliotekach⁶² oraz książki adresowe⁶³. W kolekcji znajdują się książki z zakresu architektury, sztuki oraz kultury, co przemawia za zainteresowaniem profesora tą tematyką. Publikacje obejmujące zagadnienia architektoniczne dotyczą nie tylko budowli sakralnych, lecz również charakterystyki poszczególnych regionów⁶⁴.

⁵³ M.in. W. Dębski, *Katechezy chrzcielne*, Lublin 1994.

⁵⁴ M.in. M. Żywczyński, *Homilie i kazania wybrane*, Warszawa 1999.

⁵⁵ M.in.: R. Huber, *Historia Biblii. Dzieje powstania i odczytywania Pisma Świętego*, Warszawa 2005; H. Langkammer, *Słownik biblijny*, Katowice 1982.

⁵⁶ M.in.: J. Żądło, *Kościół lokalny. Teologia i duszpasterstwo*, Kraków 2001; J. Macała, *Duszpasterstwo a narodowość wiernych. Kościół katolicki w diecezji katowickiej wobec mniejszości*, Katowice 1999; *Sakramenty chorych, obrzędy i duszpasterstwo*, Katowice 1978.

⁵⁷ M.in.: M. Diakon, *Żywot świętego Porfiriusza, biskupa Gazy*, Gdańsk 2003; J. Czuj, *Św. Hieronim: żywot – dzieła – charakterystyka*, Warszawa 1954; P. Skarga, *Żywoty świętych Starego i Nowego Zakonu*, t. 1, Kraków 1934.

⁵⁸ M.in.: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, pod red. M. Patera, Katowice 1996; S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.

⁵⁹ M.in. E. Farrugia, *Leksykon symboli chrześcijańskich*, Poznań 2006.

⁶⁰ M.in.: *Katalog Archidiecezji Katowickiej 2009*, oprac. Z. Kocoń, Katowice 2009; *Katalog rękopisów biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie: sygnatury 2907-3606*, pod red. Z. Jablońskiego, oprac. B. Schnaydrowa, J. Stasz, Wrocław 1973.

⁶¹ M.in. Bielska bibliografia regionalna, pod red. J. Szerby, Bielsko-Biała 1979.

⁶² M.in.: G. Kucza, *Informator Wydziału Teologicznego na rok akademicki 2003/2004*, Katowice 2003; K. Korzon, M. Zawalska, *Biblioteki i księgozbiory naukowe Wrocławia. Informator*, Wrocław 1974.

⁶³ M.in. *Księga informacyjno-adresowa polskiej części Śląska Opolskiego*, pod red. E. Romera, Warszawa 1922.

⁶⁴ M.in.: J. Pilch, *Zabytki architektury Dolnego Śląska*, Wrocław 1978; P. Łata, *Architektura i przestrzeń sakralna świątyni chrześcijańskiej na przykładzie kościoła świętych Wawrzyńca i Antoniego w Rudzie Śląskiej-Wirku*, Ruda Śląska 2009; R. Brykowski, *Lemkowska drewniana architektura cerkiewna w Polsce, na Słowacji i Rusi Zakarpackiej*, Wrocław 1986.

W kolekcji można znaleźć książki dotyczące sztuki kościelnej, tak jak w przypadku pozycji pt. *Ochrona zabytków sztuki kościelnej*⁶⁵, oraz takie, których tematem jest sztuka w poszczególnych epokach i stylach architektonicznych, np. *Sztuka polska XVII wieku*⁶⁶ i *Polska sztuka gotycka*⁶⁷. Przedmiotem literatury z tego zakresu jest kultura polska w różnych okresach, a także kultura religijna, masowa lub kultura poszczególnych miast i regionów, np. *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*⁶⁸, *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*⁶⁹, *Katowice – ich dzieje i kultura na tle regionu*⁷⁰. W bibliotece prywatnej ks. prof. J. Krętosza można wyróżnić także książki pamiątkowe wydawane z okazji jubileuszu danej parafii, kościoła, uczelni wyższej albo innych istotnych wydarzeń. Książki te są również wyrazem pewnego rodzaju hołdu składanego zasłużonym dla Kościoła kapłanom. Spośród nich wymienić można: *Ut vitam habeant. Orędzie moralne Ojców Kościoła. Księga Jubileuszowa na 70-lecie urodzin Ks. Antoniego Młotka*⁷¹, *Scire Deum. Księga pamiątkowa wydana z okazji 25-lecia Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie dedykowana jej pierwszemu rektorowi, Jego Eminencji Kardynałowi Marianowi Jaworskiemu*⁷².

Zakończenie

Na podstawie dokonanej analizy kolekcji oraz zamieszczonych przykładów ilustrujących treści księgozbioru można stwierdzić rozległość jego zakresu tematycznego, który bazuje na takich dziedzinach jak historia i teologia. Bez wątpienia kolekcja ta stanowi cenne

⁶⁵ M.in. J. Pasierb, *Ochrona zabytków sztuki kościelnej*, Poznań 1971.

⁶⁶ M.in. M. Karpowicz, *Sztuka polska XVII wieku*, Warszawa 1983.

⁶⁷ M.in. J. Kęłowski, *Polska sztuka gotycka*, Warszawa 1983.

⁶⁸ B. Geremek, *Kultura elitarna a kultura masowa w Polsce późnego średniowiecza*, Wrocław 1978.

⁶⁹ D. Olszewski, *Polska kultura religijna na przełomie XIX i XX wieku*, Warszawa 1996.

⁷⁰ *Katowice – ich dzieje i kultura na tle regionu*, Warszawa 1976.

⁷¹ *Ut vitam habeant. Orędzie moralne Ojców Kościoła. Księga Jubileuszowa na 70-lecie urodzin Ks. Antoniego Młotka*, pod red. A. Szafulskiego, Wrocław 2011.

⁷² *Scire Deum. Księga pamiątkowa wydana z okazji 25-lecia Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie dedykowana jej pierwszemu rektorowi, Jego Eminencji Kardynałowi Marianowi Jaworskiemu*, pod red. S. Koperka, W. Zuziaka, Kraków 2006.

i bogate w różnego rodzaju materiały źródło wiedzy. Wielość publikacji przekłada się na ich różnorodność oraz wieloaspektowość. Dzięki zbadaniu księgozbioru możliwe było poznanie zainteresowań profesora. Literatura zgromadzona przez ks. prof. J. Krętosza jest związana z jego działalnością naukową i dydaktyczną, jako że stanowiła warsztat jego pracy. Fakt, że w Bibliotece Teologicznej znajduje się także część obcojęzyczna kolekcji oraz należące do duchownego czasopisma, stwarza możliwości do dalszych prac badawczych i pozwala na szczegółową eksplorację księgozbioru.

Bibliografia

- Uniwersytet Śląski w Katowicach. Wydział Teologiczny, Byli pracownicy Wydziału, Ks. prof. dr hab. Józef Krętosz, http://www.wtl.us.edu.pl/e107_plugins/katalog_ECTS/ects.php?prac_tryb=1&ID_prac=17 (14.11.2015).
- Olszar Henryk (2014). Praca ks. prof. dr hab. Józefa Krętosza na rzecz rozwoju intelektualnego księży w ramach Diecezjalnego Studium Pastoralnego w Katowicach. *Studia Pastoralne* 10 (2014), s. 63-70.
- Pawłowicz Weronika (2014). Wykaz prac dyplomowych napisanych pod kierunkiem księdza Józefa Krętosza, *Studia Pastoralne* 10 (2014), s. 53-62.
- Szymański Krzysztof (2014). Ks. Prof. dr hab. Józef Krętosz. Biografia. *Studia Pastoralne* 10 (2014), s. 25-27.
- Warząchowska Bogumiła. Literatura kresowa w kolekcji księdza profesora Józefa Krętosza w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. W: *Kultura książki i informacji. Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Gondek*. Katowice 2017, s. 295-308.
- Żurawska Ewa (2014). Nauka i religia w życiu księdza profesora. Rozmowa z księdzem profesorem Józefem Krętoszem. *Studia Pastoralne* 10 (2014), s. 83-87.

Streszczenie

Księgozbiór ks. prof. Józefa Krętosza zgromadzony w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach liczy ponad 3 tys. pozycji, w tym zarówno książek polskich, jak i obcojęzycznych, a także czasopism. W artykule przedstawiono polskojęzyczną część kolekcji. Zwrócono uwagę na formalne cechy zbioru, takie jak zasięg chronologiczny, typograficzny i topograficzny. Pod uwagę wzięto również serie wydawnicze, w ramach których ukazywały się książki. Artykuł prezentuje szczegółowo zakres tematyczny badanego księgozbioru.

Słowa kluczowe

ks. prof. Józef Krętosz (ur. 1949), księgozbiory duchownych, księgozbiory prywatne, wydawnictwa zwarte, literatura polskojęzyczna

**THE POLISH PART OF JÓZEF KRĘTOSZ COLLECTION
IN THEOLOGICAL LIBRARY OF UNIVERSITY OF SILESIA
IN KATOWICE****Summary**

Collection of Józef Krętosz consists of over 3,000 items, including books and journals. The paper discusses the Polish part of Józef Krętosz collection in Theological Library of University of Silesia in Katowice. Attention has been drawn on formal characters as chronologic, typographic and topographic range. The range of publishing series has been examined. The paper also describes in detail thematic scope of the collection.

Keywords

Fr. Józef Krętosz, clergy collections, private collections, non-periodic publications, Polish language literature

ANNA TERESA TYRAS¹

CHARAKTERYSTYKA CZĘSTOCHOWSKICH GAZETEK PARAFIALNYCH

1. Parafia jako instytucja kultury religijnej

Parafia to podstawowa jednostka organizacyjna Kościoła, określona terytorialnie wspólnota wiernych, która ma własną strukturę wewnętrzną. Głównym jej ośrodkiem jest kościół parafialny, a zwierzchnikiem jest proboszcz, któremu pomagają księża wikariusze, kapelani oraz rezydenci. Parafie stanowią części diecezji, lokalnie zaś łączą się w dekanaty. Na terenach polskich podstawowa sieć parafialna kształtowała się w XII i XIII w.²

W Polsce od XIII wieku przy bardziej zamożnych parafiach powstawały parafialne szkoły podstawowe i szpitale. W wielu krajach parafie pełniły funkcję najniższego szczebla administracji państwowej.

W rzeczywistości społeczno-kulturowej parafie funkcjonują jako instytucje religijne, a także jako ważne instytucje społeczne mające wpływ na różne obszary życia społeczności lokalnych. Parafie dla wielu osób są bardzo ważnymi częściami ich małej ojczyzny. Integrują społeczeństwo, a ich znaczenie wzrasta przede wszystkim w okresie przemian społeczno-kulturowych³.

¹ Gminna Biblioteka Publiczna w Kłomnicach, filia w Skrzydlowie.

² E. Wiśniowski, *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*, Lublin 2004, s. 28-34.

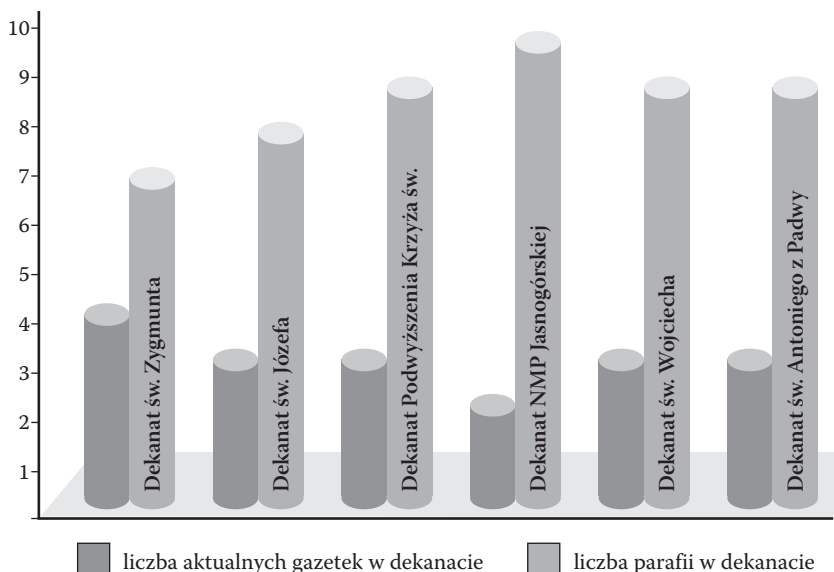
³ *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, pod red. W. Zdaniewicza, T. Zembruskiego, Warszawa 2000, s. 107.

2. Częstochowska prasa parafialna

Gazetki parafialne są ważnym ogniwem rozwoju ewangelizacji w parafii oraz historii dziennikarstwa katolickiego w Polsce. Przedmiotem rozważań artykułu są gazetki parafialne wydawane w częstochowskich parafiach. Częstochowska prasa parafialna zostanie zilustrowana z uwzględnieniem aspektów formalno-wydawniczych oraz zawartości treściowej.

W granicach Częstochowy leży sześć dekanatów: Najświętszej Marii Panny Jasnogórskiej, Podwyższenia Krzyża Świętego, św. Antoniego z Padwy, św. Józefa, św. Wojciecha oraz św. Zygmunta. Według tego podziału przedstawiono obraz parafialnego dziennikarstwa katolickiego w obrębie dekanatów częstochowskich. Przygotowując artykuł, przeprowadzono kwerendę w pięćdziesięciu sześciu parafiach. Z wykonanych badań wynika, że tylko w dwudziestu dwóch z nich są lub były wydawane gazetki parafialne.

Wykres 1. Liczba parafii i aktualnych gazetek w poszczególnych dekanatach

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych.

Wykres 1 przedstawia liczbę parafii oraz liczbę aktualnie wydawanych pism parafialnych w poszczególnych dekanatach. Przy opracowaniu wykresu wzięto pod uwagę tylko kościoły parafialne (52) oraz gazetki, które aktualnie się ukazują (18).

Podsumowując przeprowadzone badania, można stwierdzić, że obraz prasy parafialnej poszczególnych dekanatów nie jest zbyt zróżnicowany, z wyjątkiem dekanatu NMP Jasnogórskiej, który odbiega znacząco od pozostałych, oraz dekanatu św. Zygmunta. Dekanaty, w których ukazują się po trzy pisma parafialne, liczą przeważnie dziewięć parafii (oprócz dekanatu św. Józefa, który obejmuje osiem parafii). W dekanacie św. Zygmunta o najmniejszej liczbie parafii ukazuje się najwięcej gazetek parafialnych. Natomiast w dekanacie o największej liczbie parafii (10) redagowane są zaledwie dwa pisma parafialne. Z analizy wynika, że liczba wydawanych gazetek w poszczególnych dekanatach nie zależy od liczby parafii w tych dekanatach.

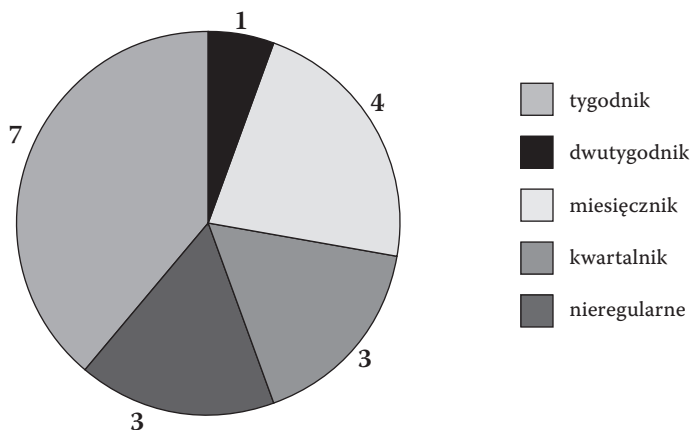
2.1. Analiza formalna częstochowskiej prasy parafialnej

Prasa częstochowskich parafii pod względem poziomu i formy jest treściowo porównywalna. Różnice pojawiają się w częstotliwości ukazywania oraz objętości pism, a co za tym idzie – w ilości informacji. Zależy to przede wszystkim od możliwości finansowych, od założeń ideowych periodyku, a także od osób redagujących go, ich umiejętności edytorskich oraz ambicji.

Pismo parafialne najczęściej określa się jako gazetkę, biuletyn lub ulotkę, a jego zasięg obejmuje obszar jednej parafii. Tytuły tych gazetek są najczęściej związane z wezwaniem parafii, w której wychodzą. Tytuły nie są rejestrowane nawet przez władze kościelne. Niektóre parafie nie prowadzą archiwizacji swoich gazetek. Zdarza się jednak, że taką archiwizację zapewniają parafianie, zbierając wszystkie numery pisma.

Pośród przedstawionych gazetek niektóre ukazują się od niedawna, inne są wydawane od kilku lub kilkunastu lat, są też takie, które z różnych powodów przestały się ukazywać bądź zostały zawieszone. Najczęściej ukazują się w cyklu tygodniowym, zajmują od dwóch do czterech, a czasem ośmiu stron. Miesięczniki i kwartalniki mają większą objętość: od ośmiu do dwunastu stron. Wykres 2 przedstawia podział pism ze względu na częstotliwość ukazywania się.

Wykres 2. Podział pism parafialnych ze względu na częstotliwość ukazywania się

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych.

Wśród częstochowskiej prasy parafialnej przeważają tygodniki, drugie miejsce zajmują miesięczniki, trzecie zaś – kwartalniki. Zdarzają się też gazetki wydawane nieregularnie, jak np. „Domowy Kościół” parafii pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego, „Pneuma” parafii pw. Zesłania Ducha Świętego i ulotki parafii pw. Narodzenia Pańskiego; oraz dwutygodniki, np. „Piotr i Paweł” parafii pw. Świętych Apostołów Piotra i Pawła.

Objętość jest dosyć zróżnicowana: oscyluje od dwóch do dwunastu stron. Większość z wydawanych gazetek ma cztery lub osiem stron, są też takie, które zajmują dwanaście, a nieliczne tylko dwie strony. Zależy to przede wszystkim od czasu, w jakim gazetka się ukazuje, oraz od treści pisma. Wydania świąteczne i dotyczące ważniejszych wydarzeń w parafii zawierają więcej informacji i są zazwyczaj obszerniejsze. Objętość dwóch stron mają pisma typowo informacyjne, drukujące tylko ogłoszenia i intencje mszalne lub porządek nabożeństw w okresie rekolekcyjnym, np. „Wiadomości Parafialne” parafii pw. Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa lub ulotki parafii pw. Narodzenia Pańskiego. Pozostałe parafie oprócz wiadomości typowo informacyjnych zamieszczają na stronach swoich gazetek artykuły ogólne o tematyce religijnej, fragmenty Ewan-

gelii, teksty patriotyczne, społeczne, wychowawcze i gospodarcze. Objętość tych gazetek wynosi od czterech do dwunastu stron.

Pod względem wielkości formatu pisma te są jednorodne, w większości drukowane w formacie A5. Tylko dwa z nich się wyróżniają: jest to miesięcznik „U Świętej Rodziny”, który wychodzi w formacie A3, i tygodnik „Wiadomości Parafialne” ukazujący się w formacie A4.

Nakłady pism były dostosowywane do liczby wiernych i wahały się od 140 do 2 000 egzemplarzy. Najmniejszy nakład, 150 egzemplarzy, ma „Głos Zwycięskiej” – tygodnik parafii pw. NMP Zwycięskiej, a największy, 2 000 egzemplarzy – gazetka „Domowy Kościół” parafii pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego. W okresach świątecznych nakłady wzrastały, gdyż pisma zawierały wtedy więcej informacji związanych z tematem świąt, szczegółowy porządek Mszy Świętych lub plan kolędy.

Redagowaniem i kolportażem prasy parafialnej w Częstochowie zajmują się najczęściej księża, nieliczne parafie korzystają z pomocy młodzieży lub osób świeckich związanych z parafią. Osoby, które redagują te gazetki, robią to społecznie.

Gazetki są najczęściej sprzedawane po cenie symbolicznej lub rozdawane za darmo po niedzielnej Mszy Świętej przez ministrantów. Są one dostępne tylko w parafii i nie ma możliwości nabycia ich w punktach sprzedaży. Większość pism ukazuje się krótko. Tylko nieliczne tytuły mają swoją kilkuletnią tradycję, np. „Domowy Kościół” (1982), „Okruhcy” (1989), „Wieczernik” (1991), „Różę Świętej Elżbiety” (1996), „Głos Świętego Antoniego” (1998). Niektóre przestały się ukazywać, jak np.: „Biuletyn Parafialny” parafii św. Jakuba, „Dobra Nowina”, „Wieści Parafialne”, których ukazał się tylko jeden numer, a także „Nasza Gazetka”, która została zawieszona. Są też takie, które po kilku latach przerwy zostały wznowione, np. „Róża św. Teresy” – wznowiona po siedmiu latach przerwy, a także takie, które zmieniły tytuł i formę, jak np. „Biuletyn Parafialny” w parafii Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, który przeistoczył się w „Wiadomości Parafialne”.

Strony tytułowe gazetek są bardzo podobne, zawierają stałe logo (ilustracja kościoła lub świętego), datę wydania pisma, numer w obrębie danego roku, w nawiasie numer w obrębie całości. Zamieszczają nazwę i dane teleadresowe parafii, w której dana gazetka się ukazuje.

Na pierwszych stronach znajdują się przeważnie słowa lub rozważania nad niedzielą ewangelią. Następne strony zawierają komunikaty, teksty ogólne, informacje o sprawach bieżących parafii, podziękowania i ogłoszenia. Ostatnie strony są poświęcone w całości intencjom mszalnym, a niektóre zawierają też stopkę redakcyjną.

Szata graficzna jest bardzo zbliżona, dominuje prostota i skromność, a zarazem staranność i przejrzystość. Większość pism wychodzi w szacie czarno-białej, wzbogaconej tylko kolorowymi ilustracjami bądź drobnymi elementami na stronie tytułowej. Ulotka parafii pw. Narodzenia Pańskiego jest drukowana na zamówienie internetowe w drukarni, na papierze kredowym i w kolorze. Parafia pw. św. Jakuba swój „Biuletyn Parafialny” wydawała czarno-biały i na zwykłym papierze, jedynie strona tytułowa zawierała kolorowe elementy i była drukowana na papierze kredowym. Pozostałe gazetki są drukowane na drukarce w parafii, na zwykłym papierze. Tylko w dwóch gazetkach pojawia się kolorowa czcionka, są to: „Piotr i Paweł” oraz „Florianum”.

Przeprowadziwszy analizę gatunków dziennikarskich, można stwierdzić, że w opisywanych pismach parafialnych dominują rozważania nad Ewangelią, słowa Ewangelii, listy, sprawozdania, relacje, wspomnienia, przemyślenia, sprawozdania z ważnych uroczystości parafialnych oraz artykuły ogólne o treści religijnej (często w formie przedruku).

Część pism parafialnych dostępna jest także online na stronie internetowej parafii. Niektóre zamieszczają na stronie tylko intencje i ogłoszenia, ale są też takie, które ogłoszeń i intencji nie podają w wersji drukowanej, a zamieszczają je jedynie na stronie parafii. Zestawienie cech formalnych prasy parafialnej przedstawiono w tabeli (zob. Aneks, tab. 1).

2.2. Analiza rzeczowa częstochowskiej prasy parafialnej

Pod względem treściowym częstochowska prasa parafialna jest różnorodna. Oczywiście przeważa tematyka religijna. Gazetki te są poświęcone przede wszystkim sprawom parafialnym i religijnym, lecz przedstawiają też zagadnienia społeczne, kulturalne, gospodarcze, oświatowe i historyczne.

Tematyka periodyków tego typu obejmuje informacje z życia parafii: kroniki parafii, wpisy z ksiąg parafialnych, relacje z budowy lub re-

montu kościoła, z uroczystości (np. I Komunia Święta, bierzmowanie, rocznice), z pielgrzymek, kolonii, wycieczek, wydarzeń kulturalnych. Gazetki zawierają ogłoszenia parafialne, intencje mszalne, informacje o potrzebach, o katechezach, o rekolekcjach, o nowo ochrzczonych, o zawierających sakrament małżeństwa oraz o zmarłych parafianach.

Pisma parafialne przedstawiają teksty liturgiczne, interpretacje Pisma Świętego, np. Ewangelii, tekst ewangelii na daną niedzielę, artykuły publicystyczne i duszpasterskie, sentencje osób świętych, krytykę działań i postaw, które nie są zgodne z zasadami chrześcijańskimi. Prezentują błogosławionych i świętych, ważne osobowości w dziejach Kościoła oraz miejsca święte. Na stronach gazetek parafialnych można znaleźć również życzenia okolicznościowe, gratulacje i podziękowania, teksty patriotyczne, poezję religijną, a także przepisy na potrawy świąteczne, bajki dla dzieci, krzyżówki, rebusy, śmieszne zagadki lub malowanki. Zestawienie zawartości prasy parafialnej według rubryk stałych przedstawiono w tabeli (zob. Aneks, tab. 2).

3. Przegląd prasy parafialnej w Częstochowie

3.1. Gazetki parafialne w dekanacie św. Zygmunta

W skład dekanatu św. Zygmunta wchodzi siedem kościołów parafialnych i dwa rektorskie. Gazetki parafialne ukazywały się w sześciu, a obecnie tylko w czterech parafiach.

Parafia pw. św. Jakuba wydawała „Biuletyn Parafialny”, a w parafii pw. Andrzeja Świerada i Benedykta Pustelników ukazywała się „Dobra Nowina”. Obecnie ukazują się: „U Świętej Rodziny” w parafii pw. Świętej Rodziny, „Wieczernik” w parafii pw. św. Stanisława Kostki, „Głos Zwycięskiej” w parafii pw. Najświętszej Maryi Panny Zwycięskiej oraz okolicznościowa ulotka w parafii pw. Narodzenia Pańskiego.

– *„Biuletyn Parafialny” – gazетка parafii pw. św. Jakuba w Częstochowie*

Pierwszy numer „Biuletynu” ukazał się w styczniu 1994 roku. Redaktorem był obecny proboszcz parafii, ks. Stanisław Mendakiewicz.

Fot. 1. Gazetki parafialne w dekanacie św. Zygmunta

Miesięcznik ukazywał się przez dziewiętnaście lat, ostatni numer ukazał się w grudniu 2013 roku. Na stronie tytułowej biuletynu widniało zdjęcie kościoła parafialnego, nazwa i dokładny adres parafii oraz numeracja pisma. Wprowadzenie w każdym numerze dotyczyło określonego miesiąca i jego znaczenia w cyklu życia parafii.

„Biuletyn Parafialny” zawierał artykuły ogólne o treściach religijnych oraz treści informacyjne. Jego stałe rubryki to: *Zapowiedzi wydarzeń*, *Zapowiedzi nabożeństw*, *Kalendarium*, *Duszpasterstwo*, *O liturgii*, *Co się wydarzyło*, *Z życia parafii*, *Z listów do redakcji*, *Porządek nabożeństw*. Na końcu pisma zamieszczano informacje o tym, kto w danym miesiącu został ochrzczony, a także o zmarłych. W numerze 3 pojawiła się historia kościoła parafialnego i przez pewien czas, aż do numeru 56, stanowiła stały dział, który uzupełniano w kolejnych numerach o nowe informacje. Co rok numer styczniowy zawierał życzenia świąteczne dla parafian i plan wizyty duszpasterskiej na cały miesiąc. Oprócz tego można było znaleźć informacje na temat różnych imprez okolicznościowych: festynów parafialnych, kolonii, zimowisk oraz pielgrzymek. Drukowano życzenia z okazji Dnia Matki, życzenia imieninowe oraz podziękowania, a także informacje na temat zmian personalnych w parafii. Pojawiały się również teksty patriotyczne. Biuletyn nie zawierał intencji mszalnych ani stopki redakcyjnej. Gazetka była archiwizowana i obecnie w bibliotece parafialnej znajdują się jej pamiątkowe wydania. Wszystkie numery z każdego roku wydane są w formie zbiorowego egzemplarza⁴.

⁴ Informacje uzyskane od ks. proboszcza Stanisława Mendakiewicza w grudniu 2015 roku.

Fot. 2. „Biuletyn Parafialny” parafii pw. św. Jakuba – wydanie pamiątkowe

Na temat „Biuletynu” wypowiedział się prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki z Uniwersytetu Śląskiego. Stwierdził, że „Biuletyn” zasługuje na uznanie i skłania do przychylnych refleksji. W dzisiejszym świecie utrwalił się zwyczaj wydawania publikacji kościelnych, które umacniają więź wiernych ze wspólnotą parafialną oraz dokumentują jej działalność. Budzą one ciekawość i zainteresowania osób postronnych, które odwiedzają kościoły w ramach wyjazdów turystycznych, rodzinnych, pielgrzymek i innych uroczystości religijnych. Zdaniem prof. Żmigrodzkiego „Biuletyn”, pomimo niewielkiego formatu, cechuje się estetyczną szatą graficzną oraz interesującą i urozmaiconą zawartością. Oprócz najważniejszych wydarzeń, zapowiedzi obrzędów religijnych i całokształtu życia parafii przedstawia także teksty literackie. Zawiera również umiejętnie opracowaną krzyżówkę, a także rubryki *Ochrzczeni* i *Zmarli*⁵. Był on także przedmiotem badań ks. prof. Stanisława Pamuły⁶.

– „*U Świętej Rodziny*” – *miesięcznik parafii archikatedralnej pw. Świętej Rodziny*

Pierwszy numer miesięcznika „U Świętej Rodziny” ukazał się w 2012 roku, redagowaniem zajmują się: Angelika Sitek (redaktor naczelny), ks. Łukasz Połacik, ks. Paweł Podeszwa, ks. Mateusz Go-

⁵ Z. Żmigrodzki, *Pochwała „Biuletynu”*, „Biuletyn Parafialny” 2 (2003), s. 6.

⁶ S. Pamuła, „*Biuletyn Parafialny*” parafii św. Jakuba w Częstochowie jako *środek przekazu treści religijnych*, „*Analecta Cracoviensia*” 30/31 (1998/1999), s. 61-74.

lis, Daniel Kierpacz, Patryk Zyzik, Magdalena Niebudek, opiekę zaś sprawuje ks. proboszcz Jan Niziołek. Ze względu na dużą liczbę osób starszych w parafii i brak dostępu do Internetu redakcja pisma skupiła się tylko na wersji drukowanej. Pismo zawiera: artykuły ogólne o treściach religijnych, kalendarium liturgiczne, życzenia i gratulacje, relacje i fotorelacje, przepisy, sylwetki świętych, informacje o chrztach, o ślubach, o zmarłych i ogłoszenia parafialne. Ważnym elementem jest stopka redakcyjna, brak natomiast intencji mszalnych. Mimo czarno-białej kolorystyki pismo jest atrakcyjne i przejrzyste. Zawiera większość niezbędnych informacji przeznaczonych dla parafian. Plusem jest miejsce poświęcone dla dzieci i młodzieży, a także interesujący dział *Gotuj z ministrantem – Daniel Kierpacz poleca*. Treści pisma przystosowane są zarówno dla starszego, jak i młodszego pokolenia. Jedynym minusem może być brak intencji mszalnych. Strona tytułowa zawiera dane teleadresowe parafii, numer pisma oraz ilustrację archikatedry. Każdy numer zawiera również krótki wstęp z życzeniami i zaproszeniem do czytania, którego autorem jest redaktor naczelna, Angelika Sitek.

„Wieczernik” – miesięcznik parafii pw. św. Stanisława Kostki

Pismo „Wieczernik” wydawane jest w parafii od 1 września 1991 roku. Inicjatorem jego powstania był ks. Stanisław Gębka, poprzedni proboszcz parafii. Obecnie redagowaniem gazetki zajmuje się ks. proboszcz Przemysław Wesołowski i pani Ewa Makulec. Miesięcznik zawiera: wspomnienia, program rekolekcji, informacje duszpasterskie, rocznice zawarcia związków małżeńskich, krótkie opisy najważniejszych apokryfów, wywiady, np. z ks. Stanisławem Gębką, relacje i fotorelacje, przemówienia, smutne wspomnienia zamachu na papieża Jana Pawła II, relacje i fotorelacje z festynów, teksty patriotyczne np. z okazji 11 listopada. Pojawiają się też cytaty autorstwa sławnych ludzi oraz poezja. Na stronach miesięcznika można znaleźć również życzenia na Dzień Matki, a dla najmłodszych zamieszczone są krzyżówki i rebusy. Znajduje się też informacja o godzinach urzędowania kancelarii parafialnej. Nie ma stopki redakcyjnej, brak również ogłoszeń parafialnych oraz intencji mszalnych. Strona tytułowa zachęca fragmentem Ewangelii, zawiera dane tele-

adresowe parafii oraz ilustrację świątyni. Staranna i estetyczna szata graficzna utrzymana jest w kolorystyce czarno-białej.

„Głos Zwycięskiej” – gazетка parafii pw. Matki Bożej Zwycięskiej

Pierwszy numer tygodnika ukazał się na Wielki Post 2010 roku, jego redagowaniem zajmuje się ks. wikariusz Sebastian Wyrozumski. Pierwsze wydania pisma zawierały relacje, świadectwa, rozważania, humor poświęcony dzieciom, a także liturgię słowa. Od momentu nastania nowego proboszcza w 2013 roku pismo wzbogaciło się o ogłoszenia parafialne oraz intencje mszalne, które dodają gazetce charakteru historycznego i stanowią swego rodzaju kronikę. Nie ma stopki redakcyjnej. Strona tytułowa zawiera tytuł gazetki, numer oraz nazwę parafii. Nie ma natomiast dokładnych danych teleadresowych parafii. Zawartość jest dość interesująca, choć mało urozmaicona. Pismo wzbogacają kolorowe obrazki, co sprawia, że z przyjemnością się po nie sięga.

„Dobra Nowina” – tygodnik parafii pw. św. Andrzeja Świerada i Benedykta Pustelników

Tygodnik ukazywał się w latach 1999-2015, ostatni numer wyszedł najprawdopodobniej w styczniu bądź w lutym 2015 roku. Informacji na temat pisma nie można było uzyskać w parafii, udzielił ich poprzedni proboszcz, ks. Sławomir Bartoszek, założyciel gazetki. Pismo zawierało: artykuły ogólne o treści religijnej, fragment Ewangelii na daną niedzielę, pieśni, informacje duszpasterskie i intencje mszalne, nazwę i dane teleadresowe parafii. Tygodnik ukazywał się w niewielkiej objętości, posiadał skromną, choć estetyczną szatę graficzną. Nie zawierał stopki redakcyjnej.

„Biuletyn” – ulotka parafii pw. Narodzenia Pańskiego

Od 2010 roku w parafii wydawany jest biuletyn dotyczący przede wszystkim porządku Mszy Świętych w okresie rekolekcji adwentowych i wielkopostnych. Redaktorem jest ks. proboszcz Tadeusz Zawierucha. Ulotka wydawana jest dwa razy w roku i ma charakter typowo informacyjny, kieruje się do wiernych w celu poinformowania o odbywających się nabożeństwach.

3.2. Gazetki parafialne w dekanacie św. Józefa

Spośród ośmiu parafii w dekanacie św. Józefa gazetki parafialne wydają tylko cztery. Parafia św. Elżbiety Węgierskiej wydaje pismo „Róże Świętej Elżbiety”, parafia św. Floriana redaguje pismo „Floriarium”, parafia św. Józefa Rzemieślnika – „Głos św. Józefa”, a parafia św. Judy Tadeusza Apostoła wydaje pismo „Nasza Gazetka” (zawieszona).

Fot. 3. Gazetki parafialne w dekanacie św. Józefa

„Róże Świętej Elżbiety” – kwartalnik parafii pw. św. Elżbiety Węgierskiej

W parafii od ok. dwudziestu lat ukazuje się kwartalnik „Róże Świętej Elżbiety”. Redaktorem pisma jest ks. proboszcz Piotr Wywlich, któremu pomagają osoby świeckie. Na treść pisma składają się: fragment Ewangelii, zapowiedzi nadchodzących świąt i uroczystości kościelnych. Zawiera ono również ogłoszenia parafialnego oddziału Akcji Katolickiej, intencje różańcowe, informacje z życia parafii, foto-relacje z wycieczek parafialnych, zaproszenia na koncerty, wskazówki dla rodziców oraz przemyślenia i rozważania ks. Jana Twardowskiego. Na łamach gazetki znajdują się też informacje dotyczące osób ochrzczonych, zaślubionych oraz zmarłych. Kwartalnik nie podaje ogłoszeń parafialnych ani intencji mszalnych, nie ma też stopki redakcyjnej. Strona tytułowa zawiera pełną nazwę parafii, numer pisma oraz adres strony internetowej parafii. Widnieje też ilustracja przed-

stawiająca św. Elżbietę oraz ciekawy cytat zaczerpnięty z wypowiedzi znanej osoby (w każdym numerze inny). Pismo utrzymane jest w kolorystyce czarno-białej z licznymi ilustracjami.

„Florianum” – tygodnik parafii pw. św. Floriana Męczennika

Pierwszy numer pisma ukazał się w Adwencie 2014 roku. Początkowo drukowany jako kwartalnik, od uroczystości Chrystusa Króla w 2015 roku wychodzi jako tygodnik, a jego redaktorem jest ks. proboszcz Dariusz Nowak. Pierwsza strona zazwyczaj zawiera informacje o okresie liturgicznym oraz o wydarzeniach w parafii. Zawartość pisma to z reguły ogłoszenia parafialne, na końcu zaś znajdują się rozważania dotyczące niedzielnej ewangelii oraz nawiązujący do tematu obrazek. Nie zawiera stopki redakcyjnej, intencji mszalnych ani kącika dla dzieci. Mimo że w kolejnych numerach informacje się powtarzają, to jednak brak wyraźnie zaznaczonych rubryk stałych. Strona tytułowa zawiera pełną nazwę parafii, dane teleadresowe z uwzględnieniem adresu e-mail, strony internetowej oraz Facebooka, a także numer konta bankowego parafii. Całość jest utrzymana w kolorowej szacie graficznej. Kolorowe obrazki i fotografie oraz tekst w kolorze sprawia, że gazetka jest przyjazna i ciekawa oraz dość przejrzysta.

„Głos św. Józefa” – tygodnik parafii pw. św. Józefa Rzemieślnika

Parafia pw. św. Józefa Rzemieślnika wydaje tygodnik od września 2014 roku. Jest to pismo o objętości czterech stron, choć pojawiają się numery z wkładką lub numery specjalne i wtedy objętość sięga ośmiu stron. Redaktorem pisma jest ks. Marek Kuńdzicz (wcześniej redagował „Okruchy” w parafii pw. św. Jana Kantego – jest to niejako kontynuacja tej gazetki). Treść każdego pisma podzielona jest na trzy grupy tematyczne: artykuły ogólne o treści religijnej, ogłoszenia duszpasterskie oraz intencje mszalne. W części ogólnej można znaleźć informacje dotyczące tradycji i obrzędów świątecznych oraz wydarzeń w parafii, wspomnienia o świętych, porządek Mszy Świętych w okresie rekolekcji i uroczystości kościelnych, fragment Ewangelii i wspólne modlitwy. Ukazują się również numery specjalne, np. „Dla Rodziców” lub

„Numer Kolędowy”. Strona tytułowa pisma zawiera pełną nazwę parafii, numer pisma, adres strony internetowej parafii i kolorową ilustrację przedstawiającą świątynię. Nie zawiera natomiast stopki redakcyjnej. Tygodnik był dostępny w wersji drukowanej oraz w wersji elektronicznej w formie pdf (także numery archiwalne)⁷. Pismo pełni rolę typowo informacyjną. Kolorowy druk występuje jedynie na stronie tytułowej, reszta pisma jest utrzymana w kolorystyce czarno-białej.

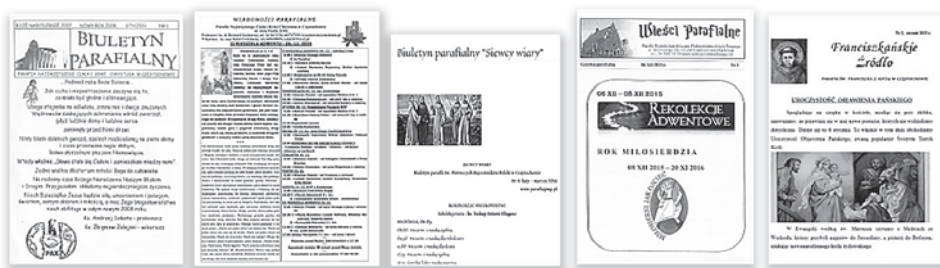
„Nasza Gazetka” – kwartalnik parafii pw. św. Judy Tadeusza Apostoła

Pierwszy numer kwartalnika „Nasza Gazetka” ukazał się na Boże Narodzenie 2011 roku. Niestety ostatni numer ukazał się w czerwcu 2015 roku i pismo z przyczyn organizacyjnych zawieszono. Redagowaniem periodyku zajmowała się pani Aleksandra Bugaj, prezes Akcji Katolickiej, oraz ks. proboszcz Jan Sambor. Gazetka opisywała ważne wydarzenia z życia kościoła parafialnego. Rozpowszechniała i utrzymywała nauczanie świętych i błogosławionych oraz nauczanie Jana Pawła II, przypominała modlitwy, obyczaje i tradycje świętowania. Na jej łamach można było znaleźć wątki patriotyczne, fragment Ewangelii, porządek nabożeństw, słowo do czytelników, a także życzenia duchownych skierowane do parafian. Publikowano również propozycje kulinarne na potrawy świąteczne. Pojawił się także fragment *Pieśni o Bogu ukrytym* Karola Wojtyły z 1944 roku oraz historia miejscowych ulic: *Nasze zawodziańskie ulice*. Nie zawierała stopki redakcyjnej, nie podawała ogłoszeń parafialnych ani intencji mszalnych. Nie przewidywała też kącika przeznaczonego dla dzieci. Strona tytułowa pisma nieznacznie się zmieniała. Ostatnie numery zawierały pełną nazwę parafii, numer pisma, obrazek przedstawiający kościół, a także stałą rubrykę *W numerze* informującą, jakie treści zawarte są w piśmie. Na ostatniej stronie można było znaleźć dane teleadresowe parafii. Po uporządkowaniu spraw organizacyjnych redakcja ma zamiar wznowić wydawanie pisma.

⁷ „Głos św. Józefa”, http://www.swietyjozef.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=132&Itemid=18 [obecnie niedostępny].

3.2. Gazetki parafialne w dekanacie Podwyższenia Krzyża Świętego

Na terenie dekanatu Podwyższenia Krzyża Świętego (Świątokrzyżskiego) znajduje się jedenaście kościołów, wśród nich dziewięć to kościoły parafialne. Spośród dziewięciu parafii tylko w trzech redagowane są gazetki parafialne. Parafia pw. Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa wydawała „Biuletyn Parafialny”, a obecnie wydaje „Wiadomości Parafialne”; w parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego krótko ukazywały się „Wieści Parafialne”, parafia św. Franciszka z Asyżu redaguje „Franciszkańskie Źródło”, a parafia pw. św. Pierwszych Męczenników Polski wydaje pismo „Siewcy Wiary”.

Fot. 4. Gazetki parafialne w dekanacie Podwyższenia Krzyża Świętego

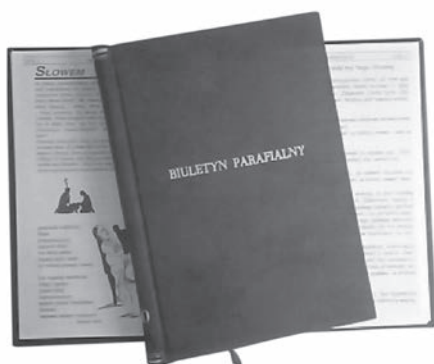
„Biuletyn Parafialny” – miesięcznik oraz „Wiadomości Parafialne” – tygodnik parafii pw. Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa

Parafia w latach 2000-2010 wydawała pismo „Biuletyn Parafialny”, który początkowo ukazywał się jako dwumiesięcznik, a od grudnia 2007 roku jako miesięcznik. Redagowaniem periodyku zajmował się ks. proboszcz Andrzej Sobota. Na treść pisma składały się materiały o charakterze religijnym, modlitwy, komentarze biblijne, interpretacje Ewangelii, informacje o świętach i uroczystościach kościelnych, a także wspomnienia o świętych. Na bieżąco informowano o wydarzeniach w parafii i życiu religijnym parafian. Pojawiały się też teksty patriotyczne, porady rodzinne i wychowawcze, poezja i teksty dla dzieci. Ostatnia strona każdego numeru zawierała ogłoszenia parafialne, życzenia imieninowe, podziękowania oraz stopkę

redakcyjną. Strona tytułowa zawierała przesłanie lub przemyślenia, pełną nazwę parafii, numer pisma oraz ilustrację przedstawiającą kościół. Pismo utrzymane było w kolorystyce czarno-białej z ilustracjami dostosowanymi do tematyki. Ponadto jest bardzo urozmaicone wieloma artykułami o treści ogólnoreligijnej.

Od 1 listopada 2010 roku „Biuletyn Parafialny” został przekształcony przez nowego proboszcza, ks. Bernarda Kozłowskiego, w tygodnik. Gazetka zmieniła tytuł na „Wiadomości Parafialne”, a także zawartość treściową. W przeciwieństwie do wersji pierwotnej obecne pismo ma charakter typowo informacyjny. Zawiera ogłoszenia parafialne ze szczegółowym porządkiem nabożeństw, intencje mszalne, podziękowania i informacje o zmarłych w parafii. Każdy numer pisma otwiera fragment Ewangelii na daną niedzielę. Nie ma stopki redakcyjnej ani numeracji pisma w obrębie danego roku i ciągłej (taka numeracja była stosowana do nr. 8 z 2010 roku). W nagłówku oprócz tytułu pisma znajduje się pełna nazwa i adres parafii, dane dotyczące ks. proboszcza i ks. wikariusza wraz z numerem telefonu i adresem e-mail oraz data wydania pisma. Gazetka jest przejrzysta, typowo informacyjna.

W parafii znajdują się numery archiwalne ozdobnie oprawione. Pamiątkowe wydania zawierają numery poczynszu od „Biuletynu Parafialnego” z zaznaczeniem przejścia na „Wiadomości Parafialne”.

Fot. 5. „Biuletyn Parafialny” i „Wiadomości Parafialne” – wydanie pamiątkowe

„Siewcy Wiary” – biuletyn parafii pw. św. Pierwszych Męczenników Polski

Parafia od września 2014 roku wydaje biuletyn parafialny „Siewcy Wiary”. Kwartalnik dostępny jest w formie drukowanej oraz online na stronie internetowej parafii, jego redaktorem jest ks. proboszcz Stanisław Jasonek. Na łamach pisma zamieszcza się informacje parafialne, opowieści duszpasterza, opowieści dla dzieci, informacje o jubileuszu parafii, komunikaty, program rekolekcji, program wizyt duszpasterskich oraz przekazy o tradycjach wigilijnych. Strona tytułowa zawiera nazwę parafii, numer i datę wydania oraz adres strony internetowej parafii. Nie zawiera natomiast stopki redakcyjnej ani intencji mszalnych. Szata graficzna jest dość skromna, ale interesująca i przejrzysta.

W parafii oprócz gazetki parafialnej wydano śpiewnik pt. *Tylko miłość pozostanie. Śpiewnik piosenek wykonywanych przez Ks. Biskupa Antoniego Długosza*. Teksty piosenek napisał ks. Stanisław Jasonek, muzykę zaś Tomasz Łekawa.

„Wieści Parafialne” – gazетка parafii pw. Podwyższenia Krzyża Świętego

Pierwszy, a zarazem ostatni numer „Wieści Parafialnych” ukazał się 6 grudnia 2015 roku. Pismo zawierało fragment Ewangelii, informacje o treści religijnej, plan rekolekcji adwentowych, spowiedzi i zakończenia rekolekcji, sprawozdanie z wydarzeń w parafii, a także informację o stronie internetowej i Facebooku parafii. Na jego łamach można było znaleźć następujące rubryki: *Opowiadania z życia, Zegar z wahadłem, Pamiętać o kazaniu, Intencje mszalne, Kancelaria parafialna*. Strona tytułowa zawierała pełną nazwę i dane teleadresowe parafii, numer pisma oraz ilustrację kościoła. Z przyczyn nieznanых redagowanie pisma zostało wstrzymane i kolejny numer już się nie ukazał.

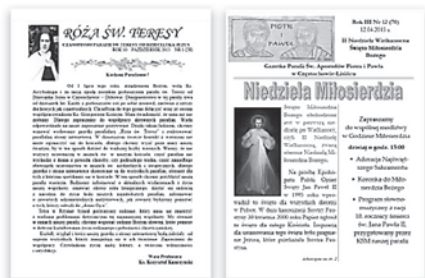
„Franciszkańskie Źródło” – miesięcznik parafii pw. św. Franciszka z Asyżu

W parafii od grudnia 2014 roku wychodzi „Franciszkańskie Źródło”, którego redaktorem jest ks. prałat Roman Szecówka. W mie-

siężniku są poruszane zagadnienia religijne, podaje się informacje tematycznie związane z danym miesiącem, historie świętych oraz przedruki. Relacjonuje się ważne wydarzenia w życiu parafii, prezentuje sprawozdania, relacje i fotorelacje z ferii, odpustów, festynów oraz koncertów pieśni, jakie odbywały się w parafii. W treści pisma uwzględnia się również informacje dotyczące osób ochrzczonych, zaślubionych i zmarłych. Gazetka wychodzi jako miesięcznik, dlatego też nie zawiera ogłoszeń parafialnych ani intencji mszalnych, które zamieszcza się w gablocie parafii i na stronie internetowej. Nie ma stopki redakcyjnej. Strona tytułowa jest skromna, zawiera tytuł, nazwę parafii, numer pisma i rok wydania oraz obrazek z podobizną św. Franciszka. Pismo urozmaicone jest ilustracjami, całość utrzymana w kolorystyce czarno-białej.

3.3. Prasa parafialna w dekanacie NMP Jasnogórskiej

W skład dekanatu Najświętszej Maryi Panny Jasnogórskiej wchodzi dziesięć parafii. Niemniej tylko dwie z nich wydają gazetki parafialne, a mianowicie: parafia pw. św. Apostołów Piotra i Pawła redaguje gazetkę „Piotr i Paweł”, natomiast parafia pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus wydaje pismo „Róża św. Teresy”.

Fot. 6. Gazetki parafialne w dekanacie NMP Jasnogórskiej

„Róża św. Teresy” – czasopismo parafii pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Częstochowie-Dźbowie

Parafia pw. św. Teresy od Dzieciątka Jezus wydaje gazetkę „Róża św. Teresy”. Pierwszy numer pisma ukazał się w lutym 1999 roku. Jego założycielem i redaktorem był ks. proboszcz Stanisław Jasonek, który pełnił posługę w parafii w latach 1999-2007. Po odejściu pro-

boszcza pismo przestało się ukazywać. Ks. proboszcz Krzysztof Knużyski, który objął parafię 1 lipca 2015 roku, reaktywował gazetkę. W październiku 2015 roku „Róża św. Teresy” została wznowiona po siedmiu latach przerwy. Redagowaniem kwartalnika zajmuje się osoba świecka, dr Marcin Zawada, a pomocą służą mu księża z parafii. Periodyk ukazuje się w formie drukowanej i online na stronie internetowej parafii. Na treść pisma składają się przede wszystkim informacje o aktualnych wydarzeniach w parafii, o nowo urodzonych, o osobach, które zawarły związek małżeński, oraz o zmarłych. Pojawiają się omówienia okresów roku liturgicznego, relacje z imprez i spotkań parafialnych, refleksje i przemyślenia, a także porządek nabożeństw oraz informacje o jubileuszach. Na stronie tytułowej znajduje się fotografia św. Teresy, pełna nazwa parafii, bieżący numer pisma, rok oraz numer w obrębie całości. Każdy numer na pierwszej stronie zawiera list proboszcza do parafian. Pismo nie ma stopki redakcyjnej, intencji mszalnych ani słowa do dzieci, które pojawiało się w pierwszych wydaniach. Gazetka zawiera kolorowe ilustracje, jest czytelna i przejrzysta.

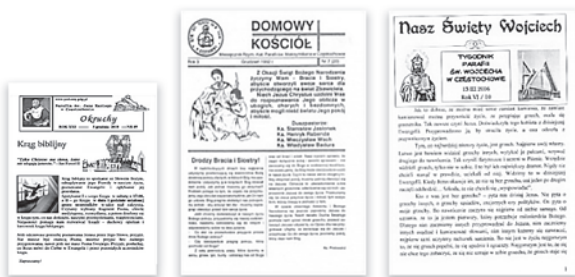
„Piotr i Paweł” – dwutygodnik parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła

W parafii św. Apostołów Piotra i Pawła ukazuje się gazetka pod tytułem „Piotr i Paweł”. Tytuł gazetki to pomysł parafianki Zuzi Mlek, jej propozycja zwyciężyła w głosowaniu wśród czytelników. Pierwszy numer pisma ukazał się w Wielkim Poście, w marcu 2013 roku. Obecnie redaktorem jest ks. Łukasz Dybowski, a pomaga mu młodzież parafialna. Gazetka ukazuje się jako dwutygodnik, ale pojawiają się również dodatkowe numery okolicznościowe. Na okres wakacji pismo jest zawieszane. Wydawane jest na zwykłym papierze, jednak szata graficzna jest kolorowa i zachęcająca. Oprócz kolorowych ilustracji znajdują się tu barwne nagłówki, często dodatkowo wyróżnione wielkością i rodzajem czcionki. Ukazuje się w formie drukowanej oraz online na stronie internetowej parafii (również numery archiwalne). Zawiera teksty ogólne o tematyce religijnej, fragment Ewangelii, modlitwy, wywiady i przemówienia. Przedstawia aktualne wydarzenia w parafii, relacje z festynów, wycieczek, kolonii i koncertów parafialnych. Pojawiają się też informacje duszpasterskie i porządek

nabożeństw w okresie świątecznym, intencje mszalne i zapowiedź nadchodzących świąt. Ciekawym działem jest całoroczne podsumowanie, które zawiera informacje o ochrzczonych, zaślubionych oraz zmarłych w danym roku. Sporo miejsca redakcja poświęca na teksty dla dzieci i młodzieży. Na łamach pisma można znaleźć informacje o konkursach dla dzieci i ich rozstrzygnięciu, o półkoloniach (załogowani na plebanii), duszpasterstwie dla dzieci i dla młodzieży, katechezach wielkopostnych, a także wiadomości sportowe i patriotyczne. Wychodzą również numery specjalne poświęcone dzieciom, np. „Wydanie specjalne dla dzieci” czy „Wielki Post dla dzieci”. Są one bardzo kolorowe, zawierają krzyżówki i zachęcają młodych parafian do uczestnictwa w życiu parafii. Brak stopki redakcyjnej.

3.3. Gazetki parafialne w dekanacie św. Wojciecha

W obszarze dekanatu św. Wojciecha znajduje się dziewięć parafii, ale tylko trzy z nich zajmują się redagowaniem pism parafialnych. Parafia pw. św. Wojciecha Biskupa i Męczennika redaguje pismo „Nasz Święty Wojciech”, parafia pw. św. Jana Kantego wydaje „Okruchy”, a w parafii pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego wychodzi pismo „Domowy Kościół”.

Fot. 7. Gazetki parafialne w dekanacie św. Wojciecha

„Okruchy” – tygodnik parafii pw. św. Jana Kantego

Parafia od około trzydziestu lat redaguje gazetkę „Okruchy”, którą założył ks. prałat Jan Wajs. Obecnie redaktorem pisma jest ks. proboszcz Sławomir Bartoszek. Na łamach swojego organu prasowego parafia zachęca do zaangażowania w życie Kościoła, do uczestnictwa we Mszy Świętej i do sięgania po Pismo Święte. W treści gazetki

można znaleźć materiały ogólne o treści religijnej, krótkie homilie, wprowadzenie do Ewangelii, relacje, intencje i ogłoszenia. Przedstawia się bieżące informacje dotyczące działalności parafii. Na łamach pisma można przeczytać o odbywających się badaniach lekarskich w parafii, o inwestycjach w spółdzielni, a także wiadomości dotyczące parafian, choć niekoniecznie związane z Kościołem. Strona tytułowa zawiera nazwę parafii, adres parafialnej strony internetowej oraz numer pisma. Na ostatniej stronie każdego numeru znajdują się intencje mszalne, dane teleadresowe parafii, strona WWW oraz adres e-mail, a także numer konta bankowego. Tygodnik nie zawiera stopki redakcyjnej. Jest przejrzysty i czytelny oraz ozdobiony kolorowymi ilustracjami. Część numerów archiwalnych jest dostępna na internetowej stronie parafialnej.

„Domowy Kościół” – czasopismo parafii pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego

Parafia redaguje pismo „Domowy Kościół” od 1982 roku, a jego redaktorem jest proboszcz, ks. prałat Gabriel Maciejewski – dziekan dekanatu. Jest to gazetka poświęcona rekolekcjom adwentowym i wielkopostnym, wydawana dwa razy w roku: w Adwencie i Wielkim Poście. Dostępna jest w wersji drukowanej i online na parafialnej stronie internetowej. Zawiera zaproszenie do udziału w rekolekcjach, szczegółowy program rekolekcji i kolędy oraz informacje o spowiedzi. Treści typowo informacyjne są uzupełnione rozważaniami rekolekcyjnymi. W nielicznych numerach pojawiały się krzyżówki, tematy zadań na rekolekcje, opowieści duszpasterza i powitania. Pomimo swego profilu informacyjnego czasopismo zawiera ciekawe treści i myśli przewodnie rekolekcji. Jest przejrzyste, z ciekawą stroną tytułową, na której znajduje się nazwa i adres parafii, adres e-mail oraz link do strony WWW, a także numer pisma. Nie zawiera stopki redakcyjnej ani intencji mszalnych.

„Nasz Święty Wojciech” – tygodnik parafii pw. św. Wojciecha

Parafia od 2010 roku wydaje tygodnik „Nasz Święty Wojciech”. Redaktorem tygodnika jest ks. Piotr Molenda. Pismo rozpowszechnia artykuły ogólne o tematyce religijnej oraz wiadomości duszpasterskie. Przedstawia wprowadzenie do ewangelii, rozważania, sentencje. Opi-

suje ważne wydarzenia z życia parafii. Strona tytułowa zawiera nazwę parafii, numer pisma, ilustrację kościoła i portret św. Wojciecha. Pismo jest redagowane w szacie czarno-białej z przewagą słowa pisanego. Nie zawiera stopki redakcyjnej ani intencji mszalnych, ani też danych teleadresowych parafii.

3.4. Gazetki parafialne w dekanacie św. Antoniego z Padwy

Dekanat św. Antoniego z Padwy tworzy dziewięć parafii, z których tylko trzy wydają gazetki parafialne. Parafia pw. św. Antoniego z Padwy redaguje gazetkę „Głos Świętego Antoniego”, parafia pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika wydaje pismo „Częstochowska Skałka”, a w parafii pw. Zesłania Ducha Świętego wychodzi piśmisko „Pneuma”.

Fot. 8. Gazetki parafialne w dekanacie św. Antoniego z Padwy

„Głos Świętego Antoniego” – miesięcznik parafii pw. św. Antoniego

Miesięcznik „Głos Świętego Antoniego” jest wydawany w parafii od ok. dwudziestu lat. Redagowaniem zajmują się ks. kan. Sylwester Kubik, kl. Adam Młynarczyk oraz kl. Szymon Całus. Na stronie tytułowej zamieszcza się nazwę parafii, rok wydawania pisma, numer pisma w obrębie całości, bieżący miesiąc i rok oraz fotografię kościoła. Treść pisma tworzą ogólne artykuły religijne, list lub słowo proboszcza do parafian, poezja, relacje z uroczystości kościelnych oraz informacje o jubileuszach. Pismo zawiera stałe rubryki, takie jak: *Modlitwa*, *Kilka słów o liturgii* oraz *Wspomnienie świętych*. Ostatnia strona często zawiera kolorowaną przeznaczoną dla najmłodszych parafian. W każdym numerze na końcu znajduje się stopka redakcyjna oraz reklama domu pogrzebowego.

„Częstochowska Skałka” – gazetka parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika

Parafia od listopada 2015 roku wydaje tygodnik „Częstochowska Skałka”, którego redaktorem jest ks. Michał Krawczyk. Gazetka zawiera najważniejsze wydarzenia w parafii, relacje i fotorelacje oraz treści ogólne o tematyce religijnej. Publikuje również plan rekolekcji oraz katechezę papieża Franciszka. Pojawia się także rubryka *Na wesoło* przeznaczona dla najmłodszych. Na końcu każdego numeru znajdują się wiadomości duszpasterskie oraz intencje mszalne. Strona tytułowa podaje dane teleadresowe parafii, numer pisma i datę wydania. Kolorystyka jest czarno-biała, rozmieszczenie artykułów czytelne i przejrzyste. Minusem jest brak stopki redakcyjnej.

„Pneuma” – biuletyn parafii pw. Zesłania Ducha Świętego

W parafii redagowany jest biuletyn „Pneuma”. Pismo ukazuje się okolicznościowo cztery razy w roku: w Adwencie, w Wielkim Poście, na Boże Narodzenie oraz w wakacje. Redaktorem jest ks. Michał Rydz. Korektą zajmują się bibliotekarki z biblioteki parafialnej: panie Renata i Małgorzata Łęgowik. Pierwszy numer pisma ukazał się w grudniu 2001 roku jako „Biuletyn”, lecz od grudnia 2003 roku ukazuje się pod nazwą „Pneuma”. Początkowe numery ukazywały się cztery razy w roku, w szacie czarno-białej. Od maja 2013 roku pismo jest redagowane w wersji kolorowej i uzupełnione kolorowymi ilustracjami. Pismo wychodzi w wersji drukowanej i online. Przedstawia ważne wydarzenia w życiu wspólnoty parafialnej, informacje ogólne o charakterze religijnym. Zawiera teksty związane z Ewangelią, zachęcające do modlitwy i uczestnictwa we Mszy Świętej, a także program nabożeństw. Strona tytułowa podaje nazwę parafii, link do strony WWW oraz numer pisma. Gazetka jest przejrzysta, czytelna i estetyczna, aczkolwiek nie ma stopki redakcyjnej ani nie podaje danych teleadresowych.

Podsumowanie

Pisma parafialne stanowią pewien rodzaj kroniki parafii i prowadzonego w niej duszpasterstwa. Stanowią często źródło do opracowań lub prac naukowych.

Przygotowując artykuł, przeprowadzono kwerendę w pięćdziesięciu sześciu parafiach. Z wykonanych badań wynika, że w obrębie miasta Częstochowy leży sześć dekanatów, z których dwadzieścia dwie parafie wydają bądź wydawały gazetki parafialne. Obecnie w dekanatach tych ukazuje się osiemnaście gazetek parafialnych. Ze względu na częsty brak archiwizacji pism parafialnych i trudności w dotarciu do osób zajmujących się ich redagowaniem nie wszystkie dane są wyczerpujące. Nie udało się ustalić założycieli wszystkich gazetek, ich pierwszych redaktorów, a także drogi powstawania i całej historii tych pism, co może stanowić temat kolejnej pracy badawczej.

Podsumowując przeprowadzone badania, można stwierdzić, że obraz częstochowskiej prasy parafialnej nie jest zbyt zróżnicowany. Treści gazetek zawierają bieżące informacje z życia parafii, relacje, wspomnienia, a także artykuły ogólne o treści religijnej.

Wśród gazetek przeważają tygodniki, drugie miejsce zajmują miesięczniki, trzecie zaś – kwartalniki. Z analizy wynika także, że liczba gazetek wydawanych w poszczególnych dekanatach nie zależy od liczby parafii w tych dekanatach.

W dobie przemian zachodzących w kraju ludzie są coraz bardziej zagubieni w życiu codziennym, ale także duchowym. Kościół, próbując dotrzeć do wiernych, szuka nowych form ewangelizacji. Taką formą jest właśnie prasa parafialna.

Media wywierają ogromny wpływ na obyczaje, modę, kulturę, język, emocje, wartości i zachowania człowieka. Gazety parafialne pomagają w rozpowszechnianiu informacji parafialnych i lokalnych, budują więzi wśród parafian, zachęcają do włączenia się w życie parafialnej wspólnoty⁸.

Słaba kondycja prasy codziennej jest wynikiem rosnącego upowszechnienia Internetu i popularności telewizji, zwłaszcza cyfrowej. Współczesny system prasowy musi stawić czoło trudnościom wynikającym z zasad i reguł wolnego rynku, a także rosnącej presji nowych rozwiązań technologicznych, tj. przenikaniu się mediów, cy-

⁸ B. Szczepanowicz, *Słowo wstępne do uczestników I Krakowskiego Forum Prasy Parafialnej* (I Krakowskie Forum Prasy Parafialnej – 2000 r.). *Prasa parafialna nową formą ewangelizacji*, http://prasaparafialna.pl/czytelnia/materialy ze_spotkan_ospp/rok_2000/prasa_parafialna_nowa_forma_ewangelizacji, 27.02.2017.

fryzacji treści, co może prowadzić do redukcji liczby odbiorców na rzecz innych środków przekazu⁹.

Głównym celem prasy parafialnej jest ewangelizacja społeczeństwa oraz ukazywanie ważnych spraw związanych z Kościołem i parafią, ale także społecznych, wychowawczych i rodzinnych. Bardzo ważną funkcją tych pism jest informacja. Dzięki niej parafianie są poinformowani o wydarzeniach w życiu parafii, np. o porządku Mszy Świętych, o intencjach mszalnych, ogłoszeniach parafialnych, o ślubach, o osobach urodzonych i zmarłych w parafii.

Gazetki parafialne rejestrują życie danej parafii i parafian, przedstawiają ważne wydarzenia, jakie odbywają się w parafii. Nawiązują więc między wiernymi a duszpasterzem. Ukazują stan ducha i zaangażowanie parafian, a także sposób ewangelizacji. Dzięki pismom parafialnym proboszcz parafii łatwiej może nawiązać kontakt z wiernymi i dotrzeć do nich.

Bibliografia

- Borkowski Igor, Stasiuk-Krajewska Karina (red.) (2012). *Przemiany świata mediów*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Pamuła Stanisław (1998/1999), „Biuletyn Parafialny” parafii św. Jakuba w Częstochowie jako środek przekazu treści religijnych, *Analecta Cracoviensia* 30/31 (1998/1999), s. 61-74.
- Szczepanowicz Barbara. Słowo wstępne do uczestników I Krakowskiego Forum Prasy Parafialnej (I Krakowskie Forum Prasy Parafialnej – 2000 r.). Prasa parafialna nową formą ewangelizacji, http://prasaparafialna.pl/czytelnia/materialy_ze_spotkan_ospp/rok_2000/prasa_parafialna_nowa_forma_ewangelizacji (27.02.2017).
- Wiśniowski Eugeniusz (2004). *Parafie w średniowiecznej Polsce. Struktura i funkcje społeczne*. Lublin: Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Wojnowski Jan (red.) (2004). *Wielka encyklopedia PWN*, t. 20. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zdaniewicz Witold, Zembrzuski Tadeusz (red.) (2000), *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*. Warszawa: Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC.

⁹ *Przemiany świata mediów*, pod red. I. Borkowskiego, K. Stasiuk-Krajewskiej, Wrocław 2012, s. 23-24.

Żmigrodzki Zbigniew (2003). Pochwała „Biuletynu”. *Biuletyn Parafialny* 2 (2003), s. 6.

Streszczenie

Tematem artykułu jest charakterystyka częstochowskiej prasy parafialnej. Przeprowadzono analizę formalną i rzeczową gazetek parafialnych. Przedstawiono krótką informację na temat parafii i liczby wiernych, uwzględniając przy tym podział administracyjny archidiecezji częstochowskiej. Wyszukiwano wnioski i sformułowano refleksje nad rolą i funkcją pism parafialnych w Częstochowie.

Słowa kluczowe

prasa katolicka, gazetki parafialne, parafie częstochowskie, archidiecezja częstochowska

CHARACTERISTICS OF CZĘSTOCHOWA PARISH NEWSLETTERS

Summary

The article presents the characteristics of Częstochowa parish press. A formal and subject analysis of parish newsletters has been carried out. A brief information on the parish and the number of the faithful was presented taking into account the administrative division of the Archdiocese of Częstochowa. Suggestions and reflections on the role and function of the parish newsletters in Częstochowa were put forward.

Keywords

Catholic press, parish newsletters, Częstochowa parishes, Archdiocese of Częstochowa

Aneks

Tabela 1. Zestawienie cech formalnych prasy parafialnej

	Tytuł	Parafia	Częstotliwość	Liczba stron	Format	Nakład	Forma	Ukazuje się
1	Okruchy	Św. Jana Kantego	tygodnik	4	A5	600-700	druk	1989
2	<i>Dobra Nowina</i>	Św. Andrzeja Świerada i Benedykta Pustelników	<i>tygodnik</i>	4	A5	400-450	<i>druk</i>	1999-2015
3	Głos Zwycięski	NMP Zwycięskiej	tygodnik	4	A5	150	druk	2010
4	Wiadomości Parafialne	Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa	tygodnik	2	A4	400	druk	2010
5	Nasz Święty Wojciech	Św. Wojciecha	tygodnik	8	A5	140-200	druk	2010
6	Florianum	Św. Floriana Męczennika	tygodnik	4	A5	500	druk	2014
7	Głos św. Józefa	Św. Józefa Rzemieślnika	tygodnik	4	A5	700	druk, online	2014
8	Częstochowska Skalka	Św. Stanisława Biskupa i Męczennika	tygodnik	8	A5	300	druk	2015
9	<i>Wieści Parafialne</i>	<i>Podwyższenia Krzyża Świętego</i>	<i>tygodnik</i> [?]	8	A5	[?]	<i>druk</i>	2015*
10	Piotr i Paweł	Św. Apostołów Piotra i Pawła	dwutygodnik	8-12	A5	220	druk, online	2013
11	Wieczernik	Św. Stanisława Kostki	miesięcznik	8	A5	300	druk	1991
12	<i>Biuletyn Parafialny Parafii św. Jakuba</i>	Św. Jakuba	<i>miesięcznik</i>	12	A5	800	<i>druk, online</i>	1994-2013

	Tytuł	Parafia	Częstotliwość	Liczba stron	Format	Nakład	Forma	Ukazuje się
13	Głos Świętego Antoniego	Św. Antoniego	miesięcznik	8-12	A5	400	druk	1998
14	<i>Biuletyn Parafialny Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa</i>	<i>Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa</i>	<i>miesięcznik</i>	<i>10</i>	<i>A5</i>	<i>[?]</i>	<i>druk</i>	<i>2000-2010</i>
15	U Świętej Rodziny	Świętej Rodziny	miesięcznik	4	A3	400	druk	2012
16	Franciszkańskie Źródło	Św. Franciszka z Asyżu	miesięcznik	4-8	A5	450	druk	2015
17	Róża Świętej Elżbiety	Św. Elżbiety Węgierskiej	kwartalnik	8	A5	150-200	druk	1996
18	Pneuma	Zesłania Ducha Świętego	nieregularne	4	A5	500	druk, online	2003
19	<i>Nasza Gazetka</i>	Św. Judy Tadeusza Apostoła	<i>kwartalnik</i>	<i>12</i>	<i>A5</i>	<i>150-200</i>	<i>druk</i>	<i>2011-2015</i>
20	Siewcy Wiary	Św. Pierwszych Męczenników Polskich	kwartalnik	4	A5	1200	druk, online	2014
21	Róża św. Teresy	Św. Teresy od Dzieciątka Jezus	kwartalnik	4	A5	200	druk	2015
22	Domowy Kościół	Św. Maksymiliana Marii Kolbego	nieregularny	4	A5	2000	druk, online	1982
23	Ulotka Parafii Narodzenia Pańskiego	Narodzenia Pańskiego	nieregularna	2	A5	1 000	druk, online	2010

* "Wieści Parafialne" – ukazał się tylko jeden numer.

Kursywą zaznaczono gazetki, które przestały się ukazywać.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych.

Tabela 2. Zestawienie zawartości prasy parafialnej – rubryki stałe

	Tytuł	Ogłoszenia duszpasterskie	Intencje mszalne	Z życia parafii	Historia parafii	Ochrzczeni, Zmarli, Zaślubieni	Życzenia okolicznościowe	Strony dla dzieci	Dane teledresowe	Teksty patriotyczne	stopka redakcyjna
1	Biuletyn Parafialny	✓		✓	✓	✓	✓			✓	
2	U Świętej Rodziny	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓
3	Wieczernik			✓		✓	✓	✓	✓	✓	
4	Głos Zwycięski	✓	✓					✓			
5	Dobra Nowina	✓	✓								
6	Róże Świętej Elżbiety			✓		✓			✓		
7	Florianum	✓		✓					✓		
8	Głos św. Józefa	✓	✓	✓					✓		
9	Nasza Gazetka			✓	✓		✓			✓	
10	Biuletyn Parafialny	✓		✓			✓	✓		✓	✓
11	Wiadomości Parafialne	✓	✓			✓					
12	Siewcy Wiary	✓		✓			✓	✓			
13	Wieści Parafialne		✓	✓					✓		
14	Franciszkańskie Źródło			✓		✓					
15	Piotr i Paweł	✓	✓			✓		✓		✓	
16	Róża św. Teresy			✓		✓					
17	Okruchy		✓	✓					✓		
18	Domowy Kościół	✓									
19	Nasz Święty Wojciech	✓		✓							
20	Głos Świętego Antoniego			✓				✓			✓
21	Częstochowska Skałka	✓	✓	✓				✓	✓		
22	Pneuma	✓		✓							

Źródło: Opracowanie własne na podstawie zebranych danych.

MARTA GAWLIK¹

DOKUMENTY ŻYCIA SPOŁECZNEGO W BIBLIOTECIE TEOLOGICZNEJ UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO. ANALIZA DOKUMENTACYJNA

Wprowadzenie

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach posiada bogaty księgozbiór składający się z wydawnictw zwartych oraz ciągłych, kolekcji ofiarowanych przez hierarchów Kościoła katolickiego oraz innych, mniej standardowych zbiorów, jak dokumenty życia społecznego. Te ostatnie (potocznie dżs-y) stały się przedmiotem głębszej analizy ukazującej niekonwencjonalny materiał biblioteki, który w przyszłości może stać się świadectwem działalności lokalnych instytucji kościelnych, wydarzeń katolickich, artystycznych, regionalnych lub politycznych.

Dotychczas ukazał się jeden artykuł poświęcony temu zagadnieniu, tj. *Dokumenty życia społecznego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zarys problematyki*², napisany przez Jolantę Hibszer. Tekst ten jest przyczynkiem do tematu i daje jego ogólny obraz, który warto zgłębić z uwagi na bogatą kolekcję dżs-ów w ksiąźnicy.

¹ Centrum Informacji Naukowej i Biblioteki Akademickiej w Katowicach.

² J. Hibszer, *Dokumenty życia społecznego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zarys problematyki*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2013), s. 89-102.

Na wstępie należałoby jednak przybliżyć znaczenie terminu „dokumenty życia społecznego” oraz określić, co wchodzi w ich skład. Wielu jest badaczy³ podejmujących się wyjaśnienia tego zagadnienia⁴, jednakże definicja zamieszczona w *Encyklopedii wiedzy o książce* zdaje się najściślej przedstawiać istotę materiału: „chodzi tu głównie o dokumenty o krótkotrwałej w zasadzie wartości użytkowej, odzwierciedlającej przejawy życia współczesnego, jak prospekty reklamowe, programy różnego rodzaju imprez artystycznych, politycznych, naukowych, sportowych itp., rozkłady jazdy środków lokomocji, plakaty, ulotki, zaproszenia, cenniki, katalogi i prospekty handlowe, książki adresowe i propagandowe, klepsydry, formularze ankiet, legitymacji i wiele innych podobnych dokumentów znacznie zróżnicowanych w swej formie. Mogą one mieć zarówno postać rękopiśmienną, maszynopisu, drukowaną, hektografowaną czy litografowaną, może to być również fotografia, mikrofilm, taśma lub płyta dźwiękowa. W zakres dokumentów życia społecznego wchodzi także czasopisma stowarzyszeń, organizacji czy zakładów pracy przeznaczone na użytek wewnętrzny”⁵. W ciągu wieków dźsy ulegały przemianom oraz przypisywano im różne znaczenie⁶. Do

³ Np.: J. Muszkowski (*Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*, Wrocław 1948, s. 98); A. Firlej-Buzon (*Dokumenty życia społecznego*, „Bibliotekarz” 7/8 (1998), s. 13); S. Vrtel-Wierczyński (*Teoria bibliografii w zarysie*, Wrocław 1951, s. 167-170); B. Kurek (*Gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie informacji na przykładzie systematyki dokumentów życia społecznego w Bibliotece Jagiellońskiej*, w: *Zarządzanie informacją w nauce*, pod red. D. Pietruch-Reizes, Katowice 2008, s. 284); E. Chelstowski (*Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały z ogólnokrajowej konferencji zorganizowanej przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu w dniach 2-3 czerwca 1969 roku*, pod red. J. Albina, Wrocław – Warszawa – Kraków 1970).

⁴ Przykładowo: *Dokumenty życia społecznego*, w: *Podręczny słownik bibliotekarza*, pod red. H. Więckowskiej, H. Pliszczyńskiej, Warszawa 1955, s. 52; *Dokumenty życia społecznego*, w: *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego*, pod red. K. Głombiowskiego, B. Świderskiego, H. Więckowskiej, Wrocław 1976, s. 101; Z. Gębołyś, K. Nabiałek, *Zbiory specjalne w bibliotekach*, w: *Bibliotekarstwo*, pod red. Z. Żmigrodzkiego, Warszawa 1998, s. 187; Z. Głowacka: *Dokumenty życia społecznego w zbiorach Biblioteki Narodowej*, „Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej” 1 (2001), s. 4; E. Słomianowska-Kamińska, *Opracowanie DŻS w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie*, w: *Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały konferencyjne*, Osola 2001 r., Wrocław 2001, s. 13.

⁵ *Dokumenty życia społecznego*, w: *Encyklopedia wiedzy o książce*, pod red. A. Birkenmajera [i in.], Wrocław – Warszawa – Kraków 1971, s. 537.

⁶ E. Słomianowska-Kamińska, *Dokumenty życia społecznego. Cz. 1*, „Wydawca” 7/8 (1999), s. 34-37; A. Mankiewicz, *Od druku ulotnego do ulotki – zarys problematyki ewolucji gatunku*, w: *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*, pod red. J. Przyklenk, A. Rejtera, Katowice 2006, s. 175-176; E. Słomianowska-Kamińska, *Dokumenty życia społecznego. Cz. 2*, „Wydawca” 10 (1999), s. 44-45.

końca XIX wieku nie były jednak ciekawym materiałem dla badaczy, aż w XX wieku ulotki stały się doskonałym narzędziem komunikacji, informacji i propagandy⁷. Niestety ta grupa dokumentów przez wiele bibliotek jest spychana na margines (można także słyszeć głosy postulujące, by dżs-ów w ogóle nie zbierać w bibliotekach naukowych⁸), tym bardziej więc należy się przyjrzeć kolekcji katowickiej ksiąźnicy, systematycznie gromadzonej i udostępniającej także owe mniej konwencjonalne zbiory.

Biblioteka Teologiczna traktuje dżs-y bardzo szeroko, toteż w kolekcji (oprócz typowych dokumentów życia społecznego) znaleziono także materiały, które z uwagi na wartość bądź specyficzny charakter włączono do zbiorów, np. wydawnictwa zwarte i kserokopie. W zbiorze znajduje się ponad 600 jednostek zgrupowanych tematycznie, które tworzą w ten sposób kolekcje stale poszerzane o nowe zagadnienia. Zgromadzony materiał poddano szczegółowej analizie formalnej i rzeczowej.

Zakres tematyczny

Biblioteka Teologiczna zastosowała autorską klasyfikację numeryczną, uwzględniającą profil ksiąźnicy. Obecnie materiały są podzielone na pięćdziesiąt siedem szczegółowych działów, które można przypisać do kilku grup, takich jak: Kościół ogólnopolski i lokalny, sztuka, materiały związane ze Śląskiem oraz varia.

Biblioteka przechowuje bogatą kolekcję dokumentów życia społecznego na temat Kościoła katolickiego. Sporo egzemplarzy poświęcono duchowieństwu. Zgromadzono np. serię „Księża Niezłomni” prezentujący sylwetki księży odznaczających się wiarą i oddaniem, np.: bp. Czesława Kaczmarka⁹, bp. Edwarda Muszyńskiego¹⁰, ks. Ta-

⁷ A. Firlej-Buzon, *Termin „DżS” oraz jego odpowiedniki w nomenklaturze zagranicznej, w: Dokumenty życia społecznego w bibliotece... , dz. cyt., s. 7.*

⁸ A. Jazdon, *Zbiory specjalne – luksus czy narodowy obowiązek, w: Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11.2002, pod red. A. Jazdona, A. Chachlikowskiej, Poznań 2002, s. 153.*

⁹ Czesław Kaczmarek – polski biskup rzymskokatolicki, aresztowany i więziony przez komunistów, ur. 16 kwietnia 1895 roku w Lisewie Małym, zm. 26 sierpnia 1963 roku w Lublinie.

¹⁰ Edward Muszyński – polski biskup rzymskokatolicki, ur. 30 września 1911 roku w Zagorzycach, zm. 15 marca 1968 roku w Kielcach.

deusza Witkosia¹¹, ks. Józefa Górszczyka¹², ks. Jana Jaroszewicza¹³, ks. Rudolfa Marszałka¹⁴, ks. Adama Ludwika Szafrąńskiego¹⁵, ks. Jana Wiącka¹⁶, ks. prof. Józefa Rybczyka¹⁷. Ponadto można tu znaleźć materiały dotyczące kard. Stefana Wyszyńskiego¹⁸, korespondencję bp. Gerarda Bernackiego¹⁹ i artykuły poświęcone Józefowi Teodorowiczowi²⁰, a także bp. Grzegorzowi Kaszakowi²¹. Biblioteka posiada również materiały związane z abp. Józefem Glempem²² oraz kard. Augustem Hlondem²³. W kolekcji znajdują się także materiały na temat świętych Kościoła katolickiego, np. Urszuli Ledóchowskiej²⁴: *Święta Urszula Ledóchowska. Założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego* (druk zawierający rys biograficzny założycielki zgromadzenia i cytaty z jej przemysłów). Na uwagę zasługują broszury poświęcone ks. Józefowi Czempielowi²⁵, np. *Błogosławio-*

¹¹ Tadeusz Witkoś – polski duchowny, żołnierz AK, represjonowany przez władze komunistyczne, ur. w 1906 roku, zm. w 1987 roku.

¹² Józef Górszczyk – pijar, ksiądz zamordowany siekierą podczas odprawianej Mszy Świętej, ur. 12 lutego 1931 roku, zm. 10 stycznia 1964 roku.

¹³ Jan Jaroszewicz – polski biskup rzymskokatolicki, ur. 27 maja 1903 roku w Mitawie, zm. 17 kwietnia 1980 roku.

¹⁴ Rudolf Marszałek – polski duchowny rzymskokatolicki, ur. 29 sierpnia 1911 roku w Komorowicach Krakowskich (obecnie dzielnica Bielska-Białej), zm. 10 marca 1948 roku w Areszcie Śledczym Warszawa-Mokotów.

¹⁵ Adam Ludwik Szafrąński – polski duchowny rzymskokatolicki, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, prałat domowy Ojca Świętego Jana XXIII, ur. w 1911 roku, zm. w 2004 roku.

¹⁶ Jan Wiącek – polski duchowny, ur. w 1900 roku, zm. w 1973 roku.

¹⁷ Józef Rybczyk – polski duchowny rzymskokatolicki, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, ur. 10 października 1912 roku, zm. 29 maja 1983 roku.

¹⁸ Stefan Wyszyński – prymas Polski w latach 1948-1981, kardynał od 1953 roku, ur. 3 sierpnia 1901 roku w Zuzeli, zm. 28 maja 1981 roku w Warszawie.

¹⁹ Gerard Bernacki – polski duchowny rzymskokatolicki, biskup pomocniczy katowicki w latach 1988-2012, ur. 3 listopada 1942 roku w Książenicach.

²⁰ Józef Teodorowicz – polski arcybiskup lwowski obrządku ormiańskiego, polityk, ur. 25 lipca 1864 roku w Żywaczowie na Pokuciu, zm. 4 grudnia 1938 roku we Lwowie.

²¹ Grzegorz Kaszak – polski duchowny rzymskokatolicki, biskup diecezjalny sosnowiecki od 2009 roku, ur. 24 lutego 1964 roku w Choszczynie.

²² Józef Glemp – prymas Polski w latach 1981-2009, kardynał do 1983 roku, ur. 18 grudnia 1929 roku w Inowrocławiu, zm. 23 stycznia 2013 roku w Warszawie.

²³ August Hlond – prymas Polski w latach 1926-1948, kardynał od 1927 roku, sługa Boży, ur. 5 lipca 1881 roku w Brzeczkwicach, zm. 22 października 1948 roku w Warszawie.

²⁴ Urszula Ledóchowska – święta katolicka, założycielka Zgromadzenia Sióstr Urszulanek Serca Jezusa Konającego, ur. 17 kwietnia 1865 roku w Loosdorfie w Austrii, zm. 29 maja 1939 roku w Rzymie.

²⁵ Józef Czempiel – błogosławiony Kościoła katolickiego, polski ksiądz katolicki, ur. 21 września 1883 roku w Piekarach Śląskich, zm. 4 maja 1942 roku w KL Dachau.

ny Ksiądz Józef Czempiel. *Męczennicy 1939-1945*, gdzie podaje się życiorys męczennika wyniesionego na ołtarze przez Jana Pawła II w 1999 roku. W zbiorze zgromadzono również: materiały o siostrze Faustynie²⁶ (np. *Orędzie z Łagiewnik*), maszynopis Jerzego Domańskiego OFMConv dotyczący Maksymiliana Kolbego oraz dokumenty Józefa Muniaka na temat bł. Jerzego Matulewicza²⁷. Książnica posiada kolekcję dotyczącą papieży: Jana Pawła II oraz Benedykta XVI. Zgromadzone materiały dotyczą pielgrzymek, życia i pontyfikatu Papieża Polaka, np.: *Niech zstąpi Duch Twój. Czuwanie w 30. rocznicę pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski* lub *Cztery dni z Papieżem*. Dodatkowo w zbiorach można znaleźć bilety wstępu na Mszę Świętą z udziałem Ojca Świętego podczas pielgrzymki do Skoczowa (1995) oraz ku czci bł. Maksymiliana Marii Kolbego²⁸ (1979). Interesującą broszurą jest także *Exegi monumentum. Zielony pomnik* Stanisława Vincenza²⁹. Jest to bibliofilski druk nieprzeznaczony do sprzedaży. Materiał został powielony 155 razy, a pierwszy egzemplarz ofiarowano papieżowi Janowi Pawłowi II. Wewnątrz znajduje się tytułowy wiersz oraz nota biograficzna autora. Z przyjazdem Benedykta XVI do Polski wiąże się dokument *Trwajcie mocni w wierze!*, który jest zapisem homilii i przemówień papieża wygłoszonych w kraju podczas pierwszej pielgrzymki, oraz *Eucharystia z Ojcem Świętym Benedyktem XVI. Błonia krakowskie 28 maja 2006 roku*, gdzie zamieszczono modlitwy, piosenki i nuty. Z Kościołem lokalnym są związane takie osoby, jak: abp Damian Zimoń, abp Wiktor Skworec, bp Stefan Cichy³⁰ oraz bp Józef Kupny³¹. W zbiorach znajdują się materiały na temat ich posługi, przyjęcia święceń kapłańskich oraz uczestnictwa w różnych

²⁶ Maria Faustyna Kowalska – święta Kościoła katolickiego, zakonnica Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia, ur. 25 sierpnia 1905 roku w Głogowcu, zm. 5 października 1938 roku w Krakowie.

²⁷ Jerzy Matulewicz – błogosławiony Kościoła katolickiego, litewski duchowny katolicki, ur. 13 kwietnia 1871 roku w Lugine koło Mariampola, zm. 27 stycznia 1927 roku w Kownie.

²⁸ Maksymilian Maria Kolbe – święty Kościoła katolickiego, polski franciszkanin konwentualny, ur. 8 stycznia 1894 roku w Zduńskiej Woli, zm. 14 sierpnia 1941 roku w KL Auschwitz.

²⁹ Stanisław Vincenz – polski prozaik i eseista, ur. 30 listopada 1888 roku w Słobodzie Rungurskiej, zm. 28 stycznia 1971 roku w Lozannie.

³⁰ Stefan Cichy – biskup diecezjalny legnicki w latach 2005-2014, ur. 30 marca 1939 roku w Przyszowicach.

³¹ Józef Kupny – rektor Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach w latach 2001-2006, arcybiskup metropolita wrocławski od 2013 roku, ur. 23 lutego 1956 roku w Dąbrówce Wielkiej.

wydarzeniach. Wiele materiałów dotyczy także m.in. parafii, ośrodków kultu religijnego i katedry Chrystusa Króla. Liczne zgromadzono sprawozdania, opisy uroczystości kościelnych, zdjęcia i kalendaria skupione na obchodach Roku Jubileuszowego 2000 (np. *Wielki Jubileusz Roku 2000 parafii dekanatu Pszów*). Dodatkowo w dziale tym znalazły się takie dokumenty, jak: *500 lat obecności Matki Boskiej z Dzieciątkiem w Krzyżowicach*; *Najświętszej Trójcy wieczna cześć. Historia parafii Trójcy Przenajświętszej w Piekarach Śląskich-Szarleju* oraz *Koronacja kopii pierwotnego obrazu Matki Boskiej Piekarskiej w kościele Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Katowicach*. Działalność Kościoła katolickiego również znajduje swoje odzwierciedlenie w omawianej kolekcji. Pozostałe materiały dotyczą misji, Kongresu Eucharystycznego, apostołstwa chorych, duszpasterstwa i synodu. Można tu wskazać np. broszurę *Chrystus – Eucharystia – Wolność*, poświęconą Międzynarodowemu Kongresowi Eucharystycznemu; folder pt. *Pielgrzymka Bibliotekarzy Archidiecezji Katowickiej*, zawierający hymn bibliotekarzy i liturgię słowa, a także plakat promujący Tydzień Modlitwy za Kościół w Chinach.

W kolekcji dokumentów życia społecznego bardzo rozbudowany jest temat sztuki. W zbiorze można wyróżnić materiały przedstawiające prace polskich artystów specjalizujących się w różnych technikach. Z dziedziny malarstwa znajduje się tu np. album *Barwy wyobraźni* Franciszka Maśluszcza³², katalog *Woda, podróż i sen. Malarstwo Ewy Wieczorek*³³, katalog wystawy Wojciecha Łuki³⁴ *Sny, rysunki, akwarele*, album z akwarelami Witolda Pałki³⁵, katalog z obrazami Genowefy Targosz³⁶ i Ludwika Poniewiery³⁷ oraz album *Między płótnem a papierem* Zdzisławy Ludwiniak³⁸.

³² Franciszek Maśluszcza – polski artysta malarz, rysownik i grafik, ur. 21 stycznia 1948 roku w Kotlicach.

³³ Eva Janina Wieczorek – polsko-niemiecka malarka, ur. 23 maja 1951 roku w Katowicach.

³⁴ Wojciech Łuka – polski artysta malarz, plastyk, grafik i rysownik, ur. 10 marca 1958 roku w Rejowcu Fabrycznym.

³⁵ Witold Pałka – polski malarz, ur. 5 listopada 1928 roku w Dąbrówce Małej, zm. 29 sierpnia 2013 roku w Katowicach.

³⁶ Genowefa Targosz – polska malarka, ur. w 1922 roku w Czechowicach-Dziedzicach, zm. 13 września 2011 roku.

³⁷ Ludwik Poniewiera – polski malarz, ur. 23 lutego 1935 roku w Awirs – Belgia.

³⁸ Zdzisława Ludwiniak – profesor ASP, polska malarka i grafik, ur. w 1958 roku.

Na uwagę zasługuje także egzemplarz z rysunkami Pawła Warchoła³⁹ przedstawiający numery więźniów Auschwitz-Birkenau. Biblioteka weszła też w posiadanie dwóch egzemplarzy serii „Dzieła Malarzy Polskich w Zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach”. Jeden z katalogów przedstawia obrazy Aleksandra Kotsisa⁴⁰, drugi zaś prace Józefa Mehoffera⁴¹. Oprócz wymienionych powyżej tytułów do kolekcji należy również katalog *Malarstwo na szkłe i inne prace* Zdzisława Walczaka⁴², który jest owocem wystawy *Z zakopiańskiej pracowni*. Oprócz malarstwa i rysunku różne katalogi dotyczą także innych technik plastycznych, takich jak rzeźba lub tkanina (np. *Między rzeźbą a tkaniną* Teresy Michałowskiej-Rauszer⁴³, *O rzeczywistości zastanej* Jerzego Fobera⁴⁴). Na wyróżnienie zasługują materiały nawiązujące do religii, np. *Pieta śląska* Rudolfa Riedla⁴⁵, które obejmują grafiki, tempery oraz obrazy wykonane techniką mieszaną. W dziełach autora dominują motywy świętych oraz górnicze. Innym przykładem wykorzystania religii w sztuce jest katalog *Trzy tematy biblijne*, prezentujący wystawy trzech artystów z podziałem na *Genesis*, *Drogę Krzyżową* oraz *Apokalipsę*, a także obrazy z cyklu *Gody, szopki, kołędnicy* Eweliny Pęksowej⁴⁶ uprawiającej sztukę ludową. W kolekcji znajdują się katalogi konkursów plastycznych (np. *15 lat Ogólnopolskiego Konkursu Sztuki im. Vincenta van Gogha*) oraz materiały związane z miastem i architekturą (np. *Ocalały na fotografiach. Śląskie kopalnie w obiektywie Haliny Holas-Idziakowej i Leonarda Idziaka*). Zgromadzono także przewodniki po festiwalach religijnych zawierające śpiew-

³⁹ Paweł Warchoł – polski grafik, ur. 20 maja 1958 roku.

⁴⁰ Aleksander Kotsis – polski malarz, ur. 30 maja 1836 roku w Ludwinowie, zm. 7 sierpnia 1877 roku w Podgórzu.

⁴¹ Józef Mehoffer – polski malarz, witrażysta, grafik, ur. 19 marca 1869 roku w Ropczycach, zm. 8 lipca 1946 roku w Wadowicach.

⁴² Zdzisław Walczak – zakopiański artysta ludowy, ur. 23 marca 1948 roku w Gdańsku-Oliwie.

⁴³ Teresa Michałowska-Rauszer – polska rzeźbiarka, ur. 21 października 1930 roku w Poznaniu.

⁴⁴ Jerzy Fober – polski rzeźbiarz, profesor na Wydziale Artystycznym w Cieszynie, ur. w 1959 roku w Warszawie.

⁴⁵ Rudolf Riedel – polski malarz i rysownik mieszkający w Niemczech, ur. w 1941 roku na Górnym Śląsku.

⁴⁶ Ewelina Pęksowa – polska artystka ludowa, malarka, ur. 18 października 1923 roku, zm. 12 czerwca 2015 roku w Zakopanem.

niczki, nuty, programy (np. *II Ogólnopolski Festiwal Twórczości Chrześcijan „Dla Jezusa”*, który odbył się w Piekarach Śląskich w dniach 27-29 lipca 2007 roku).

Następny dział to tzw. silesiaca, czyli dokumenty dotyczące Śląska oraz jego instytucji. Wśród zgromadzonych materiałów znajdują się liczne informatory i foldery promujące miasta oraz mapki, np.: *Tychy – dobre miejsce*; *Chorzów. Liczby, fakty 2007*; *Piekary Śląskie*; *Jastrzębie-Zdrój* i *Gmina Pilchowice*. Poza tym warto wymienić jeszcze druki: *Siemianowice Śląskie*, gdzie opisano m.in. historię, kulturę i oświatę miasta, oraz *Gmina Toszek. Zobacz, zainwestuj, zamieszkaj*, przedstawiający miasto pod względem kultury, rekreacji oraz ofert inwestycyjnych. Kolekcja zawiera także bogatą korespondencję skierowaną do ksiąźnicy w postaci zaproszeń, listów, życzeń i pocztówek, np.: zaproszenie na sympozjum *Aktualność przesłania encykliki „Sollicitudo rei socialis” w jej 20. rocznicę*; *Wybaczenie jako problem w nauce i życiu jednostek oraz społeczeństw* i zaproszenie na konferencję naukową *Wychowanie do liturgii i przez liturgię*. Do biblioteki wystosowano także zaproszenia na uroczystości nadania tytułu doktora *honoris causa* UŚ ks. prof. Michałowi Hellerowi⁴⁷ i abp. Szczepanowi Wesołemu⁴⁸. Dominują zaproszenia na promocje książek, konferencje, obrony prac dyplomowych i wystawy. Do materiałów Wydziału Teologicznego należy np. plakat *III Bieg o Puchar Dziekana Wydziału Teologicznego*, plakat *Biskup August Hlond i jego diecezja* zachęcający do udziału w sesji naukowej zorganizowanej z okazji rocznicy powstania Administracji Apostolskiej Śląska Polskiego i plakaty wieczorków teologicznych, np. *Dawid – grzesznik i człowiek wiary*. Katowicka ksiąźnica wyodrębniła także zbiory nt. Uniwersytetu Śląskiego, które w większości są informatorami wydziałów, agend i jednostek organizacyjnych uczelni; śląskiej policji i Instytutu Górnośląskiego. Bogaty zasób dokumentów życia społecznego uzupełniają także inne pomniejsze zagadnienia nawiązujące do wydarzeń historycznych, Unii Europejskiej, IPN i rodziny.

⁴⁷ Michał Heller – polski duchowny, teolog, dyrektor, fundator i pomysłodawca Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych, ur. 12 marca 1936 roku w Tarnowie.

⁴⁸ Szczepan Wesoły – polski biskup rzymskokatolicki, ur. 16 października 1926 roku w Katowicach.

Zasięg językowy

Dokumenty życia społecznego zostały wydane w pięciu językach. Dominującym językiem jest polski. Następne w kolejności są wydawnictwa opublikowane w więcej niż jednym języku, przykładowo: katalog wystawy 2. Biennale Fotograficznego UŚ pt. *Nauka śląska dla Polski, nauka polska dla Śląska; Woda, podróż i sen. Malarstwo Ewy Wieczorek; Dramatische Installation über Geschichte und Gegenwart von Arbeit; Trzy tematy biblijne; IV Festiwal Twórczości Religijnej Fide et Amore* oraz Harry Elsner. *Obrazy z północnej Afryki 1975-2000*. W zbiorze dokumentów życia społecznego znalazło się także kilka egzemplarzy w języku niemieckim i angielskim. W pierwszym przypadku to: *Glas Kunst – Bau Kunst; Informationsblatt: Der selige Josemaria Escrivá, Gründer des Opus Dei; CEM. Eucharistische Marianische Zentren; Charta Oecumenica. Leitlinien für die wachsende Zusammenarbeit unter den Kirchen in Europa*, a w drugim *University of Silesia*, broszura *Pray the Rosary* wraz z listem Nicholasa Grunera, ojca założyciela Centrum Fatimskiego; *Charta Oecumenica. Guidelines for the Growing Cooperation among the Churches in Europe*. Najrzadziej odnotowano język łaciński oraz włoski. W Bibliotece Teologicznej są zbierane również wydawnictwa beztekstowe, czyli zdjęcia, obrazki itp., druki te stanowią prawie 4 proc. wszystkich zbiorów.

Zasięg chronologiczny

Zasięg chronologiczny dokumentów życia społecznego rozciąga się od 1911 do 2015 roku, przy czym okres ten podzielono na kilka przedziałów, uwzględniając przemiany społeczno-polityczne. W przypadku dzś-ów ustalenie dat powstania może być trudne lub niemożliwe. W kolekcji znajduje się ok. 11 proc. takich dokumentów. Najstarszym z nich jest *Wpływ św. Franciszka na cywilizację i sztukę* wydany w 1911 roku. Materiały z tego przedziału czasowego to głównie modlitewniki, np.: *Nabożeństwo z nowenną do św. Barbary, patronki dobrej śmierci* (1927); *Matka chrześcijańska. Przewodnik dla Arcybractwa Matek Chrześcijańskich* (1928) oraz *Nowenna ku czci Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny. Koronka, modlitwy, pieśni* (1932).

W okresie od zakończenia II wojny światowej do upadku komunizmu można wyróżnić już nie tylko dokumenty o treści religijnej. Pojawiają się wówczas materiały polityczne będące świadectwem burzliwych czasów, np. maszynopis relacji ks. Grzegorza Kalwarczyka⁴⁹ „z podjęcia zwłok ks. Jerzego Popiełuszki z prosektorium Zakładu Medycyny Sądowej w Białymstoku” z 2 listopada 1984 roku. Również wybór Polaka na papieża ma swoje odzwierciedlenie w kolekcji w postaci *Orędzia Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II na XIX Światowy Dzień Pokoju* (1986). Pozostałe materiały to m.in.: *Zadania kobiety katolickiej w Polsce dzisiejszej* (1946); *Wiersze swobodne ks. Jerzego Popiełuszki* (1983) i książka Józefa Muniaka *Audycja rozgłośni Radia Watykańskiego okraszona kłamstwem* (1967).

Dokumenty wydane w latach od upadku komunizmu do 1999 roku stanowią ponad 12 proc. całego zbioru. Wśród zgromadzonych egzemplarzy zaczynają pojawiać się tematy dotyczące sztuki, różnego rodzaju instytucji oraz materiały rozliczające czasy wojny i komunizmu. Z tego okresu pochodzą np. następujące pozycje: *Góry biblijne w grafice Krystyny Filipowskiej* (1992); *Polska Misja Katolicka we Francji* (1992); *Sprawozdanie z prac samorządu lokalnego pierwszej kadencji w Siemianowicach Śląskich 1990-1994* (1994); *Księga Sybiraków* (1994) i *Modlitwa w życiu Sługi Bożego ojca Bernarda Kryszkiewicza*⁵⁰, *pasjonisty* (1996).

Ostatni okres: od 2000 roku do chwili obecnej, jest reprezentowany najliczniej i cechuje się bogatym zakresem tematycznym. Pojawiają się licznie nigdzie wcześniej niewystępujące zaproszenia na konferencje oraz programy, jakie otrzymała Biblioteka Teologiczna. Wstąpienie Polski do Unii Europejskiej także odbiło się na treści zgromadzonych egzemplarzy, co potwierdzają takie materiały, jak *Program. Informacja europejska w polskich bibliotekach publicznych. Tom 1-2* (2004) i *Jak zdobyć fundusze z UE?* (2005). Poza tym odnotowuje się druki związane z różnymi formami sztuki, np.: *Kochać*

⁴⁹ Grzegorz Kalwarczyk – kanclerz Kurii Metropolitalnej Warszawskiej, pracujący u boku kard. Stefana Wyszyńskiego, kard. Józefa Glempa i kard. Kazimierza Nycza, ur. 11 marca 1941 roku.

⁵⁰ Bernard Kryszkiewicz – ksiądz pasjonista, ur. 2 maja 1915 roku w Mławie, zm. 7 lipca 1945 roku w Przasnyszu.

człowieka. *II Ogólnopolskie Biennale Fotografii* (2001); *18 Biennale Plakatu Polskiego Katowice* (2003); *Ocalały na fotografiach. Śląskie kopalnie w obiektywie Haliny Holas-Idziakowej i Leonarda Idziaka* (2007); *Woda, podróż i sen. Malarstwo Ewy Wieczorek* (2008) albo *Ewangelia w plakacie* (2008). Ponadto w kolekcji są obecne egzemplarze dotyczące wydarzeń religijnych lub ośrodków kościelnych, takie jak: *Jubileuszowe wydarzenia w katedrze Chrystusa Króla w Katowicach* (2000), *Sprawozdanie z uroczystości jubileuszowych w sanktuarium Matki Boskiej w Turzy Śląskiej* (2000), *I Kongres Muzyki Liturgicznej Archidiecezji Katowickiej pod honorowym patronatem Metropolity Katowickiego, ks. abp. dr. Damiana Zimonia* (2005), *Ostatnia wola Ojca Świętego Jana Pawła II* (2005) i *VII Festiwal Twórczości Religijnej Fide et Amore* (2013). W zbiorach znalazły się także np. *Insignia rektorskie Uniwersytetu Mikołaja Kopernika* (2001); *Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie* (2002) oraz *Kalendarz trzech religii: żydzi, chrześcijanie, muzułmanie. Święte Księgi źródłem wartości w rodzinie* (2014). Analizując zasięg chronologiczny dokumentów życia społecznego, można zauważyć, że z biegiem lat biblioteka wykazywała coraz większe zaangażowanie w gromadzeniu tych materiałów. Najwięcej dokumentów pochodzi z ostatnich lat i to one głównie dominują w kolekcji.

Zasięg topograficzny

Dokumenty życia społecznego pochodzą z różnych miast w Polsce i na świecie. Efemerydy te wydano w sześćdziesięciu dziewięciu miastach Polski oraz w siedmiu innych państwach. Miejsce publikacji niektórych materiałów było trudne do ustalenia, co dotyczyło ponad 6 proc. dokumentów. W przypadku obcych druków ulotnych ograniczono się do podania państwa. Najwięcej dżs-ów zgromadzono z terenu województwa śląskiego. Dominującym miastem są Katowice. Prym wiodą druki wydane przez ośrodki życia religijnego, naukowego i kulturalnego, takie jak Uniwersytet Śląski, Muzeum Śląskie i archidiecezja katowicka. Przykładowymi efemerydami są: *Nasz Absolwent Roku Akademickiego 2000/2001*; *Aleksander Kot-*

sis z serii „Dzieła Malarzy Polskich w Zbiorach Muzeum Śląskiego w Katowicach”; *Wielkie przejście. 90 lat przyłączenia Górnego Śląska do Polski*; 6. *Ogólnopolski Przegląd Grafiki Użytkowej Studentów Wyższych Uczelni Agrafa* lub *50-lecie święceń kapłańskich Księdza Arcybiskupa Damiana Zimonia, Metropolity Katowickiego*. Spoza terenów Katowic biblioteka przechowuje materiały z Mysłowic (np. *XIII Święto Śląskiej Pieśni Chóralnej Trojok Śląski*), Piekar Śląskich (np. *Najświętszej Trójcy wieczna cześć. Historia parafii Trójcy Przenajświętszej w Piekarach Śląskich-Szarleju*) i z Jasnej Góry (np. *Krajowe Duszpasterstwo Nauczycieli. 70. Pielgrzymka Nauczycieli i Wychowawców; Widziane oczami wiary. Odkrywamy Jasną Górę*). Z województwa śląskiego można wymienić także druki z Pszowa, Chorzowa, Tychów, Rybnika, Cieszyna, Gliwic, Sosnowca, Rudy Śląskiej, Częstochowy i innych miejscowości.

W województwie mazowieckim najwięcej dokumentów wydano w Warszawie: są to materiały dotyczące Unii Europejskiej, szkolnictwa, religii oraz osób związanych ze stolicą. Możemy tutaj wymienić: *Polskie Spotkania Europejskie; Euro. Pieniądz wspólnej Europy; Jak zdobyć fundusze z UE?; Sprawozdanie z działalności Rady Głównej Szkolnictwa Wyższego w 2000 r.; 5 lat Kapelanii Portu Lotniczego Warszawa* oraz homilię kard. Józefa Glempa, prymasa Polski, wygłoszoną na pogrzebie ks. Jerzego Popiełuszki.

Licznie zgromadzono również druki z województwa małopolskiego, głównie z Krakowa, np.: *Milenijne cele rozwoju. Czas pomóc innym; Wielcy Polacy dwudziestego wieku; Ojciec Święty Jan Paweł II o cywilizacji miłości; Eucharystia z Ojcem Świętym Benedyktem XVI. Błonia krakowskie 28 maja 2006 roku*. Z pozostałych miast Polski zebrano pojedyncze materiały.

Dokumenty życia społecznego wydano w siedmiu różnych państwach, tj. w Watykanie (np. *Orędzie Jego Świątobliwości Papieża Jana Pawła II na XIX Światowy Dzień Pokoju*), w Niemczech (np. *Harry Elsner. Obrazy z północnej Afryki 1975-2000*), we Włoszech (np. *Kronika rzymska*), w Kanadzie (np. broszura *Pray the Rosary*), we Francji (np. *Polska Misja Katolicka we Francji*), w Belgii (np. *Równość płci i zagadnienia życia w Unii Europejskiej Macieja Giertycha, posła do Parlamentu Europejskiego*) i w Wielkiej Brytanii (np. *Duszpasterstwo polskie w Wielkiej Brytanii*).

Zasięg typograficzny

Za druki znajdujące się w bibliotece jest odpowiedzialnych ok. 231 instytucji. Nie udało się ustalić wydawcy w przypadku ok. 11 proc. dokumentów. Najliczniejszą grupę stanowią materiały wydane przez Wydział Teologiczny UŚ, Muzeum Archidiecezjalne w Katowicach, Muzeum Śląskie, Kurię Metropolitalną w Katowicach, Uniwersytet Śląski, Kurię Metropolitalną w Krakowie, Księgarnię św. Jacka, Komisję Europejską, Urząd Miasta Katowice oraz Instytut Pamięci Narodowej.

Większość pozostałych materiałów wydały instytucje kościelne, wydawnictwa religijne lub zakony, np.: parafia pw. św. Jana Chrzciciela i Biblioteka Parafialna w Trzciance; Wydawnictwo Księży Sercanów; Ośrodek Christoforos; parafia św. Mikołaja w Wilczy; Parafia Ewangelicka w Katowicach; parafia Trójcy Przenajświętszej w Piekarach Śląskich-Szarleju; parafia katedralna Chrystusa Króla w Katowicach; Sanktuarium św. Floriana w Chorzowie; Inicjatywa Wydawnicza Ad Astra; Stowarzyszenie Kultury Chrześcijańskiej im. ks. Piotra Skargi; Kuria Metropolitalna w Częstochowie; Fundacja Jana Pawła II w Watykanie; Kuria Biskupia Diecezji Ełckiej; parafia pw. Wniebowzięcia NMP w Chorzowie; Wydawnictwo Duszpasterstwa Rolników; Archidiecezjalna Komisja Muzyki Sakralnej; Kuria Metropolitalna w Warszawie; Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy; Lubelskie Wydawnictwo Diecezjalne i Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej.

Liczenie zgromadzono także materiały sygnowane przez różnego rodzaju ośrodki kultury, przykładowo: Centrum Dziedzictwa Kulturowego Górnego Śląska w Katowicach; Galeria Sztuki Współczesnej BWA Katowice; Oświęcimskie Centrum Kultury; Galeria Kuluary. Centrum Sztuki Studio im. S.I. Witkiewicza; Miejski Ośrodek Kultury w Żorach; Muzeum w Rybniku; Muzeum w Gliwicach; Górnos Śląski Park Etnograficzny w Chorzowie; Związek Polskich Artystów Plastyków w Katowicach i Powiatowa Biblioteka Publiczna w Gliwicach.

Ponadto w zbiorach znajdują się materiały udostępnione przez szkoły podstawowe, średnie i wyższe, np.: Szkołę Podstawową im. ks. Ewalda Kasperczyka w Turzy; Szkołę Podstawową nr 2 w Rudzie Śląskiej; Katolickie Liceum Ogólnokształcące w Siemianowicach

Śląskich; Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu; Śląski Uniwersytet Medyczny w Katowicach; Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II; Wydział Katechetyczny Diecezji Bielsko-Żywieckiej; Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach; Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego; Politechnikę Opolską; Katolickie Liceum Ogólnokształcące w Katowicach i Akademię Teologii Katolickiej.

Biblioteka Teologiczna gromadzi także różnego rodzaju informatory i broszury jednostek samorządu lokalnego, takich jak: Zarząd Województwa Śląskiego; Urząd Miejski w Siemianowicach Śląskich; Miasto Chorzów; Urząd Miejski w Jastrzębiu-Zdroju; Gmina Toszek; Urząd Miasta Warszawa oraz Starostwo Powiatowe w Tarnowskich Górach. Poza tym znalazły się w niej także materiały np. z Poczty Polskiej, policji katowickiej oraz liczne dodatki polskich gazet.

Zakończenie

Przedmiotem pracy były dokumenty życia społecznego znajdujące się w zbiorach Biblioteki Teologicznej UŚ. Temat podjęto ze względu na interesującą i bogatą kolekcję, która z czasem nabiera wartości jako zbiór pamiątek przeszłości. Kolekcje tematyczne, głównie nastawione na region oraz teologiczny profil księżnicy, sprawiają, że w ręce zainteresowanych trafia cenne i unikatowe źródło informacji lokalnej oraz religijnej. Dokumenty życia społecznego dopełniają księgozbiór biblioteki stale poszerzany o nowe tytuły oraz liczne darowizny książki. W chwili obecnej w katowickiej księżnicy znajduje się ponad 600 dokumentów życia społecznego. Materiały te wydano w pięciu językach, w ośmiu państwach, przez 231 instytucji na przestrzeni 104 lat. Dane statystyczne tylko potwierdzają wyjątkowy charakter kolekcji, która z pewnością zaciekawi bibliotekarzy, duchownych oraz wszystkich zainteresowanych tą tematyką.

Bibliografia

Albin Janusz (red.) (1970). *Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały z ogólnokrajowej konferencji zorganizowanej przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu w dniach 2-3 czerwca 1969 roku*. Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

- Dokumenty życia społecznego (1955). W: Helena Więckowska, Hanna Pliszczyńska (red.), *Podręczny słownik bibliotekarza* (s. 52). Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Dokumenty życia społecznego (1971). W: Aleksander Birkenmajer [i in.] (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce* (s. 537). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Dokumenty życia społecznego (1976). W: Karol Głombiowski, Bolesław Świderski, Helena Więckowska (red.), *Encyklopedia współczesnego bibliotekarstwa polskiego* (s. 101). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Firlej-Buzon Aneta (1998). Dokumenty życia społecznego. *Bibliotekarz* 7/8 (1998), s. 12-15.
- Firlej-Buzon Aneta (2001). Termin „DŻS” oraz jego odpowiedniki w nomenklaturze zagranicznej. W: *Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały konferencyjne, Osola 2001 r.* (s. 31-41). Wrocław: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu.
- Gębołyś Zdzisław, Nabiałek Katarzyna (1998). Zbiory specjalne w bibliotekach. W: Zbigniew Żmigrodzki (red.), *Bibliotekarstwo* (s. 183-189). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Głowicka Zofia (2001). Dokumenty życia społecznego w zbiorach Biblioteki Narodowej. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej* 1 (2001), s. 3-6.
- Hibszel Jolanta (2013). Dokumenty życia społecznego w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zarys problematyki. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1 (2013), s. 89-102.
- Jazdon Artur (2002). Zbiory specjalne – luksus czy narodowy obowiązek. W: Artur Jazdon, Aldona Chachlikowska (red.), *Stan i potrzeby polskich bibliotek uczelnianych. Materiały z ogólnopolskiej konferencji naukowej, Poznań, 13-15.11.2002* (s. 149-170). Poznań: Biblioteka Uniwersytecka.
- Kurek Beata (2008). Gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie informacji na przykładzie systematyki dokumentów życia społecznego w Bibliotece Jagiellońskiej. W: Diana Pietruch-Reizes (red.), *Zarządzanie informacją w nauce* (s. 282-292). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Mankiewicz Anna (2006). Od druku ulotnego do ulotki – zarys problematyki ewolucji gatunku. W: Joanna Przyklenk, Artur Rejter (red.), *Bogactwo polszczyzny w świetle jej historii*, t. 4 (s. 172-178). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Muszkowski Jan (1948). *Studia nad książką poświęcone pamięci Kazimierza Piekarskiego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Słomianowska-Kamińska Emilia (1991). Dokumenty życia społecznego. Cz. 1. *Wydawca* 7/8 (1999), s. 34-37.

- Słomianowska-Kamińska Emilia (1999). Dokumenty życia społecznego. Cz. 2. *Wydawca* 10 (1999), s. 44-45.
- Słomianowska-Kamińska Emilia (2001). Opracowanie DŻS w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. W: *Dokumenty życia społecznego w bibliotece. Materiały konferencyjne, Osola 2001 r.* (s. 11-28). Wrocław: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu.
- Vrtel-Wierczyński Stefan (1951). *Teoria bibliografii w zarysie*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.

Streszczenie

Przedmiotem pracy są dokumenty życia społecznego zgromadzone przez Bibliotekę Teologiczną Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Zbiór poddano analizie, uwzględniając jego cechy formalne, tj. zasięg językowy, chronologiczny, topograficzny oraz typograficzny. Tematykę zgromadzonych dżs-ów ujęto pod kątem tematycznym.

Słowa kluczowe

Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego, dokumenty życia społecznego

EPHEMERAL MATERIALS IN THE THEOLOGICAL LIBRARY OF UNIVERSITY OF SILESIA IN KATOWICE DOCUMENTATION ANALYSIS

Summary

The paper describes a collection of ephemeral materials in the Theological Library of University of Silesia in Katowice. The comprehensive analysis of the ephemeris in terms of their content and formal characters has been carried out. Formal characters such as scope of languages, chronological, typographic and topographic range have been examined.

Keywords

Theological Library of University of Silesia in Katowice, ephemeral materials

KATARZYNA MITUŚ¹

DESKRYPTORY BIBLIOTEKI NARODOWEJ – GENEZA, TŁO TEORETYCZNE I KRÓTKIE OMÓWIENIE NOWEGO SPOSOBU OPISU RZECZOWEGO

„Najważniejsze jest wyszukiwanie, dostęp do informacji. Nie gromadzenie jak największych ilości danych, nie ich opracowanie czy nawet trwale przechowywanie, ale sprawne, efektywne wyszukiwanie w jak największym stopniu satysfakcjonujące odbiorcę, dostarczanie mu tego, co niezbędne do rozwiązania problemu, osiągnięcia celu”.

(Jadwiga Woźniak-Kasperek²)

Wstęp

Deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN) są nowym narzędziem opisu rzeczowego, który z początkiem 2017 roku zastępuje w katalogu Biblioteki Narodowej (BN) tworzony od lat pięćdziesiątych XX wieku język haseł przedmiotowych (JHP).

Język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej (JHP BN) stosuje się w wielu bibliotekach należących do Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES oraz obligatoryjnie w Centralnym Katalogu Bibliotek Kościelnych FIDES. Wykorzystywany jest ponadto głównie

¹ Biblioteka Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krakowie.

² J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*, Warszawa 2011, s. 173.

w sieci bibliotek publicznych i szkolnych oraz w niektórych bibliotekach szkół wyższych czy bibliotekach specjalnych. DBN zastąpią JHP BN w przeważającej części bibliotek, alternatywą będzie samodzielne rozwijanie JHP BN w katalogach lokalnych lub jego zamiana na drugi JHP stosowany w polskich bibliotekach o charakterze naukowym – język KABA. W ramach Centralnego Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES podjęto decyzję o wyborze DBN. Zespół koordynujący katalogu przyglądał się pracom nad projektem DBN od początku jego istnienia. Decydującym czynnikiem przemawiającym za jego wdrożeniem była funkcjonalność w nowoczesnych systemach bibliotecznych, dająca użytkownikom katalogów bibliotecznych nowe możliwości wyszukiwania dokumentów.

DBN to zgodnie z zamierzeniem Biblioteki Narodowej uproszczony język haseł przedmiotowych wykorzystujący podstawy teoretyczne języków deskryptorowych, dostosowany do międzynarodowych trendów w zakresie standardów bibliograficznych, a jego kontrolowane słownictwo ma być oparte na słownictwie JHP BN.

Koncepcja nowego opisu rzeczowego łączy się w zamyśle BN ze zmianami w zasadach opisu bibliograficznego. Tak rozumiany tzw. opis deskryptorowy to inaczej katalogowanie oparte na encjach, na podstawie modelu FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records) oraz koncepcji katalogu jako relacyjnej bazy danych, wykorzystujące elementy standardu RDA (Resource Description and Access)³. Nowy model katalogowania umożliwić ma lepsze wykorzystanie informacji o dokumentach w wyszukiwaniu fasetowym oraz poprawić widoczność danych bibliograficznych w Internecie.

W opinii BN pełne dostosowanie katalogów do takiego sposobu wyszukiwania nie jest możliwe bez zmiany w tworzeniu rekordów bibliograficznych oraz haseł formalnych i przedmiotowych⁴.

W niniejszym artykule przybliżono podstawy języka deskryptorowego, genezę i tło teoretyczne nowej metody opracowania rzeczowego oraz omówiono koncepcję projektu DBN i zmiany w opisie bibliograficznym z nimi związane.

³ M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 45 (2014), s. 1.

⁴ J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej – narzędzie opracowania zbiorów w dobie sieci semantycznej*, „Bibliotekarz” 6 (2015), s. 5.

Język deskryptorowy

Zgodnie z definicją język deskryptorowy to „Język informacyjno-wyszukiwawczy (najczęściej paranaturalny), którego elementarne jednostki nazywane są deskryptorami, słownik zaś najczęściej tezaurusem, a gramatykę stanowią reguły indeksowania współrzędnego”⁵. Deskryptory są jednostkami leksykalnymi wskazanymi do stosowania w tym języku i mają postać terminów jednowyrazowych lub wielowyrazowych (najczęściej dwuwyrazowych)⁶. Gramatyka języka deskryptorowego, czyli zasady formułowania opisów dokumentów i zapytań informacyjnych użytkowników, polega na łączeniu w ciągi o dowolnej kolejności niezależnie traktowanych deskryptorów oznaczających poszczególne cechy opisywanych dokumentów⁷.

Najczęstsze typy języków informacyjno-wyszukiwawczych (JIW) stosowane w serwisach informacyjnych, w tym w katalogach bibliotecznych, to: języki haseł przedmiotowych, języki słów kluczowych, klasyfikacje i języki deskryptorowe⁸.

Języki deskryptorowe odróżnia od języka haseł przedmiotowych przede wszystkim stosowana gramatyka, a od słów kluczowych kontrola słownictwa. W JHP obowiązuje gramatyka pozycyjna: zasady kolejności poszczególnych elementów w zdaniu są z góry precyzyjnie ustalone (temat plus określniki); stosowanie JHP przez użytkowników obliuguje ich do znajomości tych zasad. Język słów kluczowych posługuje się zasadniczo słownictwem niekontrolowanym, co wprowadza problemy z synonimią i homonimią. Powstawały także słowniki słów kluczowych zmierzające do ujednolicenia słownictwa z wykorzystaniem systemu odsyłaczy, co zbliżało je do języków deskryptorowych.

Podsumowując, słownictwo języka deskryptorowego opiera się na kontrolowanych tezaurusem wyrażeniach języka naturalnego (zjawisko synonimii i homonimii nie występuje), a charakterystykę wyszukiwawczą dokumentów tworzy się za pomocą swobodnie ze-

⁵ Język deskryptorowy, w: *Podręczny słownik bibliotekarza*, oprac. G. Czapnik, Z. Gruszka, Warszawa 2011, s. 129.

⁶ W. Babik, *Generowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych ze słowników terminologicznych*, Kraków 1996, s. 129.

⁷ E. Chmielewska-Gorczyca, B. Sosińska-Kalata, *Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa*, Warszawa 1991, s. 195.

⁸ J. Woźniak-Kasperek, *Podstawy budowy tezaurusa*, Warszawa 2005, s. 16.

stawionych deskryptorów (słów lub grupy słów), co zbliża go jeszcze bardziej do języka naturalnego.

Język deskryptorowy został uznany przez specjalistkę IIW, Ewę Chmielewską-Gorczycę, za najbardziej zbliżony do ideału pod względem jego funkcji jako narzędzia przyjaznego użytkownikowi. Języki przyjazne powinny operować terminologią stosowaną przez użytkowników na co dzień oraz posługiwać się możliwie najprostszymi regułami gramatycznymi, tak aby użytkownik odnosił wrażenie prowadzenia z komputerem rozmowy w swego rodzaju uproszczonym języku naturalnym. Niezbędną cechą IIW powinna być też pewna formalizacja języka naturalnego eliminująca m.in. synonimię i homonimię. Języki informacyjne powinny wreszcie ułatwiać nawigację po rozległych zbiorach informacyjnych, wskazując na możliwości kombinacji jego poszczególnych elementów⁹.

Ogólna idea i geneza nowego sposobu opracowania rzeczowego

Od dłuższego czasu obserwowano stały spadek wyszukiwania przedmiotowego w katalogach bibliotecznych, na co wskazują także statystyki podawane przez BN. W ciągu pięciu lat (2009-2014) odnotowano zmniejszenie udziału wykorzystania indeksu rzeczowego w ogólnej liczbie zapytań kierowanych do katalogu z ok. 23 proc. do 12 proc. Przyczynę tego stanu rzeczy upatruje się w niedostatecznym dostosowaniu JHP: z jednej strony do oczekiwań i potrzeb współczesnych użytkowników serwisów bibliotecznych, z drugiej zaś do wymagań technologicznych, jakie stawiają przed nim najnowsze komputerowe systemy biblioteczne¹⁰. Użytkownicy nie znają metodologii JHP, często sami bibliotekarze, którzy nie są specjalistami z dziedziny opracowania przedmiotowego, mają z nią problemy. Obecnie najczęściej użytkownik samodzielnie i intuicyjnie uczy się języka informacyjnego stosowanego w danej bibliotece, korzystając z jej katalogu, i robi to z reguły zdalnie, nie mogąc liczyć na pomoc bibliotekarza, jak odbywało się to w przypadku katalogów kartkowych.

⁹ *Tamże*, s. 53-54.

¹⁰ J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej...*, art. cyt., s. 5.

Język haseł przedmiotowych, jako prekoordynowany język informacyjno-wyszukiwawczy o gramatyce pozycyjnej, został zaprojektowany na potrzeby katalogów kartkowych, w przypadku których taka jego struktura sprawdza się znakomicie. Kartkowy katalog przedmiotowy składa się z kolejno ułożonych alfabetycznie kart, których hasła ułożone są od ogółu do szczegółu, czyli od tematów ogólnych do określników. Wraz z pojawieniem się komputerowych systemów bibliotecznych funkcję poszczególnych katalogów kartkowych (alfabetycznego, przedmiotowego, topograficznego) przejęły indeksy. JHP jako narzędzie dostępu do dokumentów poprzez ich charakterystykę tematyczną bez większych zmian zaimplementowano do tych systemów.

Rozwój komputerowych systemów bibliotecznych obsługujących katalogi pozwala jednak na dużo większe możliwości wykorzystania opisu rzeczowego dokumentów niż tylko przeglądanie wyników przeszukiwania indeksów w postaci alfabetycznie posortowanych list. Obecnie coraz częściej odchodzi się od indeksów na rzecz faset.

Dyskusja nad przyszłością języków informacyjno-wyszukiwawczych, w tym haseł przedmiotowych, i nad ich funkcjonowaniem w systemach zautomatyzowanych toczy się na arenie międzynarodowego bibliotekarstwa już od dłuższego czasu i nasze krajowe środowisko również jej nie unika. Perspektywy rozwoju JIW zarysowano m.in. w najnowszym podręczniku z zakresu bibliotekarstwa¹¹, a zajmowali się tym tematem także polscy specjaliści JIW, m.in. Bożenna Bojar¹², Barbara Sosińska-Kalata¹³, Jadwiga Woźniak-Kasperek¹⁴ oraz Wiesław Babik¹⁵. Zgodnie z powszechną opinią kluczowym czynnikiem, jaki należy uwzględnić w podejściu do JIW, jest tzw. paradygmat sieciowy. Podkreśla się znaczenie zmian w otoczeniu bibliotek,

¹¹ *Bibliotekarstwo*, pod red. A. Tokarskiej, Warszawa 2013, s. 392-400.

¹² B. Bojar, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze wczoraj, dziś... czy jutro?*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 1 (2009), s. 3-24.

¹³ B. Sosińska-Kalata, *Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Współczesne tendencje w badaniach i zastosowaniu*, w: *Społeczeństwo informacyjne i jego technologie*, pod red. B. Sosińskiej-Kalaty, K. Materskiej, W. Glińskiego, Warszawa 2004, s. 79-91, <http://bbc.uw.edu.pl/Content/41/08.pdf>, 26.10.2016.

¹⁴ J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza i język informacyjny...*, dz. cyt.

¹⁵ W. Babik, *O potrzebie nowej definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego*, w: *Nauka o informacji w okresie zmian*, pod red. B. Sosińskiej-Kalaty, E. Chuchro, M. Luterka, Warszawa 2013, s. 129-145.

w narzędziach i w technologii informacyjno-komunikacyjnej, jakimi się one posługują, ewolucję obiektów pracy informacyjnej (nowe typy zbiorów), a wreszcie odmienną sytuację tych, dla których biblioteki istnieją, czyli użytkowników. Rozwój sieci internetowej, nawet szerzej: cyfryzacja wywiera ogromny wpływ na sposób myślenia i zachowania się ludzi. Do tej nowej rzeczywistości powinny się dostosować także biblioteki, jeśli chcą efektywnie zaspokajać potrzeby informacyjne swoich użytkowników.

Ramy niniejszego artykułu nie pozwalają na szczegółowe omówienie całokształtu zagadnień związanych z genezą nowej metody opracowania rzeczowego zaprojektowanego przez BN, warto jednak choć w dużym skrócie przybliżyć stojące za nim współczesne tendencje w nauce o informacji i w bibliotekoznawstwie, co jest tematem dalszej części artykułu.

Dane bibliograficzne w sieci semantycznej

W końcu lat dziewięćdziesiątych XX wieku jeden z głównych ideologów Internetu, Tim Berners-Lee, przedstawił nową wizję funkcjonowania tej sieci, nazywając ją siecią semantyczną (ang. *semantic Web*). Podstawową ideą sieci semantycznej jest rozwój w kierunku umożliwienia realizacji takich funkcji, jak inteligentna nawigacja i wyszukiwanie informacji oraz wykorzystanie rozproszonych źródeł informacji¹⁶. W innym ujęciu sieć semantyczna to zestaw standardów, dzięki którym możliwe jest tworzenie sieci połączonych danych¹⁷.

Opracowywanie danych bibliograficznych zgodnie ze standardami sieci semantycznej pozwala na łączenie zasobów przygotowywanych przez biblioteki z innymi zbiorami danych dostępnymi w sieci, umożliwiając ich prezentację w szerszym kontekście oraz wieloaspektowe wyszukiwanie i przeglądanie w Internecie¹⁸. W bibliotekach tworzy się ogromne ilości metadanych bibliograficznych, w dużej mierze niezintegrowanych z danymi w rozległym Internecie. Aby ta

¹⁶ M. Nahotko, *Semantyczny Web i jego ontologie*, „Biuletyn EBIB” 9 (2003), <http://www.ebib.pl/2003/49/nahotko.php>, 26.10.2016.

¹⁷ M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, art. cyt., s. 17.

¹⁸ J. Pacek, *Nowoczesne standardy metadanych*, „Bibliotekarz” 7-8 (2015), s. 4.

integracja stała się możliwa na większą skalę, konieczna jest zmiana myślenia o działalności bibliotekarskiej oraz o celach i metodzie opracowania bibliograficznego¹⁹. Klasyczne JIW nie są dostosowane do środowiska sieciowego, gdyż projektowano je przede wszystkim dla bibliotekarzy, jednakże nie sprawdzają się tam, gdzie wyszukiwanie przeprowadzają głównie sami użytkownicy bez wsparcia ze strony specjalistów informacji. Narzędzia informacyjno-wyszukiwawcze muszą ewoluować i dostosowywać się do rozwoju technologii sieciowej, nowych sposobów komunikowania, a także zmieniających się oczekiwań użytkowników²⁰.

Językami najlepiej wpisującymi się w paradygmat sieciowy są języki informacyjno-wyszukiwawcze: deskryptorowy i słów kluczowych, wraz z ich postkoordynacyjnością oraz minimalizowaniem sztuczności notacji²¹.

Wyszukiwanie fasetowe

Idea klasyfikacji fasetowych nie jest nowa, powstała zaś w środowisku bibliotekarskim. Za twórcę tej metody indeksowania i wyszukiwania informacji uważany jest hinduski matematyk i bibliotekarz Shiyali Ramamrita Ranganathan, który opracował ją w latach trzydziestych XX wieku. Okazała się jednak jak na owe czasy zbyt skomplikowana do praktycznego wykorzystania, dlatego nie znalazła szerokiego zastosowania w tworzeniu charakterystyk wyszukiwawczych²².

Termin „faseta” ma kilka znaczeń w języku polskim: w architekturze określa się nim ukośne ścięcie graniastej krawędzi naroża, w jubilerstwie ukośnie zeszlifowaną krawędź kamienia szlachetnego (franc. *facette* – «płaszczyzna»). W językoznawstwie oznacza (ang. *facet* – «aspekt»): „kategorię, aspekt, typ informacji, które charakteryzują pojęcia związane z określoną nazwą używaną w języku i służącą do budowania definicji nazw. (...) Fasety są ulubioną kategorią stosowa-

¹⁹ *Tamże*.

²⁰ J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza i język informacyjny...*, dz. cyt., s. 15.

²¹ *Tamże*, s. 11-12.

²² S. Skórka, *Fasety na nowo odkryte. Integrowanie systemów nawigacji i organizowania informacji*, „Zagadnienia Informacji Naukowej” 2 (2014), s. 92-93.

ną przez językoznawstwo kognitywne. Terminem fasety posługują się semantycy do nazwania jednorodnych cech przypisywanych przedmiotowi w eksplikacji”²³.

W kontekście wyszukiwania informacji fasety są to różne aspekty, według których można indeksować dokumenty, albo ogólnie mówiąc: obiekty bibliograficzne. Hasła czy też terminy, za pomocą których charakteryzuje się przedmiotowo obiekt, podzielone są na wiele tzw. faset. Indeksowanie obiektu polega na przydzielaniu mu terminów z każdej fasety, dzięki czemu jest on opisywany wieloaspektowo²⁴.

Klasyfikacje fasetowe pozwalają na przypisanie jednego obiektu do wielu kategorii. Wyszukiwanie fasetowe umożliwia uszczegóławianie jego wyników poprzez filtrowanie według określonych kryteriów (faset), a także przedstawienie propozycji opcji wyboru w celu ograniczenia wyników wyszukiwania. Dane z faset możemy dowolnie zestawiać, a także wykorzystywać łącząc je sieć relacji, rozszerzając zakres poszukiwań.

Współcześnie z faset korzystają m.in. klienci sklepów internetowych, serwisów aukcyjnych, porównywarek cen, baz danych itp. Klasyfikacja fasetowa jest dziś jedną z najczęściej stosowanych metod organizowania treści w serwisach internetowych o charakterze komercyjnym, zawierających ogromne zasoby danych. Zastosowanie nawigacji fasetowej należy do najnowszych osiągnięć w dziedzinie wyszukiwania informacji²⁵. Popularność wyszukiwania fasetowego w bibliotekarstwie stale rośnie wraz z rozwojem stosowanych technologii informatycznych. Obserwuje się też zainteresowanie tym tematem w archiwistyce i muzealnictwie.

Przykładem możliwości, jakie daje ten sposób dostępu do danych bibliograficznych, jest wyszukiwarka Encore używana w katalogu BN; Chamo, czyli nakładka na katalog OPAC w systemie Virtua, używana m.in. przez Centrum NUKAT; wyszukiwanie fasetowe oferuje też system Koha stosowany w Centralnym Katalogu FIDES²⁶.

²³ *Faseta*, w: *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 11, pod red. H. Zgólkowej, Poznań 1997, s. 203-204.

²⁴ J. Woźniak-Kasperek, *Wiedza i język informacyjny...*, dz. cyt., s. 178.

²⁵ S. Skórka, *Fasety na nowo odkryte...*, art. cyt., s. 95.

²⁶ *Tamże*, s. 106.

W związku z coraz większą popularnością wyszukiwania fasetowego podejmuje się próby przystosowania JHP do tego sposobu poruszania się po katalogu – głównie poprzez rozbięcie tematów i określników na odrębne fasety. Dodatkowo wykorzystuje się też charakterystykę formalną dokumentów i umieszcza jej elementy w odpowiednich fasetach. Wiele tematów JHP obejmuje jednak kilka informacji różnego typu w jednym hasle, np. hasło „Powieść młodzieżowa polska” zawiera informacje o formie, przeznaczeniu czytelniczym i cesze językowo-etnicznej, a dodatkowo w określniku chronologicznym może się pojawić czas powstania dzieła. Taki sposób budowy charakterystyki rzeczowej często uniemożliwia jej prezentację w fasetach. Poza tym o ile do ściśle określonej formy tematów istnieje dostęp poprzez system odsyłaczy, to takiej możliwości nie dają określniki: użytkownik musi znać ich dokładną formę, aby zastosować ją w wyszukiwaniu zaawansowanym lub w całości rekordu. Osobną kwestią są określniki ogólne funkcjonujące jedynie w powiązaniu z tematem, które tracą rację bytu jako samodzielne jednostki wyszukiwawcze, np. w JHP BN: „analiza i interpretacja”, „polityka wewnętrzna”, „tematyka”, „w Biblii”, „związek ze Starym Testamentem”.

Z zagadnieniem klasyfikacji fasetowej korespondują w dużej mierze najnowsze modele wymagań funkcjonalnych dla danych bibliograficznych oraz ich opisu formalnego i przedmiotowego, czyli grupa standardów FRBR. Poszczególne ich elementy powstawały od końca lat dziewięćdziesiątych XX wieku, najnowszy zaś w roku 2010.

Tzw. eferberyzacja założeń tworzenia rekordów bibliograficznych oraz haseł kartotek formalnych i przedmiotowych ma ogromny wpływ na rozwój standardów i formatów katalogowania na świecie. Na bazie dotychczas stosowanego w krajach angloamerykańskich standardu AACR2 (odpowiednika ISBD – International Standard Bibliographic Description) powstał nowy – RDA, który wykorzystuje koncepcję FRBR. Elementy RDA są natomiast wprowadzane do obowiązujących w kraju zasad, będących podstawą m.in. polskich norm i przepisów katalogowania, i stosowane w codziennej pracy bibliotekarzy. Obserwuje się więc niejako międzynarodową unifikację zasad katalogowania.

Rodzina standardów FRBR

FRBR (Functional Requirements for Bibliographic Records – wymagania funkcjonalne dla rekordów bibliograficznych) jest modelem koncepcyjnym stworzonym przez IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions) w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Struktura FRBR opiera się na modelu ER (ang. *entity-relationship* – encja-relacja) stosowanym dotychczas na gruncie informatyki w odniesieniu do relacyjnych baz danych²⁷. W tym ujęciu katalog biblioteczny traktuje się jako relacyjną bazę danych, co jest nowatorskim podejściem na gruncie opracowywania danych bibliograficznych.

Model FRBR kładzie ponadto nacisk na rolę katalogu jako narzędzia wyszukiwania informacji stworzonego przede wszystkim dla jego użytkowników. Formułuje cztery podstawowe działania użytkowników i wynikające z nich cele i funkcje katalogu: znalezienie, identyfikację, wybór, pozyskanie informacji. Do tego zestawu dodaje się także piąty, dodatkowy element: łączenie danych, tworzenie relacji, umożliwienie nawigowania między danymi²⁸.

FRBR wyodrębnia trzy kluczowe grupy jednostek bibliograficznych (encji), ich atrybuty (własności) oraz sieć relacji między tak wyróżnionymi obiektami, które tworzą model uniwersum bibliograficznego²⁹:

1) wytwory działalności intelektualnej i artystycznej oraz ich cztery poziomy:

- dzieło (ang. *work*), zwane także utworem, będące jednostką abstrakcyjną, istniejącą tylko w świadomości autora, rozpoznawane i postrzegane jedynie poprzez swoje indywidualne realizacje (np. utwór muzyczny, powieść);
- realizacja (ang. *expression*), będąca przyobleczeniem dzieła w dowolną formę, wyrażeniem dzieła za pomocą notacji alfa-

²⁷ J. Pacek, *Nowoczesne standardy metadanych*, art. cyt., s. 5.

²⁸ B. Tillett, *What is FRBR? A Conceptual Model for the Bibliographic Universe*, <https://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF>, 26.10.2016.

²⁹ IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records, *Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report*, http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf, 26.10.2016.

numerycznej, muzycznej, choreograficznej, dźwięku, obrazu itp. lub ich kombinacji (na tym poziomie rozróżnia się różne formy dzieła: np. słowo mówione, zapis nutowy, utwór muzyczny i jego poszczególne wykonania, tekst, a w jego przypadku m.in. oryginał i przekłady);

- materializacja (ang. *manifestation*), fizyczne urzeczywistnienie realizacji dzieła np. w formie książki, nagrania dźwiękowego, filmu, obrazu olejnego, fotografii, wyraża zarówno zawartość intelektualną, jak i artystyczną dzieła oraz formę fizyczną realizacji;
- egzemplarz (ang. *item*), konkretny obiekt materializacji, materialna lub cyfrowa kopia manifestacji z jej indywidualnymi cechami, np. oznaczeniami identyfikującymi egzemplarz w bibliotece (numer inwentarza, kod kreskowy, ponadto np. historia konserwacji lub proveniencja w przypadku starych druków);

2) osoby i ciała zbiorowe, które są powiązane z grupą 1) w zakresie odpowiedzialności za ich powstanie;

3) przedmiot treści dzieła, w tym: pojęcie (ang. *concept*), rzecz (ang. *object*), wydarzenie (ang. *event*) i miejsce (ang. *place*), jak również jednostki z grupy 1) i 2) występujące w roli przedmiotów dzieł.

W ten sposób rozumiane i zgrupowane encje umożliwiają wprowadzenie do katalogów tzw. eferberyzacji, czyli specyficznego uporządkowania. W efekcie możliwe staje się zebranie w jednym miejscu obiektów pozostających ze sobą w pewnej relacji semantycznej, dzięki czemu użytkownik katalogu odnajduje zbiór informacji uporządkowany logicznie i hierarchicznie oraz łatwy do intuicyjnego przeszukiwania³⁰.

W praktyce oznacza to, że po zastosowaniu modelu FRBR dane, które wprowadza się do systemu komputerowego, tworząc katalog, można wykorzystać w o wiele większym niż dotąd stopniu. Ta nowa struktura katalogu jako relacyjnej bazy danych i organizacji informacji o dokumentach umożliwia w dalszej kolejności tworzenie rozbudowanych, wieloaspektowych strategii wyszukiwawczych, a w efekcie ułatwia dostęp do zbiorów bibliotecznych.

³⁰ J. Pacek, *Nowoczesne standardy metadanych*, art. cyt., s. 6-7.

Zgodne z modelem FRBR podejście do opracowywania danych bibliograficznych objęło z czasem także dane autorytatywne oraz dane opisu rzeczowego, w wyniku czego powstały odpowiednio modele dla tego typu danych: FRAD (Functional Requirements for Authority Data) i FRSAD (Functional Requirements for Subject Authority Data)³¹. Założenia poszczególnych modeli opublikowano kolejno w roku 1998³², 2009³³, 2010³⁴.

Jak podkreślił specjalista RDA w Polsce, Leszek Śnieżko: „Zadaniem katalogu bibliotecznego jest nie tylko umożliwienie czytelnikowi dotarcia do konkretnego dokumentu, lecz również dostarczenie mu informacji o dodatkowych zasobach, które mogą go zainteresować”³⁵; oraz: „Jego rola polega również na odkrywaniu wiedzy, ma on prowadzić użytkownika do zasobów, o istnieniu których wcześniej nie wiedział”³⁶. Tak rozumiana funkcja katalogu może być realizowana poprzez rejestrowanie w rekordach bibliograficznych oraz rekordach kartoteki haseł wzorcowych tzw. relacji bibliograficznych – informacji o związkach między elementami uniwersum bibliograficznego odzwierciedlonego w modelu grupy FRBR³⁷. Model ten został przełożony na język zasad katalogowania w postaci standardu RDA³⁸.

RDA – nowy standard katalogowania

RDA (Resource Description and Access – zasoby: opis i dostęp) jest nowym standardem katalogowania zarówno zasobów tradycyjnych, jak i cyfrowych, opracowanym przez członków Joint Steering

³¹ *Tamże*, s. 7-9.

³² IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records, *Functional Requirements for Bibliographic Records*, <http://www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records>, 26.10.2016.

³³ IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records, *Functional Requirements for Authority Data – A Conceptual Model* (2009), <http://www.ifla.org/publications/ifla-series-on-bibliographic-control-34>, 26.10.2016.

³⁴ IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records, *Functional Requirements for Subject Authority Data*, <http://www.ifla.org/node/5849>, 26.10.2016.

³⁵ L. Śnieżko, *Relacje bibliograficzne w RDA*, „Bibliotheca Nostra” 4 (2013), s. 84.

³⁶ *Tamże*, s. 90.

³⁷ *Tamże*, s. 84.

³⁸ *Tamże*, s. 87.

Committee (JSC), który zastąpił drugie wydanie angloamerykańskich zasad katalogowania: *Anglo-American Cataloguing Rules. AACR2* to odpowiednik międzynarodowych zasad opisu bibliograficznego – ISBD, na których opierają się m.in. polskie przepisy katalogowania. Zasady RDA zostały opublikowane w 2010 roku³⁹. Podstawowym narzędziem do pracy w nowym standardzie jest RDA Toolkit dostępny online⁴⁰.

W RDA zidentyfikowano i dodano elementy nieobecne w AACR2, które są używane w opisach zasobów cyfrowych. Skoncentrowano się także na potrzebach użytkowników w zakresie znalezienia, zidentyfikowania, wyboru i pozyskania informacji, jakich poszukują. Widać tu wyraźnie odniesienia do modelu FRBR, na którym oparta jest struktura RDA. Wykorzystanie w RDA jednostek FRBR daje możliwość lepszej prezentacji danych w katalogach poprzez łączenie informacji dotyczących tego samego tytułu (np. tłumaczenia, różne formy dokumentów). RDA umożliwia także grupowanie rekordów bibliograficznych w celu prezentacji relacji pomiędzy dziełami i ich twórcami, co jest ważną funkcją tego standardu, pozwalającą skuteczniej przekazać użytkownikom informacje o różnych wydaniach, tłumaczeniach lub fizycznych postaciach danego dzieła. Ważną cechą RDA jest jego dopasowanie do nowych technologii baz danych, pozwalającą na efektywne pozyskiwanie, przechowywanie i wyszukiwanie danych. W RDA w przejmowaniu danych do opisu stosuje się podejście „bierz to, co widzisz”. Pozwala to na automatyczne pozyskiwanie metadanych bez konieczności gruntownych edycji. Zaoszczędza się tym samym czas katalogujących, co w efekcie stanowi korzyść dla użytkownika⁴¹. Z drugiej strony podejście to jest przyjazne dla użytkowników, ponieważ umożliwia odzwierciedlenie w opisie w możliwie jak największym stopniu zawartości i cech katalogowanego obiektu. W praktyce przekłada się to na rezygnację ze skrótów w opisie bibliograficznym oraz w dopowiedzeniach do haseł, podawanie wszystkich odpowiedzialności autorskich związa-

³⁹ M. Roszkowski, *RDA: Resource Description & Access. Nowy paradygmat katalogowania?*, <http://www.bn.org.pl/download/document/132.143.8666.ppt>, 26.10.2016.

⁴⁰ *RDA Toolkit*, <http://www.rdatoolkit.org/>, 26.10.2016.

⁴¹ *RDA: Resource Description & Access. Zasoby: opis i dostęp*, <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/rdabrochure-pl.pdf>, 26.10.2016.

nych z obiektem (rezygnacja z tzw. zasady trzech: podawania wyłącznie najwyżej trzech autorów), dodawanie kodów wszystkich rodzajów odpowiedzialności przy hasłach (nie tylko najważniejszego w przypadku kilku, np. tłumaczenie, opracowanie, ilustracje) łącznie z oznaczeniem autorstwa oraz uwzględnianie w rekordach bibliograficznych postaci i sposobu dostępu do obiektu (w przypadku formatu MARC21 podawanych w polach 336, 337, 338).

Warto także podkreślić, że RDA koresponduje z modelem relacyjnych baz danych z uwagi na realizację wytycznych służących do ich projektowania, dotyczących niezależności danych. Łączenie danych utrudnia, a często uniemożliwia przeszukiwanie bazy według określonych, wyodrębnionych kryteriów. Zarówno struktura ISBD, jak i AACR2 nie jest w pełni zgodna ze wspomnianymi postulatami. W standardzie ISBD dominuje pragmatyzm w sposobie zapisu danych z jego zasadą łączenia ich w strefach opisu⁴².

Dla bibliotek stosujących zasady katalogowania oparte na ISBD możliwe stało się wprowadzenie pewnych elementów RDA, co nazywa się hybrydyzacją rekordów⁴³. Tworzenie rekordów hybrydowych stało się praktyką powszechną, wytyczne zaś w tym zakresie podaje m.in. OCLC (Online Computer Library Center), tworzące międzynarodowy katalog online WorldCat i międzynarodową kartotekę haseł wzorcowych online Vial, w których widoczne są także dane BN i bibliotek współpracujących z NUKAT⁴⁴.

Kluczową cechą RDA jest jego uniwersalność i niezależność od jakiegokolwiek formatu prezentowania danych bibliograficznych w systemach komputerowych. Może być np. wykorzystywany zarówno w systemach bibliotecznych stosujących format MARC21, jak i w bibliotekach cyfrowych korzystających z Dublin Core. RDA jest na tyle elastyczny, że można go stosować także poza środowiskiem bibliotecznym, w pracy ze zbiorami archiwalnymi lub muzealnymi⁴⁵. Nowy standard katalogowania wspiera nawigację fasetową oraz wpisuje się w paradygmat sieciowy.

⁴² M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, art. cyt., s. 5.

⁴³ *Tamże*, s. 12.

⁴⁴ OCLC RDA Policy Statement, <https://www.oclc.org/rda/new-policy.en.html>, 26.10.2016.

⁴⁵ RDA: Resource Description & Access. Zasoby: opis i dostęp, art. cyt.

Deskryptory Biblioteki Narodowej i tzw. opis deskryptorowy

Idea projektu DBN oraz tzw. opisu deskryptorowego wpisuje się we wszystkie wcześniej omówione zagadnienia. Dogłębną analizę założeń projektu BN przedstawiono w opracowaniu Marty Cichoń, Jakuba Kalinowskiego i Grażyny Fedorowicz⁴⁶. Aspekt praktyczny projektu, uwzględniający potrzeby użytkowników oraz ogólną ideę DBN, przybliżył ponadto Jakub Kalinowski⁴⁷. Podstawowym źródłem informacji na temat metodyki DBN oraz zasad katalogowania jest uruchomiony przez BN serwis⁴⁸. Działa także specjalna strona projektu: *Miedzy_słowami*. Blog Pracowni Deskryptorów BN⁴⁹. Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają na szczegółową analizę zasad budowy i stosowania DBN, warto jednakże omówić najważniejsze zmiany związane z nowym sposobem opisu rzeczowego.

Deskryptory mają za zadanie odwzorowywać cechy dokumentu stanowiące pewne kategorie informacji, tj.: przedmiot dokumentu, treść, czyli ujęcie przedmiotu, zakres chronologiczny, zakres geograficzny i cechy formalne, takie jak: odbiorca zawartości, cecha językowo-etniczna, forma dzieła, rodzaj, gatunek⁵⁰. Dąży się do maksymalnego rozbicia poszczególnych elementów opisu rzeczowego w taki sposób, aby można je było dowolnie ze sobą zestawiać w celu zbudowania instrukcji wyszukiwawczej i jej prezentacji w katalogu bibliotecznym w formie faset. Taka prezentacja treści dokumentów umożliwi wieloaspektową nawigację oraz dowolne zawężanie lub rozszerzanie ścieżki poszukiwań.

W szerszym kontekście wraz z implementacją RDA rekordy bibliograficzne stają się zestawem encji, czyli elementów, z których buduje się opis bibliograficzny (m.in. autor, tematyka, zakres chronologiczny), kontrolowanych bazą deskryptorów. Opis deskryptorowy w dalszej perspektywie wiąże się ze zmianą koncepcji katalogowania,

⁴⁶ M. Cichoń, J. Kalinowski, G. Federowicz, *Katalogowanie oparte na encjach*, art. cyt., s. 1-54.

⁴⁷ J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej...*, art. cyt., s. 4-9.

⁴⁸ *Przepisy katalogowania BN*, <http://przepisy.bn.org.pl/>, 26.10.2016.

⁴⁹ *Miedzy_słowami*. Blog Pracowni Deskryptorów BN, http://miedzy_slowami.bn.org.pl/, 26.10.2016.

⁵⁰ J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej...*, art. cyt., s. 6-7.

co pociąga za sobą integrację kartotek haseł formalnych i przedmiotowych w BN oraz rozbudowę rekordów kartoteki haseł wzorcowych i bibliograficznych o nowe pola formatu MARC21⁵¹.

Główne zmiany związane z projektem DBN to:

- połączenie kartotek wzorcowych BN, formalnej i przedmiotowej, w jedną bazę deskryptorów (wspólna baza deskryptorów dla opisu formalnego i przedmiotowego);
- nowe zasady tworzenia rekordów kartoteki haseł wzorcowych: rekordy deskryptorów zamiast dotychczasowych odrębnych haseł formalnych i przedmiotowych tworzonych często według odmiennych zasad;
- podstawowa jednostka opisu rzeczowego to samodzielny deskryptor wyrażony najczęściej w mianowniku liczby pojedynczej (w liczbie mnogiej wyraża się nazwy, które w zwyczaju językowym oznaczają klasę przedmiotów lub kategorię osób o takich samych cechach charakterystycznych), składający się z jednego lub kilku (najczęściej dwóch) wyrazów, podanych zasadniczo w szyku naturalnym (z wyjątkiem większości nazw osobowych podlegających inwersji: nazwisko-imię);
- częściowe przekształcenie słownictwa JHP BN (np. „Oświata → polityka” → „Polityka oświatowa”) obok przejścia części tematów z JHP BN w niezmienionej formie (np. „Język polski”, „Fizyka jądrowa”);
- wprowadzenie zmian w sposobie redagowania niektórych haseł wzorcowych i doboru wyrażenia deskryptorowego dla dotychczasowych haseł formalnych i przedmiotowych (głównie: stosowanie terminów w polskiej wersji językowej, preferowanie najbardziej rozpowszechnionej wersji nazwy, rozwinięcie skrótów w dopowiedzeniach, rezygnacja z inwersji: nazwy w szyku naturalnym, obligatoryjne dopowiedzenia lokalizujące i identyfikujące, nazwy obiektów w miejscowościach i części miejscowości jako samodzielne punkty dostępu);
- rozbiecie poszczególnych elementów składających się na opis rzeczowy, dotychczas występujących najczęściej łącznie w jednym

⁵¹ *Tamże*, s. 5-7.

- złożonym i rozbudowanym hasle przedmiotowym (np. hasło: „Powieść młodzieżowa polska → historia → 19-20 w.” zawierało ogólną formę dzieła, przynależność kulturową i przeznaczenie czytelnicze zawarte w jednym temacie, oraz ujęcie i złożoną chronologię w określnikach, które w DBN rozbija się na poszczególne deskryptory, za pomocą których możliwe jest bardziej precyzyjne dotarcie do dokumentu);
- rozdzielenie szczegółowych rodzajów i gatunków literackich oraz typów publikacji naukowych i publicystyki, podawanych w polach 655 rekordów bibliograficznych (powieść, wiersze, kazania, artykuł za czasopisma naukowego, monografia, reportaż) od ogólnej formy dzieła zapisywanej w polu 380 (postać fizyczna, np. książka, artykuł, oraz przynależność utworu do ogólnego rodzaju literackiego lub typu publikacji, np. proza, poezja, publikacje naukowe, publikacje popularnonaukowe);
 - rozdzielenie tekstów literackich od opracowań na ich temat: teksty opracowuje się w bardziej szczegółowo z dodaniem obok formy dzieła, przynależności kulturowej, przeznaczenia czytelniczego, czasu powstania – także jego ogólnej tematyki, a w przypadku opracowań – tzw. ujęcia, w jakim przedstawiono tematykę dzieła (np. literaturoznawstwo, historia);
 - wyodrębnienie przynależności kulturowej (cecha językowo-etniczna) stosowane dla dzieł z następujących dziedzin twórczości: literatura, muzyka, grafika, rysunek, malarstwo, rzeźba, fotografia, film (np. literatura polska, muzyka polska);
 - wydzielenie przeznaczenia czytelniczego: grupę odbiorców wyraża się, gdy przeznaczenie czytelnicze zostało wskazane przez autora lub wydawcę, stosując kryterium wiekowe, poziom nauczania, grupę zawodową czy społeczną odbiorców (np. dorośli, szkoła wyższa, poziom średnio zaawansowany, prawnicy);
 - wprowadzenie tzw. deskryptorów ujęciowych, służących przypisaniu treści materiału bibliotecznego do wybranych dziedzin nauki i sztuki oraz poszczególnych sfer aktywności człowieka (np. „Bibliotekarstwo, archiwistyka, muzealnictwo”, „Filozofia i etyka”, „Historia”, „Religia i duchowość”);

- zmiany w zakresie oddawania chronologii:
 - ♦ rozróżnienie na chronologię treści dzieła (chronologię przedmiotową) oraz chronologię piśmienniczą (czas powstania dzieła),
 - ♦ podawanie dat w postaci ustalonych zakresów dla wieków, a dla XX wieku dodatkowo zakresy szczegółowe (np. XIX w.: 1801-1900; XX w.: 1901-2000, oraz dodatkowo np. 1945-1989);
- wprowadzenie nowych pól formatu MARC21 obsługujących nowe elementy opisu rzeczowego:
 - ♦ 045 – szczegółowa chronologia treści dzieła,
 - ♦ 046 – szczegółowy czas powstania dzieła,
 - ♦ 380 – ogólna forma dzieła,
 - ♦ 385 – przeznaczenie czytelnicze,
 - ♦ 386 – przynależność kulturowa,
 - ♦ 388 – chronologia piśmiennicza,
 - ♦ 648 – przeznaczone na chronologię przedmiotową (wprowadzone kilka lat temu),
 - ♦ 658 – ujęcie przedmiotu dzieła.

Szczegółowe zasady dotyczące form poszczególnych deskryptorów, języka i pisowni nazw, źródeł przejmowania danych, tworzenia i stosowania poszczególnych rodzajów deskryptorów: osobowych, korporatywnych, imprezy, geograficznych, tytułów, chronologicznych, formy, rodzaju, gatunku oraz przedmiotowych, podane są w serwisie internetowym prowadzonym przez BN⁵².

Stosowanie deskryptorów Biblioteki Narodowej na przykładzie opracowania rzeczowego publikacji o charakterze religijnym⁵³

045 2_ |bd1789|bd1794

046 __ |k2004

100 1_ |aMezzadri, Luigi

⁵² *Przepisy katalogowania BN, art. cyt.*

⁵³ Przykłady zaczerpnięto z serwisu: *Przepisy katalogowania BN, art. cyt.*

245 10 |aRewolucja francuska a Kościół /|cLuigi Mezzadri;
przekład Ewa Łukaszyk.

648 4_ |a1701-1800

245 00 |aStatystyka diecezji Kościoła katolickiego w Pol-
sce 1992-2004 :|bpraca zbiorowa /|cpod redakcją Lucjana
Adamczuka, Witolda Zdaniewicza, Sławomira H. Zaręby.

380 __ |aKsiążki

380 __ |aPublikacje informacyjne

388 1_ |a2001-

610 24 |aKościół katolicki

648 _4 |a1901-2000

648 _4 |a1989-2000

648 _4 |a2001-

650 _4 |aDiecezje

651 _4 |aPolska

655 _4 |aDane statystyczne

655 _4 |aPraca zbiorowa

658 __ |aHistoria

658 __ |aReligia i duchowość

658 __ |aSocjologia i społeczeństwo

245 10 |aJahwe Bogiem Izraela :|bzarys starotestamentowej
teologii Boga /|cManfred Uglorz.

380 __ |aKsiążki

380 __ |aPublikacje naukowe

388 1_ |a2001-

630 04 |aBiblia|pST

650 _4 |aTeologia

650 _4 |aJudaizm

655 _4 |aMonografia

658 __ |aReligia i duchowość

245 10 |aJakie cuda czyni ksiądz Popiełuszko /|cMilena
Kindziuk.

380 __ |aArtykuły

380 __ |aPublikacje religijne
388 1_ |a2001-
600 01 |aJerzy Popiełuszko|c(błogosławiony ; |d1947-1984)
648 _4 |a2001-
650 _4 |aCuda
650 _4 |aKatolicyzm
651 _4 |aPolska
655 _4 |aArtykuł z czasopisma religijnego
658 __ |aReligia i duchowość

245 10 |aSztuka sakralna jako spotkanie z Bogiem i Tradycją /|cDominik Kubicki.
380 __ |aArtykuły
380 __ |aPublikacje popularnonaukowe
388 1_ |a2001-
650 _4 |aKościoły i kaplice
650 _4 |aLiturgia katolicka
650 _4 |aWyposażenie
655 _4 |aArtykuł z czasopisma fachowego
655 _4 |aOpracowanie
658 __ |aKultura i sztuka
658 __ |aReligia i duchowość

Podsumowanie

Według diagnozy BN, poszukując materiałów na dany temat w katalogach bibliotecznych, czytelnicy oczekują od serwisów bibliotecznych swobody w formułowaniu instrukcji wyszukiwawczej (co zapewnia system fasetowy), prostego semantycznie słownictwa zbliżonego do języka naturalnego oraz zniwelowania konieczności budowania złożonych zapytań wyszukiwawczych w formie rozbudowanych haseł przedmiotowych⁵⁴.

Język deskryptorowy jest zbliżony do języka naturalnego przy jednoczesnej eliminacji występującej w nim wieloznaczności. Budowanie wyrażenia wyszukiwawczego z użyciem deskryptorów

⁵⁴ J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej...*, art. cyt., s. 5.

upodabnia go do powszechnie stosowanych obecnie internetowych narzędzi wyszukiwawczych. Dzięki granulacji danych w opisie deskryptorowym, czyli rozdzieleniu informacji różnych typów do poszczególnych deskryptorów i dodatkowych pól formatu MARC21 czytelnicy uzyskają dodatkowe punkty dostępu do danych o dokumentach. Dzięki zaś rozbudowie relacyjnej struktury w bazie danych użytkownik będzie mógł przy wyszukiwaniu informacji korzystać z systemu odniesień do zagadnień pokrewnych, związanych z poszukiwanym tematem, a także zawężać lub poszerzać zakres poszukiwań w zależności od potrzeb.

Warto na koniec zacytować słowa Wiesława Babika, specjalisty teoretyka i praktyka języków informacyjno-wyszukiwawczych, z jego opracowania na temat potrzeby nowej definicji JIW: „W epoce cyfrowej normą reprezentacji i wyszukiwania informacji staje się język naturalny i tylko podpięcie się pod tę normę, w tym pod zaproponowane rozszerzenie definicji JIW, może uratować języki informacyjno-wyszukiwawcze przed ich końcem”⁵⁵.

Bibliografia

- Babik Wiesław (1996). *Generowanie języków informacyjno-wyszukiwawczych ze słowników terminologicznych*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Babik Wiesław (2013). O potrzebie nowej definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego. W: Barbara Sosińska-Kalata, Ewa Chuchro, Mariusz Luterka (red.), *Nauka o informacji w okresie zmian* (s. 129-145). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Bojar Bożenna (2009). Języki informacyjno-wyszukiwawcze wczoraj, dziś... czy jutro? *Zagadnienia Informacji Naukowej* 1 (2009), s. 3-24.
- Chmielewska-Gorczyca Ewa, Sosińska-Kalata Barbara (1991). *Informacja naukowa z elementami naukoznawstwa*. Warszawa: Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne.
- Cichoń Marta, Kalinowski Jakub, Federowicz Grażyna (2014). Katalogowanie oparte na encjach. *Rocznik Biblioteki Narodowej* 45 (2014), s. 1-54.
- Faseta (1997). W: Halina Zgółkowa (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 11 (s. 203-204). Poznań: Kurpisz.

⁵⁵ W. Babik, *O potrzebie nowej definicji języka informacyjno-wyszukiwawczego*, art. cyt., s. 143.

- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (1997). Functional Requirements for Bibliographic Records: Final Report, http://www.ifla.org/files/assets/cataloguing/frbr/frbr_2008.pdf (26.10.2016).
- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (1998). Functional Requirements for Bibliographic Records, <http://www.ifla.org/publications/functional-requirements-for-bibliographic-records> (26.10.2016).
- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (2009). Functional Requirements for Authority Data – A Conceptual Model (2009), <http://www.ifla.org/publications/ifla-series-on-bibliographic-control-34> (26.10.2016).
- IFLA Study Group on the Functional Requirements for Bibliographic Records (2010). Functional Requirements for Subject Authority Data, <http://www.ifla.org/node/5849> (26.10.2016).
- Język deskryptorowy (2011). W: Grzegorz Czapnik, Zbigniew Gruszka (oprac.), *Podręczny słownik bibliotekarza* (s. 129). Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Kalinowski Jakub (2015). Deskryptory Biblioteki Narodowej – narzędzie opracowania zbiorów w dobie sieci semantycznej. *Bibliotekarz* 6 (2015), s. 4-9.
- Między słowami. Blog Pracowni Deskryptorów BN, http://miedzy_slowami.bn.org.pl/ (26.10.2016).
- Nahotko Marek (2003). Semantyczny Web i jego ontologie. *Biuletyn EBIB* 9 (2003), <http://www.ebib.pl/2003/49/nahotko.php> (26.10.2016).
- OCLC RDA Policy Statement (2013), <https://www.oclc.org/rda/new-policy.en.html> (26.10.2016).
- Pacek Jarosław (2015). Nowoczesne standardy metadanych. *Bibliotekarz* 7-8 (2015), s. 4-9.
- Przepisy katalogowania BN, <http://przepisy.bn.org.pl/> (26.10.2016).
- RDA: Resource Description & Acces. Zasoby: opis i dostęp, <http://www.rda-jsc.org/archivedsite/docs/rdabrochure-pl.pdf> (26.10.2016).
- Roszkowski Marcin (2011). RDA: Resource Description & Access. Nowy paradygmat katalogowania?, <http://www.bn.org.pl/download/document/132.143.8666.ppt> (26.10.2016).
- Skórka Stanisław (2014). Fasety na nowo odkryte. Integrowanie systemów nawigacji i organizowania informacji. *Zagadnienia Informacji Naukowej* 2 (2014), s. 92-109.

- Sosińska-Kalata Barbara (2004). Języki informacyjno-wyszukiwawcze. Współczesne tendencje w badaniach i zastosowaniu. W: Barbara Sosińska-Kalata, Katarzyna Materska, Wiesław Gliński (red.), *Spółeczeństwo informacyjne i jego technologie* (s. 79-91). Warszawa: Wydawnictwo SBP, <http://bbc.uw.edu.pl/Content/41/08.pdf> (26.10.2016).
- Śnieżko Leszek (2013). Relacje bibliograficzne w RDA. *Bibliotheca Nostra* 4 (2013), s. 84-95.
- Tillett Barbara (2003). What is FRBR? A Conceptual Model for the Bibliographic Universe, <https://www.loc.gov/cds/downloads/FRBR.PDF> (26.10.2016).
- Tokarska Anna (red.) (2013). *Bibliotekarstwo*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Woźniak-Kaspepek Jadwiga (2005). *Podstawy budowy tezauryusa*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Woźniak-Kaspepek Jadwiga (2011). *Wiedza i język informacyjny w paradygmacie sieciowym*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.

Streszczenie

Biblioteka Narodowa podjęła decyzję o zaprzestaniu rozwoju własnego języka haseł przedmiotowych i zastąpieniu go nowym narzędziem opisu rzeczowego: deskryptorami Biblioteki Narodowej. Zgodnie z koncepcją Biblioteki Narodowej projekt nowego języka informacyjno-wyszukiwawczego łączy się ze zmianami w opisie bibliograficznym. Stosowane dotychczas zasady ISBD uzupełnia się o elementy standardu RDA. Katalog traktowany jest jako relacyjna baza danych oparta na modelu FRBR, co wpisuje się w paradygmat sieciowy oraz pozwala na udoskonalenie wyszukiwania fasetowego. Słownictwo deskryptorów Biblioteki Narodowej jest oparte na słownictwie języka haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej. Biblioteki tworzące Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES podjęły decyzję o zastosowaniu DBN.

Słowa kluczowe

deskryptory Biblioteki Narodowej, DBN, język haseł przedmiotowych Biblioteki Narodowej, JHP BN, języki informacyjno-wyszukiwawcze, opis rzeczowy, RDA, FRBR, fasety, wyszukiwanie fasetowe, sieć semantyczna, Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES

THE NATIONAL LIBRARY DESCRIPTORS – ORIGINS, THEORETICAL BACKGROUND AND A SHORT DISCUSSION ON A NEW MODEL OF CONTENT DESCRIPTION

Summary

The National Library has decided to discontinue development of its own subject headings and to replace it with a new tool for a content description – The National Library Descriptors. According to the National Library's concept, new design of a IR query language corresponds with changes in the bibliographic description. ISBD rules are supplemented by the elements of the RDA standard. The catalog is treated as a relational database based on the FRBR model, which fits into the network paradigm, and allows for a refine search with citation order. National Library Descriptors Vocabulary is based on the vocabulary of National Library Subject Headings. The Federation of the Church Libraries FIDES has decided to use NLD.

Keywords

National Library Descriptors, NLD, National Library Subject Headings, NLSIS, IR query languages, content description, RDA, FRBR, facets, citation order, semantic network, Central Catalogue of Federation of the Church Libraries FIDES

Ks. JERZY WITCZAK¹, o. JANUSZ KACZMAREK OP²

CENTRALNY KATALOG FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES W SYSTEMIE KOHA

Utworzenie katalogu centralnego bibliotek kościelnych było jednym z głównych celów Federacji FIDES od samego początku jej istnienia³. Najpierw powstawał on w systemie MAK – na miarę ówczesnych możliwości technicznych – poprzez agregację danych nadsyłanych na dyskietkach przez biblioteki członkowskie. Od 1993 roku był udostępniany w Internecie, a od 1994 roku na płytach CD. Następnie w 2004 roku rolę centralnej informacji o zasobach bibliotek kościelnych zaczęła pełnić multiwyszukiwarka FIDKAR, będąca swego rodzaju katalogiem rozproszonym. Dopiero jednak konieczność zastąpienia programu MAK używanego przez większość bibliotek członkowskich i wybór systemu Koha przyczyniły się do powstania centralnego katalogu w pełnym tego słowa znaczeniu.

1. Historia projektu i jego założenia

W 2010 roku za sprawą o. Janusza Kaczmarka OP pojawiła się polska implementacja systemu Koha, która posłużyła mu do utworze-

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu.

² Biblioteka Kolegium oo. Dominikanów w Krakowie.

³ Por. J. Witczak, *25 lat komputeryzacji bibliotek kościelnych w Polsce – dorobek Federacji FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 106 (2017), s. 333-342.

nia centralnego katalogu bibliotek dominikańskich na bazie katalogu Biblioteki Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie⁴. W 2013 roku, po dłuższym okresie analiz i porównań z innymi dostępnymi systemami, podczas XIX Walnego Zgromadzenia Federacji FIDES we Wrocławiu przyjęto dla niej i zaprezentowano właśnie to rozwiązanie. Zarząd podzielił opinię ojca Kaczmarka, że jest to rozwiązanie nowoczesne, otwarte na dostosowywanie do potrzeb, tanie i sprawdzone. Przyjęto, że należy utworzyć jeden katalog centralny w miejsce odrębnych katalogów poszczególnych bibliotek, podobnie jak zorganizowane są katalogi innych sieci bibliotecznych w Polsce, m.in. bibliotek publicznych korzystających z systemów MAK+ i SOWA. Wdrożenie przez federację systemu Koha jako następcy programu MAK poprzedzono testowym uruchomieniem w tym systemie przez o. J. Kaczmarka i z jego inicjatywy Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych (EBNT), co pozwoliło przetestować mechanizmy aktualizacji kartotek wzorcowych NUKAT i JHP BN.

Na 29 listopada 2013 roku przewodniczący Zarządu FIDES, ks. Jerzy Witczak, zaprosił do Biblioteki Księży Misjonarzy w Krakowie przedstawicieli bibliotek zainteresowanych udziałem we wspólnym projekcie. W spotkaniu uczestniczyli reprezentanci dwunastu bibliotek, niektórzy z nich w charakterze obserwatorów. W rezultacie przedstawiciele ośmiu bibliotek zdecydowali o utworzeniu wspólnego Centralnego Katalogu Bibliotek Kościelnych. Były to biblioteki: Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku, Księży Misjonarzy w Krakowie, Prowincji Bernardynów w Krakowie, Wyższego Seminarium Duchownego w Legnicy, Diecezjalna w Sandomierzu, Bobolanum w Warszawie, Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Warszawsko-Praskiej i Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu⁵. Przyjęto następujące założenia:

⁴ Więcej na ten temat: J. Kaczmarek, *Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek Koha w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2011), s. 25-30.

⁵ Ostatecznie Biblioteka Bobolanum zrezygnowała z uczestnictwa we wspólnym projekcie i uruchomiła samodzielnie katalog w systemie Koha oraz podjęła czynną współpracę z NUKAT. Biblioteka Prowincji Bernardynów dotąd nie rozpoczęła jeszcze tworzenia katalogu komputerowego.

- katalog centralny utrzymywany w systemie Koha i umieszczony na serwerze FIDES;
- wspólna ujednolicona baza rekordów bibliograficznych (jeden opis – wiele zasobów);
- wspólny interfejs prezentacji danych bibliograficznych;
- wspólny mechanizm wypożyczalni (ale odrębni czytelnicy) i wsparcie dla wypożyczeń międzybibliotecznych;
- opracowanie formalne zgodne z kartoteką haseł wzorcowych NUKAT;
- opracowanie rzeczowe zgodne z kartoteką języka haseł przedmiotowych BN;
- włączenie katalogu do NUKAT, co oznacza obligatoryjne podjęcie współpracy czynnej bądź biernej bibliotek członkowskich z Centrum NUKAT;
- projekt w zamierzeniu samofinansujący się, na niezbędne prace informatyczne, stałe utrzymanie katalogu oraz na wynagrodzenie dla bibliotekarza systemowego biblioteki członkowskie będą wpłacać miesięcznie ustaloną składkę na konto FIDES.

Cztery pierwsze punkty wypływają ze specyfiki katalogu centralnego. Od strony technicznej przyjęte rozwiązanie pozwala uwolnić biblioteki od ciężaru zajmowania się infrastrukturą teleinformatyczną (poza działającym Internetem i sprawnymi komputerami z przeglądarką internetową). Aktualnie system działa na serwerze FIDES umieszczonym gościnnie w serwerowni Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, ale równie dobrze można by w ogóle zrezygnować z utrzymywania własnego serwera i zakupić taką usługę w „chmurze”, czyli w firmie hostingowej. Do obsługi systemu dla wszystkich bibliotek wystarcza dzięki temu tylko jeden informatyk. W przypadku małych i średnich bibliotek kościelnych ten argument wydaje się kluczowy. Już utrzymywanie katalogu w systemie MAK narażało niemałych kłopotów z serwisowaniem i aktualizacją oprogramowania, a tym bardziej z żadnego współczesnego systemu bibliotecznego nie da się korzystać bez fachowej obsługi informatycznej, na co większości bibliotek po prostu nie stać. Z kolei dla bibliotekarzy przyjęcie zasady „jeden opis – wiele zasobów” pozwala na optymalizację katalogo-

wania: opis sporządza i importuje tylko jedna biblioteka, kolejne dopisują jedynie swoje egzemplarze. To również powoduje spore oszczędności czasowe i finansowe. Wreszcie zadaniem katalogów centralnych jest wskazanie lokalizacji zasobów bibliotecznych, co pomaga czytelnikom w uzyskaniu informacji o miejscu przechowywania interesującego ich dokumentu. W ten sposób realizuje się główny cel, dla którego utworzono Federację FIDES: umożliwienie czytelnikom szerokiego i łatwego dostępu do informacji katalogowej i bibliograficznej.

Jeśli chodzi o zastosowanie kartotek wzorcowych, to wybór formalnej kartoteki NUKAT wydaje się oczywisty. Wiąże się to przede wszystkim z decyzją o nawiązaniu ścisłej współpracy z katalogiem NUKAT i pobieraniem z niego bibliograficznych rekordów wzorcowych jako rekordów referencyjnych. Większość bibliotek Federacji FIDES to biblioteki naukowe, a zatem ich współpraca z Centrum NUKAT ma charakter naturalny. Jedynie trudności natury technicznej wskutek używania programu MAK uniemożliwiały wcześniejsze rozpoczęcie współpracy. Także zasób i zakres literatury zawartej w katalogu NUKAT, współtworzonego również przez dwie największe biblioteki kościelne w Polsce: Bibliotekę Uniwersytecką Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II i Bibliotekę Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, w znacznie większym stopniu niż w innych sieciach odpowiada profilowi zbiorów bibliotek federacji. Warto tu także wspomnieć o utrzymywaniu przez federację od 2001 roku na bieżąco aktualizowanej kopii Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) NUKAT w postaci bazy MAK oraz na dystrybuowaniu jej na zlecenie NUKAT dla kilkudziesięciu bibliotek kościelnych i niekościelnych⁶. A zatem w wielu bibliotekach kościelnych posługiwano się już wcześniej tą

⁶ Do 2009 roku utrzymywaniem kopii i jej dystrybucją na płytach CD zajmował się ks. Krzysztof Gonet jako jednoosobowe Biuro ds. Komputeryzacji i Rozwoju Federacji FIDES; por. np. K. Gonet, *Sprawozdanie Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 29 września 2006 do 3 września 2007 roku (od XII do XIII Walnego Zgromadzenia)*, w: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*, pod red. H. Olszara i B. Warząchowskiej, Katowice 2009, s. 172-173. Od 2009 roku zainteresowane biblioteki pobierają kopię Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych (CKHW) z serwera FIDES w postaci spakowanej bazy MAK.

kartoteką, a numery kontrolne formalnych rekordów wzorcowych dodawano do rekordów bibliograficznych, co przy migracji danych do nowego systemu pozwala na jednoznaczne powiązanie haseł z aktualną kartoteką.

Bardziej dyskusyjna była kwestia wyboru języka opracowania rzeczowego⁷. Katalog NUKAT pozwala na zastosowanie bądź języka KABA, bądź JHP Biblioteki Narodowej, jakkolwiek tym drugim posługują się tylko nieliczne biblioteki współpracujące z NUKAT. Zdecydowano się jednak na JHP BN z dwóch względów. Język ten stosowały już wcześniej niektóre biblioteki FIDES pracujące w systemie MAK, jego kartotekę wzorcową podłączano do katalogów tych bibliotek, a numery kontrolne wprowadzano do rekordów bibliograficznych. Drugi argument w opinii osób decydujących stanowiła większa nowoczesność i zarazem prostota tego języka. W szczególności chodziło tu o rozpoczętą już wcześniej ewolucję JHP BN, wyrażającą się w rezygnacji z określników formalnych i zastąpieniu ich tematami formalnymi. Potwierdzeniem słuszności podjętej decyzji stało się rychłe ogłoszenie przez Bibliotekę Narodową rozpoczęcia prac nad przekształceniem JHP BN w deskryptory Biblioteki Narodowej (DBN)⁸.

Podczas krakowskiego spotkania zdecydowano również, że bazę wyjściową dla wspólnego projektu będzie stanowić katalog Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu. Spośród wszystkich uczestników porozumienia Biblioteka PWT dysponowała największym katalogiem druków zwartych w systemie MAK w formacie MARC21 prowadzonym od 1992 roku i liczącym około 91 tys. rekordów dobrej jakości, bez dubletów, z hasłami formalnymi i przedmiotowymi uporządkowanymi według kartotek wzorcowych NUKAT i JHP BN. Za pomocą narzędzi informatycznych utworzonych przez o. J. Kaczmarka rozpoczęto

⁷ Kwestię opracowania rzeczowego w Centralnym Katalogu FIDES wyczerpująco omawia Katarzyna Mituś w opracowaniu *Droga do jednolitego opracowania rzeczowego w Centralnym Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2016), s. 3-18.

⁸ Zob. np. J. Kalinowski, *Deskryptory Biblioteki Narodowej – narzędzie opracowania zbiorów w dobie sieci semantycznej*, „Bibliotekarz” 6 (2015), s. 4-9.

wkrótce kontrolę spójności tej bazy i usuwanie – jeszcze w systemie MAK – wykrytych błędów i braków, dotyczących głównie zawartości pola 008 i numerów ISBN, w celu przygotowania jej do importu do systemu Koha.

Równolegle trwały starania o zapewnienie formalnych podstaw funkcjonowania projektu. Zarząd FIDES mianował ks. Jerzego Witczaka kierownikiem katalogu centralnego, a poszczególne biblioteki podpisały z nim porozumienie o warunkach współpracy i wzajemnych zobowiązaniach stron. Ponadto po uzyskaniu aprobaty prowincja Polskiej Prowincji Zakonu Kaznodziejskiego, o. Pawła Kozackiego OP, 27 maja 2014 roku zawarto porozumienie między Prowincją Dominikanów a Federacją FIDES o podjęciu współpracy z ojcem Januszem Kaczmarkiem OP i powierzeniu mu funkcji informatyka powstającego katalogu centralnego na okres trzech lat z możliwością przedłużenia.

Po półrocznym przygotowaniu projekt wszedł w fazę realizacji. W wyniku intensywnych prac informatycznych w Bibliotece PWT we Wrocławiu trwających ponad dwa tygodnie zaimportowano z systemu MAK do Koha 91 214 rekordów bibliograficznych i dane dotyczące wypożyczalni oraz skonfigurowano nowy system. Katalog został oficjalnie uruchomiony 16 czerwca 2014 roku i chociaż zawierał początkowo tylko dane Biblioteki PWT we Wrocławiu, od początku nosi nazwę Centralnego Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.

2. Proces tworzenia katalogu centralnego

Założeniem projektu jest bezstratne przeniesienie do nowego systemu całej informacji katalogowej o zasobach biblioteki oraz bazy czytelników wraz z informacjami o wypożyczeniach, jeśli uruchomiona była wypożyczalnia, a następnie konsolidacja danych bibliograficznych z całością katalogu. Proces ten jest wieloetapowy i zależy od jakości danych katalogowych biblioteki włączanej do katalogu centralnego. Włączenie katalogu lokalnego do katalogu wspólnego przebiega w następujących krokach:

1. Sprawdzenie i poprawienie oryginalnych rekordów w bazie MAK, tak aby były zgodne z tym, czego powinno się od nich oczekiwać. Chodzi tu zasadniczo o zawartość pól i podpól, o dane znajdujące się już w rekordach, a nie o uzupełnianie rekordów nowymi informacjami.
2. O ile w katalogu nie stosowano formatu MARC21 – konwersja do MARC21, na tyle poprawna, na ile stan rekordów na to pozwoli.
3. Analiza i poprawianie, gdzie zajdzie potrzeba (częściowo ręczne), informacji o egzemplarzach.
4. Analiza informacji o czytelnikach i wypożyczeniach, o ile była prowadzona wypożyczalnia elektroniczna. Ustalenie aktualnych kategorii czytelników.
5. Dołączenie tak poprawionego i skonwertowanego katalogu do katalogu wspólnego FIDES.
6. Wymiana automatyczna lokalnych rekordów na rekordy NUKAT – tam, gdzie to możliwe. Scalanie na podstawie numerów kontrolnych NUKAT z rekordami istniejącymi już w katalogu wspólnym.
7. Dla pozostałych rekordów automatyczne przygotowanie możliwych wymienników z NUKAT lub rekordów niewymienionych wcześniej z powodu braku odpowiedników i ręczne podejmowanie decyzji o wymianie, tak żeby zachować zasadę: jedno wydanie dzieła – jeden rekord w katalogu.
8. Wygenerowanie i konsolidacja z CKHW haseł formalnych i częściowo przedmiotowych występujących w rekordach, które nie zostały wymienione.

Od chwili uruchomienia w czerwcu 2014 roku do chwili obecnej włączono w ten sposób do katalogu centralnego dwanaście bibliotek. Tabela 1 przedstawia przebieg tego procesu według kolejności chronologicznej. Oprócz Biblioteki Sióstr Loretanek, która włączając się do katalogu centralnego, rozpoczęła od zera komputerowe katalogowanie księgozbioru, wszystkie pozostałe biblioteki przeszły kolejne wymienione wyżej etapy konwersji lokalnych katalogów z systemu MAK (jedynie Biblioteka Chrystusowców używała wcześniej systemu Horizon).

**Tabela 1. Włączanie bibliotek do Centralnego Katalogu FIDES
(dane własne)**

	Biblioteka	Siglum	Data włączenia	Liczba rekordów	Wymiana [%]
1	PWT we Wrocławiu	WR 194	16.06.2014	91 214	40
2	Księży Misjonarzy w Krakowie	KR 307	19.07.2014	60 497	16
3	Diecezjalna w Sandomierzu	SAND 001	01.10.2014	61 060	19
4	AWSD w Białymstoku	BSTOK 010	03.12.2014	28 644	58
5	WSD w Legnicy	LEG WSD	02.02.2015	70 534	25
6	WSD w Elblągu	ELB WSD	13.03.2015	23 175	45
7	WSD w Siedlcach	SIEDL WSD	05.07.2015	19 822	51
8	WSD we Włocławku	WŁ 004	09.09.2015	32 371	47
9	Sióstr Loretanek w Warszawie	WA 959	21.09.2015	0	
10	WSD Warszawa- -Praga	WA 958	17.11.2015	31 640	44
11	WSD w Krakowie	KR WSD	01.12.2015	33 937	60
12	Księży Chrystusowców w Poznaniu	POZN TC	17.12.2015	67 686	58

Najważniejszą częścią całego procesu jest wymiana rekordów lokalnych na ujednolicone rekordy NUKAT, które stanowią punkt odniesienia dla wszystkich katalogów lokalnych, włączanych do katalogu centralnego. Pierwszym jej etapem jest automatyczna wymiana dokonywana za pomocą skryptów będących autorskim rozwiązaniem o. J. Kaczmarka, na podstawie wielokryterialnej analizy rekordów oraz przy zachowaniu całkowitej pewności zgodności opisów bibliograficznych. Udział procentowy wymiany automatycznej, podany w ostatniej kolumnie tabeli 1, zależy od jakości lokalnego katalogu, ale też od charakteru zbiorów. Przykładowo dla Biblioteki PWT pomimo dobrej jakości rekordów wyniósł tylko 40 proc. ze względu na dużą liczbę teologicznej literatury w języku niemieckim, słabo reprezentowanej w NUKAT. Z kolei niskie wskaźniki dla Biblioteki Księży Misjonarzy i dla Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu wynikają również z dużej liczby starszych, niekompletnych rekordów.

Oprócz wymiany automatycznej każda biblioteka jest zobowiązana do przejrzania przygotowanych automatycznie wykazów możliwych zamienników z NUKAT dla rekordów lokalnych i ich zaznaczenia na liście. Następnie tak przejrzane pliki są przeprocesowane w podobny sposób jak automatycznie wybrane zamienniki, co prowadzi do dalszej konsolidacji katalogu. Przykładowa pozycja takiego wykazu przedstawiona jest poniżej.

Fragment wykazu możliwych wymienników – jeden rekord

```
=LDR 01428nam a2200253 i 4500
=001 PWTWr0603365
=005 201.406.17021155.0
=008 061017s1967\\$pl\\\\|\\\\|\\\\|\\\\|\\\\|\\\\|00\\|\\|pol\\|
=040 \\$aWR 194/jk$cwR 194/jk
=100 1\\$aMaruszewski, Mariusz$d(1932-1973).$0n
97071133$924611
=245 10$aPsychologia jako nauka o człowieku /$cM. Maru-
szewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski.
=250 \\$aWyd. 2.
=260 \\$aWarszawa :$b”Książka i Wiedza”, $c1967.
=300 \\$a310, [4] s. :$bil. ;$c20 cm.
=504 \\$aBibliogr. s. [312].
=650 9$aPsychologia$y20 w.$0p 200.463.5941$965006
=700 1$aReykowski, Janusz$d(1929 - ).$0n 94001773$9870
=700 1\\$aTomaszewski, Tadeusz$d(1910-2000).$0n
94200715$922831
=942 00$00$cBK
=952 \\$oII-19239
=989 \\$aSELFSELF:>000<$iPsychologia jako nauka o czło-
wieku / M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski.
– Wyd. 2. – Warszawa : „Książka i Wiedza”, 1967. – 310,
[4] s. : il. ; 20 cm.$m59530
=990 \\$a-NUKmatch:>064<$iPsychologia jako nauka o czło-
wieku / M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszew-
ski. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1966. – 282, [5]
s. ; 20 cm. – (Biblioteka Samokształcenia Nauczycieli)
$nzz200.584.6076
=990 \\$a-NUKmatch:>x<$iPsychologia jako nauka o czło-
wieku / M. Maruszewski, J. Reykowski, T. Tomaszewski. –
Wyd. 2. – Warszawa : Książka i Wiedza, 1967. – 310, [5]
s. : il. ; 20 cm.$nzz200.496.8810
=999 \\$c59530$d59530
```

W dalszej kolejności stosuje się jeszcze inne metody konsolidacji: wyszukiwanie potencjalnych dubletów według tytułów i liczby stron, generowanie wykazu ewentualnych odpowiedników na podstawie

samych numerów ISBN, zestawienia rekordów, dla których brak odpowiedników w NUKAT jest mało prawdopodobny (np. dzieła wydane po polsku po 1945 roku). Za każdym razem jest wymagane przeglądanie tych wykazów przez bibliotekarzy danej biblioteki i zaznaczanie trafnych propozycji bądź wyszukiwanie ręczne w katalogu NUKAT. Dla rekordów, które jeszcze nie zostały wymienione na rekordy NUKAT, bardzo ważnym działaniem jest konsolidacja haseł formalnych. Tutaj znowu stosuje się metody informatyczne wspomagające ten proces. Biblioteki otrzymują wykazy propozycji wzorcowych odpowiedników dla haseł użytych w ich rekordach bibliograficznych, a po zaznaczeniu odpowiednich opcji przez bibliotekarzy informatyk systemowy przeprowadza operację wymiany i scalenia haseł wzorcowych.

Na wykonanie prac konsolidacyjnych biblioteki mają zasadniczo maksymalnie sześć miesięcy. Oczywiście nie zapewnia to jednak pełnego dopasowania do aktualnego zasobu katalogu NUKAT ani też pełnej realizacji zasady: „jedno wydanie dzieła – jeden rekord”. Literówki, inny sposób opracowania dzieł wielotomowych lub wydawnictw ciągłych, niekompletne rekordy – to niektóre z przyczyn. Konsolidacja jest zatem procesem ciągłym: dokonuje się jej również m.in. przy okazji katalogowania nowych pozycji i przeglądania katalogu, podczas prac konsolidacyjnych prowadzonych przez administratorów czy też okresowego automatycznego porównywania bazy z nowo utworzonymi rekordami w NUKAT.

Oprócz podstawowego katalogu biblioteki włączane do katalogu centralnego często posiadają jeszcze inne bazy: czasopism, starych druków, podręczników czy też prac dyplomowych. Docelowo wszystkie te bazy należy zintegrować w jednym katalogu, ale proces ten w przypadku dwunastu aktualnych uczestników projektu nie został jeszcze zakończony. Konsolidacja czasopism – bardzo pożądana z punktu widzenia czytelników – nie sprawia większych trudności ze względu na niewielką relatywnie liczbę tytułów. Dużo ciekawsza natomiast wydaje się konsolidacja katalogów starych druków. Siódmego czerwca 2016 roku jako pierwszy zaimportowano taki katalog Biblioteki PWT we Wrocławiu, liczący 9 893 rekordy. Tworzono go wcześniej na innej zasadzie: osobny rekord dla każdego druku (egzemplarza). Ponadto w tym przypadku opis każdego egzemplarza jest

zaopatrzone w informację o proveniencji i oprawie, a zatem scalanie rekordów jest trudniejsze. Zdecydowano zatem, aby dla starych druków multiplikować pola 561 i 563, zawierające oprócz treści uwag również informacje o bibliotece i sygnaturze (w podpolach 5 i 3). Utworzono też dodatkowe dwie kartoteki wzorcowe dla osób oraz ciał zbiorowych, które kontrolują zawartość przeznaczonych na ujednolicone proveniencje pól 900 i 910. Opisy starych druków Biblioteki Diecezjalnej w Sandomierzu znalazły się już wcześniej we wspólnej bazie wraz z całym jej katalogiem lokalnym, kolejne są też katalogowane na bieżąco w NUKAT, czyli konsolidacja pomiędzy bibliotekami na tym polu również staje się faktem. Z powodu skomplikowanego opisu i wariantowości starych druków automatyczna wymiana nie wchodzi tu w grę, utrudnione jest nawet automatyczne wyszukiwanie możliwych do wymiany rekordów, zwłaszcza zaś decydowanie o wymianie wymaga specjalistycznej wiedzy oraz bardzo często porównywania opisu z egzemplarzem. Warto zauważyć również, że katalog NUKAT zawiera jeszcze stosunkowo mało rekordów dla starych druków, toteż dla wielu z nich brak jest wzorcowego punktu odniesienia oraz haseł wzorcowych. Z kolei dodanie do katalogu centralnego opisów prac dyplomowych (doktorskich i magisterskich), na razie tylko przez Bibliotekę Diecezjalną w Sandomierzu, powoduje pojawienie się dużej liczby rekordów bibliograficznych oraz haseł autorskich, które z założenia nie będą posiadać swoich odpowiedników w katalogu NUKAT. Jak bowiem wiadomo, do katalogu NUKAT można wprowadzać jedynie niepublikowane rozprawy doktorskie, a nie prace magisterskie. Także więc i z tych powodów nie należy spodziewać się w przyszłości pełnego ujednolicenia katalogu FIDES z katalogiem NUKAT.

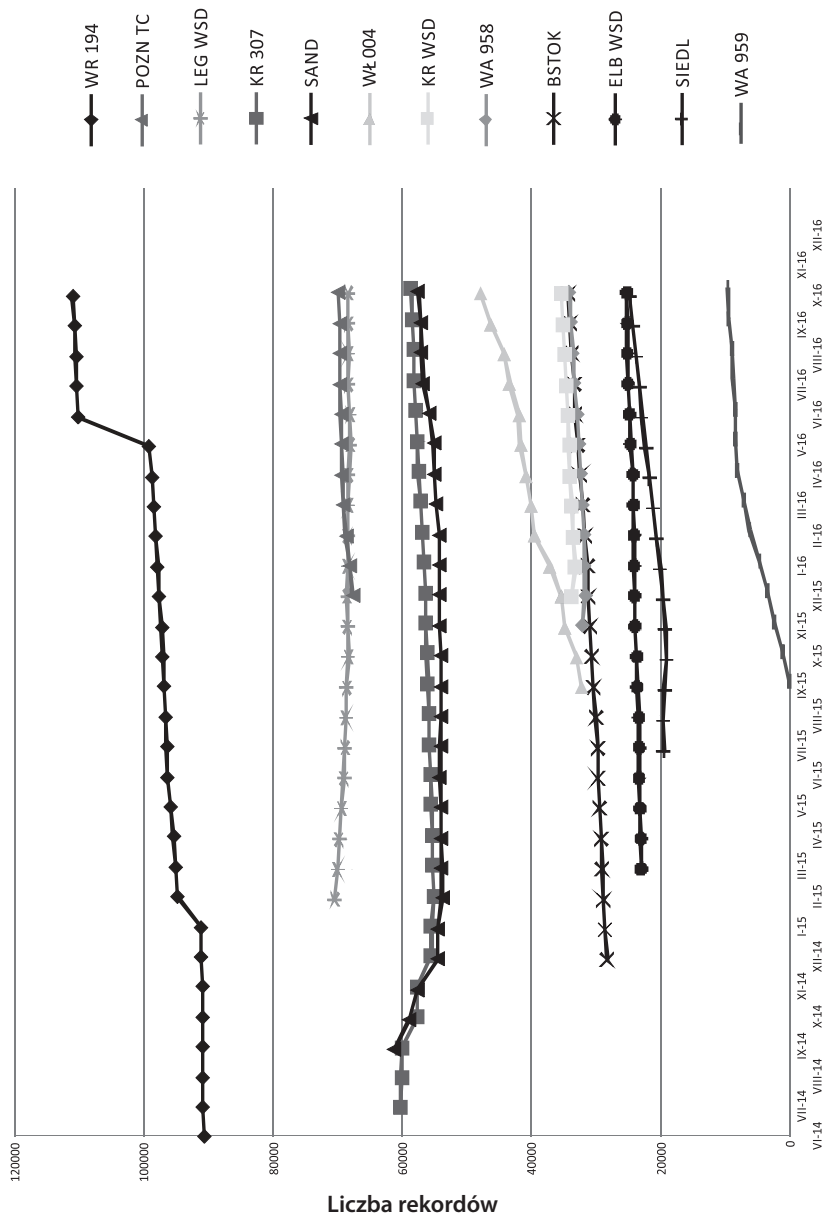
Równolegle z pracami konsolidacyjnymi biblioteki od chwili włączenia prowadzą zwykłą działalność katalogową. Dla pozycji, które znajdują się już w katalogu wspólnym, polega to tylko na dopisaniu egzemplarza. Pozycje, które zawiera katalog NUKAT, katalogowane są poprzez skopiowanie opisu z NUKAT i dodanie egzemplarza. Pozycje, których brak zarówno w katalogu FIDES, jak i w NUKAT, powinny zostać skatalogowane wyłącznie poprzez klienta systemu Virtua w NUKAT i dopiero potem pobrane. Dla bibliotek, które jeszcze nie podjęły współpracy czynnej z NUKAT, dopuszcza się spo-

rządzenie opisu katalogowego w systemie Koha, ale z zaleceniem, że dotyczy to tylko starszych i rzadkich pozycji, natomiast dla nowości powinno się pewien czas odczekać, aby móc skorzystać z opisów, które zostaną utworzone przez inne biblioteki. Odnośnie do rekordów wprowadzonych wcześniej do katalogu centralnego z katalogów lokalnych, dla których brak odpowiedników w NUKAT, biblioteki współpracujące czynnie nie mają ogólnego obowiązku tworzenia dla nich nowych rekordów w NUKAT, jednak w przypadku dopisywania swojego egzemplarza taki obowiązek już istnieje. Ponadto przyjęła się praktyka tworzenia nowych rekordów w NUKAT m.in. dla przypadków podobnych wydań, np. w obrębie jednego roku, których rozróżnianie w procesach automatycznej wymiany powoduje największe trudności.

W trosce o wysoką jakość katalogu i o jego bezpieczeństwo poszczególne biblioteki oraz administratorzy mają do dyspozycji specjalne kontrolne narzędzia informatyczne. Są to m.in.: automat do sprawdzania duplikatów rekordów bibliograficznych i KHW, automat do sprawdzania spójności z NUKAT, automat do sprawdzania jakości nowych rekordów i automat do sprawdzania modyfikacji, ponieważ nie można modyfikować lokalnie rekordów NUKAT ani nie można modyfikować cudzych rekordów. Narzędzia te generują codzienne bądź cotygodniowe raporty rozsyłane pocztą elektroniczną.

Poniższy wykres przedstawia wzrost liczby rekordów w poszczególnych bibliotekach. Wzrost ten często bywa niewielki, jest bowiem wypadkową nowo katalogowanych pozycji oraz konsolidacji dubletów, rekordów wydawnictw ciągłych i wydawnictw wielotomowych o charakterze encyklopedycznym, które w NUKAT posiadają tylko jeden rekord. Według stanu z dnia 31 października 2016 roku liczebność katalogu centralnego wynosiła 308 225 rekordów, z czego 194 886 to rekordy pobrane z NUKAT, co stanowi 63,2 proc. Szczegółowe dane dla poszczególnych bibliotek zawiera tabela 2. Należy pamiętać, że te same rekordy są wykorzystywane przez wiele bibliotek, a więc całkowita liczba rekordów nie jest równa sumie liczebności katalogów poszczególnych bibliotek. Liczba rekordów egzemplarza w tym samym momencie wynosiła 820 587.

Liczba rekordów połączonych z zasobami poszczególnych bibliotek

Współuczestnictwo bibliotek w Centralnym Katalogu FIDES połączone ze współkatalogowaniem w jednej bazie sprawia, że powstała w ten sposób swego rodzaju jedna biblioteka wirtualna. Osoby katalogujące w tych dwunastu bibliotekach kontaktują się ze sobą mailowo i telefonicznie, np. w celu jednoznacznego zidentyfikowania katalogowanych pozycji lub zgłoszenia możliwości wymiany czy też scalenia rekordów. Także modyfikacja lokalnego rekordu autorstwa innej biblioteki wymaga uprzedniej zgody. Analogicznie wygląda sprawa modyfikacji opisu przedmiotowego. Rodzi się zatem poczucie odpowiedzialności za wspólny katalog, a zarazem pewna solidarność wspólnotowa, która może być wsparciem dla bibliotekarzy pracujących często w bardzo nielicznych zespołach, a w połowie prowadzących swoje biblioteki jednoosobowo. Bardzo ważne jest też podnoszenie swoich kompetencji przez kontakt z innymi bibliotekami i bibliotekarzami kościelnymi zarówno na etapie wdrażania, jak i na etapie współpracy.

3. Współpraca z NUKAT

Jak już powiedziano, obligatoryjną częścią projektu Centralnego Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES jest podjęcie czynnej lub biernej współpracy z NUKAT. Katalog NUKAT stanowi z jednej strony źródło wzorcowych rekordów bibliograficznych oraz formalnych i przedmiotowych wraz z mechanizmem ich aktualizacji. Z drugiej strony współpraca czynna pozwala na wykorzystanie przy katalogowaniu nowych pozycji klienta systemu Virtua zapewniającego dostęp do pełnych kartotek wzorcowych, jak również umożliwia korzystanie z procedur kontrolnych Centrum NUKAT, co jest niezwykle ważne przy braku środków na zatrudnienie własnych administratorów. Nawiązanie współpracy z NUKAT współgra także z głównym celem Federacji FIDES, jakim jest upowszechnienie informacji o zasobach polskich bibliotek kościelnych.

W celu omówienia zasad współpracy Centralnego Katalogu z NUKAT ks. J. Witczak i o. J. Kaczmarek 9 lipca 2014 roku odbyli rozmowę z kierownictwem Centrum NUKAT. Projekt FIDES spotkał się z bardzo życzliwym przyjęciem. Ustalono, że Centrum będzie

traktować konsorcjum FIDES jako federację oddzielnych bibliotek. Umożliwi to każdej z nich podjęcie współpracy w dogodnym dla niej terminie i w odpowiadającym jej zakresie. Każda biblioteka zacznie współpracę z NUKAT od pobierania danych (współpraca bierna) i sama podejmie decyzję, kiedy będzie gotowa na wprowadzanie danych do NUKAT (współpraca czynna). Ze względu na korzystanie z jednego systemu komputerowego przez wszystkie biblioteki jako informatyka podawać się będzie w umowie informatyka katalogu FIDES. Tego samego dnia podpisano również pierwsze porozumienie o współpracy biernej z NUKAT, dotyczące Biblioteki Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu.

Po krótkim czasie nastąpiło faktyczne rozpoczęcie współpracy. Siedemnastego lipca 2014 roku dodano do NUKAT pierwszy symbol biblioteki WR_194, a 22 lipca 2014 roku pierwszy symbol KR_307 (Biblioteka Księży Misjonarzy w Krakowie). Dla kolejnych bibliotek data rozpoczęcia współpracy biernej jest zbliżona do daty włączenia do katalogu podanej w tabeli 1. Następnie, po odbyciu szkolenia online i uczestnictwie przedstawicieli dwóch pierwszych bibliotek (WR_194 i KR_307) w szkoleniu w Centrum NUKAT w dniach 6-8 października 2014 roku, rozpoczął się etap współpracy czynnej tych bibliotek. Już w październiku wprowadziły one do katalogu NUKAT pierwsze rekordy swojego autorstwa. Do chwili obecnej dziewięć bibliotek konsorcjum rozszerzyło zakres współpracy z katalogiem NUKAT. Bibliotekarze z tych bibliotek nabyli uprawnienia pozwalające na katalogowanie w bazie NUKAT. Stan współpracy biernej i czynnej przedstawia tabela 2.

Tabelę ułożono chronologicznie według daty dołączenia do projektu. W kolumnie trzeciej podana jest liczba rekordów pobranych przez poszczególne biblioteki, a właściwie rekordów, do których w NUKAT dopisany jest ich symbol. W czwartej kolumnie obliczono udział procentowy rekordów NUKAT w całości katalogu każdej z bibliotek, związany z postępem w konsolidacji i charakterem zbiorów, jak to już omówiono wyżej. Kolumna piąta i szósta prezentują liczbę rekordów bibliograficznych i KHW wprowadzonych przez biblioteki do katalogu NUKAT do 31 października 2016 roku. Traktując łącznie biblioteki członkowskie jako jedną „bibliotekę wirtualną”, otrzymuje się liczby sumaryczne: 6 774 rekordy bibliograficzne, 3 271 rekordów KHW.

Tabela 2. Statystyka Centralnego Katalogu FIDES z dnia 31.10.2016

Biblioteka	Rekordy	Z NUKAT	Udział [%]	Rekordy bibliograficzne	Rekordy KHW
WR 194	110 449	73 071	66,2	2 215	1 611
KR 307	58 890	45 426	77,1	1 179	703
SAND 001	57 403	41 752	72,7	1 039	358
BSTOK 010	34 321	30 992	90,3	851	207
LEG WSD	68 549	42 363	61,8	255	126
ELB WSD	25 234	21 972	87,1	0	0
SIEDL WSD	24 749	22 356	90,3	0	0
WŁ 004	47 116	40 315	85,6	994	193
WA 959	9 238	8 957	97,0	0	0
WA 958	33 562	29 361	87,5	101	13
KR WSD	35 398	32 224	91,0	125	55
POZN TC	69 874	58 098	83,1	15	5
FIDES	308 225	194 886	63,2	6 774	3 271

Jak wiadomo, dwanaście bibliotek FIDES współtworzących obecnie katalog centralny to nie jedyne biblioteki federacji współpracujące z NUKAT. Od początku współtworzą NUKAT biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie (w systemie VTLS Virtua). Jest to także Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi i Biblioteka Diecezjalna w Toruniu⁹, pracujące w dużych systemach zintegrowanych. Z NUKAT współpracują także dwie biblioteki dominikańskie: Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie i Instytutu Tomistycznego w Warszawie, w ramach wspomnianego centralnego katalogu bibliotek dominikańskich w systemie Koha. W ostatnim czasie współpracę z NUKAT podjęły dwie biblioteki warszawskie, które również wdrożyły ten system: Biblioteka Bobolanum i Bibliote-

⁹ B. Dygdała, *Komputeryzacja Biblioteki Diecezjalnej w Toruniu: od MAK do NUKAT*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 2 (2016), s. 19-30.

ka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Natomiast Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach współpracuje z NUKAT za pośrednictwem swojej biblioteki głównej, korzystając z systemu ProLib. Łącznie do NUKAT należy zatem aż dwadzieścia jeden bibliotek FIDES. Można spróbować porównać wkład do NUKAT bibliotek tworzących katalog FIDES z wkładem pozostałych współpracujących bibliotek federacji, traktując je jako jedną całość. Wyniki tego porównania przedstawia tabela 3. Główny wniosek, jaki stąd wypływa, to znaczna wielkość i różnorodność połączonych księgozbiorów bibliotek uczestniczących w katalogu centralnym – prawie 195 tys. niepowtarzających się rekordów pobranych z NUKAT. Zważywszy, że stanowi to tylko niecałe 2/3 (63,2 proc.) całego skatalogowanego zbioru, widać, jak ważna jest obecność informacji o tych zbiorach w katalogu NUKAT.

Tabela 3. Rekordy pobrane i wprowadzone z/do NUKAT do 31.10.2016 (bez analitycznych)

Biblioteka	Symbol	Pobrane z NUKAT	Wprowadzone bibliograficzne
Katolicki Uniwersytet Lubelski	LUBL KUL	510 843	90 891
Centralny Katalog FIDES		194 886	6 774
UPJPII, Kraków	KR 295	144 179	67 520
Kolegium Dominikanów, Kraków	KR 253	127 689	16 165
UKSW, Warszawa	WA 392	101 302	123
Instytut Tomistyczny, Warszawa	WA ITOM	49 574	1 270
Diecezjalna, Toruń	TOR 048	34 930	1 535
Bobolanum, Warszawa	WA 732	21 798	227
Biblioteka Teologiczna, Katowice*	KAT U/29	21 793	1 504
WSD, Łódź	Ł 177	13 555	870

* Dane z 31.08.2016.

Siłą rzeczy wkład tych bibliotek w tworzenie NUKAT nie może być znaczący z racji czasowych, niemniej jednak w ciągu dwóch lat stanowi on przykładowo 10 proc. danych wprowadzonych przez piętnaście lat przez Bibliotekę UPJPII. Trudne do zmierzenia, ale istotne są też liczne modyfikacje rekordów NUKAT (bibliograficznych i formalnych) oraz likwidowane dublety związane z prowadzonymi działaniami konsolidacyjnymi. Ale nie to jest najważniejsze. Przede wszystkim dzięki współpracy na platformie NUKAT znacznej grupy bibliotek kościelnych mogą one odnosić teraz większe korzyści ze współkatalogowania specyficznej literatury teologicznej i religijnej, co wcześniej dla bibliotek stosujących program MAK nie było możliwe. Ponadto każda, nawet niewielka biblioteka kościelna ma możliwość wzbogacenia katalogu NUKAT o unikatowe publikacje lokalne bądź zagraniczne, których – jak wynika ze statystyk – biblioteki te posiadają niemało.

Warto wspomnieć również o korzyściach, jakie odnoszą bibliotekarze pracujący w ramach katalogu centralnego FIDES dzięki uczestnictwu w NUKAT: ustawiczne bezpłatne szkolenia online, współkatalogowanie oraz instrukcje administratorów NUKAT, przepływ informacji, udział w konferencjach – to wszystko służy podnoszeniu kompetencji zawodowych. Uzyskanie uprawnień do wprowadzania danych do NUKAT stanowi dla nich swoistą nobilitację i powinno sprzyjać dostrzeżeniu roli bibliotekarzy przez władze instytucji kościelnych. Na miarę skromnych możliwości współpracownicy katalogu FIDES włączają się również w prace nad rozwojem NUKAT. M.in. Katarzyna Mituś z Biblioteki Księży Misjonarzy w Krakowie, pełniąca funkcję bibliotekarza systemowego katalogu wspólnego, uczestniczy w spotkaniach zespołu ds. rozwoju standardów bibliograficznych. Wkład bibliotek FIDES docenia również kierownictwo Centrum NUKAT. Znamiennym tego wyrazem było zorganizowanie przez Centrum NUKAT 14 września 2016 roku, podczas XXII Walnego Zgromadzenia Federacji w Warszawie, specjalnej sesji w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Słowo wstępne wygłosiła kierownik centrum, Ewa Kobierska-Maciuszko. Następnie głos zabrali: Bożena Rogoźnicka (*Współpraca z katalogiem NUKAT – wyzwanie czy wsparcie dla bibliotekarza*); Jacek Laskowski (*Przejrzystość segmentu religijnego bazy NUKAT – postulat precyzyjności w opracowaniu*

formalnym i przedmiotowym dokumentów chrześcijańskich i chrześcijaństwa dotyczących) oraz Leszek Śnieżko i Magdalena Rowińska (*RDA okiem teoretyka i praktyka*)¹⁰.

Ze względu na stosowanie do opracowania rzeczowego języka hasel przedmiotowych BN, a w przyszłości deskryptorów BN, utrzymywane są również stałe kontakty z Biblioteką Narodową. Biblioteki FIDES reprezentuje w Zespole ds. Rozwoju Deskryptorów Biblioteki Narodowej Katarzyna Mituś, okazujnie w spotkaniach roboczych w Bibliotece Narodowej uczestniczyli ks. J. Witczak i o. J. Kaczmarek. Sprawa wdrożenia DBN w miejsce JHP BN w katalogu NUKAT jest szczególnie interesująca i wymagająca uwagi oraz trudna od strony informatycznej. Będzie w przyszłości stanowić duże wyzwanie dla bibliotek tworzących Centralny Katalog FIDES, ale wyzwanie przyjęte świadomie i z nadzieją na udoskonalenie narzędzi wyszukiwawczych.

Zakończenie

Po dziesięciu latach funkcjonowania Centralnego Katalogu FIDES w postaci bazy MAK na CD-ROM i po kolejnych dziesięciu latach funkcjonowania „katalogu rozproszonego”, czyli multiwyszukiwarki FIDKAR, Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES zaczęła tworzyć katalog centralny w pełnym znaczeniu tego słowa. Należy mieć nadzieję, że podążanie za postępem będzie dobrze służyć czytelnikom i bibliotekarzom przynajmniej przez następne dziesięć lat.

Po dwóch latach projekt wciąż jednak pozostaje w stadium początkowym, zarówno jeśli chodzi o samą zawartość katalogu, jak i pod względem liczby bibliotek członkowskich. W tym drugim aspekcie w ostatnim roku nastąpiło nawet zahamowanie i brak nowych zgłoszeń. Byłoby interesujące przebadanie przyczyn tego zjawiska. Inną ciekawą perspektywą badawczą, jaka się otwiera, byłaby analiza statystyczna skatalogowanych zasobów bibliotek należących do katalogu centralnego i porównanie ich pomiędzy sobą, jak też z innymi bibliotekami i katalogiem NUKAT.

¹⁰ 22. Walne Zgromadzenie, <http://www.fides.org.pl/index.php/dzialalnosc/154-22-walne-zgromadzenie>, 15.11.2016.

Na koniec warto zauważyć, że uruchomienie Centralnego Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha w wersji społecznościowej było jedną z pierwszych polskich implementacji tego zintegrowanego systemu bibliotecznego i zarazem trzecią udaną próbą (po Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicznego oo. Dominikanów w Krakowie i Bibliotece Krakowskiej Akademii im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego) wykorzystania go do współpracy z katalogiem NUKAT. W ciągu ostatnich dwóch lat w Polsce nastąpił znaczący wzrost liczby bibliotek stosujących to oprogramowanie, na co częściowy wpływ mogło mieć też powodzenie projektu FIDES. Wzrost popularności systemu Koha gwarantuje większe bezpieczeństwo informatyczne projektu i jeszcze lepsze dostosowanie oprogramowania do warunków polskich. Stanowi to zarazem dobry prognostyk w perspektywie ewentualnej zmiany w przyszłości systemu Koha na otwarty system nowej generacji, taki jak na przykład rozwijany przy pomocy firmy EBSCO projekt platformy FOLIO (akronim: *the future of libraries is open*)¹¹, w którym bierze również udział firma ByWater Solutions – największa amerykańska firma, która serwisuje Koha w bibliotekach. Przyszłość Centralnego Katalogu FIDES jest więc również otwarta.

Bibliografia

- [Dwudzieste drugie] 22. Walne Zgromadzenie, <http://www.fides.org.pl/index.php/dzialalnosc/154-22-walne-zgromadzenie> (15.11.2016).
- Dygdała Bogusław (2016). Komputeryzacja Biblioteki Diecezjalnej w Toruniu: od MAK do NUKAT. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 2 (2016), s. 19-30.
- FOLIO, <https://www.folio.org/> (15.11.2016).
- Gonet Krzysztof (2009). Sprawozdanie Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 29 września 2006 do 3 września 2007 roku (od XII do XIII Walnego Zgromadzenia). W: Henryk Olszar, Bogumiła Warząchowska (red.), *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność* (s. 172-173). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Kaczmarek Janusz (2011). Wdrożenie zintegrowanego systemu informatycznego dla bibliotek Koha w Bibliotece Kolegium Filozoficzno-Teologicz-

¹¹ FOLIO, <https://www.folio.org/>, 15.11.2016.

- nego oo. Dominikanów w Krakowie. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1-2 (2011), s. 25-30.
- Kalinowski Jakub (2015). Deskryptory Biblioteki Narodowej – narzędzie opracowania zbiorów w dobie sieci semantycznej. *Bibliotekarz* 6 (2015), s. 4-9.
- Mituś Katarzyna (2016). Droga do jednolitego opracowania rzeczowego w Centralnym Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 2 (2016), s. 3-18.
- Witczak Jerzy (2016). 25 lat komputeryzacji bibliotek kościelnych w Polsce – dorobek Federacji FIDES. *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne* 106 (2017), s. 333-342.

Streszczenie

Szesnastego czerwca 2014 roku uruchomiono Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha. Działa on na zasadzie „jeden opis – wiele zasobów”, źródłem zaś opisów bibliograficznych jest katalog NUKAT, przy czym wykorzystuje się kartoteki wzorcowe NUKAT i JHP BN. Dotychczas przeniesiono bądź włączono do niego katalogi dwunastu bibliotek, w tym dziesięciu z systemu MAK. Proces wymiany rekordów i ich konsolidacji jest częściowo automatyczny, a częściowo wspomagany komputerowo. Wszystkie biblioteki członkowskie podjęły współpracę, w większości czynną, z katalogiem NUKAT, co jest wymogiem udziału w projekcie. Uczestnictwo w katalogu centralnym podnosi kompetencje zawodowe bibliotekarzy i wpływa na promocję samych bibliotek oraz ich zasobów.

Słowa kluczowe

Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES, katalogi centralne, komputeryzacja, Koha (system informatyczny), NUKAT

THE CENTRAL CATALOGUE OF FEDERATION OF THE CHURCH LIBRARIES FIDES IN THE KOHA SYSTEM

Summary

On June 16, 2014, the Central Catalogue of Federation of the Church Libraries FIDES had been launched using Koha system. It operates on the basis of „one description – many resources” principle, with NUKAT cata-

logue as the source of bibliographic references, and uses both NUKAT and JHP BN authority files. The catalogues of twelve libraries have already been moved or included in the Catalogue, ten of them from the MAK system. The process of exchanging records and consolidating them is partially automated and partially computer-aided. All member libraries have undertaken cooperation, mostly active, with the NUKAT catalogue, which is the requirement for participation in the project. Participation in the central catalogue raises professional competence of librarians and affects the promotion of libraries and their collections.

Keywords

Federation of the Church Libraries FIDES, central catalogues, computerization, Koha (computer system), NUKAT

Ks. BOGUSŁAW DYGDAŁA¹, BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA²

„FIDES. BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH” W OCENIE CZYTELNIKÓW ANKIETA PÓŁROCZNIKA

„Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” pojawił się w 1995 roku na rynku wydawniczym jako pismo informacyjno-warsztatowe poświęcone aktualnym problemom bibliotek kościelnych, przeznaczone dla członków Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES³. Periodyk zyskał szybko zwolenników nie tylko wśród bibliotekarzy zrzeszonych w federacji, lecz coraz częściej sięgali po ten tytuł również pracownicy bibliotek kościelnych spoza federacji i z innych placówek ogólnopolskiej sieci bibliotecznej, a także z instytutów naukowych bibliotekoznawstwa⁴. W czasopiśmie szukano materiałów praktycznych, warsztatowych, metodycznych, a także informacji o funkcjonowaniu i historii bibliotek kościelnych, o ich księgozbiorach i czytelnikach. Redakcja starała się zaspokoić oczekiwania odbiorców, poszerzając pismo o nowe treści i równocześnie troszcząc się o poziom publikowanego materiału.

Szerokie spektrum artykułów przeglądowych i dokumentacyjnych pojawiających się na łamach półrocznika skłoniło redakcję do przekształcenia biuletynu z formy popularnego poradnika w pismo

¹ Centrum Dialogu i Biblioteka Diecezjalna w Toruniu.

² Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

³ J. Bednarczyk, *Słowo wstępne*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” (dalej: Fides) 1 (1995), s. 3.

⁴ M. Wójtowicz, *Biuletyn Bibliotek Kościelnych Fides*, Fides 1-2 (2004), s. 115-150.

naukowo-badawcze. W związku z tym od 2009 roku „Fides” jest czasopismem recenzowanym przez fachowe grono specjalistów, a także wspieranym merytorycznie przez Radę Naukową utworzoną z bibliologów, historyków i teologów⁵. W niedługim czasie zgodnie z sugestią Rady Naukowej redakcja skierowała półrocznik do oceny parametrycznej czasopism, dzięki czemu od 2015 roku „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” znalazł się wśród pism z listy „B” Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, uzyskując 5 punktów⁶. Równocześnie dla zyskania szerokiego grona odbiorców udostępniono w serwisie Polskiej Bibliografii Naukowej kompletną zawartość zeszytów od 2009 roku do chwili obecnej, zamieszczając wszystkie artykuły, komunikaty, recenzje i sprawozdania z pełną bibliografią załącznikową⁷.

Wymagania ministerialne stawiane czasopismom punktowanym obligują autorów i redaktorów pisma do jak najwyższych standardów merytorycznych, wydawniczych i formalnych. Starania o dobry poziom treściowy periodyku to równoczesne promowanie jego zawartości w szeroko pojętym środowisku bibliotekarskim podczas zgromadzeń, sympozjów i konferencji⁸, a także odpowiedź na nowe wyzwania i oczekiwania czytelników. Nie dziwi więc fakt, że redakcja jest zapraszana do współpracy z innymi czasopismami specjalistycznymi⁹, uzupełniając w ten sposób różnorodne dziedziny obszaru badawczego bibliotek.

W trosce o jakość pisma, a co za tym idzie – o pozyskiwanie artykułów tematycznych na wysokim poziomie kompetencyjnym, a także z myślą o stałym poszerzaniu grona odbiorców redakcja „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” przygotowała w 2016 roku ankietę mającą zbadać ocenę tego tytułu przez czytelników oraz wskazać ich

⁵ J. Bednarczyk, *Słowo wstępne*, Fides 1-2 (2009), s. 3.

⁶ T. Garwoliński, *Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 24-25 lutego 2016 roku)*, Fides 2 (2016), s. 307.

⁷ J. Witczak, *Sprawozdanie z pracy Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 18 września 2014 do 1 września 2015 roku*, Fides 1 (2016), s. 341.

⁸ B. Warząchowska, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” *Dokumentacja – informacja – edukacja*, w: *Czasopisma archiwów, bibliotek i muzeów Kościoła katolickiego*, pod red. W. Żurka, Lublin 2014, s. 121-148.

⁹ A. Hamryszczak, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” – młodszy brat pisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, Fides 1 (2016), s. 145-176; B. Warząchowska, *Półrocznik „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” – stan obecny i perspektywy rozwoju*, „Forum Bibliotek Medycznych” 8,1 (2015), s. 281-296.

oczekiwania¹⁰. Podjęto próbę scharakteryzowania środowiska prenumeratorów półrocznika, a także odbioru społecznego biuletynu, opierając się na badaniach ankietowych przeprowadzonych od maja do sierpnia 2016 roku. Redakcji zależało na wypowiedziach szczerych i obiektywnych, dlatego ankietę miała charakter anonimowy. Autorem zestawu pytań była redaktor naczelna pisma, Bogumiła Warząchowska, która po ich konsultacji z Zarządem Federacji FIDES, będącym równocześnie Zespołem Redakcyjnym, doprecyzowała ich treść. Ks. Bogusław Dygdała umieścił ankietę w Internecie w postaci formularzy Google. Następnie link do strony umożliwiającej wypełnienie ankiety wysłano mailowo do bibliotek zrzeszonych w Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, a także do osób zawodowo i naukowo zajmujących się bibliologią i naukami pokrewnymi.

Ankieta tworzyło piętnaście pytań zamkniętych, otwartych i rankingowych oraz rozbudowana metryczka. Pierwsza część składała się z ośmiu pytań merytorycznych, z których cztery były otwarte i wymagały wpisania przemyślanych odpowiedzi własnych, natomiast kolejne cztery pozwalały na wybór jednej z proponowanych możliwości. Były to następujące pytania:

1. Jak często Pani/Pan sięga po naukowe, fachowe i popularne czasopisma bibliotekarskie i teologiczne? (wybór)
2. Jakie czasopisma bibliotekarskie i teologiczne (religijne) Pani/Pan czyta najchętniej? (otwarte)
3. Jak często Pani/Pan korzysta z „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”? (wybór)
4. Z jakiej formy „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” Pani/Pan korzysta? (wybór)
5. Jakich tematów Pani/Pan poszukuje w czasopismach bibliotekarskich i teologicznych? (otwarte)
6. Jakich tematów Pani/Pan poszukuje w „Fides. Biuletynie Bibliotek Kościelnych”? (otwarte)
7. Czy artykuły i materiały zamieszczone w „Fides. Biuletynie Bibliotek Kościelnych” wpłynęły na wzrost Pani/Pana wiedzy i kompetencji zawodowych? (wybór)

¹⁰ T. Garwoliński, *Protokół z XXI Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Lublin, 1-3 września 2015 roku)*, Fides 1 (2016), s. 352.

8. O jakie treści Pani/Pan proponuje wzbogacić i uzupełnić „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”? (otwarte)

Następnie zamieszczono siedem pytań z prośbą o ocenę punktową półrocznika „Fides” w skali od 1 (najniżej) do 5 (najwyżej) ze względu na:

- dobór tematów,
- aktualność podejmowanych tematów,
- wykorzystanie artykułów warsztatowo do rozwiązywania problemów zawodowych,
- wykorzystanie artykułów w poszukiwaniu źródeł i materiałów przy pisaniu własnych opracowań, referatów,
- styl artykułów,
- poprawność językowa,
- poziom graficzny pisma.

Ankieta kończyła się metryczką pozwalającą poznać podstawowe informacje o czytelnikach „Fides”. Były to pytania o płeć, wiek (wybór w przedziałach wieku) oraz wykonywany zawód (w przypadku bibliotekarzy – prośba o podanie typu biblioteki, w której pracuje osoba udzielająca odpowiedzi).

Respondenci zostali poinformowani o tym, że celem prowadzonych badań jest poznanie opinii o półroczniku i że zebrane odpowiedzi pomogą w dostosowaniu zamieszczanych treści do potrzeb i oczekiwań aktualnych i potencjalnych czytelników.

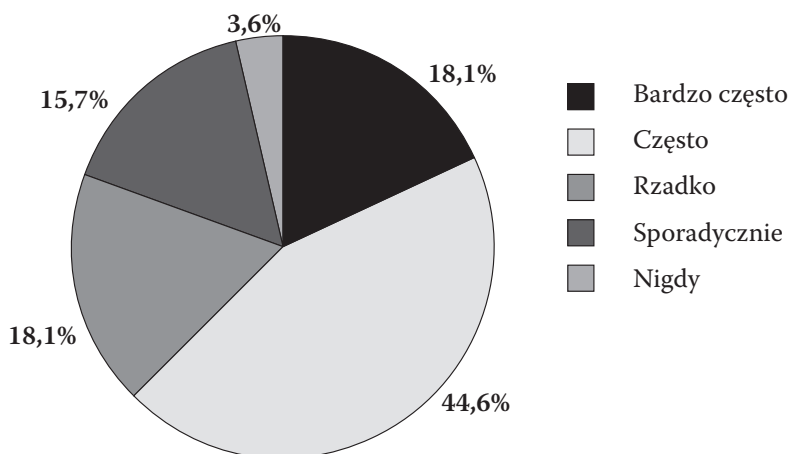
Ankiety wypełniły osiemdziesiąt trzy osoby. Były to sześćdziesiąt trzy kobiety (75,9 proc.) oraz dwudziestu mężczyzn (24,1 proc.). Widać więc, że wypowiadały się zdecydowanie częściej panie bibliotekarki, faktycznie prowadzące bibliotekę, a nie księża dyrektorzy, z których – jak wiadomo z praktyki – część sprawuje jedynie ogólny nadzór nad biblioteką w ramach jednej z wielu aktywności kapłańskich na uczelni, w seminarium lub w diecezji.

Spośród osób odpowiadających dziesięć było w wieku do trzydziestu lat (12 proc.), kolejne dwadzieścia siedem – w przedziale od trzydziestu jeden do czterdziestu lat (32,5 proc.), i była to najlicniejsza grupa, dwadzieścia jeden mieściło się wiekowo w przedziale od czterdziestu jeden do pięćdziesięciu lat (25,3 proc.), piętnaście wskazało wiek od pięćdziesięciu jeden do sześćdziesięciu lat (18,1 proc.), a jedynie dziesięć osób deklarowało wiek powyżej sześćdziesięciu lat (12 proc.).

Wśród respondentów najwięcej było pracowników bibliotek akademickich i naukowych (w tym także wydziałowych): aż trzydzieści pięć osób (42,2 proc.), jedna zaś osoba zadeklarowała, że pracuje w bibliotece uczelni muzycznej. Kolejną grupę stanowili pracownicy bibliotek seminaryjnych i diecezjalnych: trzydzieści dwie osoby (38,6 proc.). Zdecydowanie mniej wypowiadało się bibliotekarzy z bibliotek klasztornych i zakonnych, gdyż tylko dziewięć (10,8 proc.). Wśród respondentów było też sześć osób niepracujących w bibliotece, w tym czworo nauczycieli akademickich i dwie studentki.

Deklarowana przez respondentów częstotliwość sięgania po czasopisma fachowe, zarówno bibliotekarskie, jak i teologiczne, pokazała, że większość osób biorących udział w ankiecie czyni to często i bardzo często (w sumie 52 osoby – 62,7 proc.). Odpowiedź „rzadko” i „sporadycznie” wybrało dwadzieścia osiem osób (33,7 proc.), a jedynie trzy osoby (3,6 proc.) zadeklarowały, że nie czynią tego nigdy. Zadaniem sondażu było ustalenie częstotliwości korzystania z lektury naukowych i popularnonaukowych czasopism bibliotekarskich i teologicznych. Kolejny cel to określenie preferencji czytelniczych z podaniem najczęściej czytanych pism, a także zbadanie częstotliwości korzystania z „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” oraz formy dostępu do periodyku.

Wykres 1. Częstotliwość sięgania po naukowe, fachowe i popularne czasopisma bibliotekarskie i teologiczne

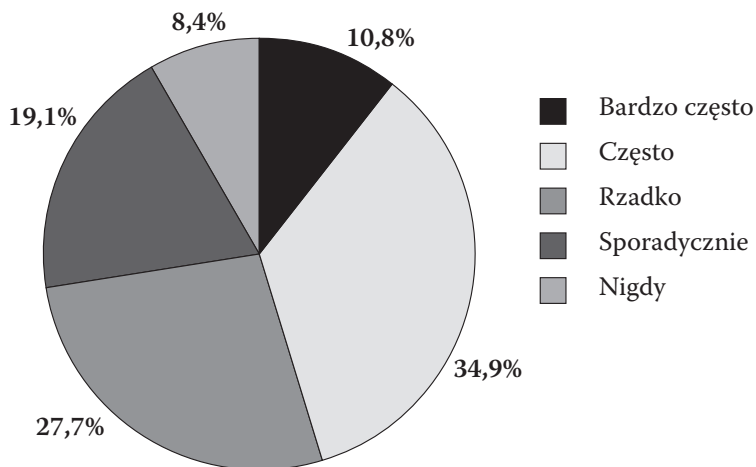

Obszerne informacje o czytelnikach półrocznika „Fides” przyniosło pytanie o inne najchętniej czytane czasopisma bibliotekarskie i teologiczne. W odpowiedziach pojawiło się ponad osiemdziesiąt różnych tytułów oraz kilka odpowiedzi zbiorczych typu „czasopisma wydawane przez SBP”, „biuletyny informacyjne bibliotek naukowych” oraz czasopisma „biblijne, dogmatyczne i z duchowości”. Zasadniczo zainteresowania czytelnicze respondentów można podzielić na kilka grup. Jedną z nich stanowią czasopisma o charakterze bibliotekarskim reprezentowane przez trzydzieści jeden tytułów. Najchętniej czytane są następujące pisma: „Bibliotekarz” (22 osoby), „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” (19 osób), „Bibliotheca Nostra” (13 osób), „EBIB” (10 osób), „Poradnik Bibliotekarza” (osiem osób), „Nowa Biblioteka” (pięć osób), „Roczniki Biblioteczne” (pięć osób) i „Tytuł Ujednolicony” (pięć osób). Wynika z tego, że znacząca część respondentów żywo interesuje się zagadnieniami bibliotecznymi. Kolejną grupą są pisma typowo teologiczne reprezentowane przez ponad czterdzieści tytułów. Jest to zespół znacznie liczniejszy od pism bibliotekarskich, ale większość z nich czytają pojedyncze osoby i żaden z tytułów nie został podany przez tylu respondentów, co pisma bibliotekarskie. W odpowiedziach pojawia się też sześć tytułów pism o charakterze religijno-społecznym. Wśród nich największą poczytnością cieszy się miesięcznik „W drodze” (12 osób) oraz „Znak” (pięć osób). Pozostałe wymienione w odpowiedziach tytuły to przede wszystkim różne popularne pisma o charakterze religijnym oraz kilka pism naukowych, lecz niezwiązanych wprost ani z bibliotekarstwem, ani z teologią. Wśród wymienianych czasopism fachowych uwagę zwraca dość wysoka liczba pism wydawanych przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, organizacji patronującej ogólnopolskiemu bibliotekarstwu.

Szerokie spektrum zainteresowań czytelniczych można stwierdzić także w pytaniu o tematy poszukiwane w tych czasopismach (pytanie 5). Sporo odpowiedzi dotyczyło teologii, duchowości lub życia Kościoła. Dokładniej warto przyrzeć się jednak zainteresowaniom związanym z bibliotekarstwem. Najczęściej (ponad 30 razy) przewijały się odpowiedzi związane z nowymi technologiami i ich zastosowaniem w praktyce bibliotecznej. Czytelnicy szukają informacji o komputeryzacji bibliotek, systemach bibliotecznych, digitalizacji

i o nowoczesnych systemach wyszukiwawczych. Prawie trzydzieści osób wskazało, że poszukuje praktycznych informacji o bieżącej działalności bibliotek, gromadzeniu i opracowaniu zbiorów, o nowoczesnych metodach współpracy z czytelnikiem, formach promocji czytelnictwa i swoich zbiorów w środowiskach lokalnych, a także chętnie zapoznaje się z innowacyjnymi pomysłami wcielonymi przez inne biblioteki. Kilkanaście razy pisano o poszukiwaniu informacji związanych z historią książki i bibliotek, zwłaszcza bibliotek kościelnych i ich zbiorów. Udzielone odpowiedzi dowodzą, że znaczna część uczestników badania regularnie korzysta z pism specjalistycznych i dba o swój rozwój zawodowy, a tym samym dociekliwie poszukuje odpowiedzi na nurtujące pytania.

Wykres 2. Częstotliwość korzystania z „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”

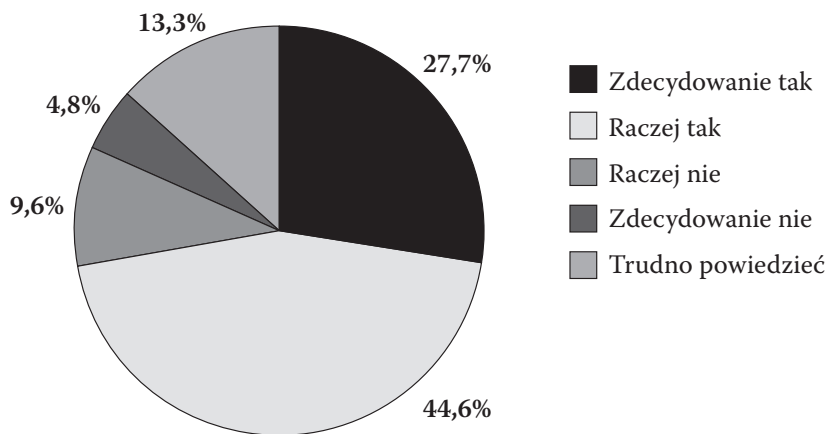

Na pytanie o częstotliwość korzystania z „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” trzydzieści osiem osób udzieliło odpowiedzi „często” i „bardzo często” (45,8 proc.) i dokładnie tyle samo osób wskazało, że „rzadko” lub „sporadycznie”. Natomiast siedem osób (8,4 proc.) stwierdziło, że nigdy nie korzystało z tego tytułu. A zatem za rzeczywistych czytelników można uznać niemalże połowę badanej grupy. Wziąwszy jednak pod uwagę fakt, że większość respondentów

pracuje w różnego typu bibliotekach kościelnych, należy uznać, że odsetek osób korzystających regularnie z tego pisma nie jest zbyt wysoki. Analiza przeprowadzonych badań powinna zapewne stać się tematem do refleksji dla Zespołu Redakcyjnego, a także dla bibliotek członkowskich federacji.

Ciekawie w tym kontekście wygląda odpowiedź na pytanie 7 o wpływ artykułów zawartych w „Fides” na wzrost wiedzy i kompetencji zawodowych. Aż sześćdziesiąt wypowiadających się osób (72,3 proc.) oceniło, że lektura pisma wpłynęła pozytywnie na ich kompetencje. Oznacza to, że nawet osoby, które czytają biuletyn sporadycznie, uważają, że ma on wpływ na rozwój ich umiejętności zawodowych. Jedynie dwanaście osób (14,5 proc.) uznało, że lektura półrocznika nie ma wpływu na ich kompetencję, a jedenaście osób (13,3 proc.) wybrało odpowiedź „trudno powiedzieć”, gdyż nie było w stanie określić stopnia oddziaływania pisma.

Wykres 3. Czy artykuły i materiały zamieszczone w „Fides. Biuletynie Bibliotek Kościelnych” wpłynęły na wzrost Pani/Pana wiedzy i kompetencji zawodowych?

Dane liczbowe wskazują, że prawie połowa czytelników „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” korzysta z niego tylko w wersji tradycyjnej, papierowej (40 osób – 48,2 proc.), kolejne trzydzieści osób

(36,1 proc.) sięga zarówno po wydanie drukowane, jak i wersję elektroniczną, a jedynie trzynastcie osób (15,7 proc.) ma kontakt wyłącznie z wersją dostępną online. Należy jednak pamiętać, że poszczególne numery są umieszczane w sieci około roku po ich wydrukowaniu, więc zapoznanie się z bieżącymi numerami czasopisma wymaga korzystania tylko z wersji drukowanej.

Bardzo ważne było pytanie 8 o treści, którymi można by wzbogacić i uzupełnić „Fides”. Siedem osób udzieliło odpowiedzi wymijającej (nie wiem, trudno powiedzieć), a kolejne pięć uważa, że aktualne treści są wystarczająco bogate i nie ma potrzeby nic zmieniać. Najczęściej, gdyż aż w osiemnastu odpowiedziach, postulowano poszerzenie tematyki półrocznika o praktyczne tematy o charakterze warsztatowym. Wskazywano na potrzebę pogłębienia wiedzy dotyczącej katalogowania, formatu MARC21 i rekordów KHW, zwłaszcza przy okazji wchodzących zmian w tym zakresie. Nawet podano konkretnie jako przykład takich tekstów cykl tekstów Elżbiety Słoń pt. *Garść uwag dotyczących opisu katalogowego* publikowanych w „Fides” w latach 2008-2010. Pojawiały się także głosy proponujące artykuły o prawie bibliotecznym albo większą liczbę sprawozdań z różnorodnych warsztatów i kursów.

Kolejne piętnaście wypowiedzi zawierało propozycje zamieszczenia większej liczby tekstów przedstawiających poszczególne biblioteki i zasłużonych bibliotekarzy, opisujących zgromadzone kolekcje i cenne zbiory. Tematyka ta niewątpliwie jest obecna w periodyku, można tylko mieć nadzieję, że kolejne biblioteki zrzeszone w federacji zechcą z czasem przygotować artykuły o swoich zasobach i pracownikach oraz udokumentować swoją działalność.

W jedenastu przypadkach zgłoszono potrzebę większej liczby publikacji poświęconych szeroko rozumianemu marketingowi bibliotecznemu, promocji bibliotek i czytelnictwa oraz zarządzaniu biblioteką. Gdyby któraś z bibliotek dysponowała odpowiednimi danymi w postaci arkuszy ankietowych, ciekawych obliczeń statystycznych lub wykazów nowości, mogłyby powstać opracowania o profilach czytelników, motywacjach korzystania ze zbiorów, można by także przygotować drukowane zestawy najpopularniejszych tytułów wykorzystywanych w czytelnich.

Także jedenastokrotnie uczestnicy ankiety wypowiadali się o potrzebie szerszego zajęcia się nowymi technologiami i trendami wchodzącymi do bibliotekarstwa oraz współczesnymi narzędziami wyszukiwawczymi. Pojawiały się także głosy postulujące zajęcie się tematyką konserwacji zbiorów lub tegumentologią.

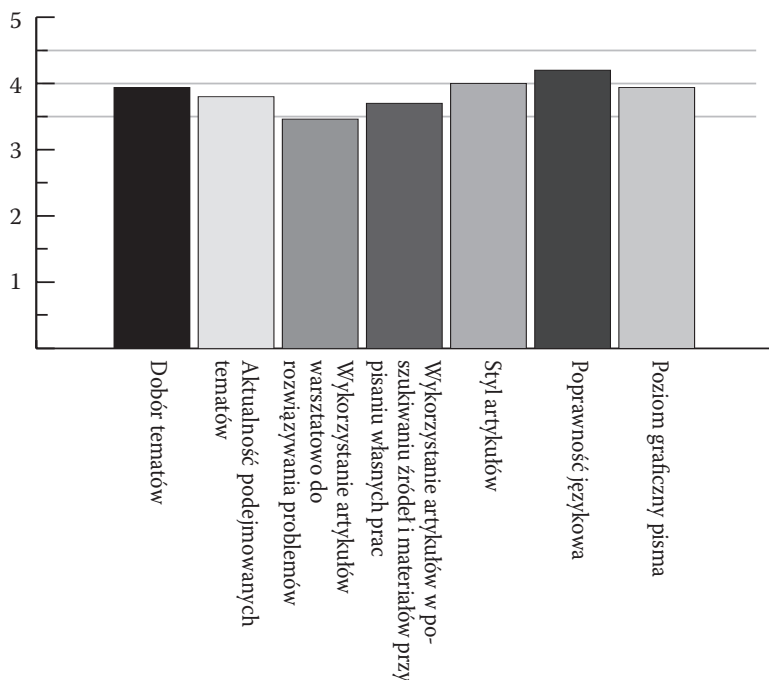
Niektórych postulatów na pewno nie można spełnić. Przykładowo niektóre z nich zdecydowanie wykraczają poza profil pisma np. poszerzenie tematyki o treści związane z archiwistyką, historią Kościoła lub hagiografią. Inne, jak np. informowanie o nadchodzących wydarzeniach, są niemożliwe do realizacji ze względu na niską częstotliwość ukazywania się pisma. Trzeba jednak zauważyć, że federacja czyni to na bieżąco poprzez listę dyskusyjną oraz informacje umieszczane na profilu facebookowym.

Pojawiały się także głosy wskazujące na to, co redakcja cały czas usiłuje już robić. Pewna osoba postulowała, że „być może dobrym rozwiązaniem byłoby otwarcie się na nowych autorów i umożliwienie im publikowania na łamach czasopisma”. Redakcja jest stale otwarta na nowych autorów i zabiega o ich pozyskanie, więc jeśli tylko jest ktoś chętny, kto może się podzielić własnymi doświadczeniami z prac w systemie biblioteczno-informacyjnym, udokumentować działalność swojej placówki bądź przygotować materiały warsztatowo-szkoleniowe czy też promocyjne, to redakcja serdecznie zaprasza do współpracy¹¹.

Ważną częścią badania były prośby o oceny punktowe pisma w kilku kategoriach. Średnia ocen przedstawia się następująco:

- dobór tematów: 3,95;
- aktualność podejmowanych tematów: 3,85;
- wykorzystanie artykułów warsztatowo do rozwiązywania problemów zawodowych: 3,46;
- wykorzystanie artykułów w poszukiwaniu źródeł i materiałów przy pisaniu własnych opracowań, referatów: 3,73;
- styl artykułów: 4,01;
- poprawność językowa: 4,25;
- poziom graficzny pisma – 3,95.

¹¹ *Od Redakcji*, Fides 1 (2012), s. 3.

Widać wyraźnie, że czytelnicy najwyżej oceniają stronę edytorską. Zarówno poprawność językowa, jak i styl artykułów uzyskał średnią notę powyżej 4. Nieco gorzej wypada już ocena poziomu graficznego pisma. Trzeba jednak mieć świadomość, że radykalna zmiana tej kwestii poprzez wprowadzenie druku w kolorze (choćby tylko publikowanych zdjęć) jest praktycznie niemożliwa ze względu na zbyt wysokie koszty wydawnicze.

Nieco słabiej wypadają opinie w kwestiach merytorycznych. Jakkolwiek ocena za dobór tematów jedynie nieznacznie spada poniżej 4, to już aktualność tychże tematów jest opiniowana nieco słabiej. Jeszcze niżej respondenci oceniają użyteczność publikowanych artykułów przy poszukiwaniu źródeł i materiałów do pisania własnych opracowań. Należy jednak pamiętać, że wiele tekstów z racji ich lokalnego charakteru można z zainteresowaniem przeczytać i posłużyć one za wzór dobrych praktyk, a niekoniecznie będą one przydatne bezpośrednio przy tworzeniu swoich prac.

Najsłabiej wypada ocena dotycząca możliwości wykorzystania artykułów warsztatowo do rozwiązywania własnych problemów zawodowych: średnio zaledwie 3,46. Jest to niewątpliwie wyraźny sygnał dla redakcji, że takich materiałów powinno być znacznie więcej. Oczywiście były w tej kwestii także najwyższe ceny (18 osób dało notę 5), jednak w każdym innym pytaniu zawsze było więcej not maksymalnych. Analizując wystawione przez respondentów opinie na temat pisma, widać, że są one zdecydowanie pochlebne i kształtują się od 3,75 do 4,25. Cieszy fakt, że żadnej z przedstawionych cech nie oceniono źle, jednak otrzymana punktacja inspiruje redakcję do większej innowacyjności i zaangażowania.

Przeprowadzona ankieta pozwoliła określić zasięg oddziaływania pisma i zakres proponowanych treści. Uzyskane odpowiedzi, a także uwagi i propozycje respondentów posłużą do sformułowania wniosków płynących z materiału badawczego. Zebrany materiał wskazuje na odbiór periodyku zarówno w środowisku bibliotekarzy bibliotek kościelnych, jak i wśród innych osób zawodowo pracujących na rzecz bibliotek. Deklarowane preferencje czytelnicze oraz sugestie i postulaty połączone z analizą wykorzystania artykułów, omówień i sprawozdań znajdują odzwierciedlenie w pracach redakcyjnych.

Bibliografia

- Bednarczyk Jan (1995). Słowo wstępne. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1 (1995), s. 3.
- Bednarczyk Jan (2009). Słowo wstępne. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1-2 (2009), s. 3.
- Garwoliński Tomasz (2016). Protokół z XXI Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Lublin, 1-3 września 2015 roku). *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1 (2016), s. 349-353.
- Garwoliński Tomasz (2016). Protokół z posiedzenia Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES (Warszawa, 24-25 lutego 2016 roku). *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 2 (2016), s. 305-308.
- Hamryszczak Artur (2016). „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” – młodszy brat pisma „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1 (2016), s. 145-176.
- Od Redakcji. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1 (2012), s. 3.

- Witczak Jerzy (2016). Sprawozdanie z pracy Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 18 września 2014 do 1 września 2015 roku. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1 (2016), s. 339-345.
- Warząchowska Bogumiła (2014). „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Dokumentacja – informacja – edukacja. W: Waldemar Żurek (red.), *Czasopisma archiwów, bibliotek i muzeów Kościoła katolickiego* (s. 121-148). Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Warząchowska Bogumiła (2015). Półrocznik „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” – stan obecny i perspektywy rozwoju. *Forum Bibliotek Medycznych* 8,1 (2015), s. 281-296.
- Wójtowicz Marta (2004). Biuletyn Bibliotek Kościelnych Fides. *Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych* 1-2 (2004), s. 115-150.

Streszczenie

„Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” jest pismem recenzowanym i punktowanym. Redakcja czasopisma przygotowała w 2016 roku ankietę w celu zbadania oceny tego periodyku przez jego czytelników oraz poznania ich oczekiwań. Redakcji zależało na wypowiedziach szczerych i obiektywnych, dlatego ankietę miała charakter anonimowy. Przeanalizowano środowisko prenumeratorów „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”, a także społeczny odbiór półrocznika i jego ocenę w oczach czytelników. Otrzymane wyniki badań wskazują na zakres i zasięg publikowanego materiału, a także przybliżają środowisko odbiorców pisma. Preferencje i wskazania czytelnicze zostaną wykorzystane jako sugestie w dalszych pracach redakcyjnych.

Słowa kluczowe

ocena czasopisma, biblioteki kościelne, bibliotekarze bibliotek kościelnych, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, czasopisma bibliotekarskie

„FIDES. BIULETYN BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH” – READERS’ EVALUATION. SEMI-ANNUAL SURVEY

Summary

„Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” is a peer-reviewed journal, recognized by the Ministry of Science and Higher Education. In 2016 the editorial staff conducted a survey in order to examine journal rating and to analyse

readers' expectations. The poll was anonymous as the editors depended on honest and objective statements. The subscriber environment of „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” was analyzed as well as the social reception of the semi-annual and readers' evaluation. The results of the survey indicate range and scope of the published material and bring closer the data related to the journal's audience. Readers' preferences and indications will be used as suggestions in further editorial work.

Keywords

evaluation of journals, church libraries, church librarians, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”, librarianship journals

KOMUNIKATY

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 23 (2017) nr 1 (44), s. 181-190
ISSN 1426-3777

Ks. KRZYSZTOF GONET¹

AUTOBIOGRAFIA BIBLIOTEKARZA I BIBLIOTEKOZNAWCY (DO PAŹDZIERNIKA 2016 ROKU)

Krzysztof Gonet urodził się 22 czerwca 1957 roku w Warszawie. Świadeństwo maturalne otrzymał w 1976 roku w stołecznym Liceum im. Tadeusza Reytana. W latach 1976-1981 studiował w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego. Od trzeciego roku studiów przyznano mu prawo do indywidualnego toku studiów w kierunku budownictwa bibliotecznego i organizacji procesów bibliotecznych. W czerwcu 1981 roku otrzymał tytuł magistra bibliotekoznawstwa i informacji naukowej, obroniwszy pracę pt. *Procesy gromadzenia i opracowania zbiorów w nowym gmachu Biblioteki Narodowej. Projekt zmian organizacyjnych, metodycznych i zakresu działania*, napisanej pod kierunkiem dr Anny Sitarskiej.

W latach 1981-1982 pracował w Dziale Przetwarzania Danych Biblioteki Narodowej w Warszawie.

W latach 1982-1987 studiował w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym św. Jana Chrzciciela w Warszawie. Świecenia kapłańskie otrzymał 28 maja 1987 roku. Jeszcze podczas studiów seminaryjnych zaczął uczęszczać na seminarium doktoranckie w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie pod kierunkiem prof. Barbary Bieńkowskiej

¹ Parafia pw. Świętej Rodziny w Michalczewie (archidiecezja warszawska).

rozpoczął pisanie rozprawy doktorskiej na temat: *Dzieje warszawskiej Biblioteki Księża Misjonarzy w domu św. Krzyża na Krakowskim Przedmieściu w Warszawie*. Prace nad doktoratem zawiesił jednak w 2000 roku. Po święceniach kapłańskich został wikariuszem parafii Świętej Trójcy w Błoniu.

W czerwcu 1989 roku, po dwóch latach działalności duszpasterskiej, został przeniesiony do pracy w Bibliotece Wyższego Seminarium Duchownego w Warszawie: najpierw jako wicedyrektor, a w latach 1995-1999 jako dyrektor biblioteki. W roku 1989 został członkiem Polskiego Towarzystwa Bibliologicznego. W latach 1990-1992 był prefektem alumnów stołecznego seminarium duchownego. W latach 1990-1996 wykładał na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie (wykłady na proseminarium i prowadzenie kilkudziesięciu proseminaryjnych prac kleryków).

Fot. 1. Ks. Krzysztof Gonet

W roku 1991 rozpoczął komputeryzację biblioteki seminaryjnej, pozyskując na to fundusze z Urzędu Postępu Naukowo-Technicznego. W czerwcu roku 1991 zorganizował w Warszawie ogólnopolską konferencję bibliotek kościelnych na temat komputeryzacji. W 1991 roku zainicjował Federację Bibliotek Kościelnych w Polsce, której jest współzałożycielem. W latach 1991-1998 pełnił funkcję wiceprzewodniczącego Zarządu FIDES.

W latach 1991-1992 był członkiem Rady Fundacji im. Prymasa Tysiąclecia wspierającej byt materialny seminarium duchownego.

W roku 1992 włączył warszawskie seminarium duchowne i bibliotekę seminaryjną do Naukowej i Akademickiej Sieci Komputerowej NASK (I etap: akademicka sieć PLEARN, II etap: Internet), a także przeprowadził pierwsze szkolenia kleryków z korzystania z sieci komputerowych.

W latach 1992-1999 zorganizował pracę dwóch zespołów: ds. katalogowania starych druków biblioteki seminaryjnej oraz ds. dezynfekcji, nad 30 tys. książek z lat 1800-1945, pozyskując na to fundusze z Komitetu Badań Naukowych. W 1993 roku pełnił rolę konsultanta

Ogólnopolskiego Konkursu Architektonicznego na nowy budynek Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego.

W 1994 roku kierował przeniesieniem biblioteki seminaryjnej i zorganizował jej pracę w nowej siedzibie na Bielanach (z uwzględnieniem specjalnego trybu obsługi studentów zaocznych PWTW). W 1996 roku udaremnił próbę kradzieży siedemnastowiecznych map ze zbioru starych druków biblioteki seminaryjnej – sprawa znalazła swój finał w sądzie.

W roku 1998 brał udział w pracach projektowych przebudowy pomieszczeń przed powtórnią przeprowadzką biblioteki seminaryjnej z powrotem do siedziby na Krakowskim Przedmieściu. Projekt ten nie został zrealizowany. W tym samym roku przeniósł czytelnictwo biblioteki seminaryjnej wraz z jej księgozbiorem podręcznym, organizując pracę biblioteki w okresie, gdy seminarium duchowne ponownie działało w dwóch budynkach.

W styczniu 1999 roku złożył rezygnację ze stanowiska i zakończył pracę w charakterze dyrektora biblioteki seminaryjnej. Za zgodą władzy kościelnej został pracownikiem Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w Polsce jako dyrektor Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji.

Fot. 2. Ks. Krzysztof Gonet podczas pracy

W latach 2000-2008 był wykładowcą w Instytucie Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego (konwersatorium *Biblioteki specjalne*). W 2001 roku został członkiem Zarządu Komisji ds. Komputeryzacji Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich.

W roku 2001 założył działalność gospodarczą Federacji FIDES, a 12 czerwca tegoż roku doprowadził do podpisania umowy z Biblioteką Narodową, która uprawniała Federację FIDES do prowadzenia autoryzowanego serwisu bibliotecznego programu MAK. W ramach tej działalności instalował i usprawniał instalację programu MAK w kilkudziesięciu bibliotekach kościelnych oraz w bibliotekach niekościelnych (biblioteki publiczne, stowarzyszeniowe, Centralna Biblioteka Wojskowa w Warszawie i in.).

W ramach prac Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji oraz w ramach działalności gospodarczej poprowadził kilkadziesiąt szkoleń z obsługi komputerowego programu MAK dla kilkuset bibliotekarzy z bibliotek kościelnych i niekościelnych. Część tych szkoleń była prowadzona we własnym lokalu użyczonym przez księży jezuitów w Warszawie – w Bibliotece Parafii św. Andrzeja Boboli przy ul. Rakowieckiej. Szkolenia były prowadzone również w samych bibliotekach lub w salach wynajmowanych na ten cel przez usługobiorców. Przeprowadził między innymi całą serię szkoleń dla bibliotekarzy bibliotek publicznych z terenu województwa mazowieckiego, które zorganizowała Biblioteka Publiczna Miasta Stołecznego Warszawy w ośrodku konferencyjnym w Serocku. Przeprowadził też kilkanaście pokazów popularyzujących korzystanie z komputerowych katalogów i bibliografii dla kleryków różnych seminariów duchownych w Polsce.

Pracując jako jednoosobowe Biuro ds. Komputeryzacji i Rozwoju Federacji FIDES, podjął się w 2001 roku utrzymywania na bieżąco aktualizowanej kopii Centralnej Kartoteki Haseł Wzorcowych NUKAT w postaci bazy MAK oraz na zlecenie NUKAT został jej dystrybutorem dla kilkudziesięciu bibliotek kościelnych i niekościelnych (miesięczne lub kwartalne aktualizacje rozsyłane na CD do 51 odbiorców).

W 2004 roku był inicjatorem napisania przez pana Michała Marksa programu FIDSERW i FIDKAR. Program FIDSERW to moduł do obsługi baz programu MAK za pomocą protokołu Z 39.50. FIDKAR to multiwyszukiwarka, której koncepcja była nowością w stosunku do dotychczasowego modelu tworzenia baz informacji bibliotecznych. Wy-

szukiwarka FIDKAR pozwalała na wyszukiwanie jednocześnie w bazach katalogowych i bibliograficznych oraz na wyszukiwanie nie tylko książek, ale i dokumentów piśmienniczych innego typu (artykuły z czasopism, prace magisterskie, multimedia itd.). Biuro FIDES dystrybuowało obydwa te programy do kilkudziesięciu bibliotek, co przyczyniło się do stworzenia wielu interesujących serwisów informacji bibliotecznej w bibliotekach kościelnych i niekościelnych. W roku 2008 działało w Internecie trzydzieści siedem wyszukiwarek FIDKAR. Multiwyszukiwarka FIDKAR Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES została uruchomiona 16 października 2004 roku w hołdzie Janowi Pawłowi II – w dwudziestą szóstą rocznicę wyboru kard. Karola Wojtyły na papieża.

W 2006 roku doprowadził do powstania Księgozbioru Wirtualnego Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, czyli biblioteki cyfrowej opartej na oprogramowaniu dLibra stworzonym przez Poznańskie Centrum Superkomputerowo-Sieciowe.

Przy współpracy prof. Jadwigi Woźniak i ks. dr. Piotra Klimka opracował koncepcję stworzenia Tezaurusu Nauk Kościelnych oraz doprowadził do opracowania i opublikowania jego dwóch wersji studyjnych. Zainicjował prace prowadzone przez Bibliotekę Narodową i Biuro Federacji w kierunku stworzenia kontynuacji bibliotecznego programu MAK w wersji MAK-5 opartej na nowych narzędziach programistycznych. Prace te niestety zostały przez Bibliotekę Narodową przerwane.

W 2005 roku był współautorem apelu skierowanego przez Federację FIDES do uczestników Kongresu Teologów Polskich, który odbywał się w Lublinie we wrześniu 2005 roku. W apelu tym federacja zwracała się do środowiska teologów polskich z prośbą o pomoc w zorganizowaniu kontynuacji Bibliografii Nauk Kościelnych, w opracowaniu Tezaurusu Nauk Kościelnych oraz w tworzeniu centralnego katalogu prac magisterskich i doktorskich w wersji elektronicznej bazy danych dostępnej powszechnie przez Internet. Co godne ubolewania, apel ten pozostał całkowicie bez odzewu.

W okresie od stycznia do czerwca 2008 roku intensywnie pracował nad stworzeniem przez Konferencję Episkopatu Zespołu ds. Digitalizacji Dziedzictwa Kulturowego Kościoła w Polsce i został nieformalnym pełnomocnikiem ekonoma Konferencji Episkopatu, ks. prałata Jana Droba, w sprawach digitalizacji. Niestety prace te ekonom Konferencji Episkopatu Polski zawiesił w sierpniu 2008 roku.

W latach 1999-2009 wykonywał prace na rzecz federacji bez wynagrodzenia z jej strony, a środki na swoje utrzymanie starał się pozyskiwać z wykonywania usług serwisowych i szkoleniowych w ramach działalności gospodarczej FIDES.

W latach 1999-2009, pracując dla Federacji FIDES, prowadził jednocześnie w ograniczonym stopniu pracę duszpasterską jako rezydent: kolejno w parafii św. Zofii Barat w Warszawie-Grabowie, św. Małgorzaty w Łomiankach i Matki Bożej Wspomożenia Wiernych w Zalesiu Dolnym.

Dwudziestego ósmego czerwca 2009 roku został skierowany na stałe do pracy duszpasterskiej w archidiecezji warszawskiej jako proboszcz parafii Świętej Rodziny w Michalczewie w dekanacie warszawskim, kończąc tym samym współpracę z Federacją Bibliotek Kościelnych FIDES. Od 2009 roku kilkakrotnie konsultował projekty nowego budynku Biblioteki Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie.

Na zaproszenie zarządu uczestniczył 13 września 2016 roku w uroczystej sesji plenarnej XXII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w Warszawie z okazji dwudziestej piątej rocznicy powstania federacji. Podczas obrad razem z przewodniczącym zarządu, ks. dr. Jerzym Witzakiem, wziął udział w dwugłosie na temat *FIDES wczoraj i dziś*.

W roku 2004 otrzymał tytuł Honorowego Członka Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Osiemnastego czerwca 2007 roku został laureatem nagrody im. Kierbedziów za „szczodłą pomoc w komputeryzacji bibliotek publicznych Mazowsza”, przyznawanej przez Bibliotekę Publiczną Miasta Stołecznego Warszawy – Bibliotekę Główną Województwa Mazowieckiego.

Bibliografia publikacji ks. Krzysztofa Goneta za lata 1980-2016 (układ chronologiczny)

Bibliografia przedmiotowa

A. Kempa, *Nasi goście 1993-1997. Noty biograficzne* [m.in. ks. Krzysztof Gonet], wstęp E. Pawlicka, Łódź 1997.

Gonet Krzysztof Tadeusz [biogram], w: G. Kalwarczyk, *Jubileuszowy Rocznik Archidiecezji Warszawskiej 1998*, t. 1: *Osoby i instytucje*, Warszawa 1998, s. 236.

Ks. Krzysztof Gonet [biogram], w: *Kronika X-lecia Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 13 (2000), s. 240-242.

Gonet Krzysztof Tadeusz [biogram], w: G. Kalwarczyk, *Duchowieństwo Archidiecezji Warszawskiej w roku 2008*, Warszawa 2009, s. 135.

Proboszcz nigdy się nie nudzi [rozmowa z ks. Krzysztofem Gonetem przeprowadzona przez Tomasza Krzyżaka], „Plus Minus. Tygodnik Rzeczpospolitej” 38 (1073) z 21-22 września 2013 roku, s. P4-P5.

Bibliografia podmiotowa

Książka jako dzieło sztuki, „Problemy Studenckiego Ruchu Naukowego” 10,4 (50) (1980), s. 101-102.

Skarbnice wiedzy, „Bibliotekarz” 6 (1980), s. 149-151 [rec. książki: Z. Cudnik, *Skarbnice wiedzy. Studium budownictwa bibliotek*, Ossolineum, Wrocław 1980].

Aktualne problemy zawodu bibliotekarskiego [głos w dyskusji w redakcji czasopisma „Bibliotekarz”], „Bibliotekarz” 47,6 (1981), s. 132.

Metoda opisu warsztatu bibliotecznego dla potrzeb automatyzacji, „Przegląd Biblioteczny” 54,2 (1986), s. 147-170.

Zmiany i ich konsekwencje jako kategoria pojęciowa analizy i projektowania – na przykładzie elementów systemu Biblioteki Narodowej, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 21-22 (1990), s. 285-310.

Komputer w Bibliotece, „Przegląd Katolicki” 79,22 (363) (1991), s. 4.

Komputeryzacja w Bibliotece Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego św. Jana Chrzyciela w Warszawie, „Przegląd Biblioteczny” 59,3/4 (1991), s. 347-354.

Warszawska Biblioteka Księża Misjonarzy w Domu Głównym Zgromadzenia u św. Krzyża na Krakowskim Przedmieściu. Zarys problematyki, w: *Wyniki i perspektywy*, red. nauk. B. Bieńkowska, *Z Badań nad Polskimi Księgozbiorami Historycznymi* 14, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1992, s. 125-159.

MAK na Bielanych, „Biblioteka w Szkole” 1 (1992), s. 9.

Trzy pytania... rozmowa z ks. Krzysztofem Gonetem, z-cą dyrektora Biblioteki Seminarium Duchownego w Warszawie, „Bibliotekarz” 2 (1992), s. 13-14.

Komputeryzacja bibliotek i możliwości jej wpływu na procesy gromadzenia księgozbiorów w bibliotekach kościelnych. Zarys problematyki [referat wygłoszony na sesji *Organizacja procesów gromadzenia zbiorów w bibliotekach kościelnych* zorganizowanej w dniach 1-2 października 1992 roku przez Ośrodek ABMK w Lublinie], „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 62 (1993), s. 255-268.

- Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES* [referat], w: *Komputeryzacja bibliotek. Materiały konferencji 24-26 maja 1993 r. Toruń*, pod red. B. Ryszewskiego, Uniwersytet Mikołaja Kopernika, Toruń 1994, s. 143-148.
- List ks. Krzysztofa Goneta* [gratulacje w związku z decyzją nr 5 Dyrektora BN wprowadzającą jako obowiązujący format USMARC w zautomatyzowanym systemie BN], „Komunikaty. Biblioteka Narodowa” 6 (1993), s. 16.
- Zalety, wady i możliwości pakietu programowego MAK – dyskusja twórców i użytkowników na konferencji w Białymstoku 26-28 X 1993* [głos w dyskusji], w: *Automatyzacja bibliotek publicznych. Praktyczne aspekty. Materiały z II Ogólnopolskiej Konferencji. Białystok, 26-28 X 1993 r.*, pod red. J. Nowickiego, Nauka – Dydaktyka – Praktyka 5, Wydawnictwo SBP, Warszawa 1993, s. 122-123.
- Federacja Bibliotek Kościelnych „FIDES”. Stan komputeryzacji w czerwcu 1994*, w: *Komputery w bibliotekach – Polska ‘94. I Forum SBP ‘94. Materiały z Ogólnopolskiej Konferencji Bibliotekarzy Polskich, Chorzów 10-12.06.1994*, pod red. J. Nowickiego, Nauka – Dydaktyka – Praktyka 9, Wydawnictwo SBP, Warszawa 1994, s. 77-82.
- A. Pernal, *Biblioteki bez granic*, „Magazyn Słowo – Dziennik Katolicki” 2,7 (18) (1994), s. 18-19 [na podstawie rozmowy autorki z ks. Krzysztofem Gonetem, przeprowadzonej w Bibliotece WMSD w Warszawie].
- Kandydaci do kapłaństwa: Kim są? Jacy będą?* [głos w dyskusji], „Warszawskie Studia Teologiczne” 7 (1994), s. 316.
- Nasza Federacja*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1995), s. 45-46.
- Biblioteka księży misjonarzy u św. Krzyża w Warszawie. Zarys problematyki*, „Nasza Przyszłość” 86 (1996), s. 71-112;
- Toż [rec.], J.W. Woś, „Bolletino AIB” 37,1 (1997), s. 110-111; tenże, „Trento” 2002, s. 13-14.
- Wspomnienia Ks. Krzysztofa Goneta*, w: *Kapłan, jakiego pamiętamy. Wspomnienia o ks. prał. Jerzym Chowańczaku, Ojcu Duchownym Seminarium Warszawskiego*, Warszawa 1996, <http://digital.fides.org.pl/dlibra/docmetadata?id=658&from=pubindex&dirids=1&lp=143>, 18.03.2017.
- Regulamin udostępniania zbiorów specjalnych (starodruki, rękopisy, atlasy, zbiory rycin i map) w Bibliotece Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej. Projekt*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1996), s. 113-115.
- Z raportu Dyrektora Biblioteki Seminaryjnej w Warszawie w sprawie kradzieży map z atlasów z XVII w. dokonanej w bibliotece w dniu 10 września 1996 roku*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1996), s. 110-112.

- Wiara, biblioteki i Internet. Wypowiedź na Trzeciej Międzynarodowej Konferencji Technik Telekomunikacyjnych i Sieciowych „Comnet”.* Warszawa (Pałac Kultury i Nauki) 18.06.1997, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1997), s. 200-204.
- Działy księgozbioru podręcznego w czytelní Biblioteki Seminarýjnej w Warszawie,* „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (1997), s. 205-215.
- Federacja Bibliotek Kościelnych FIDES. Stan obecny oraz plany na przyszłość. Komunikat,* w: *Materiały seminaryjne. Seminarium „Kościoł w Polsce a Internet. Nowa misja”.* Gliwice, 7-11 1997, Gliwice 1997, s. 27.
- Biblioteka (rozdz. XI), w: Statut Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego św. Jana Chrzciciela w Warszawie nadany (...) w dniu 18.12.1997 r.,* Warszawa 1997, s. 29-31.
- Kradzież XVII-wiecznych map,* „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2/8 (kwiecień) (1998), s. 4-.
- Nikifor za okładką,* „Cenne, Bezcenne, Utracone” 2/8 (kwiecień) (1998), s. 32.
- Wiara, biblioteki i Internet,* w: *I Ogólnopolskie Seminarium „Internet jako narzędzie ewangelizacji” INE ‘98,* Ogólnopolska Rada Ruchów Katolickich, Warszawa 1998, s. 8-11.
- Opracowanie rzeczowe zbiorów w bibliotekach kościelnych w Polsce w świetle ankiety Ośrodka ABMK,* „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 71 (1999), s. 17-19.
- Trzy pytania... MAK-serwis? Rozmowa z ks. Krzysztofem Gonetem, dyrektorem Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES,* „Bibliotekarz” 11 (2001), s. 20-22.
- Wywiad Bożeny Grocholskiej z Ks. Krzysztofem Gonetem Dyrektorem Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji FIDES,* „Biuletyn EBIB” 6 (2002), <http://www.ebib.pl/2002/35/wywiad.php>, 18.03.2017.
- Tezaurus Nauk Kościelnych. Słowo od wydawcy,* „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1 (2002), s. 20-23.
- Ks. Krzysztof Gonet... [opinie o artykule A. Wysockiej Skarbnice w sieci],* „Gość Niedzielny – Warszawa Mazowsze” 32/241 (2003), s. 22.
- Nowy MAK 4.3,* „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2003), s. 73-77; „Bibliotekarz” 3 (2004), s. 27-28; „Poradnik Bibliotekarza” 4 (2004), s. 13-14.
- FIDKAR – a co to jest?,* „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 5-10.
- Moduł Z 39.50 dla Baz MAK,* „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 11.

- O FIDKAR i FIDSERW mówiono pozytywnie...*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 13-17.
- FIDKAR a dalsze losy Katalogu Centralnego FIDES – zachęta do dyskusji*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 18-21.
- Dlaczego słowa kluczowe, a nie hasła przedmiotowe? Co dalej z opracowaniem rzeczowym w bibliotekach FIDES?*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 22-32.
- Książki skonfiskowane przez władze PRL w bibliotekach kościelnych w roku 1960 wracają do właścicieli*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2004), s. 205-208.
- [Współautor] J. Witczak, *Apel Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES do uczestników Kongresu Teologów Polskich. Lublin, 12-15 września 2004 r.*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2005), s. 189-190 (wersja ang. s. 191-192).
- Komunikaty z ostatniej chwili* [m.in. uruchomienie biblioteki cyfrowej FIDES], „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2005), s. 212-213.
- [Współautor] M. Marks, *Czy FIDKAR jest konkurencją dla KaRo? Protokół Z 39.50 oraz aplikacje FIDKAR i FIDSERW*, w: *Automatyzacja bibliotek publicznych*, pod red. E. Górskiej, Warszawa 2005, s. 111-124.
- 15 lat Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2006), s. 7-9.
- Członkowie Honorowi Federacji FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2006), s. 10-13.
- Księgozbiór Wirtualny Federacji FIDES*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2006), s. 23-24.
- Sprawozdanie Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres 29.09.2006-17.05.2007 (od XII Walnego Zgromadzenia do zebrania Zarządu)*, „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych” 1-2 (2006), s. 165-167.
- Sprawozdanie Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES za okres od 29 września 2006 do 3 września 2007 roku (od XII do XIII Walnego Zgromadzenia)*, w: *Biblioteki kościelne i klasztorne w Polsce. Historia i współczesność*, pod red. H. Olszara, B. Warzachowskiej, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 47, Katowice 2009, s. 172-173.
- To już 17 lat. Przeszłość i plany na przyszłość Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 91 (2009), s. 15-23.

PAWEŁ SKALSKI¹

**DRUKI OKRESU SARMATYZMU
NA PRZYKŁADZIE EKSPONATÓW
ZE ZBIORÓW BIBLIOTEKI GŁÓWNEJ
UNIwersYTETU KARDYNAŁA STEFANA
WYSZYŃSKIEGO W WARSZAWIE
ZAPREZENTOWANYCH NA WYSTAWIE
*BIBLIOTEKA SARMACKA***

Od 11 do 16 kwietnia 2016 roku na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie odbyły się IV Dni Książki Dawnej zorganizowane wspólnie przez Katedrę Literatury Staropolskiej, Retoryki i Badań nad Biblią Wydziału Nauk Humanistycznych oraz Bibliotekę Główną. Ich celem było upowszechnienie w środowisku naukowym i akademickim wiedzy na temat księgozbiorów historycznych oraz kolekcji bielańskiej księżnicy. Głównym ich punktem stała się *Biblioteka sarmacka* – ekspozycja dwudziestu jeden starych druków ze zbiorów Biblioteki Główniej UKSW. Nieprzypadkowo wystawę tę zorganizowano równolegle z głównymi obchodami 1050-lecia chrztu Polski. Przedstawiała ona, oczywiście w bardzo skromnym wymiarze, kulturę spadkobierców tego wydarzenia, którzy stojąc wiernie przy krzyżu Chrystusa, pytając, skąd nasz ród, swoich korzeni upatrywali w okresie znacznie wcześniejszym niż rok 966.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Jan Długosz w swoich *Rocznikach* mianem Sarmatów określa Polaków i Rusinów: „tam Rutheni, quam Poloni Sarmatae nominantur”. Z kolei polski geograf, filozof i przyrodnik, profesor Akademii Krakowskiej oraz pierwszy rektor Akademii Lubrańskiego, Jan ze Stobnicy (ok. 1470-1519), w 1512 roku stwierdził, że „Sarmacia europe nunc Polonia, Massovia, Prussia, Lituania, Curlandia, Samethia, Liuania”². Prawdziwą jednak rewelacją w świecie naukowym ówczesnej Europy okazał się wydany w 1517 roku *Tractatus de duabus Sarmatiis, Asiana et Europeana et de contentis in eis*, dzieło lekarza, historyka i geografa, profesora Akademii Krakowskiej, Macieja z Miechowa (1457-1523). Dzięki licznym wydaniom i tłumaczeniom stało się ono podstawowym kompendium wiedzy na temat Europy Wschodniej, którą pod względem geograficzno-etnograficznym Miechowita opisał jako pierwszy. Wprowadził też podział tych terenów na „Sarmację europejską”, rozciągającą się między Wisłą i Donem, oraz „Sarmację azjatycką”, obejmującą tereny pomiędzy Donem a Morzem Kaspijskim. Jednocześnie zawarł w nim swoiste świadectwo starożytności i autochtoniczności swojego narodu. Traktat ten, który otwierał całą ekspozycję, ukazał się jednakże nie w postaci pierwodruku, lecz jako jedna z części bardzo cenionej późniejszej kompilacji utworów o podobnym charakterze, wydanej przez niemieckiego teologa ewangelickiego i humanistę, współpracownika Erazma z Rotterdamu, Simona Grynausa (1493-1541)³.

Zwiedzający mogli się zapoznać również z pierwszym polskim tłumaczeniem jednego z najwybitniejszych dzieł polskiej historiografii doby renesansu, kroniką humanisty i historyka, późniejszego biskupa warmińskiego, Marcina Kromera (1512-1589), *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*⁴ (*Marcina Kromera biskupa war-*

² Za: T. Ulewicz, *Sarmacja, studium z problematyki słowiańskiej XV i XVI wieku*, Kraków 1950, s. 30, 48.

³ S. Grynaus, *Novvs orbis regionvm ac insvlarvm veteribvs incognitarvm, una cvm tabula cosmographica, et aliquot alijs consimilis argument libellis quorum omnium catalogus sequenti patebit pagina, His accessit copiosus rerum memorabilium index, Adiecta est hvic postremae edition Nauigatio Caroli Caesaris auspicio in comitijs Augustanis institute*, Basilae 1537, s. 483-531. Dzieło Miechowity zostało tutaj opublikowane pod nieco zmienionym tytułem: *De Sarmatia Asiana atque Evropea libri duo*.

⁴ Pierwsze wydanie ukazało się w Bazylei w 1555 roku. Jeszcze za życia autora dzieło to doczekało się pięciu wydań w języku łacińskim.

mienskiego O sprawach, dzieiach, y wszystkich inszych potocznościach koronnych polskich ksiąg XXX), dokonany przez Marcina Błażowskiego (zm. ok. 1628), a wydany w Krakowie w roku 1611. Kronika przedstawiała dzieje Polski do roku 1506. W swojej pracy Kromer korzystał z archiwum skarbcza królewskiego, które sam porządkował. Obok Marcina Bielskiego (1495-1575) uznawany jest za twórcę idei sarmackiego pochodzenia narodu polskiego.

Wobec licznych procesów wytaczanych przez szlachtę w ówczesnej Rzeczypospolitej trudno sobie wyobrazić, by stan ten nie znał prawa przynajmniej na poziomie elementarnym. Aby skutecznie działać prawnie w przypadku zagrożeń lub konfliktów, trzeba się było umieć owym prawem posługiwać. Niemalą pomocą okazywały się tutaj wszelkiego rodzaju zbiory praw zredagowane tak, by mógł je zrozumieć każdy obywatel. Przykłady tego typu dzieł zaprezentowano w kolejnej gablocie. Uwagę przyciągał tu jeden z najliczniej wydawanych zbiorów praw (pomimo braku oficjalnego sejmowego zatwierdzenia): *Statuta Regni Poloniae in ordinem alphabeti digesta*, zebrany i ułożony przez Jana Herburtę (1524-1577), humanistę, historyka i prawnika, na prośbę kanclerza koronnego, Jana Osieckiego (1501-1563). Zbiór ten odznaczał się oryginalnym układem, zapewniającym zarazem łatwe zeń korzystanie. Wady ówczesnego systemu prawnego oraz panujących w Rzeczypospolitej obyczajów piętnował m.in. Szymon Starowolski (1588-1656) w znanym utworze *Reformacja obyczajów polskich*. Zwiedzającym udostępniono drugą jej edycję, wydaną w Krakowie przed rokiem 1656. Autora uważa się za jednego z najwybitniejszych przedstawicieli nauki polskiej XVII stulecia. Ogłosił drukiem około siedemdziesięciu dzieł z różnych dziedzin, z których kilka przeznaczył dla cudzoziemców. W wielu z nich broił dobrego imienia Polski, prezentując dorobek kultury narodowej⁵. W omawianym dziele wskazywał na istniejące nierówności społeczne, wynaturzenia demokracji szlacheckiej, trudną sytuację chłopów i mieszczan. Podkreślał konieczność naprawy ustroju społeczno-politycznego. W *Reformacji obyczajów polskich* dał wyraz przekonaniu o degeneracji współczesnego pokolenia oraz w dużej mierze idealiz-

⁵ I. Teresińska, *Starowolski Szymon, w: Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzno-bibliograficzny*, t. 4, Warszawa 2003, s. 137-138.

stycznemu postrzeganiu życia pokoleń minionych, których obyczaje (*mores maiorum*) powinny stanowić wzór dla potomnych⁶.

Fot. 1. Fragment wystawy

Ówczesną szlachtę cechowała świadomość pochodzenia od starożytnych Sarmatów, którzy stawiali skuteczny odpór niezwyciężonym legionom rzymskim, a zarazem poczucie dumy z przynależności do cywilizacji łacińskiej, a nawet swoisty kult kultury antycznej i jej przedstawicieli. Jej odbiorcy mogli się z nią zapoznać zarówno w oryginale, dzięki licznym edycjom pisarzy antycznych, jak i dzięki przekładom ich dzieł na język rodzimych pisarzy i poetów. Dwa przykłady takich adaptacji przedstawiono w kolejnej gablocie. Zwiedzający mogli podziwiać w tym miejscu jedną z części największego dzieła polskiego le-

karza, pisarza medycznego i filozofa, Sebastiana Petrycego z Pilzna (1554-1626), jakim był przekład dzieł Arystotelesa z zakresu „filozofii praktycznej” (*Etyka, Ekonomia i Polityka*). Krakowskie wydanie z lat 1601-1618 Petrycy opatrzył komentarzami w formie krótkich *Przestróg* oraz obszernych samodzielnych kwestii, tzw. przydatków lub dokładów, niekiedy luźno związanych z tłumaczonym tekstem. Zamieszczone na końcu każdego z rozdziałów, objaśniały przełożony tekst. Przekład Petrycego to dzieło pionierskie, które w znaczący sposób przyczyniło się do rozwoju rodzimej terminologii filozoficznej⁷. Innym przykładem próby przybliżenia literatury antycznej polskiemu

⁶ M. Czerenkiewicz, *Szymon Starowolski jako reformator polskich obyczajów*, http://www.wilanow-palac.pl/szymon_starowolski_jako_reformator_polskich_obyczajow.html, 25.10.2015; zob. też C. Hernas, *Barok*, Warszawa 1998, s. 391-395.

⁷ K. Wójcik, *Petrycy Sebastian z Pilzna*, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/p/petrycy.pdf>, 29.10.2016.

czytelnikowi było tłumaczenie utworu Cyserona *Księgi o starości*, sporządzone przez pisarza reformacyjnego, Bieniasza Budnego (zm. ok. 1624). Na wystawie zaprezentowano jego wileńską edycję z roku 1766.

Fot. 2. Karta tytułowa przekładu *Ksiąg o starości* Cyserona (Wilno 1766)

Tym, co wywierało niewątpliwy wpływ na tożsamość narodową Sarmaty, była jego wiara. Zasadniczo Sarmata to katolik, jednak i polscy różnowiercy czuli tak silną więź z całą szlachecką społecznością, że przyjmowali pewne formy obrzędowe jako zwyczaj narodowy, a nie religijny. Krzysztof Kohler widzi we wspólnocie sarmackiej wspólnotę „mystyków «dnia codziennego», którzy chcieli doświadczać, a być może, że i doświadczali Bożej obecności w swojej egzystencji”⁸. Stąd też dwie kolejne gabloty wypełniają dzieła z zakresu literatury religijnej, charakterystyczne dla ówczesnej polskiej kontrreformacji, teologii polemicznej, ale także odpowiadające na potrzeby duchowe szlacheckiej wspólnoty. Spośród tej grupy eksponatów szczególną uwagę zwróciło dzieło kanonika sandomierskiego i wileńskiego, Kaspra Cichockiego (ok. 1545-1616), którego 400. rocznicę śmierci obchodzono w roku 2016. Najprawdopodobniej przyczyniła się do tego historia związana z jego głównym dziełem, jakim było *Alloquiorum Osie-*

⁸ *Śluchaj mię, Sauromatha. Antologia poezji sarmackiej*, oprac. K. Koehler, Kraków 2002, s. 28.

censium sive variorum familiarum sermonum libri quinque (...) Ad consolationem Catholicorum et confusionem omnium, quotquot sunt, Haeticorum et Schismaticorum, wydane w Krakowie w 1615 roku. Prezentowany na wystawie utwór utrzymany jest w formie przyjacielskiego dialogu prowadzonego w Osieku koło Sandomierza pomiędzy autorem a zaprzyjaźnionym gospodarzem, miejscowym plebanem, pełniącym wcześniej obowiązki sekretarza królewskiego, ks. Wojciechem Kochlewskim, oraz bliżej nieznanym Marciszowskim. *Alloquia* zalicza się do najznamienitszych utworów nurtu kontrreformacyjnego w Polsce. Główną treść dzieła stanowi przegląd rodów szlacheckich i magnackich, jak również krajów i narodów ówczesnej Europy pod względem wyznaniowym. Zawartymi w tym dziele wywodami, a także niewybrednymi zarzutami pod adresem swojej osoby oraz jego poprzedników poczuł się dotknięty król angielski Jakub I. Wysłał on do króla polskiego Zygmunta III posła Johna Dickensona, który zażądał publicznego spalenia dzieła i surowego ukarania nie tylko autora, ale i jego towarzyszy. Zręczna postawa ówczesnego kanclerza, Feliksa Kryskiego (1562-1618), doprowadziła do załagodzenia sporu, który z racji śmierci autora wkrótce stracił na znaczeniu⁹.

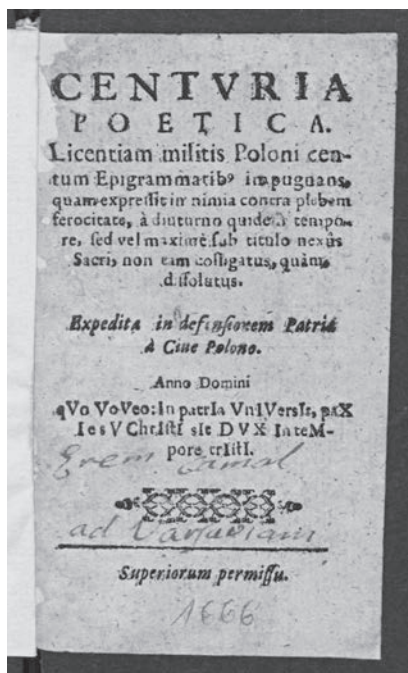
Niezwykle charakterystycznym czynnikiem określającym sarmacką religijność jest powszechność kultu maryjnego. Wielu z polskich różnowierców w XVII wieku brało udział np. w pielgrzymkach do Świętej Lipki. W sytuacji zagrożenia na polu bitwy lub w tatarskiej niewoli nie zwracali się o wybawienie do Boga, lecz do Matki Boskiej (i to konkretnej z Gidel lub Częstochowy)¹⁰. Stąd też nie dziwił wśród prezentowanych druków opis dziejów i kultu obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej autorstwa paulina, Ambrożego Nieszporkowicza (1543-1703): *Analecta Mensae Reginalis sev Historia Imaginis Odigitriae Divae Virginis Claromontanae...*, wydany w Krakowie w 1681 roku. Dzieło to było wielokrotnie wznawiane wraz z późniejszymi kontynuacjami.

⁹ W. Urban, *Kasper Cichocki – najwybitniejszy pisarz kontrreformacji sandomierskiej*, „Rocznik Świętokrzyski” 20 (1993), s. 131-142; H. Barycz, *Cichocki Kasper*, w: *Polski słownik biograficzny*, pod red. W. Konopczyńskiego, t. 4, Kraków 1938, s. 21-22; A. Kraushar, *Poselstwo Dickensona do Zygmunta III w sprawie książki uwłaczającej domowi Stuartów*, „Przegląd Historyczny” 9 (1909), s. 54-68.

¹⁰ J. Tazbir, *Szlachta i teologowie, studia z dziejów polskiej kontrreformacji*, Warszawa 1987, s. 261-262.

Uwagę zwiedzających przykuwała również prezentowana w kolejnej gablocie sarmacka literatura piękna. Znalazła się tutaj raczej nieznana szerszemu gronu *Centvria poetica licentiam militis Poloni centum epigrammatib[us] impugnans (...) expedita in defensione Patriae*, wydana w roku 1666 przez autora ukrywającego się pod kryptonimem I.N.D.N.P.M. Jest to zbiorek ponad 100 epigramatów – gatunku, po który bardzo chętnie sięgali sarmaccy autorzy, tacy jak Wespazjan Kochowski, Maciej Kazimierz Sarbiewski, Jan Andrzej Morsztyn i wielu innych. W dziełku tym autor odzwierciedla postawę ówczesnych Sarmatów, gotowych stawać w obronie wiary, ojczyzny, ale i szlacheckiej wolności.

Obok zaprezentowano sarmacki klejnot, jakim jest niewątpliwie *Tribut Należyty Wdzięczności, Wszytkiego Dobrego Dawcy Panu Y Bogu Albo Psalmodia Polska*, wydany w 1695 roku w Częstochowie. To pierwodruk ostatniego i najwybitniejszego dzieła Wespazjana Hieronima Kochowskiego (1633-1700), uznawanego za jednego z najwybitniejszych historyków i poetów polskiego baroku, najbardziej typowego przedstawiciela filozofii i literatury sarmackiej. Uważany przez współczesnych badaczy za „najczystszy okaz sarmackiego baroku”¹¹ i znakomitą syntezę ówczesnej kultury. „To suma (...) przemysłów artystycznych, religijnych i historiozoficznych sarmatyzmu”, jak je określił Stefan Nieznanowski¹².

Fot. 3. Karta tytułowa dziełka *Centvria poetica*

¹¹ W. Kochowski, *Utwory poetyckie. Wybór*, oprac. M. Eustachiewicz, Wrocław 1991, s. V.

¹² S. Nieznanowski, *Liryki Wespazjana Kochowskiego – zarys problematyki*, w: *Wespazjan Kochowski w kręgu kultury literackiej*, pod red. D. Chemperka, Lublin 2003, s. 12.

W codziennym życiu każdego Sarmaty dominowało jednak słowo mówione. Towarzyszyło mu ono we wszystkich niemal aspektach życia, zarówno społecznych, politycznych, jak i religijnych. Znaczącą część ówczesnie drukowanych utworów stanowiły właśnie wszelkiego rodzaju mowy, panegiryki oraz kazania. Ich autorzy starali się wykazać w nich swoją erudycją, ale i zawrzeć elementy wychowawcze. Stąd też gdy ich bohaterem była konkretna osoba, skupiano się głównie na ukazaniu przejawianych przez nią godnych naśladowania cnót (pochodzenie z zasłużonego rodu, prezentacja antenatów i ich zasług, wykształcenie i wychowanie oraz heroizm i dokonania). Charakterystycznym elementem większości takich druków były *stemma*. Mowy takie wygłaszano podczas rozmaitych uroczystości i okoliczności. Jako jeden z przykładów zaprezentowano *Atlas Sacris e Collo Reliquiis Orbis Fortunae Sarmaticae Bajvlator D. Joannes Nepomucenus Martyr...*, wydany w Krakowie w 1732 roku, autorstwa profesora filozofii Akademii Krakowskiej, Piotra Antoniego Krokowskiego. Upamiętnia on uroczyste wprowadzenie relikwii św. Jana Nepomucena do kościoła św. Wojciecha w Krakowie. Do najbardziej znanych i najliczniej zachowanych należą jednak kazania pogrzebowe, reprezentowane przez dwa druki z XVIII wieku autorstwa Wojciecha Tańdrowicza (zm. 1750) oraz Klemensa Stanisława Herki (1713-1759). Wydawano również, choć rzadziej, mowy z okazji obłóczyn, ingresu biskupa oraz elekcji lub koronacji króla. Spośród nich zaprezentowano kazanie wygłoszone 12 sierpnia 1733 roku podczas obłóczyn Anny Oraczewskiej, późniejszej przeoryszy norbertanek w Busku¹³, wygłoszone przez ks. Józefa Antoniego Grochmalickiego, oraz *Kazanie w Dzień Poswięcenia na biskupstwo lwowskie, halickie i kamienieckie obrządku rusko-katolickiego (...) Xiędza Piotra Bielanskiego*, autorstwa Antoniego Janiszewskiego (1728-1786).

Znakomitym uzupełnieniem ekspozycji stały się trzy wykłady otwarte: Mariusza Kazańczuka z Instytutu Badań Literackich PAN *Anatomia herbarza*, Joanny Partyki z Instytutu Badań Literackich PAN „*Skład abo skarbiec*” Jakuba Kazimierza Haura na tle kultury ciekawości oraz Krzysztofa Koehlera z Wydziału Nauk Humanistycz-

¹³ L.P. Ślupecki, Źródła pisane do dziejów wsi i parafii, w: *Kleczanów. Badania rozpoznawcze 1989-1992*, pod red. A. Buki, Warszawa 1997, s. 34.

nych UKSW *Sarmacja i jej krytycy. Z dziejów pewnej idei*. Pozwoliły one na znaczne poszerzenie wiedzy o eksponowanych obiektach, a przede wszystkim o wielu aspektach kultury szlacheckiej doby baroku.

Wystawa ta została również zaprezentowana 13 września 2016 roku, tak aby mogli się z nią zapoznać goście odbywającego się w Warszawie XXII Walnego Zgromadzenia Bibliotek Kościelnych FIDES.

Prezentowana ekspozycja to zaledwie skromniutki wycinek ukazujący różnorodność przejawów kultury sarmackiej i kształtujących ją elementów. W okresie PRL-u negowano jej wartości, przedstawiając Rzeczpospolitą sarmacką jako kraj przepojony nietolerancją, ksenofobią i narodową megalomanią. Podobne opinie można spotkać jeszcze i dziś, chociaż powstaje coraz więcej prac ukazujących jej złożoność, bogactwo, wspaniałość. Miejmy nadzieję, że wystawa ta stanie się kolejnym krokiem do uznania kultury sarmackiej za narodowe dziedzictwo warte przywołania, poznania i właściwego zrozumienia.

Bazy wydawane przez American Theological Library Association

Baza ATLA Religion Database with ATLASerials łączy podstawowy indeks artykułów czasopism, recenzji książek i kolekcji esejów we wszystkich dziedzinach religii z kolekcją online ATLA, zawierającą czołowe czasopisma z zakresu religioznawstwa i teologii. *The ATLA Religion Database* obejmuje ponad 667.400 opisów artykułów z około 1.800 czasopism (około 640 indeksowanych na bieżąco), ponad 267.400 opisów esejów, ponad 607.500 opisów przeglądowych, ponad 300.500 opisów książek oraz rosnącą liczbę opisów źródeł multimedialnych. Zawartość bazy zaczyna się od 1908 roku, a indeksowanie części czasopism sięga wstecz do XIX wieku. Ponad 300 czasopism wybranych przez czołowych naukowców z USA z zakresu religii dostępnych jest w pełnym tekście. Baza jest wydawana przez American Theological Library Association. Ponadto biblioteki w Polsce mając dostęp do pakietu baz EBSCO w ramach licencji krajowej mają dostęp do pełnego tekstu 344 czasopism indeksowanych w *ATLA Religion Database*.

Dodatkowe informacje o bazie znajdują się na stronie: <https://www.ebscohost.com/academic/atla-religion-database-with-atlaserials>

Baza New Testament Abstracts Online jest produktem partnerskiej współpracy między stowarzyszeniem ATLA i uczelnią Boston College. Baza jest nieodzownym narzędziem bibliograficzno-abstraktowym dla naukowców, bibliotekarzy, studentów i duchowieństwa do badań nad Nowym Testamentem i jego tłem historycznym. Baza zawiera ponad 50.000 abstraktów artykułów, ponad 1.600 abstraktów recenzji, 19.000 streszczeń książek i 61 abstraktów oprogramowania. Co roku do bazy jest dodawane 2.000 artykułów z ponad 500 czasopism w różnych językach oraz streszczenia około 900 aktualnie wydanych książek. Archiwa w bazie sięgają 1985 roku.

Baza Old Testament Abstracts Online jest produktem partnerskiej współpracy pomiędzy stowarzyszeniami ATLA i Catholic Biblical Association. Baza zawiera indeksy i abstrakty artykułów z czasopism, monografii, dzieł zbiorowych i oprogramowania dotyczących badań nad Starym Testamentem. Baza zawiera abstrakty z ponad 500 czasopism. Wszystkie abstrakty są w języku angielskim niezależnie od oryginalnego języka publikacji. Tematyka bazy obejmuje starożytność, archeologię, teologię biblijną, filologię i wiele innych dziedzin. Archiwa w bazie sięgają 1978 roku.

Wszystkie bazy objęte są dofinansowaniem, które przyznawane jest przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wzwyższego na okres roku kalendarzowego (do tej pory co roku w wysokości 50 procent). W związku z tym decyzja o ewentualnej prenumeracie musi zapaść na przełomie października/listopada. Jedynym dystrybutorem baz ATLA online jest firma EBSCO.

Więcej informacji: <https://www.atla.com/products/Pages/default.aspx>

IZABELA MARCINIAK¹

CZAS SIENKIEWICZA W SANDOMIERSKIEJ BIBLIOTECE DIECEZJALNEJ

Osiemnastego grudnia 2015 roku Senat RP z racji przypadającej w maju 170. rocznicy urodzin autora *Potopu* i wypadającej w listopadzie 100. rocznicy jego śmierci ogłosił rok 2016 Rokiem Henryka Sienkiewicza. Z tej okazji Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu przygotowała wystawę poświęconą twórczości pisarza, a następnie zorganizowała konkurs recytatorski *Z Sienkiewiczem za pan brat*.

Wystawę można było oglądać już w marcu 2016 roku. Ponieważ Rok Sienkiewicza zbiegł się z obchodzonym właśnie w Kościele Nadzwyczajnym Jubileuszem Miłosierdzia, wystawę zatytułowano *Czas Sienkiewicza w Roku Miłosierdzia*. Jej celem było wskazanie w pisarstwie polskiego noblisty na motywy miłosierdzia, które w świetle jego twórczości stanowi synonim przebaczenia.

Topos miłosierdzia pojawia się przede wszystkim w powieści *Quo vadis?* Przebaczenie, jakiego doznaje Chilon, zostało ukazane w części wystawy zatytułowanej *Bóg nasz to Bóg miłosierdzia* (notabene tytuł jest cytatem z powieści Sienkiewicza). Z kolei ekspozycja *Szałeństwo Bożego miłosierdzia* przywołała postać Juranda z *Krzyżaków*, który okazał miłosierdzie krzyżackiemu zakonnikowi, Zygfrydowi de Löwe. Prezentacja zatytułowana *Apostołka Litwy* nawiązywała do postaci św. Jadwigi (z racji rocznicy chrztu Polski przypomniano jej rolę, jaką

¹ Biblioteka Diecezjalna w Sandomierzu.

odegrała w chrystianizacji Litwy; podkreślono również zasługi królowej w krwawieniu dzieł miłosierdzia).

Prezentacja *Sienkiewiczowskie misterium pasyjne* skupiała uwagę oglądających na mistrzowskiej, choć mało znanej noweli Sienkiewicza *Pójdźmy za Nim*, utworu, o którym krytycy literatury twierdzą, że stanowi „preludium do *Quo vadis?*”. Wystawę uzupełniały ekspozycje przypominające początki chrześcijaństwa (w kontekście *Quo vadis?*), ukazane na kartach *Potopu* oblężenie Jasnej Góry i ślubu Jana Kazimierza, a także przywołanie postaci nietuzinkowego ryce-

Fot. 1. Czas Sienkiewicza w Roku Miłosierdzia

Fot. 2. Wystawa

rza chrześcijańskiego, Longinusa Podbięty z Ogniem i mieczem.

Wystawa uwzględniała również wiadomości o autorze *Potopu* jako piewcy nieprzemijających wartości katolickich.

Z kolei 30 maja 2016 roku w Bibliotece Diecezjalnej w Sandomierzu odbył się Powiatowy Konkurs Recytatorski *Z Sienkiewiczem za pan brat*, do udziału w któ-

rym zaproszono młodzież z czterdziestu placówek oświatowych. Startowali w nim uczniowie szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, którzy recytowali wybrane fragmenty prozy autora *Quo vadis?* Utwory, które najczęściej inspirowały młodych artystów, to *W pustyni i w puszczy*, *Krzyżacy*, *Ogniem i mieczem* oraz *Potop*. Uczniowskie deklamacje sprawiły, że w cieniu bibliotecznych regałów z książkami pojawiła się niespodziewanie Nel bawiąca się ze słoniem, Sabała snujący swoją opowieść i Janko Muzykant, który najbardziej na świecie ukochał skrzypce. Czytelnia wypełniła się gwarem dworu księżnej Anny Danuty, śpiewem Danusi, odgłosem pojedynku Wołodyjowskiego z Kmicicem, złowrogim głosem śmierci nawołującej krzyżackiego rycerza, Zygfrйда, i szlochem Skawińskiego, rozpaczającego za utraconą ojczyznę.

Fot. 3. Konkurs recytatorski

Wysoki poziom recytacji sprawił, że przed komisją konkursową stanęło trudne zadanie wyłonienia laureatów tego turnieju. Po burzliwych naradach jury I miejsce w kategorii szkół podstawowych przyznało Karolinie Stawowy ze Szkoły Podstawowej nr 2 w Sandomierzu za mistrzowską wręcz recytację niełatwego tekstu *Sabałowe bajanie*. Wśród gimnazjalistów najlepsza okazała się Adrianna Żołyniak

z Gimnazjum nr 1 w Sandomierzu, która wzorowo zaprezentowała fragment *Krzyżaków*, w kategorii zaś szkół średnich laurem zwycięzcy nagrodzono Aleksandrę Witas z Collegium Gostomianum za deklamację fragmentów *Szkiców węglem*.

Przewodniczący komisji konkursowej, o. Andrzej Bielat OP, podkreślił niebagatelną rolę nauczycieli, którzy przygotowali swoich uczniów do konkursu i przybyli do biblioteki wraz z nimi, aby im kibicować. „Dziękuję paniom polonistkom za to, że nie tracą ducha i że im się chce! Wszystkim uczestnikom gratuluję, iż dali panu Henrykowi tę szansę, aby głębiej przemówił do ich serc i umysłów. Tak trzymać!”, powiedział o. Andrzej na zakończenie konkursu.

Celem zarówno wystawy, jak i konkursu było przypomnienie osobom starszym twórczości autora *Ogniem i mieczem*, propagowanie prozy Sienkiewicza szczególnie wśród ludzi młodych, motywowanie wszystkich do czytania arcydzieł polskiego noblisty oraz inspirowanie do własnych owocnych poszukiwań.

EDWIN KLESSA¹

PRACOWNICY BIBLIOTEKI PARAFIALNEJ W TRZCIANCE ŚLADAMI KULTURY CHRZEŚCIJAŃSKIEJ JAPONII I KOREI POŁUDNIOWEJ (28 LIPCA – 17 SIERPNIA 2016 ROKU)

Osoby prowadzące Bibliotekę Parafialną w Trzciance wraz z przyjaciółmi organizują co roku dwu – trzytygodniowe wyjazdy po kraju lub za granicę. W tym roku obraliśmy najdłuższą z dotychczasowych tras: do Japonii i Korei Południowej. Jak zwykle cały plan wyjazdu w najdrobniejszych szczegółach opracowaliśmy we własnym zakresie. Z dotychczasowych eskapad było to przedsięwzięcie najtrudniejsze. Japonia to rzeczywiście inny świat: duże tempo życia, totalne zatłoczenie, wysokie koszty pobytu i transportu, czas przesunięty do przodu o siedem godzin, a przy tym chyba największa z doświadczeń dotychczasowych wypraw bariera językowa, jako że ze znanych nam języków liczył się tu wyłącznie angielski. Były to wyzwania, którym należało sprostać, żeby wyjazd zaplanowany na dwadzieścia jeden dni był jak najefektywniejszy, a przy tym pod względem finansowym możliwy do przyjęcia przez uczestników. Ostatecznie wszystko udało się zamknąć w kwocie około 50 proc. niższej niż cena podobnego programu w takim samym czasie oferowanego przez różne biura podróży.

¹ Biblioteka Parafialna w Trzciance.

Już na etapie przygotowań musieliśmy zapoznać się z historią obydwu państw, ponieważ od tego zależał dobór miejscowości i obiektów, jakie znalazły się w opracowanym przez nas programie. Jeszcze przed wyjazdem opanowaliśmy internetowy rozkład jazdy pociągów HyperDia i nauczyliśmy się nazw różnych kompanii kolejowych, z jakich będziemy korzystać w ramach zakupionego jeszcze w Polsce tygodniowego biletu dla turystów zagranicznych, zwanego Japan Rail Pass. Należało tak zaplanować cały harmonogram, żeby w czasie ważności tego biletu zwiedzać miasta i obiekty wymagające dalszych przejazdów, do minimum zaś ograniczyć przejazdy w pozostałym czasie, ponieważ transport w Japonii jest bardzo drogi.

Utworzyliśmy ośmioosobową grupę, z której cztery osoby to pracownicy wolontariusze Biblioteki Parafialnej w Trzciance (Jadwiga Witkowska i Edwin Klessa – pełniący funkcję pilotów i przewodników, oraz Władysława Król i Albina Szczudło). Do naszej grupy należał także ks. Jarosław Wąsowicz SDB – dyrektor Archiwum i Biblioteki Inspektorii Salezjańskiej w Pile, który pełnił funkcję naszego kapelana w tej części świata, gdzie dominującą religią jest buddyzm i szintoizm. Ponadto w wyjeździe wzięli udział: Adam Mikulski z Trzcianki, Anna Jabłońska z Ujścia oraz Dorota Lewandowska z Bydgoszczy.

Trasę Warszawa – Dubaj pokonaliśmy Boeingiem 777 linii lotniczych Emirates. Ośmiogodzinny pobyt na lotnisku w Dubaju w Zjednoczonych Emiratach Arabskich wykorzystaliśmy na nocne zwiedzanie. Byliśmy pod najwyższym na świecie, liczącym 828 m budynkiem Burj Khalifa, przed jedynym na świecie siedmiogwiazdkowym hotelem Burj Al Arab oraz na sztucznej wyspie Palma Jumeirah, skąd o 1:30 w nocy wracali z plaży kąpiący się w Zatoce Perskiej amatorzy chłodniejszej mimo wszystko od powietrza (35°C o tej porze) wody. Morze światła, ozdób świetlnych na budynkach, wieżach, drzewach i krzewach przypominało iluminacje z okresu Bożego Narodzenia.

Odległość z Dubaju do Tokio to około 8 tys. km i prawie dziesięć godzin lotu. Do naszego skromnego hoteliku (66 zł od osoby za dobę), ze spaniem na wyłożonych na podłodze matach z materacami, dotarliśmy około 1:00 w nocy. Już następnego dnia zabraliśmy się do

skrupulatnej realizacji planu naszej wycieczki. Pierwszy tydzień w Japonii spędziliśmy głównie w Tokio. Zwiedziliśmy świątynię Sensoji oraz Meiji Jingu, park Wschodni przy Imperial Palace i Yoyogi Park, dzielnicę Harajuku z zatłoczoną przechodniami ulicą Takeshita-dori znaną z młodzieżowej popkultury, najsłynniejsze na świecie skrzyżowanie ulic przy stacji Shibuya, gdzie zielone światła dla pieszych uruchamiają jednocześnie wszystkie cztery przejścia oraz dodatkowo po przekątnej. Robiliśmy zdjęcia przed pomnikiem wiernego psa Hachiko, który po śmierci swojego pana przez dziesięć lat przychodził po niego na tę stację. Oglądaliśmy Tokio w dzień z poziomu 350 m, wjechawszy na taras widokowy wieży Sky Tree o łącznej wysokości 634 m. Tokio *by night* mieliśmy okazję podziwiać z Metropolitan Government Building Office z wysokości 202 m. Byliśmy także pod Tokyo Tower (303 m) – wieżą wybudowaną w 1958 roku na wzór paryskiej wieży Eiffla. Cekał nas jeszcze wieczorny pokaz sztucznych ogni z okazji festiwalu ognia, a także największy na świecie targ rybny Tsukiji, gdzie można było się przekonać, że Japończycy jedzą chyba wszystko, co się rusza w morzach i oceanach, wszelkie dziwaczne stwory oraz zielska i wodorosty.

W niedzielę ksiądz Jarosław, który przeważnie odprawiał dla nas Eucharystię w hotelach japońskich i koreańskich, koncelebrował ją w języku koreańskim w katolickiej katedrze Najświętszej Marii Panny w Tokio. Spotkaliśmy tu polskiego studenta od kilkunastu lat mieszkającego w Londynie. Takich miłych spotkań z młodymi Polakami mieliśmy na naszej trasie kilka.

Jednego dnia wybraliśmy się na wulkan Fudzi (ostatni raz wybuchł w 1707 roku) o wysokości 3776 m, czyli najwyższą górę w Japonii, a właściwie dojechalismy do Hakone, gdzie w pobliżu zwiedziliśmy Owakudani – Dolinę Wielkiego Wrzenia, a stąd kolejką linową do Ashi, jednego z pięciu malowniczych jezior u podnóża Fudzi. Dolina, która powstała 3 tys. lat temu na skutek wybuchu wulkanu Hakone, ziała intensywnymi oparami. W powietrzu unosił się silny zapach siarkowodoru. Zwiedziliśmy muzeum poświęcone historii tego miejsca i zakupiliśmy jajka gotowane w gorących źródłach siarkowodorowych, które zabarwiają skorupkę na czarno. Jest to taka atrakcja dla turystów, że postawiono nawet pomnik ugotowanego na czarno jajka.

Fot. 1. Nasza grupa w komplecie w oparach siarkowodoru przy pomniku ugotowanego jajka

Innego dnia pojechaliśmy do Kamakury, gdzie zwiedziliśmy świątynię Tsurugaoka Hachiman z pięknie utrzymanym ogrodem, ze stawami pełnymi ryb i żółwi oraz z kwitnącymi lotosami. Idąc ulicami Kamakury, stolicy szogunatu w XIII wieku, trafiliśmy po drodze na kilka kościołów chrześcijańskich, w tym jeden katolicki. Kolejną świątynią to Kotokuin z posągami Daibutsu – Wielkiego Buddy (wysokość ponad 13 m – drugi co do wielkości w Japonii). Figura pochodzi z XII wieku, jest pusta wewnątrz i można do niej wchodzić. Po zwiedzeniu świątyni Hasedera z jaskinią Benten Kutsu i dziewięciometrową drewnianą statua bogini Kannon skorzystaliśmy z okazji kąpieli w Sagami Bay – zatoce Oceanu Spokojnego z plażą pokrytą ciemnym piaskiem wulkanicznym oraz z latającymi nad powierzchnią wody rybami.

Architektura Tokio, miasta prawie 14-milionowego, znacznie się różni od europejskiej. Kilkupiętrowe budynki stoją obok siebie w odległości około pół metra! Często widzieliśmy też, że między nimi

były okna! Nazwy nadano tylko głównym ulicom, a cała szachownica drobnych uliczek w ogóle nie ma nazw. Tymi drobnymi uliczkami rzadko przejeżdżał powoli samochód. Generalnie wszyscy korzystają z publicznych środków lokomocji. Stąd też na dworcach, peronach, przystankach widać kłębiące się tłumy. Pociągi, metro i autobusy jeżdżą z dokładnością szwajcarskiego zegarka i z taką częstotliwością, że owe przelewające się przez perony rzesze odjeżdżają na bieżąco. Nie widzieliśmy żadnego spóźnienia ani sytuacji, żeby ktoś nie mógł dostać się do jakiegoś pojazdu. Dalekie trasy obsługiwały pociągi *shinkanseny* – „torpedy”, które pokonywały odległość z prędkością 300 km/godz. O precyzji czasowej niech świadczy fakt, że pociągi te startują z tego samego peronu co 4 minuty. Przy takiej organizacji transportu nie może być mowy o jakichkolwiek zatorach. Nieraz widokiem są wagony z napisem *Only for women*, ale też nikt nie wyprosił naszych mężczyzn z takiego wagonu, gdy pierwszy raz nie zorientowaliśmy się, gdzie wsiedliśmy. Zachowanie się konduktora również daleko odbiegało od standardów europejskich. Gdy wchodził do wagonu, zdejmował czapkę i kłaniał się wpool, zakładał czapkę, przechodził przez cały wagon i przed przejściem do kolejnego wagonu odwracał się do pasażerów, zdejmował czapkę i ponownie kłaniał się w pas. Tak szedł przez cały pociąg i kłaniał się w każdym wagonie, a gdy wracał, powtarzał cały ceremoniał.

Taksówki, z których raz musieliśmy skorzystać, obsługiwane są przez kierowców w białych rękawiczkach i często z maseczką na twarzy. Taki widok spotyka się również w pociągach, w metrze i na ulicy. Taksówki są idealnie czyste, z firankami i z automatycznie otwieranymi przez kierowcę drzwiami oraz pokrywą bagażnika.

Często na ulicach i w parkowych alejach można było spotkać Japonki i Japończyków z dziećmi ubranych w kimona. W miejscach turystycznych takie Japonki bardzo chętnie pozowały do pamiątkowych zdjęć. Wszyscy są grzeczni, uprzejmi i chętnie służą pomocą. Byliśmy świadkami, jaką uprzejmość okazywali młodzi mężczyźni w sklepie z komórkami, biegnąc do klienta, by pokonać odległość 2–3 metrów drobnymi kroczkami².

² W.M. Macek, *Ewangelizacja Japonii*, Warszawa 2013, s. 83.

Po tygodniowym pobycie w Tokio poleciliśmy samolotem do Seulu – stolicy Korei Południowej, skąd autobusem pojechaliśmy do starożytnej stolicy koreańskiej – Gyeongju, leżącej w południowo-wschodniej części Półwyspu Koreańskiego. Tu zwiedziliśmy świątynię Bulguksa oraz grootę Seokguram. W przyulicznych straganach zakupiliśmy jakieś prażone pędraki przyrządzone na słodko. Wieczorem zwiedziliśmy Anapji Pont – pięknie podświetlony park ze starymi koreańskimi pałacami, których sylwetki zlewały się z lustrzanym odbiciem w tafli otaczającej je wody. Nasz pobyt w Gyeongju zakończyliśmy zwiedzaniem najstarszego w Azji obserwatorium astronomicznego Cheomseongdae z VII wieku oraz wielkich, pokrytych trawą kopców Daereungwon – Królewskich Grobów, a także pięknej plantacji przeróżnych kwiatów, w tym lotosu. Do Seulu wróciliśmy również autobusem.

Fot. 2. Najstarsze w Azji obserwatorium astronomiczne w Gyeongju w Korei Płd.

W niedzielny poranek zwiedzanie zaczęliśmy od Mszy Świętej w katedrze NMP i św. Mikołaja ze starannie celebrowaną liturgią i z dużym zaangażowaniem wiernych. Pod kościołem nawiedziliśmy

kaplicę z prochami męczenników koreańskich, a w bogato zaopatrzonej księgarni przykatedralnej zakupiliśmy książkę w języku koreańskim o św. siostrze Faustynie. Zwiedziliśmy jeszcze świątynię Jongmyo oraz najsłynniejszą w Seulu buddyjską świątynię Jogyesa. Spacerowaliśmy po dziedzińcu pałacu Gyeongbokgung i po szerokim bulwarze placu Gwanghawamun z pomnikami, fontannami oraz ułożonymi z kwiatów flagami Korei Południowej. Zwiedziliśmy tereny nad rzeką Han, gdzie w XIX wieku na wzgórzach masowo traceni byli chrześcijanie. W prześladowaniach w latach 1839-1868 śmierć męczeńską poniosło m.in. trzech biskupów katolickich, dziesięciu kapłanów oraz około 10 tys. osób świeckich. Dzisiaj na tych wzgórzach stoi kilka kościołów chrześcijańskich, a wśród nich świątynia katolicka wraz z kaplicą zawierającą prochy 103 męczenników koreańskich, kanonizowanych w 1984 roku przez Jana Pawła II³, którego pomnik stoi przed kościołem. Pomnik Męczenników Koreańskich czczonych przez Kościół ustawiony jest na zboczu góry. Spotkaliśmy też Koreankę – wnuczkę jednego z męczenników, która razem z nami uczestniczyła we Mszy Świętej odprawianej przez księdza Jarosława w jednej z kaplic.

W czasie pobytu w Seulu skorzystaliśmy z możliwości zwiedzania nadgranicznej strefy zdemilitaryzowanej (Demilitarized Zone – DMZ) – najbardziej strzeżonej granicy świata: mostu Przyjaźni, III Tunelu, Dora Observatory oraz stacji kolejowej Dorasan. Zwiedziliśmy tzw. III tunel, tj. jeden z wykopów na głębokości 70 m. Dotychczas wykryto łącznie cztery tunele, które od strony komunistycznej Korei Północnej potajemnie kuto w skalistym podłożu w kierunku pobliskiej stolicy Korei Południowej. Tunele miały służyć do niespodziewanego przerzucenia w ciągu godziny kilkunastu tysięcy żołnierzy podczas planowanej agresji na Seul. Z punktu obserwacyjnego można było dostrzec przez lunetę odległe tereny Korei Północnej.

Po tygodniowym pobycie w Korei wróciliśmy samolotem do Tokio, skąd *shinkansenem* z prędkością 300 km/godz. przejechaliśmy do Osaki – czwartego miejsca naszego zakwaterowania. Zakupiony wcześniej JR Pass umożliwił nam teraz darmowe przejazdy, więc codziennie robiliśmy wypad do innego miasta. Najdalej było do

³ *Męczennicy koreańscy* (Andrzej KimTae-gon, Paweł Chong Ha-sang i towarzysze), <http://biblia-swieci.pl/korea.html>, 30.10.2016.

Nagasaki: w obydwie strony około 1 500 km, tak więc od 6:00 do 22:00 zdążyliśmy przejechać całą trasę i jeszcze zwiedzić miasto! Zaplanowaliśmy tu dwa punkty programu. Jeden to centrum wybuchu bomby atomowej zrzuconej na Japonię 9 sierpnia 1945 roku, plac z Fontanną Pokoju i pomnikiem upamiętniającym ofiary wybuchu oraz Muzeum Bomby Atomowej. Modliliśmy się w katedrze Urakami, przed którą można oglądać galerię rzeźb uszkodzonych podczas zburzenia świątyni. Przed wejściem do katedry znajduje się popiersie św. Jana Pawła II, który podczas swojej wizyty duszpasterskiej również odwiedził to miejsce⁴. Drugi punkt w Nagasaki to japoński Niepokalanów – miejsce, gdzie o. Maksymilian Maria Kolbe⁵ prowadził w latach 1930-1936 działalność misyjną: założył ośrodek maryjny i wydawał japońską wersję „Rycerza Niepokalanego”. Tu, w kościele wybudowanym na góskim zboczach, w kaplicy św. Maksymiliana ksiądz Jarosław odprawił Mszę Świętą. Było to

Fot. 3. Maszyna drukarska o. Maksymiliana Kolbego w muzeum jego imienia w Nagasaki

⁴ Jan Paweł II na Filipinach i w Japonii. 16-26 II 1981. Przemówienia i homilie, oprac. J. Sobiepan, M. Szafrńska-Brandt, Warszawa 1986, s. 173-243.

⁵ S. Napiórkowski, Maksymilian Kolbe, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, pod red. E. Ziemanna, Lublin 2006, k. 915-918.

dla nas wielkie przeżycie, gdyż w tej samej kaplicy przed obrazem świętego sprawował także Eucharystię inny wielki święty Polak, Jan Paweł II. Zdążyliśmy jeszcze zwiedzić muzeum o. Maksymiliana Kolbego, w którym znajdowały się m.in. maszyny drukarskie służące do drukowania japońskiego „Rycerza Niepokalanej”, różnego rodzaju dokumenty, zdjęcia, znaczki, medale oraz gazety wydawane w języku japońskim.

Kolejny dzień poświęciliśmy na wyjazd do Hiroszimy, na którą 6 sierpnia 1945 roku zrzucono pierwszą bombę atomową. Tu również byliśmy w epicentrum wybuchu bomby: przy słynnej Kopule Bomby Atomowej, w Parku Pomniku Pokoju oraz w Muzeum Bomby Atomowej. Następnie, korzystając z przeprawy promowej, popłynęliśmy na wyspę Miyajima i zwiedziliśmy świątynię Itsukushima ze słynną bramą *torii* w czasie przypływu stojącą w wodzie. Delektowaliśmy się regionalnym przysmakiem *okonomiyaki*, zwanym przez turystów japońską pizzą.

Fot. 4. Kopuła Bomby Atomowej w Hiroszimie i nasza ekipa w pełnym składzie

Niedzielnny pobyt w Kioto zaczęliśmy od katolickiej katedry Kawaramachi. Trafiliśmy na przygotowania do Mszy Świętej od-

prawianej w języku angielskim, toteż większość obecnych stanowili przybysze z różnych stron świata. Obok kościoła w dużej sali można było spotkać się przy kawie, herbacie i ciastku, porozmawiać lub wypożyczyć książki, które wypełniały duży regał ustawiony pod ścianą.

Fot. 5. Biblioteka przy katedrze w Kioto

Poznaliśmy tutaj młodego Japończyka, który zaledwie tydzień wcześniej wrócił z Polski ze Światowych Dni Młodzieży. Był zafascynowany nie tylko całym przebiegiem tego spotkania, ale także Polską i tym, co w Polsce widział i przeżył. W Kioto zwiedziliśmy jeszcze świątynię zen Złotego Pawilonu (Kinkakuji) oraz świątynię znaną z tysiąca bram *torii* (chram Fushimi Inari Taisha, boga ryżu).

Następnego dnia zwiedzaliśmy miejscowość Nara, która w VIII wieku była pierwszą stolicą Japonii. Tu znajduje się olbrzymi buddyjski kompleks świątynny. Zwiedziliśmy świątynię Todaiji, w której znajduje się posąg Wielkiego Buddy. Świątynia – największa na świecie budowla drewniana – ma 48 m wysokości, 57 m długości

Fot. 6. Złoty Pawilon w Kioto

i 50 m szerokości. Kiedyś była jeszcze wyższa, ale podczas rekonstrukcji w 1709 roku jej wysokość zmniejszono o jedną trzecią. Posąg Buddy o wysokości 15 m jest jedną z największych na świecie figur z brązu. Spacer ulicami Nary, a zwłaszcza alejami parkowymi, to ciągle kontakty z oswojonymi danielami, których jest tu podobno 1,5 tys. Te spokojne zwierzęta, dające się głaskać i dotykać, ożywiają się, gdy wyczuwają u turystów coś do jedzenia. Wtedy robią się bardzo natarczywe, nacierają, chwytają zębami za ubranie i dopominają się o poczęstunek. Nie pogardzą np. planem miasta i gdy wyrwą go z rąk turysty, zjadają go doszczętnie. Jeszcze spacer długą parkową aleją pod górę, wśród stojących po bokach kamiennych latarni fundowanych w przeszłości przez pobożnych pielgrzymów, i dochodzi się do szintoistycznej świątyni Kasuga Taisha. W Narze mieliśmy okazję zobaczyć też najwięcej rikszy, z których chętnie korzystają turyści.

Kolejny dzień przeznaczylimy na zwiedzanie Koyasan, które jest położone około 85 km od Osaki na wysokości 900 m n.p.m. Była to wyprawa koleją w teren górzysty. Ostatni odcinek, najbardziej

stromy, pokonuje się naziemną kolejką linową. Od trzynastu stuleci góra Koya jest znanym miejscem pielgrzymkowym. W średniowieczu ośrodek ten skupiał około 1,5 tys. klasztorów, dzisiaj jest ich niespełna 100. Zwiedziliśmy buddyjską świątynię Okunoin. Podchodzi się do niej pod górę, cmentarną aleją najstarszej i największej nekropolii buddyjskiej w Japonii, gdzie znajduje się prawie 200 tys. nagrobków. Są tam pochowani najbardziej znani szogunowie, samurajowie, wielcy kapłani, artyści i zwykli ludzie. Ceny pochówku na tym cmentarzu oraz koszt uzyskania pozwolenia na budowę kolejnego nagrobka są tam astronomiczne. Przed kamiennymi posążkami Buddy na poszczególnych grobach złożono drobne ofiary pieniężne, a wiele z tych posążków udekorowano czerwonymi serdakami, które przypominały nam dziecięce śliniaczki. Cała buddyjska nekropolia leży wśród starych cedrowych drzew, których wiek określa się na 200 – 600 lat. Program zakończyliśmy obejrzeniem z zewnątrz świątyni Kongobuji, znajdującej się w centrum miasta o tej samej nazwie. Po powrocie do Osaki mieliśmy jeszcze czas na długi spacer po parku oraz na podziwianie z zewnątrz architektury zamku szogunów.

Oprócz tych interesujących miejsc, których wiele znajduje się na liście UNESCO, mieliśmy okazję oglądać (zwłaszcza z okien pociągu) pola ryżowe, nadmorskie doliny, wzgórza, górę Fudzi, wąwozy i ciągnącą się dziesiątkami kilometrów zabudowę, która łączyła w jedną całość np. Osakę i odległe o 50 km Kioto.

W Korei, a także w Japonii trafialiśmy na miejsca związane z wielkimi Polakami: liczne pomniki św. Jana Pawła II oraz wyrazu kultu Miłosierdzia Bożego i św. Faustyny Kowalskiej widoczne w każdym napotkanym kościele katolickim. Św. Maksymilian Kolbe czczony jest głównie w Nagasaki, a brat Zeno (br. Zenon Żebrowski, 1898-1982)⁶ jest bardzo szanowany i popularny w całej Japonii. Przyjechał do Kraju Kwitnącej Wiśni w 1931 roku i całe swoje życie poświęcił tej ziemi. Jeszcze za życia otrzymał wiele odznaczeń państwowych, w tym Order Skarbu Świętego przyznany mu przez cesarza Japonii za działalność na rzecz biednych i chorych. Polskich

⁶ *Ludzie: Brat Zeno – bezgraniczna miłość (1898-1982)*, <http://old.franciszkanie.pl/news.php?id=5188>, 30.10.2016.

świętych widzieliśmy często na okładkach książek w katolickich księgarniach obydwu tych państw.

Ewangelizacja Japonii zaczęła się w XVI wieku, gdy w 1549 roku przybył do Kagoshimy św. Franciszek Ksawery (1506-1552)⁷. W Japonii przebywał zaledwie trzy lata. Ze względu na swoje nadmorskie położenie centralnym ośrodkiem katolicyzmu w Japonii stało się portowe miasto Nagasaki, najbardziej podatne na wpływ zewnętrznego świata. Historia chrześcijaństwa w tym kraju to wielokrotnie powracające fale bardzo silnych prześladowań, które zaczęły się już w 1597 roku i trwały do drugiej połowy XIX wieku. Dzisiaj w tym około 130-milionowym narodzie jest nieco ponad 500 tys. katolików, co stanowi zaledwie 0,4 proc. całego społeczeństwa. To właśnie katolicy stanowili znaczną część ofiar bomby atomowej w Nagasaki.

W Korei Południowej częściej widzieliśmy wieże kościołów chrześcijańskich. Aktualnie w tym prawie 50-milionowym kraju jest około 5,5 mln katolików, co stanowi ponad 10 proc. całej społeczności.

Dane nam było poznać wielu Japończyków i Koreańczyków: bardzo grzecznych, uczynnych, chętnie służących radą i pomocą, milczących i ciągle zapatrzonych w swoje komórki, szczególnie podczas jazdy pociągiem i metrem. Nikt publicznie nie odważył się rozmawiać przez telefon. Na ulicach, zwłaszcza w Tokio, panowała idealna czystość, choć nie widać było ani jednego kosza na śmieci. Każdy chowa papierki do kieszeni. Gospodarz w hoteliku w Tokio, gdy tylko dowiedział się, że jesteśmy Polakami, zaraz nastawił w swoim komputerze koncert Chopinowski. My z kolei w wielu miejscach wzbudzaliśmy podziw znajomością japońskiej piosenki *Sukiyaki* w wykonaniu Kyu Sakamoto⁸, która dotychczas jako jedyny japoński utwór dostała się w 1963 roku na europejskie listy przebojów. W jednym z licznych barów karaoke, degustując sake, śpiewaliśmy na przemian z Japończykami polskie i japońskie piosenki.

Powrotna droga przebiegała superekspresem z Osaki do Tokio, a następnie samolotem przez Dubaj do Warszawy. Powrót pociągiem z Warszawy do Trzcianki był dla nas zderzeniem dwóch cy-

⁷ L. Piechnik, H. Wegner, *Franciszek Ksawery*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, pod red. L. Bieńkowskiego [i in.], Lublin 1989, k. 453-457.

⁸ *Sukiyaki*, <https://www.youtube.com/watch?v=C35DrtPIUbc>, 30.10.2016.

wilizacji w zakresie infrastruktury kolejowej: japońskiej i polskiej. Doświadczaliśmy opóźnienia pociągu, nie mówiąc już o serwowanych ciepłych napojach chłodzących i mijanych dworcach z oknami zabitymi płytą wiórową. Te mankamenty polskiej kolei i jeszcze karkołomne schodki przy wyjściu z wagonu oraz to, że konduktor się nie kłaniał, zrekompensowało nam miłe powitanie przygotowane przez grupę naszych krewnych i przyjaciół z transparentem *Trzcianka wita Japonię*, z chlebem i solą, z szampanem i śpiewem. Rzeczywiście powitanie godne szejków z Dubaju lub szogunów z Kamakury.

Żał było odjeżdżać z Japonii, ale często będziemy tam wracać we wspomnieniach.

OMÓWIENIA I RECENZJE

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 23 (2017) nr 1 (44), s. 219-224
ISSN 1426-3777

ELIZA LUBOJAŃSKA¹

KS. ABP WIKTOR SKWORC,

WSŁUCHANI W DUCHA. UCHWAŁY II SYNODU ARCHIDIECEZJI KATOWICKIEJ

Księgarnia św. Jacka, Katowice 2016,
ss. 185, ISBN 978-83-8099-000-5

Publikacja zawierająca uchwały synodalne² to dokument podpisany przez ks. abp. Wiktora Skworca i zredagowany przez ks. Grzegorza Strzelczyka i Magdalenę Jóźwik. Stanowi on zwieńczenie czteroletniego okresu pracy 238 osób duchownych i świeckich tworzących zespoły i komisje II Synodu Archidiecezji Katowickiej³.

Synod rozpoczął się 25 listopada 2012 roku, natomiast uroczystego zamknięcia i prezentacji dokumentów synodalnych arcybiskup dokonał w katowickiej katedrze w uroczystość Jezusa Chrystusa Króla Wszechświata w 2016 roku. Nowe prawo partykularne obowiąz-

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

² Osobny zbiór aktów wykonawczych do uchwał stanowi suplement do „Wiadomości Archidiecezjalnych” za rok 2016.

³ W pracach synodu uczestniczyły następujące zespoły: Zespół Presynodalny, Komisja Główna, Sekretariat, Komisja ds. Duchowieństwa, Komisja ds. Powołań i Formacji do Prezbyteratu, Komisja ds. Świeckich, Komisja ds. Duszpasterstwa, Podkomisja ds. Nowej Ewangelizacji, Komisja ds. Duszpasterstwa Rodzin, Komisja ds. Duszpasterstwa Młodzieży, Komisja ds. Misji, Komisja ds. Katechezy i Wychowania Katolickiego, Komisja ds. Duszpasterstwa Liturgicznego, Podkomisja ds. Głoszenia Słowa Bożego, Komisja ds. Posługi Charytatywnej, Komisja ds. Społecznych, Komisja ds. Kultury, Podkomisja ds. Mediów, Komisja ds. Dziedzictwa Kościoła Katowickiego, Komisja ds. Życia Konsekwowanego, Komisja ds. Ekonomicznych, Komisja ds. Ekumenizmu i Dialogu Międzyreligijnego, Zespół Teologiczny oraz Zespół Legislacyjny.

je w Kościele lokalnym od 1 stycznia 2017 roku. Dokumenty, choć wydane w dość skromnej szacie edytorskiej i graficznej, stanowią swoisty podręcznik teologii pastoralnej i historii duszpasterstwa w Kościele katowickim.

Publikacja dzieli się na cztery rozdziały według koncepcji chrystologicznej, rozwiniętej już na II Soborze Watykańskim, zaznaczającej udział wszystkich wierzących w potrójnym urzędzie Chrystusa: kapłańskim, królewskim i prorockim (KK 13, 20, 21). Potrójna misja Chrystusa stała się następnie podstawą do wyodrębnienia trzech głównych funkcji Kościoła, jakimi są: *martyria* (urząd prorocki), *dia-konia* (urząd królewski) i *leiturgia* (urząd kapłański). Kolejną funkcję wskazał zwołany przez Jana Pawła II w 1985 roku Nadzwyczajny Synod Biskupów, na którym podkreślono wspólnotowy charakter Kościoła (*koinonia*).

Cztery części dokumentu podzielono następnie na podrozdziały. Każdy z nich jest zwieńczony konkretnymi zarządzeniami i zaleceniami, które zajmują znaczną część publikacji. Wskazania należy interpretować w kontekście dokumentów Kościoła przytoczonych w końcowych fragmentach każdego podrozdziału publikacji.

Książkę rozpoczyna *Wprowadzenie* do uchwał II Synodu, w którym metropolita katowicki wyjaśnia, że motywacją do zwołania synodu było wewnętrzne przynaglenie inspirowane przez Ducha Świętego, aby synod stał się narzędziem pomocnym w pełnieniu pasterskiego posługiwania (s. 7). Doceniono rolę parafialnych rad duszpasterskich, przekształconych w parafialne zespoły synodalne, które podczas sesji plenarnych starały się rozeznaczyć „czego Duch oczekuje od Kościoła w konkretnym momencie historii zbawienia” (s. 7). Następnie autor zwraca się z apelem i zachętą do wszystkich diecezjan, aby zaangażowali się w realizację uchwał synodalnych, co byłoby najlepszą formą przygotowania do zbliżającego się jubileuszu 100-lecia powstania Kościoła katowickiego w 2025 roku (s. 9).

Soborowa nauka o Kościele o wspólnotowym wymiarze Kościoła stała się podstawą dla opracowania pierwszego rozdziału dokumentu *Wspólnota (koinonia) Kościoła katowickiego*. Zalecono tutaj odnowienie duszpasterstwa parafialnego i organizację jego nowych struktur. Zaznaczono rolę małych wspólnot, które poprzez ewangelizację przy-

czynią się do odnowy parafii i doświadczenia głębokiej więzi osobistej z Chrystusem wśród członków owych wspólnot (s. 15, pkt 3).

Uchwały synodalne dotyczą następnie kwestii laikatu w Kościele. Wysunięto postulat większego zaangażowania świeckich w apostolstwo słowa poprzez działalność w ruchach odnowy, modlitwie wspólnotowej i katechizacji (s. 24, pkt 27). Zaleca się permanentną formację biblijną świeckich, dbanie o stały rozwój życia duchowego poprzez indywidualną i wspólnotową modlitwę i medytację (s. 27, pkt 36-38). W centrum działalności duszpasterskiej należy postawić rodzinę (s. 34, pkt 62), co zostało wyrażone w słowach: „priorytetem działań duszpasterskich powinno być towarzyszenie małżonkom poprzez tworzenie grup modlitewnych, w których rozpoznaje się wolę Bożą i ją realizuje w rodzinie” (s. 34, pkt 62).

W Kościele katowickim zauważa się również nagłą potrzebę poszukiwania nowych form dotarcia do młodzieży, o czym traktuje kolejny fragment dokumentu. W grupie tej widoczna jest tendencja spadkowa w kwestii praktyk religijnych przy jednoczesnym zainteresowaniu sprawami wiary. Podkreślono na synodzie, że „duszpasterstwo młodzieży jest jednym z priorytetowych kierunków pastoralnych działań Kościoła katowickiego” (s. 42, pkt 79). Wobec ogromu wyzwań stojących przed duszpasterzami wydaje się, że zalecenie, aby księża wikariusze ograniczali zatrudnienie w szkołach do połowy etatu i skoncentrowali się na pracy w parafiach, jest wyzwaniem chwili i tym bardziej ważne jest, że wybrzmiewa to w dokumencie (s. 51, pkt 142).

Następnie w uchwałach synodalnych poruszono zagadnienie powołań i formacji do kapłaństwa. Proces rozeznawania posłannictwa w głównej mierze odbywa się we wspólnotach i ruchach religijnych – inaczej niż w przeszłości, kiedy to decyzje o wyborze konkretnej drogi życiowej dojrzewały głównie w rodzinach. Wobec zaistniałej sytuacji konieczne są działania wspomagające młodych ludzi w rozeznaniu powołania kapłańskiego, stwierdza się w dokumencie (s. 58, pkt 167).

W rozdziale pierwszym omówiono także problematykę dotyczącą życia konsekrowanego oraz dziedzictwa Kościoła katowickiego. Zaleca się, aby członkowie zgromadzeń zakonnych angażowali się

we współpracę z duszpasterstwem parafialnym i archidiecezjalnym (s. 65, pkt 205). W kwestii dziedzictwa postuluje się upowszechnianie i roztoczenie opieki nad dziedzictwem historycznym (archiwalnym, muzycznym i bibliotecznym). Instytucje kulturalne zachęca się do większej współpracy (s. 67-68, pkt 212 i 216).

Podstawą treści kolejnego rozdziału zatytułowanego *Świadectwo (martyria) Kościoła katowickiego* był projekt Podkomisji do spraw Głoszenia Słowa Bożego traktujący w głównej mierze o przepowiadaniu Dobrej Nowiny w Kościele (s. 73, pkt 237). W uchwałach wymienienia się pozytywne zmiany, jakie zaszły w środowisku lokalnym w kwestii kaznodziejskiej: unikanie tematów politycznych i chrystocentryczne głoszenie biblijne (s. 74, pkt 238). Jednakże wobec istniejących braków zauważono potrzebę stałej formacji głosicieli słowa Bożego (s. 75, pkt 239).

W następnym punkcie podkreślono rolę katechezy w dziele ewangelizacji, która powinna być dostosowana do „wyzwań obecnych czasów” (s. 81, pkt 263). W dokumencie wymieniono zalety szkolnej katechizacji, tj. poszerzenie grona katechizowanych i systematyczność prowadzonych działań, natomiast jako słabość wskazano zanikanie więzi z parafią (s. 82, pkt 264). Zaleca się zacieśnianie współpracy między parafią i szkołą (s. 89) oraz prowadzenie w parafii katechizacji dorosłych i młodzieży.

Wśród obecnych wyzwań Kościoła dokument wskazuje natomiast na priorytetowe znaczenie nowej ewangelizacji, której celem jest dotarcie z Dobrą Nowiną do osób pozostających na uboczu, chociaż uznających się za katolików (s. 94, pkt 315-316). Z działalnością ewangelizacyjną wiąże się posługa misyjna, którą ojcowie synodalni uznali za podstawowe zadanie ludu Bożego. Propagowanie misji przedstawia się jako jeden z elementów działalności duszpasterskiej w parafiach (s. 100, pkt 327).

W rozdziale drugim poruszono także zagadnienia stosunku Kościoła katowickiego do kultury oraz kwestię lokalnych mediów katolickich. Uznano, że działania promujące kulturę winny mieścić się w ramach nowej ewangelizacji. Jak zauważono w dokumencie, istotnym zadaniem stojącym przed Kościołem jest dzisiaj „wzmocnienie obecności myśli i inspiracji chrześcijańskiej w kulturze wysokiej oraz

masowej” (s. 105, pkt 334). Media, będąc narzędziami komunikacji, powinny służyć budowaniu więzi w Kościele, dlatego zaleca się, by każda parafia posiadała własną stronę internetową (s. 113, pkt 359).

Przedmiotem rozważań następnego rozdziału dokumentów synodalnych jest *Liturgia (leiturgia) w Kościele katowickim*. W ocenie Komisji do spraw Duszpasterstwa Liturgicznego reforma liturgiczna po II Soborze Watykańskim została dobrze przeprowadzona i spełniła swój cel, jakim było doprowadzenie wiernych do czynnego uczestnictwa w liturgii. Wyzwaniem chwili obecnej pozostaje natomiast rozwój duszpasterstwa liturgicznego, formacja liturgiczna duchowieństwa i świeckich oraz upowszechnienie muzyki sakralnej (s. 115, pkt 365; oraz s. 126, pkt 420).

Zwieńczeniem uchwał synodalnych jest rozdział zatytułowany *Służba (diakonia) Kościoła katowickiego*, w którym rolę pierwszoplanową zajmują kwestie społeczne. Stwierdza się, że Kościół jest zobowiązany do szerzenia katolickiej nauki społecznej, aby uniwersalne wartości chrześcijańskie, takie jak prawda, sprawiedliwość, miłość i wolność, stanowiły moralny nakaz i wyznacznik ludzkiego postępowania (s. 130, pkt 424-425). Z doświadczenia Bożej miłości wypływa posługa charytatywna w Kościele, która winna być zadaniem każdego chrześcijanina (s. 137, pkt 441). Końcowy fragment dokumentu traktuje także o dobrach materialnych Kościoła, których pomnażanie „powinno być zawsze zgodne z ewangeliczną hierarchią wartości” (s. 143, pkt 470).

Uchwały synodalne zakończyły się akcentem ekumenicznym, odnoszącym się do dialogu w Kościele katowickim, w którym „współistnieją harmonijne różne wyznania chrześcijańskie i religie” (s. 148, pkt 488).

Dokument został opatrzony dodatkami w postaci kalendarium prac synodalnych, wykazu uczestniczących w nim osób oraz indeksu osobowego.

Podpisanie uchwał II Synodu Archidiecezji Katowickiej wiąże się z podjęciem konkretnych wyzwań w Kościele partykularnym. Największy nacisk położono na rozwój duszpasterstwa parafialnego. Ważne jest, aby wspomóc wiernych na drodze rozwoju do wiary dojrzałej, aby ostatecznie osiągnąć cel życia chrześcijańskiego, jakim jest zbawienie.

W dokumencie najwięcej miejsca poświęca się zagadnieniu budowania wspólnoty, równocześnie dostrzega się, że zarządzenia i zalecenia zajmują znaczną jego część. Niektóre z nich dotyczą powoływania dodatkowych instytucji, co może przyczynić się do większej hierarchizacji struktur kościelnych, a niekoniecznie do rozwoju duchowego członków wspólnoty Kościoła katowickiego.

Istotne jest, że w ramach synodu powołano Komisję do spraw Dziedzictwa Kościoła Katowickiego, w skład której weszli obok przedstawicieli środowiska nauki także pracownicy Archiwum Archidiecezjalnego i Biblioteki Teologicznej. Warto zauważyć, że dla zachowania dziedzictwa kulturalnego podjęto ustalenia dotyczące „przechowywania w bibliotece lub archiwum parafialnym co najmniej jednego egzemplarza wydawnictw parafialnych (...) oraz przekazywania każdego wydawnictwa do Biblioteki Teologicznej” (s. 70, pkt 231).

Dobrze się stało, że po trzydziestu latach od zakończenia I Synodu Diecezji Katowickiej zwołano po raz kolejny społeczność archidiecezji w celu nakreślenia najważniejszych zadań duszpasterskich na przyszłość. Nadszedł czas, aby wszyscy w ramach struktur parafialnych włączyli się w realizację zaleceń synodalnych.

KATARZYNA MATERSKA¹

MAŁGORZATA KOWALSKA,

***CROWDSOURCING INTERNETOWY – POZYTYWNY
WYMIAR PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ.
KONTEKSTY – ISTOTA – UWARUNKOWANIA***

Nauka – Dydaktyka – Praktyka 165,
Wydawnictwo SBP, Warszawa 2016, ss. 366,
ISBN 978-83-64203-60-2

Książka Małgorzaty Kowalskiej *Crowdsourcing internetowy – pozytywny wymiar partycypacji społecznej. Konteksty – istota – uwarunkowania*, wydana przez Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich, włącza się w żywo toczący się dyskurs naukowy dotyczący kierunków rozwoju nowoczesnych społeczeństw, w których o ich kondycji zdecydować nie same technologie, lecz przede wszystkim ich inteligentne użycie. Na tle innych publikacji dotyczących partycypacyjnego modelu współpracy użytkowników sieci monografia dr Kowalskiej wyróżnia się ułożeniem szeroko zakrojonej tematyki *crowdsourcingu* w obszarze bibliologii i nauki o informacji, do którego coraz śmielej wkraczają takie pojęcia nowej ekonomii, jak: inteligencja zbiorowa, mądrość tłumu, inteligencja współpracy, wikinomia, otwarta innowacja, prosumpcja, *crowdsourcing*, *crowdfunding*.

Wybór tematu badań należy uznać za bardzo trafny, szczególnie w okresie konwergencji mediów i kształtowania się wzorów zachowań

¹ Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

społecznych nowych, stechnicyzowanych społeczeństw. Znacząco bowiem rośnie zainteresowanie inicjatywami angażującymi ochotników z sieci. Książka została bardzo starannie przemyślana, co wyraża się w kompozycji publikacji i w ujęciu tematu. M. Kowalska podzieliła tekst na dwie zasadnicze części: pierwsza, *Otoczenie crowdsourcingu*, jest bazą i wprowadzeniem do części drugiej, skupiającej się na wyjaśnieniu samego fenomenu *crowdsourcingu*.

Zarówno technologiczne, jak i ekonomiczne otoczenie *crowdsourcingu* oraz jego społeczne i kulturowe konteksty zanalizowane przez autorkę w części pierwszej prowadzą do wyjaśnienia warunków sprzyjających powstawaniu nowych modeli partycypacji społecznej. Śledząc rozwijanie się idei wspólnotowości – poprzez pokazanie licznych koncepcji filozoficznych, socjologicznych, z zakresu psychologii społecznej i psychologii tłumu oraz ich interpretację – autorka dochodzi do czasów społeczności wirtualnych, których warunkiem istnienia jest infrastruktura technologiczna (cyberprzestrzeń) oraz potrzeba relacji międzyludzkich. W dobie konwergencji mediów współpraca społecznościowa oraz charakterystyczny dla całej rzeczywistości społeczno-kulturalnej model kultury partycypacji zaznaczają się wyjątkowo wyraziście. Bez względu na sposób podejścia do determinantów kultury partycypacji „jej istota leży w zacieraniu się granicy między producentem a konsumentem dóbr kultury” (s. 111), wytwory zaś kultury uczestnictwa „współtworzą kapitał społeczny, stając się źródłem wiedzy, pomysłów, okazji i wsparcia” (s. 112). Choć badacze dokonują rozróżnienia inteligencji współpracy i inteligencji zbiorowej (różnica wynika z innego poziomu zaangażowania użytkowników sieci), to niektórzy skłonni są traktować taką kolektywną inteligencję jako alternatywę dla dominującej do tej pory wiedzy eksperckiej.

Część druga ukazuje fenomen *crowdsourcingu*, a *de facto* fenomen tłumu (*crowd-source-using*) i jego siłę sprawczą. Autorka odnosi się tu do najważniejszych koncepcji teoretycznych i terminologicznych, w tym prezentuje poglądy Jeffa Howe’a – autora terminu *crowdsourcing*, a także Darena C. Brabhama, który wprowadził rozważania na temat *crowdsourcingu* do literatury naukowej; dokonuje także zestawienia definicji badanego zjawiska dostępnych w polskiej literaturze.

W rozdziale drugim podejmuje próbę konceptualizacji *crowdsourcingu* internetowego z odniesieniem do takich determinantów badanego zjawiska, jak *crowdsourcer* (inicjator), tłum oraz platforma elektroniczna, a także prezentuje różnorodne propozycje taksonomiczne *crowdsourcingu* internetowego. Rozdział trzeci, lokujący *crowdsourcing* w kręgu zainteresowań informatologii i bibliologii, może być najtrudniejszy w odbiorze dla czytelnika spoza kręgów naukowych, ponieważ prezentacja wybranej metodologii badania obecności problematyki *crowdsourcingu* w literaturze przedmiotu jest naszpikowana tytułami publikacji, czasopism, liczbami i procentami. Z całą pewnością jednak zaprezentowane postępowanie badawcze i uzyskiwane na poszczególnych etapach rezultaty są bardzo ważne dla pokazania kryteriów doboru światowej i polskiej bazy źródłowej poszukiwań prowadzonych przez autorkę. Warto w tym miejscu zasygnalizować, że w typowaniu czasopism do badań M. Kowalska wykorzystała metodologię mieszaną: ilościową (bibliometryczną) i jakościową (analizy i krytyki piśmiennictwa). Podstawowym narzędziem wyboru wiodącego czasopiśmiennictwa zagranicznego była baza Journal Citation Reports (JCR), a w zasadzie wariant JCR SSE (JCR Social Science Edition). Zagraniczny materiał badawczy zbierano na platformie Web of Science Core Collection w bazach: Social Sciences Citation Index oraz Arts and Humanities Citation Index, a uzupełniając na platformie EBSCOhost w bazie LISTA (Library, Information Science and Technology Abstracts). Do wytypowania wiodących czasopism polskich z zakresu informatologii i bibliologii wykorzystano część B *Listy czasopism punktowanych* przygotowanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, a zebrany materiał uzupełniono danymi z Polskiej Bibliografii Bibliologicznej oraz Bibliografii Zawartości Czasopism. Zgromadzony zbiór badawczy unaoczniał stosunkowo późne zainteresowanie tematyką *crowdsourcingu* światowych, a tym bardziej polskich przedstawicieli informatologii i bibliologii.

Crowdsourcing jako sposób rozwiązywania konkretnych problemów zdominował ostatni, czwarty rozdział rozprawy, w którym zamieszczono dwadzieścia jeden wybranych przykładów wdrożeń realizowanych przez biblioteki zagraniczne w następujących obszarach zastosowań: transkrypcja; katalogowanie, kategoryzacja, kon-

tekstualizacja; tagowanie i linkowanie kolaboratywne; generowanie treści; nadawanie georeferencji; komentowanie, opiniowanie, rekomendowanie oraz społecznościowe pozyskiwanie funduszy. Przejawy *crowdsourcingu* jako szeroko rozumianej partycypacji użytkowników bibliotek polskich starano się pokazać na przykładzie współtworzenia zasobów cyfrowych, tagowania kolaboratywnego, komentowania i oceniania zasobów, a także społecznościowego pozyskiwania funduszy (*crowdfunding*), chociaż trudno jest wskazać inicjatywy realizowane „z takim rozmachem i w takim wymiarze, jak ma to miejsce w innych krajach świata” (s. 251).

„Doświadczenia bibliotek i innych instytucji sektora kultury w zakresie wdrażania *crowdsourcingu* dowodzą, że niesie on przede wszystkim pozytywne implikacje – zarówno natury społecznej, jak i ekonomicznej. Z jednej strony bowiem pozwala na budowę wirtualnych społeczności i grup użytkowników skupionych wokół biblioteki, a co za tym idzie – lepsze dostosowywanie oferty usługowej do potrzeb użytkowników i zwiększenie stopnia wykorzystywania zbiorów, z drugiej – na obniżenie kosztów działalności oraz szybsze osiągnięcie celów wymagających niekiedy zaangażowania dużych nakładów finansowych i kadrowych” (s. 224). Problemem jest jednak niewystarczająca obecność tego typu inicjatyw w świadomości społecznej, ogranicza ją bowiem jednojęzyczność oraz brak promocji. Autorkę książki zainteresowała kwestia obecności *crowdsourcingu* internetowego w świadomości bibliotekarzy i pracowników innych instytucji ochrony dziedzictwa kulturowego. Dotarła więc do badań ankietowych amerykańskiej organizacji Crowd Consortium z 2014 i 2015 roku, prowadzonych wśród respondentów (ponad 75 proc. bibliotekarzy) z całego świata (głównie Stanów Zjednoczonych). Badania te dowodzą istnienia wielu problemów organizacyjnych, prawnych, finansowych oraz mentalnych. Niezadowolająco wypadły także autorские badania próbkowe realizowane w środowisku polskim w trakcie webinarium poświęconych *crowdfundingowi* oraz *crowdsourcingowi*. Za jedyną możliwą do realizacji w bibliotekach formę *crowdsourcingu* bibliotekarze uznają finansowanie społecznościowe.

Podsumowując rozdział *Crowdsourcing internetowy w działalności bibliotecznej*, można powiedzieć, że egzemplifikacja możliwych

zastosowań *crowdsourcingu* w działaniach bibliotek oraz innych placówek kulturalnych jest istotnym wkładem autorki w rozwój teorii i praktyki bibliotecznej oraz innych instytucji kultury XXI wieku, co należy dodatkowo wyróżnić na tle bardzo słabo dotychczas reprezentowanej tematyki w polskich periodykach. Niemniej rzetelność naukowa każe autorce wskazywać zarówno pozytywne, jak i negatywne implikacje praktycznej implementacji *crowdsourcingu*. Małgorzata Kowalska zdecydowanie staje po stronie jego zwolenników i propagatorów, co zresztą uwidacznia w tytule pracy.

Omawiana publikacja jest znakomitą kompendium wiedzy na temat tego, jak współpraca wirtualnych społeczności może zmieniać świat, w tym świat bibliotek i innych instytucji kultury. *Crowdsourcing internetowy – pozytywny wymiar partycypacji społecznej. Konteksty – istota – uwarunkowania* to książka dla tych, których interesują społeczności online (kreatywny tłum), drzemący w nich kapitał intelektualny i wielka siła sprawcza. To publikacja dla tych, którzy chcą znaleźć przykłady pozytywnego wykorzystania działania tłumy, społeczności wirtualnych, inteligencji zbiorowej, mądrości tłumy, otwartej innowacji, inteligencji współpracy; dla tych, którzy chcą lepiej poznać wymiary współczesnej wikinomii poprzez *crowdsourcing* właśnie; dla tych wszystkich, którzy w sieci Web 2.0 chcą być prosumentami informacji (producentami i konsumentami jednocześnie) lub w innych rolach pracować na rzecz rozwoju społeczeństw informacji i wiedzy.

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA¹

**Z ŻYCIA KSIĄŻKI. OCHRONA I KONSERWACJA
ZBIORÓW BIBLIOTECZNYCH ORAZ KONTEKSTY.
PRACE DEDYKOWANE PROFESOROWI
LEONARDOWI OGIERMANOWI**

Pod red. Anny Tokarskiej, Studia Bibliologiczne 20,
ISSN 0860-8164, Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach 3333, ISSN 0208-6336,
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego,
Katowice 2015, ss. 360, ISBN 978-83-8012-329-8

Publikacja *Z życia książki. Ochrona i konserwacja zbiorów bibliotecznych oraz konteksty. Prace dedykowane Profesorowi Leonardowi Ogiermanowi* pod red. Anny Tokarskiej ukazała się w serii „Nauka o Książce i Bibliotece” redagowanej przez Teresę Wilkoń, jako tom 20 „Studiów Bibliologicznych”. Jubileuszowy wolumin jest prezentacją zagadnień z bibliologii, bibliofilstwa i bibliotekarstwa praktycznego, a przede wszystkim z zakresu konserwacji i ochrony zbiorów bibliotecznych, przedstawia także wiele analiz z obszaru mikrobiologii i chemii.

Obszerne, liczące 360 stron dzieło rozpoczyna tekst *Od redaktora* autorstwa Anny Tokarskiej, w którym zarysowano schemat i układ pracy, a także krótką charakterystykę treści i prezentację autorów poszczególnych opracowań. Następnie Agnieszka Bangrowska przygotowała *Curriculum vitae Profesora Leonarda Ogiermana*, ukazując

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

drogę życiową uczonego w kontekście jego pracy naukowo-badawczej i naukowo-dydaktycznej. Z kolei Tadeusz Maciąg opracował *Bibliografię publikacji Profesora Leonarda Ogiermana*, uwzględnivszy w układzie chronologicznym dorobek naukowo-badawczy jubilata z lat 1968-2013. Zebrany materiał liczy dziewięćdziesiąt dziewięć pozycji, na które składają się publikacje naukowe, w tym wydawnictwa zwarte, prace redakcyjne, artykuły w czasopismach i wydawnictwach zbiorowych, patenty i normy, a także niepublikowane referaty z wystąpień konferencyjnych.

Dla przejrzystości zgromadzonego materiału główny zrąb publikacji podzielono na dwie części. Pierwsza, zatytułowana *Techniki badawcze i narzędzia procesu konserwacji*, porusza zagadnienia ochrony zbiorów i działań konserwatorskich podejmowanych w różnych ośrodkach badawczych. Ten blok tematyczny otwiera tekst Agnieszki Bangrowskiej: *Oddziaływania atramentów oraz pigmentów na podłoże papierowe. Klasyfikacja i charakterystyka najważniejszych pigmentów stosowanych w zbiorach bibliotecznych*, w którym dokonano przeglądu materiałów konserwatorskich stosowanych w ochronie zbiorów bibliotecznych na przestrzeni dziejów. Zbliżony aspekt zagadnień przedstawia Józef Śliwiok w artykule *Chromatografia gazowa w badaniach zabytkowego materiału bibliotecznego*, omawiając wykorzystanie związków chemicznych w analizowaniu zabytkowego materiału bibliotecznego, skupiając się zwłaszcza na doborze właściwych odczynników i stopniu ingerencji konserwatorskich. Również Tadeusz Maciąg, prezentując wyniki badań w opracowaniu *Grzyby niszczące zabytkowy papier. Analiza druków z lat 1500-1600 z kolekcji Biblioteki Fundacji Wiktora hr. Baworowskiego we Lwowie*, odniósł się do procesu destrukcji papieru i wytworów z tego materiału wynikającego z niewłaściwego magazynowania i użytkowania. Natomiast Mariola Jarczykowa przedstawiła *Dawne oprawy książek w świetle inwentarzy i korespondencji Radziwiłłowskiej*, skupiając się na oprawach i materialnej wartości wybranych egzemplarzy z biblioteki książąt Radziwiłłów. Z kolei Agnieszka Biały zaprezentowała tekst *Warianty radełek wizerunkowych na szesnastowiecznych oprawach książkowych w zabytkowej Bibliotece oo. Paulinów na Jasnej Górze w Częstochowie. Analiza kompozycji i tematów ikonograficznych wybranych tłoczeń*, w którym scharakteryzowała narzędzia służące do

dekorowania skóry powlekającej okładki książek. Następnie Edward Różycki nakreślił zagadnienie *Stanu zachowania i konserwacji książek w województwie ruskim (XVI-XVIII wiek)*, przeprowadziwszy badania dokumentów i akt archiwalnych, głównie inwentarzy i spisów bibliotecznych magnaterii, szlachty i mieszczaństwa ze Lwowa i okolic. Katarzyna Kwaśniewicz podjęła refleksję nad *Historią i osiągnięciami Pracowni Konserwacji Masowej w Archiwum Państwowym w Katowicach*, wskazując na skuteczne przedsięwzięcia przeciwdziałające utracie cennych zbiorów przez instytucje gromadzące kulturowe dziedzictwo narodowe. Sergiusz Czarzasty odniósł się do problemu *Ochrony zbiorów bibliotecznych w polskich siłach zbrojnych na przykładzie Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Marszałka Józefa Piłsudskiego w Warszawie*, zaznaczając, że działalność konserwatorska materiałów bibliotecznych jest jednym z priorytetowych zadań postawionych przed księżnicą i jej pracownikami, zważywszy na to, że gromadzone są tam nie tylko dobra kultury, ale niejednokrotnie i dokumenty wagi państwowej podlegające szczególnej ochronie. Beata Żołędowska-Król przeanalizowała *Tematykę ochrony zbiorów bibliotecznych w czasopiśmiennictwie światowym na podstawie bazy BABIN za lata 1990-2010*, dokonując przeglądu literatury przedmiotu odnoszącej się do teoretycznych i praktycznych zagadnień związanych z ochroną zbiorów bibliotecznych. Natomiast Joanna Kamińska zajęła się *Problemami bibliotek i ochrony ich zbiorów w świetle wybranych artykułów z czasopism polskich w latach 1994-2013*, dociekając na podstawie zebranego materiału, jak kształtowała się świadomość społeczna w zakresie ochrony zbiorów bibliotecznych.

Drugą część pracy wypełniają *Konteksty literackie, bibliofilskie, biblioteczne* odnoszące się do gromadzenia i archiwizowania dokumentów bibliotecznych i muzealnych jako istotnego źródła dziedzictwa narodowego. Ten blok tematyczny rozpoczyna Krystyna Heska-Kwaśniewicz, analizując *Rozważania o utracie książek* i odnosząc się do tych wydarzeń historycznych, społecznych i politycznych, które sprawiły, że książki gromadzone przez wielu bibliofilów na przestrzeni lat w niejednej bibliotece rodzinnej, domowej lub społecznej utraczone zostały bezpowrotnie. Anna Sitkova i Iwona Rak przybliżają postać *Anny Jagiellonki jako adresatki listów dedykacyjnych Jakuba Wujka i Piotra Skargi*. Zaprezentowane listy dedykacyjne, pełne po-

etyckich odniesień, wielokrotnie przybierały rozbudowaną formułę inskrypcyjną, eksponując w swej treści szczególne przywiązanie adresatki do wiary katolickiej. Natomiast Teresa Wilkoń omówiła *Bibliofilskie pasje Izabeli z Czartoryskich Lubomirskiej*, uwypuklając rolę księżnej jako mecenasa kultury i sztuki, która dzięki swemu zacięciu bibliofilskiemu poszerzyła skromną bibliotekę męża o nowy gatunek książek, wprowadzając do zbiorów rodowych beletrystykę, utwory dramatyczne i muzyczne. Z kolei Agnieszka Kotwica scharakteryzowała *Druki bibliofilskie nicejskiej Oficyny Tyszkiewiczów w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu* jako przykład druków wydanych starannie pod względem edytorskim i artystycznym, z licznymi ozdobnikami i iluminacjami, przyciągającymi oko wnikliwego badacza. Jarosław Łuniewski w artykule *Supresja klasztorów paulińskich w prowincjach niemieckiej, austriackiej, węgierskiej i polskiej a jej wpływ na losy bibliotek* zaznaczył, że kasacie klasztorów towarzyszyła sekularyzacja znajdujących się tam księgozbiorów, przez co wiele cennych obiektów bezpowrotnie uległo zniszczeniu lub zagubieniu, a te, które udało się odzyskać, stanowią cenne źródło dla badaczy dawnej książki. Jolanta Szulc przygotowała szkic pt. *Ekslibris z biblioteki ks. Jana Alojzego Nepomucena Ficka. Współczesne funkcje znaku książkowego*. W przeprowadzonych badaniach autorka potwierdza, że w wielu książkach ze zgromadzonej kolekcji zachowały się podpisy własnościowe, pieczętki, dedykacje, a nawet uwagi i komentarze czytelników, ekslibrisy zaś umieszczano na odwrocie przedniej okładki dokumentu. Andrzej Trojnar przedstawił *Rolę księży Jana i Pawła Brandysów w kształtowaniu historii ziemi śląskiej*. Autor podkreślił rolę kapłanów i ich zaangażowanie w sprawę odzyskania niepodległości Polski i zjednoczenia Śląska z II Rzeczpospolitą. Bogumiła Warząchowska omówiła *Księgozbiory śląskich kapłanów w Bibliotece Teologicznej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* na przykładzie kolekcji trzech zasłużonych księży: Szczepana Wesołego, Remigiusza Sobańskiego i Wincentego Myszora, którzy swoje domowe księgozbiory przekazali na rzecz środowiska akademickiego z myślą o ich wykorzystaniu w pracy naukowo-badawczej. Sylwia Borowik w artykule *Biblioteka domowa Alfreda Szklarskiego* przedstawiła analizę biblioteki domowej śląskiego pisarza, dzięki czemu umożliwiła poznanie tego księgozbioru i prywatnego archiwum,

co może zaowocować opracowaniem biografii literackiej katowickiego prozaika. Opracowanie Agnieszki Bajor: „*Studia Bibliologiczne jako źródło informacji śląskoznawczej i zagłębiowskiej*” kończy drugi blok tematyczny. Autorka przeanalizowała pod względem treściowym dziewiętnaście tomów „Studiów Bibliologicznych” na temat śląskiego i zagłębiowskiego ruchu wydawniczego, kultury książki i prasy oraz rozwoju i działalności bibliotek.

Pracę zamyka obszerny *Indeks osób i postaci fikcyjnych* opracowany przez A. Tokarską. Przygotowany indeks w tego typu publikacji jest dużym ułatwieniem w identyfikacji osób zajmujących się ochroną zbiorów i pracami konserwatorskimi. Wiedza o badaczach podejmujących pracę w zakresie ochrony dóbr kultury jest niezbędna dla archiwistów, bibliotekarzy i muzealników.

Dopełnieniem omawianego wydawnictwa jest krótka *Nota o Autorach* uwzględniająca dwudziestu dwóch twórców artykułów wraz z informacją o ich tytułach naukowych, miejscu pracy i zajmowanym stanowisku.

Niepodważalnym atutem książki jest materiał ilustracyjny towarzyszący wielu tekstom, który stanowi istotne uzupełnienie zwłaszcza tych opracowań, które dotyczą archiwaliów, opraw, konserwacji lub ekslibrisów. Należy podkreślić, że w książce znalazły się publikacje związane z ochroną zabytkowych zbiorów, będące podsumowaniem interdyscyplinarnych badań z zakresu biologii, chemii, historii, literatury i bibliologii. Ta różnorodność wydawnicza świadczy o wielofunkcyjności prac składających się na zabiegi konserwatorskie i restauracyjne zbiorów bibliotecznych, a także o daleko posuniętej współpracy badawczej uczonych i praktyków z nauk humanistycznych i ścisłych.

Jubileuszowy tom poświęcony prof. Leonardowi Ogiermanowi jest wyrazem szacunku i uznania dla pracy badawczej uczonego, a także formą wdzięczności za jego długoletnią pracę w służbie ochrony zbiorów bibliotecznych. Reasumując, można stwierdzić, że zarówno dobór autorów, jak i podjęta przez nich tematyka pozwoliły w sposób pogłębiony, a jednocześnie interesujący przedstawić obszar aktualnych zagadnień dotyczących szeroko pojętej konserwacji książki, a jednocześnie wpisać się w nurt problematyki podejmowanej przez znakomitego badacza, jakim jest prof. Leonard Ogierman.

SPRAWOZDANIA

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 23 (2017) nr 1 (44), s. 235-244
ISSN 1426-3777

S. BARBARA BONAR CHR¹, AGATA JAŚKO²

KSIĄŻKA DAWNA I JEJ WŁAŚCICIELE – STAN BADAŃ, OPRACOWANIE, PERSPEKTYWY SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI W ZAKŁADZIE NARODOWYM IM. OSSOLIŃSKICH (WROCŁAW, 29 WRZEŚNIA – 1 PAŹDZIERNIKA 2016 ROKU)

W dniach od 29 września do 1 października 2016 roku w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich we Wrocławiu odbyła się międzynarodowa konferencja pt. *Książka dawna i jej właściciele*. Współorganizowało ją Ossolineum oraz Consortium of European Research Libraries (CERL). Patronat honorowy nad tym przedsięwzięciem objęło Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

Pierwszy dzień konferencji (29 września) podzielono na trzy bloki tematyczne: bazy proveniencyjne książki dawnej, zbiory bibliotek naukowych – struktura proveniencyjna, zbiory bibliotek naukowych – proveniencje kolekcji inkunabułów.

Moderatorem pierwszej części był dr hab. Jacek Soszyński, prof. Instytutu Historii Nauki PAN. Jako pierwsza wystąpiła Marian Leferts – manager CERL, która przedstawiła działalność Europejskiego Konsorcjum Bibliotek Naukowych oraz perspektywy i plany na najbliższe lata. Następnie Monique Hulvey z Bibliothèque Municipale de Lyon zaprezentowała bazę proveniencyjną Bibale. Bibale Database³ tworzy Institut de Recherche et d'Histoire des Textes w Paryżu

¹ Biblioteka Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie.

² Wydziałowa Biblioteka Prawnicza Uniwersytetu Jagiellońskiego.

³ Bibale. Collections anciennes et transmission des manuscrits médiévaux, <http://bibale.irht.cnrs.fr>, 30.03.2017.

(IRHT). Instytut zajmuje się głównie średniowieczem i renesansem. Dr Geri Della Rocca de Candal z Uniwersytetu Oksfordzkiego wystąpił z referatem *Projekt 15cBOOKTRADE i baza inkunabułów MEI*. Baza danych Material Evidence in Incunabula⁴ (MEI) powstała, by rejestrować proveniencje inkunabułów z całej Europy. Planuje się połączenie bazy MEI z ISTC (Incunabula Short Title Catalogue) należącą do British Library. Podczas dyskusji dr Della Rocca de Candal zaprezentował plany stworzenia Society for the Preservation of Rare Books – instytucji, która będzie się zajmować wspieraniem finansowym małych bibliotek w zakresie katalogowania, konserwacji i digitalizacji starych druków. W 2017 roku ruszy jej strona internetowa⁵. Dr Agnieszka Franczyk-Cegła z Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu wystąpiła z tematem: *Projekt „Katalog druków XVI wieku z historycznej kolekcji Ossolineum” – metody badań i rejestracji proveniencji*. Dzięki grantowi Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego z Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki rozpoczęto katalogowanie oraz badanie proveniencji najcenniejszych części dawnych zbiorów Ossolińskich, tj. szesnastowiecznych książek znajdujących się obecnie w Ossolineum we Wrocławiu oraz w Lwowskiej Narodowej Naukowej Bibliotece Ukrainy.

Zbiory bibliotek naukowych – struktura proveniencyjna to druga część tematyczna obrad, której moderatorem był dr Mariusz Dworatschek, wicedyrektor Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Weronika Karlak z Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu w referacie pt. *Główne zespoły proveniencyjne zbioru starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu odbiciem jego skomplikowanych dziejów* przedstawiła krótką historię Uniwersytetu Wrocławskiego, która bezpośrednio wpłynęła na dzieje zbiorów jego biblioteki. W należących do niej starych drukach można znaleźć znaki przynależności do jezuickiej Leopoldiny, protestanckiej Viadriny – Uniwersytetu we Frankfurcie nad Odrą, Königliche- und Universitätsbibliothek Breslau oraz kilkunastu klasztorów zlikwidowanych w ramach sekularyzacji na Śląsku.

Kolekcje historyczne w zbiorach Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie to temat prelekcji Marianny Czapnik z Biblioteki Uniwersy-

⁴ Material Evidence in Incunabula, <http://data.cerl.org/mei>, 30.03.2017.

⁵ Society for the Preservation of Rare Books, www.sprb.org.uk [w planie].

teckiej w Warszawie. Zbiór starych druków BUW zawiera kolekcje fundacyjne warszawskich szkół akademickich, klasztorów z obszaru Królestwa Polskiego skasowanych w 1819 roku, szkół wojewódzkich, m.in. z Kalisza, Płocka i Warszawy, kolekcje prywatne oraz królewskie, w tym Zygmunta II Augusta, Jana III Sobieskiego i Wazów. Znajdują się tu również kolekcje bibliofilskie, arcybiskupie, prymasowskie, a także dublety otrzymane z Sankt Petersburga, wśród których są fragmenty księgozbiorów skonfiskowanych przez Rosjan po powstaniu listopadowym.

Dr Jacek Partyka z Sekcji Starych Druków Biblioteki Jagiellońskiej zaprezentował stan opracowania, proveniencje oraz perspektywy badawcze starodruków BJ. Dr Dorota Sidorowicz-Mulak z Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu przedstawiła kolekcje i proveniencje starych druków Ossolineum. Cały zasób starych druków ZNiO to 67,5 tys. woluminów, z czego główną część stanowi przedwojenna kolekcja lwowska licząca ponad 42,5 tys. ksiąg. Należały one do jej założycieli: Józefa Maksymiliana Ossolińskiego i Henryka Lubomirskiego oraz Ordynacji Przeworskiej. Następnie księgozbiór uzupełniali hojni arystokraci, ziemiaństwo oraz inteligencja.

Z Największymi zasobami proveniencyjnymi sprzed 1939 roku w kolekcji starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu zapoznał słuchaczy dr Rafał Wójcik z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu. Stare druki ze wspomnianej ksiąźnicy pochodzą w dużej mierze z wielkopolskich szkół, skąd zostały przejęte w latach trzydziestych ubiegłego wieku. Kolejną kolekcję stanowi księgozbiór Kaiser-Wilhelm-Bibliothek, z której po odzyskaniu przez Polskę niepodległości powstała Biblioteka Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, książki przysyłane jako dary oraz dzieła z kolekcji klasztornych.

W drodze do Sali Kolumnowej. Losy kórnickich starych druków w świetle badań proveniencyjnych to tytuł wystąpienia dr Anety Falk z Biblioteki Kórnickiej PAN. Autorka przedstawiła dotychczasowy stan badań nad proveniencjami starych druków z Kórniku. Do właścicieli tej kolekcji należeli: Tytus Działyński, Jan Działyński, Władysław Zamoyski. Po II wojnie światowej księgozbiór znacznie się powiększył.

Dr Marta Puszcza z Biblioteki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie opowiedziała *O proveniencji lubelskich starych dru-*

ków ze zbiorów Biblioteki Głównej UMCS w Lublinie. Zbiór starych druków z teŝe instytucji jest dość przypadkowy. Pochodzi z różnych miejsc i bibliotek, np. z Uniwersytetu Warszawskiego, od karmelitów gdańskich, bernardynów we Lwowie, kapucynów w Olesku i Krakowie, Towarzystwa Lekarskiego Lubelskiego oraz od wielu prywatnych bibliofilów. Autorka omówiła proveniencje lubelskich oficyn wydawniczych: konradowskiej, jezuitów, Komisji Edukacji Narodowej oraz trynitarzy.

Ostatni blok tematyczny pierwszego dnia konferencji prowadził dr Jacek Partyka (Biblioteka Jagiellońska). Beata Gryzio z Biblioteki Gdańskiej PAN scharakteryzowała inkunabuły z gdańskich księgozbiorów kościelnych w teŝe bibliotece.

Michał Spandowski, emerytowany pracownik Biblioteki Narodowej w Warszawie, w luźnej formie opowiedział o swojej pracy nad katalogiem inkunabułów BN. W wystąpieniu pt. *Inkunabuły i ich właściciele w bibliotekach litewskich* dr Viktorija Vaitkevičiūtė (Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie) przedstawiła efekt najnowszych badań nad znakami własnościowymi litewskich inkunabułów. Obecnie w siedmiu różnych bibliotekach na Litwie przechowuje się ich 502. W katalogu *Inkunabuły Litwy*, wydanym w 1975 roku przez Nojusa Feigelmanasa, zostały one zarejestrowane i opisane. W 2014 roku Biblioteka Narodowa Litwy wydała własny katalog inkunabułów pod red. Viktoriji Vaitkevičiūtė, opisujący szesnaście nowo odkrytych dzieł.

Następnie Agata Michalska z Książnicy Pomorskiej w Szczecinie wystąpiła z referatem *Inkunabuły Książnicy Pomorskiej w świetle ostatnich badań*. Biblioteka ta posiada pięćdziesiąt cztery druki z XV wieku. Pochodzą one z dwóch gimnazjów akademickich, z dawnej biblioteki katedralnej w Kamieniu Pomorskim, z kościoła Najświętszej Marii Panny Królowej Świata w Stargardzie oraz ze zbiorów prywatnych.

Drugiego dnia konferencji (30 września) poświęcono zbiorom bibliotek naukowych i ich kolekcjom historycznym. Moderatorem pierwszej części został dr hab. Mieczysław Mejor, prof. Instytutu Badań Literackich PAN. Dr Elżbieta Knapiek z Biblioteki PAU i PAN w Krakowie w referacie pt. *Księgozbiór Świętosława Milczącego w świetle zapisek proveniencyjnych* zaprezentowała inkunabuły należące do średniowiecznego bibliofila krakowskiego.

Z historii bibliotek renesansowych – dar Erazma z Rotterdamu dla Jana Łaskiego to temat wystąpienia dr Iryny Kachur z Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki Ukrainy im. Wasyla Stefanyka. Prelegentka omówiła znaki proveniencyjne egzemplarza autorstwa Erazma z Rotterdamu, подарowanego w 1526 roku prymasowi Polski, Janowi Łaskiemu.

Dr Urs B. Leu (Zentralbibliothek Zürich) w prelekcji: *XVI-wieczne biblioteki prywatne w Zurychu a konfesjonalizacja rynku książki* przedstawił zależności między wyznawaną wiarą a treścią książek dostępnych na rynku.

Wystąpienie dr. Richarda Šipka (Knihovna Národního Muzea, Praga) było zatytułowane: *Fragmenty XVI- i XVII-wiecznych bibliotek w Bibliotece Nostitzów w Pradze i Uniwersyteckiej we Wrocławiu*. Autor badał proveniencje starych druków w wymienionych bibliotekach pod kątem ich przynależności do praskiej Biblioteki Nostitzów. We Wrocławiu jest ich aż 100 egzemplarzy. Prelegent przedstawił najciekawsze z nich.

Następnie dr Peter Sjökvist (Uppsala Universitetsbibliotek) zaprezentował temat: *Polskie kolekcje w Bibliotece Uniwersyteckiej w Uppsali*. Omawiane stare druki znajdujące się w tym mieście zostały zagrabione przez Szwedów w XVII wieku, głównie z bibliotek należących do kolegów jezuickich w Braniewie, Fromborku i Poznaniu. Prelegent przedstawił ostatnie wyniki badań nad tymi zbiorami.

Wykład Renaty Wilgosiewicz-Skuteckiej (Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu) pt. *Fragmenty księgozbioru poznańskiego kolegium jezuitów w bibliotekach uniwersyteckich w Poznaniu i Uppsali* nawiązywał do wystąpienia dr. Sjökvista. R. Wilgosiewicz-Skutecka zajmowała się próbą odtworzenia księgozbioru jezuitów na podstawie dwóch rękopiśmiennych katalogów z roku 1609 i 1610.

„*Ex libris Patrum Basilianorum*” – *prywatne księgozbiory bazylianów prowincji ruskiej w drugiej połowie XVIII w.* – to tytuł prelekcji Iwana Almesa (Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie), w której autor przedstawił wyniki badań nad księgozbiorami bazylianów przeprowadzone w bibliotekach Ukrainy: Lwowa, Kijowa, Tarnopola, a także Polski: Warszawy i Wrocławia. Odnaleziono w nich ekslibrisy ponad trzydziestu zakonników.

Kolejną sesję poprowadziła dr Dorota Sidorowicz-Mulak z Działu Starych Druków Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. Pierwszą

prelekcję, zatytułowaną *Badania polskich księgozbiorów historycznych w zbiorach rosyjskich prowadzone przez BN. Dorobek i perspektywy*, wygłosił dr Tomasz Szwaciński (Biblioteka Narodowa, Warszawa), który zreferował dotychczasowe prace BN nad opracowaniem zbiorów polskiej proveniencji w Rosji oraz przedstawił plany dalszych działań w tym zakresie. Dr Mykola Ilkiv-Svydnytskyi (Biblioteka Naukowa Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki) przedstawił *Proveniencje w drukach oficyny weneckich Manucjuszów ze zbiorów Biblioteki Naukowej Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki – problemy badań w procesie katalogowania oraz ich wyniki*. Na konkretnych przykładach omawiał problemy związane z nieprawidłowym odczytaniem notatek własnościowych lub odszyfrowaniem skrótów na superekslibrisach. Dr hab. Jolanta Gwioździk (Uniwersytet Śląski, Katowice) zaprezentowała *Zespoły proveniencyjne w lwowskich zbiorach Bavorovianum. Stan opracowania i perspektywy badawcze*. W swoim referacie przedstawiła metody opracowania, rejestracji i udostępniania zespołów proveniencji i znaków własnościowych.

Kolejną sesję poprowadził dr hab. Marcin Cieński, prof. Uniwersytetu Wrocławskiego, a rozpoczęła ją dr Agnieszka Borysowska (Dział Zbiorów Specjalnych, Książnica Pomorska w Szczecinie) wykładem *Biblioteka Andreasa Müllera Greifenhagiusa (1630-1694)*. Słuchaczom przybliżono losy tego zbioru, nawyki czytelnicze i sposoby pracy z książką ich właściciela. Kolejny referat wygłosiła dr Weronika Pawłowicz (Dział Zbiorów Specjalnych, Biblioteka Śląska w Katowicach), która przedstawiła *Ślady księgozbiorów kolekcjonerów wrocławskich w zbiorach specjalnych Biblioteki Śląskiej* na podstawie księgozbioru wrocławskiego uczonego i nauczyciela, Johanna Ephraima Scheibla. Kolejny przedstawiciel Biblioteki Śląskiej, pan Mateusz Ściążko, przedstawił *Stare druki z kolekcji Oppersdorffów w zbiorach Biblioteki Śląskiej*. Księgozbiór ten jest jednym z najciekawszych zasobów włączonych po II wojnie światowej do Biblioteki Śląskiej. W wielu woluminach znajdują się ekslibrisy oraz wpisy rękopiśmienne właścicieli księgozbioru.

Następną sesję moderowała dr Agnieszka Franczyk-Cegła (Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Dział Starych Druków), a rozpoczęła ją dr Joanna Matyasik (Dział Zbiorów Specjalnych, Wojewódzka i Miej-

ska Biblioteka Publiczna im. dr. Witolda Bełzy w Bydgoszczy) wystąpieniem *Struktura proveniencyjna zbioru starych druków Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy*. Wśród omawianych zbiorów największą kolekcję tworzą dzieła należące niegdyś do bydgoskich bernardynów oraz pochodzące z bibliotek okolicznych majątków ziemiańskich, bibliotek miejskich, szkolnych, towarzystw naukowych i kulturalnych, urzędów państwowych i klasztornych. Jolanta Sztuchlik i Anna Rusnok z Działu Zbiorów Specjalnych z Książnicy Cieszyńskiej przedstawiły temat: *Zapisy proveniencyjne w starych drukach z księgozbiorów Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego i pomuzealnego jako dowód obecności książki wśród najniższych warstw społecznych Śląska Cieszyńskiego*. Analiza zapisów proveniencyjnych z obu kolekcji będzie pomocna w uzupełnieniu wiedzy o roli książki i czytelnictwa na Śląsku Cieszyńskim. Maria Pawłowska z Biblioteki Wydziału Fizyki, Astronomii i Informatyki Stosowanej UJ przedstawiła referat zatytułowany *Posesorzy i czytelnicy książek naukowych z dziedziny fizyki (z badań proveniencyjnych księgozbioru Biblioteki WFAIS UJ)*, w którym zrelacjonowała wyniki badań nad cennymi kolekcjami książkowymi wybitnych profesorów fizyki związanych z Uniwersytetem Jagiellońskim. Natomiast dr Bartłomiej Siek z Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego przedstawił referat pt. *Gdańskie księgozbiory fachowe z zakresu medycyny i farmacji – perspektywy badawcze* na przykładzie trzech kolekcji: księgozbioru Izby Muzealnej Farmacji Oddziału Gdańskiego Polskiego Towarzystwa Farmaceutycznego, księgozbioru Ärztlicher Verein Danzig w zbiorach Biblioteki Głównej GUMed oraz kolekcji prof. Michała Reichera z Katedry Anatomii GUMed.

Sesję dotyczącą innych zagadnień proveniencyjnych poprowadził dr Arkadiusz Wagner (Instytut Informacji Naukowej i Bibliologii UMK w Toruniu). Pierwszy zabrał głos dr Bartłomiej Czarski z Biblioteki Narodowej w Warszawie, który omówił *Staropolski ekslibris na tle ówczesnych form emblematycznych*. Prelegent zajmował się staropolskimi ekslibrisami opatrzonymi różnymi formami wierszowanymi na wzór emblematu i stemmatu oraz ich usytuowaniem. Kacper Manikowski (Uniwersytet Wrocławski) w wystąpieniu *Ekslibrisy i supereklibrisy w poklasztornych starych drukach przechowywanych w Bibliotece Uniwersyteckiej we Wrocławiu* ukazał bogactwa wyjątkowych oznaczeń książek oraz liczne źródła pozyskiwania tych

dział do bibliotek klasztornych. Dr Maria Otto (Pracownia Starych Druków PAN, Biblioteka Gdańska) zreferowała prace nad kolekcją profesora Johanna Fidalke na podstawie katalogu aukcyjnego, pokazując, że katalogi aukcyjne również można wykorzystywać jako narzędzie badań proveniencyjnych (*Katalogi aukcyjne jako narzędzie do badań proveniencyjnych. Księgozbiór Johanna Fidalke w świetle katalogu aukcyjnego*). Kolejnym prelegentem była dr hab. Ewa Syska (UAM w Poznaniu). W wystąpieniu: *Co skrywają powojenne nabytki polskich bibliotek, czyli o metodach pozbywania się niechcianych proveniencji ze starodruków, na przykładzie działalności poznańskiego antykwariusza Mariana Swinarskiego (1902-1965)* przybliżyła powszechnie stosowaną w okresie powojennym na rynku antykwarycznym praktykę usuwania znaków własnościowych ze sprzedawanych książek i rękopisów. Za przykład posłużyło parę egzemplarzy z księgozbioru Preußische Staatsbibliothek w Berlinie, które poznański antykwariusz Marian Swinarski zbył po wojnie na rzecz Biblioteki Kórnickiej lub też podarował Bibliotece Raczyńskich. Ostatni referat pt. *Perspektywy badań nad śląską neolatynistyką w kontekście katalogów starych druków i inkunabułów bibliotek polskich oraz zagranicznych* przedstawiła dr hab. Beata Gaj, prof. UKSW w Warszawie. Referentka podzieliła się rezultatami swoich badań nad śląską neolatynistyką oraz refleksją nad usprawnieniem takich badań w przyszłości.

Ostatni dzień konferencji (1 października) poświęcono w całości zbiorom bibliotek kościelnych. Pierwszą sesję tego dnia prowadziła dr hab. Maria Pidłypczak-Majerowicz, prof. UW. Dr hab. Leonard Ogierman, prof. UŚ (Uniwersytet Śląski w Katowicach) w referacie zatytułowanym *Inkunabuły klasztoru oo. Paulinów na Jasnej Górze. Stan opracowania oraz zespoły proveniencyjne* omówił kształtowanie się kolekcji jasnogórskiej oraz zespoły proveniencyjne i metody ich opracowania. Następne wystąpienie pt. *Inkunabuły i polonika z XVI w. ze zbiorów Biblioteki Naukowej Księży Jezuitów w Krakowie* przedstawiła dr hab. Justyna Łukaszewska-Haberko (Akademia Ignatianum w Krakowie). Prelekcja ta dotyczyła części zbioru starodruków i inkunabułów, które zostały opracowane pod względem wcześniejszych proveniencji i znajdują się w Bibliotece Naukowej Księży Jezuitów. Jakub Łukaszewski (UAM w Poznaniu) w swym wykładzie pt. *Inkunabuły odnalezione w trakcie inwentaryzacji zasobu*

Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie zaprezentował noty bibliograficzne znalezionych inkunabułów wraz z opisem każdego egzemplarza (proweniencja, adligaty, odręczne zdobienia, glosy, oprawa, defekty). Kolejnym prelegentem był dr Szymon Sułeczki (Archiwum i Biblioteka oo. Karmelitów na Piasku w Krakowie) z referatem: *Inkunabuły z kapituły katedralnej lwowskiej w zbiorach biblioteki karmelitów na Piasku w Krakowie*. Wystąpienie miało na celu charakterystykę pierwodruków z tego zbioru, przybliżenie jego historii oraz właścicieli. Dr Tomasz Stolarczyk (Uniwersytet Łódzki) w przeglądzie *Znaków własnościowych druków XV-XVIII w. z bibliotek dominikańskich* zrelacjonował badania przeprowadzone w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie, Bibliotece WSD we Włocławku oraz w Muzeum Okręgowym w Sieradzu, gdzie udało się zidentyfikować zbiory poddominikańskie byłych klasztorów Braci Kaznodziejów, położonych na terenach obecnej Polski środkowej. Wśród tych kolekcji cenne są osobiste księgozbiory historyczne o. Feliksa z Sieradza i kanonika Macieja Sisiniusa.

Kolejną sesję poprowadziła dr hab. Teresa Szostek, prof. UW. Radosław Franczak w referacie *Noty proveniencyjne na drukach z I poł. XVI w. z Biblioteki Benedyktynów w Lubiniu w zbiorach Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie* przedstawił wyniki wstępnych badań, w wyniku których ustalono, że wpisy w tych drukach należały do czterdziestu trzech różnych osób. Kolejny prelegent, Michał Muraszko (Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie), w wykładzie *Wpisy proveniencyjne w drukach biblioteki kanonika gnieźnieńskiego Tomasza Josickiego* przybliżył krąg osób, z którymi kompletując swą bibliotekę, mógł zetknąć się Tomasz Josicki, oraz późniejsze losy księgozbioru po śmierci duchownego w 1616 roku. Ks. dr Andrzej Kwaśniewski (Archiwum Diecezjalne w Kielcach, WSD w Kielcach) wygłosił referat pt. *Księgozbiór Kapituły Kieleckiej w świetle inwentarza z 1659 roku*. Prelegent scharakteryzował ów księgozbiór. Dr Agnieszka Fluda-Krokos (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) streściła wyniki badań dotyczących biblioteki klasztornej ojców augustianów w Książu Wielkim (*Co zostało z biblioteki klasztornej oo. augustianów w Książu Wielkim (1381-1864)? – próba rekonstrukcji*) oraz podjęła próbę odtworzenia zawartości klasztornej biblioteki. Dr Katarzyna Zimnoch (Uniwersytet w Białymstoku) w referacie: *W poszukiwaniu historycznego księ-*

gozbioru supraskiego. Stan badań i perspektywy badawcze ukazała możliwości badawcze nad tym księgozbiorem: zwłaszcza analizę źródeł archiwalnych, głównie inwentarzy oraz katalogów rękopisów i starych druków wybranych bibliotek polskich i zagranicznych.

Ostatniej sesji przewodziła dr hab. Jolanta Gwioździk (UŚ Katowice). Ks. dr Wacław Umiński CM (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie) przedstawił *Znaki własnościowe w Bibliotece Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie* i w ten sposób przedstawił szerszej publiczności rozpoznane znaki własnościowe: królewskie (Zygmunta II Augusta, Stanisława Leszczyńskiego), biskupie (Gabriela Jana Podoskiego, Jakuba Uchańskiego, Teodora Potockiego, Mikołaja Wyżyckiego, Michała Wodzickiego i Jana Lipskiego) oraz szlacheckie (Jordana z Zakliczyna, Achacego Przyłęckiego h. Szreniawa). Kolejny prelegent, Marek Bebak (UJ w Krakowie, Biblioteka i Archiwum Konwentu Bonifratrów w Krakowie), zapoznał słuchaczy z zagadnieniem *Struktura proveniencyjna historycznego księgozbioru krakowskich bonifratrów – zarys problematyki*. Przedstawił skomplikowaną historię księgozbioru bonifratrów, konfrontację dawnych zapisów inwentarzowych ze stanem obecnym księgozbioru, problemy pojawiające się przy próbie rekonstrukcji dawnych bibliotek i identyfikacji poprzednich właścicieli książek. Dr Piotr Pokora (UAM w Poznaniu) wygłosił referat zatytułowany: *Struktura proveniencyjna zasobu dawnej Biblioteki Katedralnej w Gnieźnie – próba charakterystyki*. W wystąpieniu uwzględnił największe i najważniejsze pod względem ilościowym dawne kolekcje oraz przedstawił najciekawsze proveniencje wraz z problematyką identyfikacji not i znaków własnościowych. Ostatni referat zatytułowany *Wędrówki książek dominikańskich. Z badań proveniencyjnych poloników w Bibliotece oo. Dominikanów w Krakowie* przedstawił o. Marek Miławicki OP (Dominikański Instytut Historyczny w Krakowie). Przeanalizował on drogę poloników do klasztoru Świętej Trójcy w Krakowie, a także dane statystyczne pokazujące miejsca (miejscowości i instytucje), przez które przeszły.

Na zakończenie w imieniu organizatorów głos zabrały dr Dorota Sidorowicz-Mulak i dr Agnieszka Franczyk-Cegła, które podziękowały wszystkim za liczny udział i za bardzo interesujące wystąpienia.

BOGUMIŁA WARZĄCHOWSKA¹

DOKUMENTY ŻYCIA SPOŁECZNEGO W BADANIACH I PRAKTYCZNE ICH WYKORZYSTANIE

**SPRAWOZDANIE Z KONFERENCJI
(WROCŁAW, 6-7 PAŹDZIERNIKA 2016 ROKU)**

Stowarzyszenie Bibliotekarzy Polskich we współpracy z Instytutem Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego oraz przy współudziale Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego zorganizowało w dniach 6-7 października 2016 roku ogólnopolską konferencję. Dwudniowe obrady odbywały się w Dolnośląskiej Bibliotece Publicznej we Wrocławiu. Uroczystego otwarcia imprezy dokonała Joanna Golczyk – przewodnicząca Okręgu Dolnośląskiego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich. Mówczyni nawiązała do pierwszej ogólnopolskiej konferencji zorganizowanej w 2001 roku, zatytułowanej *Dokumenty życia społecznego w bibliotece*. Następnie głos zabrała dr hab. Bożena Koredczuk, prof. UW – dyrektor Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, po niej szczególne słowa powitania do zebranych skierował Andrzej Tyws – dyrektor Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. T. Mikulskiego we Wrocławiu.

Konferencja składała się z sześciu bloków tematycznych. Pierwszą sesję pt. *Dokumenty życia społecznego – źródło badań i wiedzy praktycznej* poprowadził A. Tyws, gospodarz miejsca. Obrady rozpoczęła

¹ Biblioteka Teologiczna Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

dr hab. Aneta Firlej-Buzon z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego, przedstawiając *Dokumenty życia społecznego w badaniach polskich humanistów*. Prelegentka podkreśliła wartość źródłową materiałów efemerycznych dostrzeganą przez polskich bibliografów, bibliotekarzy, bibliofilów i historyków. Następnie dr hab. Renata Tańczuk z Instytutu Kulturoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego wystąpiła z referatem *Od memuaru do kolekcji. O drugim życiu druków ulotnych*. Zaznaczyła, że właśnie druki ulotne, efemerydy i dokumenty życia społecznego wyznaczają zbiór różnego rodzaju materiałów drukowanych i rękopiśmiennych przeznaczonych do natychmiastowego użytku, będących ważnymi nośnikami informacji społecznej. Z kolei dr hab. Małgorzata Korczyńska-Derkacz, prof. UW, z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa zajęła się *Jednodniówkami jako przedmiotem badań i źródłem wiedzy praktycznej*, doceniając ten typ wydawnictwa, który mimo okolicznościowego charakteru zawiera cenne informacje praktyczne dające obraz wybranych aspektów życia codziennego. Natomiast dr hab. Grzegorz Nieć z Instytutu Nauk o Informacji Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie zaprezentował *Dokumenty życia społecznego w praktyce wtórnego rynku książki*, informując zebranych, że są to z reguły przypadkowe i niekompletne obiekty przeznaczone do sprzedaży. Mówca zauważył, że wtórny rynek książki stanowi często uzupełnianie kolekcji pocztówek i plakatów, dzięki czemu zgromadzony zasób staje się istotnym źródłem informacji.

Druga sesja, prowadzona przez dr hab. Anetę Firlej-Buzon, dotyczyła spraw praktycznych i krążyła wokół *Praktyki gromadzenia i opracowywania dokumentów życia społecznego*. W tej części głos zabrała Agnieszka Alberska z Biblioteki Narodowej, która wprowadzając w zagadnienie *Polityki gromadzenia, opracowywania i przechowywania dokumentów życia społecznego w Bibliotece Narodowej*, naświetliła zasady gromadzenia z uwzględnieniem doboru materiału, opracowywania dokumentów życia społecznego, a także omówiła sposób przechowywania i kompozycje układu obiektów w magazynie druków ulotnych. Następnie Emilia Słomianowska-Kamińska z Warszawy zreferowała *Gromadzenie dokumentów życia społecznego – z doświadczeń biblioteki akademickiej*, informując słuchaczy, że materiały ze-

brane w dziale dżs-ów w większości pochodzą z darowizn i spuścizn naukowców oraz kolekcjonerów, stanowią wartość historyczną i są cennym warsztatem badawczym dla uczonych. Z kolei Teresa Smaga z Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej zaprezentowała referat: *Specyfika gromadzenia i opracowania dokumentów życia społecznego w Sekcji Regionalnej DŻS Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. Tadeusza Mikulskiego we Wrocławiu w ostatnim piętnastoleciu*. Odwołała się do pierwszej ogólnopolskiej konferencji nt. *Dokumentów życia społecznego w bibliotece* zorganizowanej w 2001 roku. Uświadomiła zebrany, że na przestrzeni lat wszystkie dokumenty gromadzono, korzystając z bezpośrednich kontaktów z osobami publicznymi, instytucjami, ugrupowaniami politycznymi, stowarzyszeniami, związkami i firmami drukarskimi. W wystąpieniu podkreśliła, że dzięki wdrażaniu nowoczesnego systemu bibliotecznego zarówno Dolnośląska Biblioteka Publiczna, jak i wszystkie biblioteki sieci uzyskały możliwość podniesienia standardu usług bibliotecznych w zakresie gromadzenia i opracowania dżs-sów oraz jakości udostępnianych informacji. Ostatni referat w pierwszej części drugiej sesji, zatytułowany *Wydawnictwa ciągle w zbiorach Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie*, wygłosiła Matylda Filas z Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, w którym omówiła procedury postępowania z wydawnictwami ciągłymi i klasyfikowaniem tego typu dokumentów, a także wskazała na etapy prac i współpracę z różnymi oddziałami BUW.

Popołudniową część drugiej sesji rozpoczęła Małgorzata Zaremba z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Rzeszowie referatem *Dokumenty życia społecznego w Wojewódzkiej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Rzeszowie – przeszłość i teraźniejszość (zarys problematyki)*. W wystąpieniu zaprezentowała sposoby gromadzenia, selekcji i przechowywania materiałów oraz przedstawiła schemat klasyfikacyjny, a także zasady katalogowania i budowę katalogu dżs-ów, jak również problemy związane z opracowaniem katalogu elektronicznego oraz digitalizacją dokumentów życia społecznego i ich prezentacją w Podkarpackiej Bibliotece Cyfrowej. Natomiast Aneta Kwiatkowska z Polskiej Akademii Nauk wygłosiła wykład *Efemera w zbiorach Biblioteki Gdańskiej Polskiej Akademii Nauk – cha-*

rakterystyka działalności pracowni, koncentrując się na działalności i funkcjonowaniu Pracowni Dokumentów Życia Społecznego dziś, a zwłaszcza na specyfice gromadzenia i doborze druków do opracowania w NUKAT oraz na ich wykorzystaniu we współpracy z trójmiejskimi instytucjami kulturalnymi. Następnie Anna Zawadzka z Gabinetu Dokumentów Życia Społecznego Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie przedstawiła *Katalogowanie papierów wartościowych i telegramów patriotycznych w katalogu centralnym NUKAT – ustalenia bibliograficzne, instrukcje, procedury* oraz podjęła się szczegółowego omówienia katalogowania papierów wartościowych i telegramów patriotycznych. Prelegentka zaznaczyła, że we współpracy z NUKAT opracowała przepisy rekordu egzemplarza papierów wartościowych dla wydawnictwa zwartej oraz telegramów patriotycznych dla dokumentu ikonograficznego. Sesję pierwszego dnia zamykało wystąpienie Bożeny Lech-Jabłońskiej z Działu Bibliografii Lubelszczyzny i Wiedzy o Regionie Wojewódzkiej Biblioteki Publicznej im. Hieronima Łopacińskiego w Lublinie na temat: *Dylematy doboru i opracowania dokumentów życia społecznego w bibliografii regionalnej*, w którym prelegentka omówiła metodykę opracowania bibliografii regionalnych, a także zagadnienia związane z rejestrowaniem dokumentów życia społecznego w bibliografiach regionalnych. Stwierdziła przy tym, że dokumenty życia społecznego są ważnym narzędziem społecznej komunikacji docenianym przez badaczy jako fenomen życia publicznego i źródło historyczne.

W drugim dniu obrad trzeciej sesji tematycznej dotyczącej *Dokumentów życia społecznego w małych bibliotekach* przewodniczyła Jolanta Ubowska z Dolnośląskiej Biblioteki Publicznej im. T. Mikulskiego we Wrocławiu. Pierwszy wykład, zatytułowany *Dokumenty życia społecznego – zbiory niezwykle*, przedstawiła Maria Orłowska z Legnickiej Biblioteki Publicznej, informując zebranych o tym, że najliczniejszą grupę dżs-ów stanowią materiały dokumentujące życie kulturalne miasta. Są to głównie kolekcje plakatów, programów, druków, katalogów wystaw, ekslibrisów obejmujące materiały z lat 1947-2016. Następnie Katarzyna Ziętał z Ośrodka KARTA przybliżyła uczestnikom temat *Archiwum społeczne w bibliotece*. W wystąpieniu pokazała dobre przykłady działania archiwów tego rodzaju oraz za-

prezentowała praktyczne wskazówki, w jaki sposób takie archiwum założyć i w jakim kierunku rozwijać jego działalność. Pierwszy blok trzeciej sesji zakończył się wystąpieniem Róży Mleczak z Miejskiej i Powiatowej Biblioteki Publicznej w Nowym Tomyślu z referatem *W trosce o zachowanie świadectw naszej lokalnej przeszłości – zbiory regionalne w Miejskiej i Powiatowej Bibliotece Publicznej w Nowym Tomyślu*, ilustrującym szeroką działalność informacyjno-bibliograficzną biblioteki poprzez różne formy aktywności umożliwiające poznanie własnego dziedzictwa kulturowego miasta i regionu.

Po przerwie kawowej i dyskusjach kuluarowych rozpoczęła się czwarta sesja po hasłem *Przechowywanie – Konserwacja – Digitalizacja*, moderowana przez Sylwię Błaszczuk – członka Prezydium Zarządu Głównego Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich, pracownika Biblioteki Śląskiej w Katowicach. Pierwszy temat *Dokumenty życia społecznego – problemy ochrony i propozycje metod konserwacji* podjęła Agata Lipińska z Biblioteki Narodowej, zaznaczając, że pozyskiwanie druków ulotnych wymaga dużej wiedzy, rzetelności i pracowitości bibliotekarza dokumentalisty, który gromadząc materiały dotyczące towarzystw naukowych, organizacji społecznych, partii politycznych, dewocjonaliów, druków okolicznościowych, ekslibrisów, zachowa pełną neutralność i obiektywizm wobec wszystkich zbiorów. Z kolei Joanna Matyasik z Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy omówiła zagadnienie: *Dokumenty życia społecznego w zbiorze Wojewódzkiej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Bydgoszczy – charakterystyka i ochrona zasobu*, kładąc nacisk na zabezpieczenie efemerycznych zbiorów przed degradacją poprzez konserwację i digitalizację, która mogła być zrealizowana dzięki wykonaniu dwóch projektów badawczych. Natomiast Katarzyna Janczulewicz z Biblioteki Śląskiej zaprezentowała *Kolekcje dokumentów życia społecznego w Bibliotece Śląskiej i ich digitalizację*, wskazując na rolę dźs-ów jako świadectwa w kształtowaniu śląskiej tożsamości regionalnej. Dzięki działaniom podejmowanym przez śląską księżnicę, takim jak konserwacja, mikrofilmowanie i digitalizacja, znaczna część materialnego dziedzictwa kultury zostanie ocalona dla przyszłych pokoleń.

Ostatnią, piątą sesję pt. *Dokumenty życia społecznego w sieci* rozpoczęła dr hab. Małgorzata Kowalska z Instytutu Informacji Na-

ukowej i Bibliologii Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu wystąpieniem *Formalne, techniczne i praktyczne aspekty ekspozycji dokumentów życia społecznego w bibliotekach cyfrowych*. Prelegentka skupiła się głównie na analizie polskich bibliotek cyfrowych, a zwłaszcza na przytoczeniu zestawienia uzyskanych wyników z licznymi przykładowymi danymi bibliotek cyfrowych w świecie, wskazując liczby obiektów, formaty danych, dostępność i użytkowników. Natomiast Katarzyna Zwierzewicz z Książnicy Pomorskiej w Szczecinie przybliżyła *Kolekcję pomorskich dokumentów życia społecznego w zbiorach Książnicy Pomorskiej w Szczecinie* i odniosła się do tych materiałów, obejmujących wszystkie dziedziny życia społecznego, kulturalnego, politycznego i gospodarczego, jako szczególnego skarbu ujawniającego prawdę o rzeczywistości pracy, osiągnięć i działalności regionu.

Dokumenty życia społecznego, choć nie zostały dotąd precyzyjnie zdefiniowane przez uczonych zainteresowanych badaniem różnych typów wydawnictw nieksiążkowych, już od zarania dziejów stanowiły interesujące źródła informacji dla wielu badaczy, przede wszystkim humanistów, a zwłaszcza historyków i bibliologów. Polscy bibliografowie, bibliotekarze, bibliofile, historycy, archiwiści i dokumentaliści dostrzegali przydatność badawczą druków, opisywali je, kolekcjonowali, rejestrowali i zabezpieczali dla potomnych jako część narodowej spuścizny. O skali zainteresowania wartością źródłową materiałów efemerycznych oraz dowodach intensywnego ich wykorzystywania w ostatnim czasie świadczą prace publikowane na łamach czasopism naukowych, a także tego typu konferencje. Poruszana tematyka dokumentów życia społecznego wzbudziła żywe dyskusje wśród prelegentów oraz uczestników konferencji. Dyskusje te toczyły się zarówno w sali obrad, niemalże po każdym wystąpieniu, jak i w kularach podczas przerw kawowych. Dobrze się stało, że po piętnastu latach przerwy od ostatniej konferencji (26-27 września 2001 roku) podjęto temat dokumentów życia społecznego i że znaleźli się chętni do zorganizowania spotkania. Znaczna liczba zgłoszonych referatów świadczy o tym, że temat nie został jeszcze wyczerpany, nadal jest aktualny i potrzebny, a ożywiona dyskusja wskazuje, że jest jeszcze wiele do zrobienia w tym względzie.

Z ŻYCIA FEDERACJI

Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych
Rok 23 (2017) nr 1 (44), s. 251-253
ISSN 1426-3777

BP ANDRZEJ SIEMIENIEWSKI¹

HOMILIA WYGŁOSZONA PODCZAS XXII WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

(WARSZAWA, 13 WRZEŚNIA 2016 ROKU)

1. „Ustanowił Bóg w Kościele:

– naprzód apostołów,

– po wtóre proroków,

– po trzecie nauczycieli,

a następnie tych, co mają dar:

– czynienia cudów,

– uzdrawiania,

– wspierania pomocą,

– rządzenia

– oraz przemawiania rozmaitymi językami” (por. 1 Kor 12,28).

Św. Paweł uświadomił nam dzisiaj w czytaniu z Pierwszego Listu do Koryntian, że Kościół jest podobny do żywego organizmu. Każdy z nas wkomponowany jest w jakąś posługę, rolę, funkcję, każdy ma do spełnienia jakieś ważne zadanie. Gdybyśmy jednak tylko na tym poprzestali, to trzeba by zauważyć, że istnieje wiele innych społeczności lub stowarzyszeń, w których rozmaici członkowie spełniają różne pożyteczne zadania i funkcje. W Kościele mamy jednak do czynienia z czymś o wiele większym: funkcje i zadania są ożywiane

¹ Biskup pomocniczy archidiecezji wrocławskiej, delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES.

charyzmatem, a więc Bożym darem. Dar Ducha Świętego sprawia, że to, co wydawało się tylko funkcją, rolą lub zadaniem, staje się misją.

2. Charyzmaty można wyczytać z listu św. Pawła w sensie wąskim. Apostoł wymienia przecież ich listę na początku rozdziału 12, np. dar mądrości słowa, dar uzdrawiania, dar czynienia cudów i inne. Ale sam Apostoł od razu daje nam znak, że lista charyzmatów to nie jakaś ścisła i wąska wyliczanka, skoro w tym samym rozdziale Pierwszego Listu do Koryntian swobodnie dodaje do niej inne Boże obdarowania: apostoła, nauczyciela, tego, kto wspiera pomocą itd.

Samo Pismo Święte zachęca więc nas, byśmy pojęcie charyzmatu rozumieli szeroko: jako każdą misję w Kościele wspieraną Bożą łaską.

3. Wszyscy byliśmy świadkami, jak podczas swojego referatu ks. dyrektor Jerzy Witczak użył sformułowania „charyzmatyczny były dyrektor biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego”. To ważny przykład rozszerzonego rozumienia słowa „charyzmat”. I tu od razu nasuwa się pytanie: jakiej potrzebie Kościoła służy taki charyzmat? Każdy dar Boży musi bowiem służyć innym ludziom w Kościele, w Ciele Chrystusa.

Dar mądrości – służy słuchaczom kazania.

Dar uzdrawiania – tym, którzy cierpią na rozmaite dolegliwości.

Dar tłumaczenia języków – służy zrozumiałości daru glosolalii.

A dar charyzmatycznego bibliotekarza?

4. Sięgnijmy do nauczania papieża Franciszka, które skierował do nas podczas ostatnich Światowych Dni Młodzieży. Podczas pożegnania z wolontariuszami ŚDM papież powiedział: „Jesteście nadzieją przyszłości. To prawda, ale pod dwoma warunkami. Pierwszym warunkiem jest pamiętać; pytanie: skąd pochodzę. Pamięć o moim narodzie, pamięć o mojej rodzinie, pamięć o całej mojej historii”.

Ze względu na okoliczności Światowych Dni Młodzieży to słowo zostało skierowane do przedstawicieli młodzieży, ale oczywiście mamy prawo przyjąć je niezależnie od naszego wieku. Wtedy znajdujemy w nim odpowiedź na pytanie o cel charyzmatu pracownika biblioteki kościelnej: jest nim służba pamięci. Bibliotekarz, jeśli można się tak wyrazić, „służy zachowaniu pamięci Kościoła”. Nie chodzi tu o pamięć muzealną, skrytą za szkłem sterylnej gabloty mu-

zealnej. Raczej mamy tu na myśli pamięć podobną do gleby, z której może wyrosnąć drzewo przynoszące wszelkie dobre owoce. Pamięć Kościoła, dokumenty minionych wieków, skarby refleksji wielkich ojców i spisane dzieje chrześcijańskich pokoleń – wszystko to jest żyzną glebą, z której mają wyrastać owoce przyszłości. W ten sposób spełnia się papieskie słowo, że służyć przyszłości można tylko będąc zakorzenionym w chrześcijańskiej przeszłości.

5. Chrześcijanin zakorzeniony w przeszłości to ten, który zna moc swojej przynależności i tożsamości. Możemy lepiej zrozumieć znaczenie tych słów, kontemplując wewnątrz sanktuarium św. Jana Pawła II w Krakowie-Łagiewnikach.

W tej pięknej, niedawno wzniesionej świątyni możemy znaleźć obok płaszczyzn surowego betonu także powierzchnie ścian pokryte zachwycającymi mozaikami. Czym różni się monotonna jednolitość szarego betonu od przestrzeni piękna cudownej mozaiki? Wszak materiał użyty do obu z nich jest ten sam: różnorodne kamyczki żwiru, cement, nieco piasku. Różnica jest jedna: do produkcji betonu wszystkie kolorowe kamyczki zostały rozdrobnione, starte na proch, zmieszane i dopiero wtedy użyte. Skutkiem jest jednolita, gładka szarość litego betonu. W mozaice kamyczki były te same, ale zachowały swoje barwy, swój kształt, swoją tożsamość. Tylko dlatego mogły posłużyć do stworzenia pięknych obrazów na ścianach.

Zachowajmy więc naszą tożsamość i barwny zapał naszej bibliotecznej służby! W zachwycającej mozaice Kościoła odkryjmy nasze miejsce, nasze kamyczki o nam tylko właściwym kolorze i kształcie. Bądźmy wdzięczni za to, że charyzmatyczny dar Boży został nam dany, aby w Kościele służyć wielkiej sprawie: zachowaniu pamięci chrześcijańskiej wspólnoty. Pomagajmy Kościołowi być nadzieją przyszłości świata. A jest to możliwe tylko pod pewnymi warunkami, z których pierwszym jest pamiętać: o naszym Kościele, o naszym narodzie, o całej naszej historii.

Ks. JERZY WITCZAK¹

SPRAWOZDANIE Z PRACY ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES ZA OKRES OD 3 WRZEŚNIA 2015 DO 12 WRZEŚNIA 2016 ROKU

Przed dwudziestu pięciu laty, 23 września 1991 roku, w Warszawie na Bielanach na spotkaniu zorganizowanym przez ks. Krzysztofa Goneta, ówczesnego wicedyrektora Biblioteki Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego, została zapoczątkowana działalność Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Cieszymy się, że w tę piękną rocznicę możemy się spotkać w tych samych murach dawnego budynku WMSD oraz że przyjmuje nas po sąsiedzku Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, której poprzedni dyrektor, pan Piotr Latawiec, aktywnie uczestniczył w pracach kolejno: grupy inicjatywnej, zarządu oraz Komisji Rewizyjnej. Dziękuję pani dyrektor Biblioteki UKSW, prof. Katarzynie Materskiej, za zaproszenie i przygotowanie tego wyjątkowego walnego zgromadzenia.

1. Zarząd pracował w składzie: przewodniczący – ks. Jerzy Witczak (Biblioteka PWT, Wrocław), zastępca przewodniczącego – Bogumiła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna, Katowice), skarbnik – ks. Wacław Umiński CM (Biblioteka Księży Misjonarzy, Kraków), sekretarz – ks. Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSDMW „Hosianum”, Olsztyn), członek zarządu – ks. Bogusław Dygdała

¹ Biblioteka Papieskiego Wydziału Teologicznego i Metropolitalnego Wyższego Seminarium Duchownego we Wrocławiu.

(Biblioteka Diecezjalna w Toruniu). Zarząd odbył trzy protokołowane posiedzenia: 24-25 lutego 2016 roku w Warszawie, 18 kwietnia 2016 roku w Toruniu oraz 12 września 2016 roku w Warszawie, przed rozpoczęciem obrad walnego zgromadzenia. Poza tym zarząd kontaktował się drogą elektroniczną.

2. Aktualnie federacja liczy osiemdziesięciu pięciu członków. Do FIDES w roku sprawozdawczym przyjęto ponownie Bibliotekę Wyższego Seminarium Duchownego w Łodzi. Biblioteka należała już do federacji od 1995 roku i aktywnie uczestniczyła w jej pracach nad komputeryzacją, lecz po kilku latach straciła z nami formalny kontakt. Cieszymy się z jej powrotu do naszej wspólnoty bibliotekarskiej. Ze spraw członkowskich warto odnotować m.in. zmianę na stanowisku dyrektora Biblioteki AWSO w Białymstoku. W lutym 2016 roku ks. dr. hab. Mieczysława Olszewskiego, współzałożyciela federacji od 1991 roku, zastąpił ks. dr Dariusz Wojtecki. Księdzu Olszewskiemu dziękujemy za duży wkład w działalność FIDES.
3. Zarząd Federacji stanowi jednocześnie redakcję czasopisma „Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych”. Funkcję redaktora naczelnego pełni B. Warząchowska, sekretarzem redakcji jest ks. Tomasz Garwoliński. Korektę i skład nadzoruje ks. Jerzy Witczak. Drukiem i dystrybucją zajmuje się o. Grzegorz Filipiuk OFMCap. W 2016 roku wydano dwa kolejne numery „Fides”, liczące łącznie 688 stron. Pani redaktor uczestniczyła w kolejnym szkoleniu na temat aplikacji POL-index i wprowadziła do bazy kompletną bibliografię czasopisma wraz z bibliografią załącznikową do roku 2015 włącznie. W wyniku procedury oceny MNiSW czasopismo „Fides” otrzymało 5 punktów w ramach listy B wykazu czasopism punktowanych. Przeprowadzono również ankietę na temat czasopisma i jego zawartości.
4. Podstawowy cel statutowy federacji stanowi zbudowanie jednolitego systemu komputerowego i wspólnej bazy katalogowej bibliotek kościelnych oraz umożliwienie szerokiego i łatwego dostępu do informacji katalogowej i bibliograficznej. Aktualnie realizujemy ten cel, przede wszystkim tworząc Centralny Katalog Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES oraz Elektroniczną Bibliografię Nauk Teologicznych. Funkcję administratora wszystkich serwisów in-

- formacyjnych federacji pełni ks. Jerzy Witczak, prace informatyczne wykonuje głównie o. Janusz Kaczmarek OP.
5. Do Centralnego Katalogu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES w systemie Koha dołączyło kolejnych pięć bibliotek: WSD we Włocławku, Sióstr Loretanek w Warszawie, WSD Diecezji Warszawsko-Praskiej w Warszawie, WSD w Krakowie i Księży Chrystusowców w Poznaniu. Aktualnie współtworzy go łącznie dwanaście bibliotek. Wszystkie one zawarły umowę o współpracy z centralnym katalogiem NUKAT i są w nim widoczne. Już dziesięć z nich współpracuje czynnie z NUKAT. Katalog liczy 307 tys. rekordów przy zachowaniu zasady: jeden rekord – wspólne zasoby, i obejmuje zasoby o wielkości 804 tys. jednostek. Zarząd nadal usilnie rekomenduje włączenie się wszystkich bibliotek, używających wciąż systemu MAK, do tego wspólnego projektu. Kierownik centralnego katalogu, ks. Jerzy Witczak, uczestniczył w dorocznym Spotkaniu Bibliotekarzy Systemowych i Informatyków NUKAT, które odbyło się 9 grudnia 2015 roku w Bibliotece Uniwersyteckiej w Warszawie. Czynną współpracę z katalogiem NUKAT rozpoczęła również indywidualnie Biblioteka Bobolanum, a przygotowuje się intensywnie do tego Biblioteka UKSW.
 6. Drugim ważnym statutowym dziełem Federacji FIDES jest tworzenie Elektronicznej Bibliografii Nauk Teologicznych. Baza ta powstaje z opisów otrzymywanych z Zakładu Bibliografii Zawartości Czasopism Biblioteki Narodowej oraz tworzonych przez niektóre biblioteki członkowskie. W bieżącym okresie sprawozdawczym federacja nie zamawiała wykonania żadnych opisów bibliograficznych na podstawie umów o dzieło ze względu na brak dofinansowania z MNiSW na działalność upowszechniającą naukę. Baza EBNT działa również w systemie Koha, co umożliwia dodawanie i edycję rekordów bibliograficznych online z dowolnej lokalizacji. W ten sposób przygotowuje się do rozwinięcia na szerszą skalę współpracy bibliotek członkowskich w jej tworzeniu. W chwili obecnej baza przekroczyła liczbę 100 tys. rekordów, w tym ok. 90 tys. stanowi zawartość czasopism, a ok. 10 tys. – prace zbiorowe. Bibliografia obejmuje 202 tytuły czasopism i 515 prac zbiorowych. Opracowaniem całości bazy zajmuje się ks. Jerzy Witczak, a od strony informatycznej o. Janusz Kaczmarek. Wyrażamy wdzięcz-

ność Bibliotece Narodowej za stałą współpracę i bezpłatne przekazywanie nowych opisów w cyklu miesięcznym.

7. Siedemnastego października 2015 roku, z okazji kolejnej rocznicy wyboru św. Jana Pawła na papieża, II Ośrodek Dokumentacji i Studium Pontyfikatu Jana Pawła II w Rzymie przekazał Federacji FIDES zawartość kolejnych dwóch tomów *Bibliografii polskiej Jana Pawła II* (t. 8 i 9) – łącznie 7 452 opisy. Już od czterech lat na serwerze FIDES prezentujemy bazę bibliograficzną, która jest kumulacją wszystkich tomów wydanych w Rzymie przez Fundację Jana Pawła II – Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu, łącznie z tomem pierwszym, poświęconym Karolowi Wojtyłe sprzed wyboru na papieża, a opublikowanym w wydawnictwie watykańskim w wersji polsko-włoskiej. Po aktualizacji zakres czasowy bibliografii poszerzył się o dwa lata, a liczba rekordów wzrosła do 38 157.
8. W ramach współpracy z Biblioteką Narodową federacja otrzymała zaproszenie do udziału w pracy Zespołu ds. Rozwoju Deskryptorów Biblioteki Narodowej. Inauguracyjne posiedzenie odbyło się 11 września 2015 roku. Przedstawicielem FIDES w tym zespole została Katarzyna Mituś z Biblioteki Księży Misjonarzy w Krakowie. W trzecim posiedzeniu zespołu w dniu 20 maja 2016 roku uczestniczył również ks. Jerzy Witczak.
9. Do Księgozbioru Wirtualnego FIDES w ciągu roku od poprzedniego walnego zgromadzenia dodano niewiele: tylko pięćdziesiąt trzy nowe publikacje. Biblioteka UKSW udostępniła trzydzieści pozycji: piętnaście starych druków i piętnaście historycznych inwentarzy, Biblioteka PWT we Wrocławiu umieściła dwanaście zeszytów przedwojennego czasopisma „Iuventus Christiana”, ponadto dodano kolejne dwa numery „Fides”, jedną książkę, jedną rozprawę doktorską oraz materiały udostępnione przez dr. Ryszarda Żmudę. Obecnie BC FIDES liczy 1 691 publikacji. Nie jest to duża liczba w porównaniu z innymi bibliotekami cyfrowymi w Polsce. Biblioteki członkowskie federacji w małym stopniu korzystają z możliwości publikowania swoich zbiorów we wspólnej bibliotece cyfrowej. Zachęcamy do współtworzenia Księgozbioru Wirtualnego FIDES. Cieszymy się z rozpoczętej współpracy z Biblioteką UKSW, która umieszcza na naszym serwerze publikacje digitalizowane w ramach swoich projektów.

10. Cały czas trwały bieżące prace związane z utrzymaniem multiwyszukiwarki FIDKAR FIDES. Liczy ona sobie już dwanaście lat. Program FIDKAR w tym czasie nie był i nie będzie już aktualizowany przez jego autora, a zatem narzędzie to staje się coraz bardziej anachroniczne. W związku z tym, jak również w związku z rozpoczęciem tworzenia Centralnego Katalogu FIDES i rozwojem EBNT wyszukiwarka FIDKAR zmienia stopniowo swój charakter i traci na znaczeniu. Zmniejszać się będzie przede wszystkim liczba baz objętych wyszukiwaniem. Aktualnie nadal w sekcji bibliotek kościelnych prezentuje swoje bazy trzydzieści pięć instytucji. Spośród nich szesnaście posiada na udostępnionym serwerze swoje strony z katalogami, utrzymywane nieodpłatnie. Kilka bibliotek nie dostarcza nowych kopii katalogu dłużej niż ponad rok, inne mają kłopoty z zachowaniem ciągłości dostępu online.
11. Utrzymywany był i w miarę możliwości czasowych aktualizowany serwis WWW federacji, uaktualniono również oprogramowanie w ramach umowy o dzieło. Ponadto federacja posiada własną stronę na portalu społecznościowym Facebook i stopniowo zwiększa się liczba osób nią zainteresowanych. W ostatnim czasie liczba polubień strony wzrosła do 480.
12. Prowadzona była nadal dystrybucja bazy MAK, zawierającej hasła formalne CKHW NUKAT. Jest ona utrzymywana w systemie Linux i raz w miesiącu eksportowana do programu MAK. Obsługą bazy CKHW zajmuje się o. Janusz Kaczmarek OP, a tworzeniem z niej bazy MAK – ks. Jerzy Witczak. Kopię bazy w postaci spakowanego archiwum zainteresowane biblioteki pobierają samodzielnie z serwera FIDES. Połowę odbiorców stanowią biblioteki spoza federacji. Również słownik JHP BN był dostępny w postaci spakowanej bazy MAK na tymże serwerze w cyklu miesięcznym.
13. W dniach 18-19 kwietnia 2016 roku w Toruniu zarząd zorganizował seminarium szkoleniowe *Stare druki i ich konserwacja*. Zajęcia prowadzili pracownicy Zakładu Konserwacji Papieru i Skóry Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Udział wzięło dwadzieścia pięć osób. Nie udało się natomiast organizo-

wać warsztatów z katalogowania, głównie z powodu niewielkiego zainteresowania.

14. Przedstawiciele federacji brali udział w dwóch konferencjach: Od 23 do 24 lutego 2016 roku w Bibliotece UKSW w Warszawie odbyło się spotkanie Konferencji Dyrektorów Bibliotek Wydziałów Teologicznych, w którym uczestniczyli: ks. T. Garwoliński, B. Warząchowska i ks. J. Witczak. Podczas konferencji w BU KUL na temat *Problemy organizacji nowoczesnej biblioteki naukowej: w 40. rocznicę śmierci o. dr. hab. Romualda Gustawa OFM* ksiądz Witczak wygłosił 29 lutego 2016 referat pt. *25 lat komputeryzacji bibliotek kościelnych w Polsce – dzieło Federacji FIDES*. W konferencji wzięła udział również B. Warząchowska.
15. Tegoroczne 45. Walne Zgromadzenie BETH odbyło się w Helsinkach w dniach 3-6 września i było poświęcone głównie tematyce otwartości (*open access*) w publikacjach naukowych. Federację reprezentował jak zwykle ks. Jerzy Witczak. Na koszty podróży i udziału federacja otrzymała od Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski subwencję w wysokości 2 000 zł, za co wyrażam głęboką wdzięczność ks. bp. Arturowi Mizińskiemu, sekretarzowi generalnemu KEP. Pozostałą część kosztów oraz składkę członkowską BETH federacja opłaca ze środków pochodzących z prowizji za promocję baz ATLA oraz tylko w minimalnym stopniu ze składek członkowskich bibliotek FIDES.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES (WARSZAWA, 12-13 WRZEŚNIA 2016 ROKU)

1. Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES spotkał się w dniach 12-13 września 2016 roku na posiedzeniu w Warszawie. Obecni byli członkowie zarządu: ks. Jerzy Witczak (przewodniczący), p. Bogumiła Warząchowska (zastępca przewodniczącego), ks. Wacław Umiński CM (skarbnik), ks. Tomasz Garwoliński (sekretarz), ks. Bogusław Dygdała (członek). Częściowo w posiedzeniu brali udział również p. Katarzyna Materska (dyrektor Biblioteki UKSW) oraz o. Grzegorz Filipiuk OFMCap (przewodniczący Komisji Rewizyjnej). Pani Materska doprecyzowała kilka szczegółów organizacyjnych oraz zaproponowała, by zwiedzanie Biblioteki UKSW odbyło się 13 września (wtorek) o godzinie 15:00.
2. Ks. Jerzy Witczak zapoznał zebranych z treścią sprawozdania z działalności zarządu i federacji, które później zostało przedstawione podczas walnego zgromadzenia, oraz ze swojego pobytu na obradach BETH w Helsinkach.
3. Zarząd zatwierdził wzór okrągłej pieczęci Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.
4. Zarząd wystosował do XXII Walnego Zgromadzenia wnioszek o nadanie członkostwa honorowego następującym osobom:

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

ks. dr. hab. Mieczysławowi Olszewskiemu, o. prof. dr. hab. Rolandowi Prejsowi OFMCap, prof. dr. hab. Irenie Sosze oraz prof. dr. hab. Zbigniewowi Żmigrodzkiemu.

5. Ks. Jerzy Witczak zasygnalizował możliwość zmiany formatu „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych” na B5 oraz umieszczenie streszczenia i słów kluczowych w języku polskim po tytułach poszczególnych artykułów. Pani Warząchowska ma się zorientować, jakie są możliwości zmiany tytułu na „Fides. Półrocznik Bibliotek Kościelnych”.
6. Zarząd uporządkował i przydzielił do poszczególnych sesji proponowane wcześniej punkty porządku obrad:

Sesja I

12 września 2016 roku, godzina 16:00

prowadzący: ks. dr Jerzy Witczak

- modlitwa i przywitanie,
- odczytanie i zatwierdzenie porządku obrad,
- odczytanie i zatwierdzenie protokołu z XXI Walnego Zgromadzenia w Lublinie,
- przedstawienie wniosku zarządu w sprawie nadania członkostwa honorowego Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES oraz podjęcie uchwały,
- sprawozdanie z pracy zarządu i skarbnika,
- zapowiedź wyborów.

Sesja II

12 września 2016 roku, godzina 19:00

prowadzący: ks. dr Jerzy Witczak

- informacje o katalogu wspólnym FIDES oraz dyskusja: Co dalej z katalogami komputerowymi w programie bibliotecznym MAK?

Sesja III – sesja plenarna w Auli św. Jana Pawła II

13 września 2016 roku, godzina 9:30

prowadząca: dr hab. Katarzyna Materska, prof. UKSW

- powitanie uczestników przez ks. dr. Jerzego Witczaka (przewodniczącego) i ks. prof. Ryszarda Czekalskiego (prorektora ds. nauki i spraw zagranicznych),

- referaty,
- odczytanie uchwały XXII Walnego Zgromadzenia w sprawie nadania tytułu honorowego członka Federacji FIDES.

Sesja IV

13 września 2016 roku, godzina 16:00

prowadzący: ks. Tomasz Garwoliński

- sprawy „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”, omówienie ankiety, wręczenie egzemplarzy autorskich,
- sprawozdanie Komisji Rewizyjnej i udzielenie absolutorium Zarządowi Federacji FIDES,
- wybory Zarządu Federacji FIDES i Komisji Rewizyjnej na kolejną trzyletnią kadencję (o. Grzegorz Filipiuk OFMCap),
- informacje z bibliotek członkowskich o nowościach, wydarzeniach i projektach,
- propozycje miejsca kolejnego walnego zgromadzenia,
- wolne wnioski,
- zakończenie obrad.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z WYBORÓW ZARZĄDU I KOMISJI REWIZYJNEJ FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

(WARSZAWA, 13 WRZEŚNIA 2016 ROKU)

1. Zarząd zaproponował, aby wybory przeprowadził o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, a w komisji skrutacyjnej znalazły się s. Teresa Chomiczewska i s. Piotra Stelmaszczuk. Na sekretarza komisji zaproponowano ks. Tomasza Garwolińskiego. XXII Walne Zgromadzenie przyjęło te propozycje przez akklamację.
2. O. Grzegorz Filipiuk przypomniał postanowienia Statutu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES dotyczące wyborów zarządu: art. 19, pkt 2; art. 20, pkt 1; oraz art. 21.
3. W pierwszym głosowaniu wybrano przewodniczącego zarządu. Oddano trzydzieści dziewięć ważnych głosów. Wyniki są następujące: ks. Jerzy Witczak – 26 głosów, ks. Tomasz Garwoliński – 7 głosów, Katarzyna Materska – 5 głosów, Bogumiła Warząchowska – 1 głos. Przewodniczącym Zarządu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES został ponownie ks. Jerzy Witczak.
4. W drugim głosowaniu wybrano pozostałych członków zarządu. Każda z trzydziestu dziewięciu osób uprawnionych w głosowaniu tajnym miała zaproponować cztery nazwiska. Oddano następującą liczbę głosów na poszczególnych kandydatów: ks. Tomasz

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Garwoliński – 38 głosów, Bogumiła Warząchowska – 34 głosy, Katarzyna Materska – 31 głosów, ks. Wacław Umiński – 23 głosy, ks. Bogusław Dygdała – 15 głosów, Jolanta Szulc – 3 głosy, o. Antoni Karaś – 3 głosy, s. Regina Czajkowska – 1 głos, ks. Marek Babicz – 1 głos. Oddano siedem głosów nieważnych. Do zarządu weszli: ks. Tomasz Garwoliński, Bogumiła Warząchowska, Katarzyna Materska i ks. Wacław Umiński.

5. W trzecim głosowaniu wybierano Komisję Rewizyjną. Każda z obecnych trzydziestu ośmiu osób uprawnionych do głosowania w głosowaniu tajnym miała zaproponować trzy nazwiska. Oddano następującą liczbę głosów na poszczególnych kandydatów: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap – 31 głosów, ks. Bogusław Dygdała – 25 głosów, Edwin Klessa – 17 głosów, ks. Arkadiusz Rakoczy – 10 głosów, o. Antoni Karaś – 10 głosów, ks. Piotr Staniewicz – 7 głosów, Agnieszka Nowak – 6 głosów. Oddano osiem głosów nieważnych. Do Komisji Rewizyjnej weszli: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, ks. Bogusław Dygdała i Edwin Klessa.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z POSIEDZENIA ZARZĄDU FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES (WARSZAWA, 13 WRZEŚNIA 2016 ROKU)

1. Trzynastego września 2016 roku, podczas XXII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES, które odbyło się w Warszawie, wybrano nowy zarząd na kadencję 2016-2019.
2. Nowy Zarząd Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES spotkał się, aby dokonać podziału zadań. Zgodnie ze Statutem Federacji walne zgromadzenie najpierw wybrało na przewodniczącego ks. dr. Jerzego Witczaka (Biblioteka PWT i MWSD we Wrocławiu). Pozostałymi członkami zarządu zostali: ks. mgr lic. Tomasz Garwoliński (Biblioteka WSDMW „Hosianum” i Wydziału Teologii UWM w Olsztynie), dr Bogumiła Warząchowska (Biblioteka Teologiczna UŚ w Katowicach), dr hab. Katarzyna Materska, prof. UKSW (Biblioteka UKSW w Warszawie) i ks. dr Wacław Umiński CM (Biblioteka Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie).
3. Zgodnie z art. 22 Statutu Federacji zarząd dokonał podziału funkcji. Zastępcą przewodniczącego została pani Bogumiła Warząchowska, skarbnikiem – ks. Wacław Umiński, sekretarzem – ks. Tomasz Garwoliński, a członkiem zarządu – pani Katarzyna Materska.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

PROTOKÓŁ Z XXII WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES (WARSZAWA, 12-14 WRZEŚNIA 2016 ROKU)

1. XXII Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES zorganizowano w Warszawie na zaproszenie Biblioteki Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Odbędzie się ono w dwudziestą piątą rocznicę powstania federacji. Wzięło w nim udział sześćdziesięciu czterech przedstawicieli czterdziestu siedmiu bibliotek kościelnych w Polsce, bp prof. dr hab. Andrzej Siemieniewski – delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES, zaproszeni goście (m.in. członkowie honorowi i członkowie Rady Naukowej „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”).
2. Obrady rozpoczęły się 12 września 2016 roku po południu w sali Domu Rekolekcyjno-Formacyjnego „Dobre Miejsce”. Po modlitwie, którą poprowadził ksiądz biskup, przewodniczący Zarządu Federacji FIDES, ks. Jerzy Witczak, podziękował przedstawicieli gospodarzy, dr hab. Katarzynię Materskiej, prof. UKSW, za zaproszenie. Powitał przybyłych na XXII Walne Zgromadzenie.
3. Na pierwszej sesji ks. Jerzy Witczak zaproponował przyjęcie porządku obrad XXII Walnego Zgromadzenia Federacji FIDES oraz protokołu z XXI Walnego Zgromadzenia, które odbyło się przed rokiem w Lublinie. Protokół opublikowany w „Fides. Biuletynie

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum” i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Bibliotek Kościelnych” oraz porządek obrad zostały przyjęte bez poprawek i wniosków przeciwnych przez dwadzieścia siedem osób uprawnionych do głosowania.

4. Zgodnie z art. 8, pkt 4; oraz art. 15 Statutu Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES zarząd złożył wniosek o nadanie członkostwa honorowego osobom zasłużonym dla federacji i bibliotek kościelnych. Ks. Tomasz Garwoliński zaprezentował sylwetki kandydatów: ks. dr. hab. Mieczysława Olszewskiego, o. prof. dr. hab. Rolanda Prejsa OFMCap, prof. dr. hab. Ireny Sochy i prof. dr. hab. Zbigniewa Żmigrodzkiego. Wniosek został przyjęty przez dwadzieścia osiem osób uprawnionych do głosowania przy jednym głosie wstrzymującym się.
5. Następnie ks. Jerzy Witczak przedstawił sprawozdanie z działalności zarządu za miniony rok, ks. Wacław Umiński zaś sprawozdanie skarbnika. Pani Katarzyna Materska zwróciła uwagę na to, że biblioteki kościelne muszą łączyć siły, by iść z duchem czasu i odpowiadać na potrzeby dzisiejszych czytelników. Apelowała, by zechciały promować się także w gremiach i środowiskach międzynarodowych oraz by wzbogacały się wzajemnie wiedzą i doświadczeniem. W związku z tym zaproponowała zmianę niektórych sformułowań w Statucie Federacji. Ks. Witczak przypomniał, że Federacja FIDES przed dwudziestu pięciu laty była awangardą w dziedzinie komputeryzacji. Później inne biblioteki otrzymały większe fundusze i prześcignęły biblioteki kościelne. Na zakończenie tej części obrad przewodniczący zarządu zapowiedział przeprowadzenie następnego dnia wyborów na kolejną trzyletnią kadencję. Ks. Arkadiusz Rakoczy zaproponował, by poszczególni członkowie zarządu przedstawili zakres swoich zadań.
6. Drugą sesję poprowadził ks. Jerzy Witczak. Dotyczyła ona informacji o katalogu wspólnym FIDES i dyskusji o przyszłości katalogów komputerowych w programie bibliotecznym MAK. Federacja zdecydowała się na pogram Koha, który wcześniej wprowadzono w bibliotekach dominikańskich. Dyskusja doprowadziła do wniosku, że projekt funkcjonuje już dwa lata i spełnia pokładane w nim nadzieje. Opiera się na ścisłej współpracy z NUKAT, z którego pobiera się wzorcowe opisy bibliograficzne i do którego wprowadza się nowe opisy, tworzone przez biblioteki współpracujące. W ten sposób

oszczędza się czas i uzyskuje jednolitość opracowania. Pozwala to również na szerokie upowszechnianie informacji o zbiorach bibliotek kościelnych. Przyjęte rozwiązanie jest też najtańsze z możliwych. Nie wymaga zakupu komputerów ani oprogramowania, nie wymaga też obsługi informatycznej w poszczególnych bibliotekach.

7. Drugi dzień XXII Walnego Zgromadzenia rozpoczął się Mszą Świętą koncelebrowaną pod przewodnictwem bp. Andrzeja Siemieniewskiego, delegata KEP ds. Federacji FIDES. W homilii ksiądz biskup nawiązał do Pawłowej wizji Kościoła jako organizmu. Zwrócił uwagę, że każdą posługę i misję Pan Bóg wspiera mocą charyzmatów. Odwołał się do słów papieża Franciszka z jego pielgrzymki do Polski, w których mówił do młodzieży, że jest nadzieją przyszłości. Ale by mogło tak być, trzeba zachować pamięć. Pracownicy bibliotek kościelnych pełnią posługę zachowania pamięci Kościoła. Jest to ważne w kontekście dwudziestej piątej rocznicy powstania Federacji FIDES.
8. Trzecią sesję, którą wypełniła konferencja w Auli św. Jana Pawła II UKSW, prowadziła pani dyrektor Katarzyna Materska. Ks. prof. dr hab. Ryszard Czekalski, prorektor ds. nauki i współpracy międzynarodowej UKSW, przywitał wszystkich uczestników i gości. Następnie ks. Krzysztof Gonet wspominał powstanie przed dwudziestu pięciu laty Federacji FIDES, a ks. dr Jerzy Witczak ukazał, jak wygląda stowarzyszenie bibliotek kościelnych dziś. Z kolei prof. dr hab. Barbara Sosińska-Kalata z utworzonego 1 września 2016 roku Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego wystąpiła z wykładem: *Organizacja wiedzy i systemy organizacji wiedzy w Internecie. Nowe kierunki badań i modele narzędzi*. Prof. dr hab. Jadwiga Woźniak-Kasperek z Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii UW przedstawiła referat: *Ważniejsze problemy bibliotek naukowych w Polsce – wybór subiektywny*. Następnie ks. Tomasz Garwoliński odczytał uchwałę XXII Walnego Zgromadzenia w sprawie nadania członkostwa honorowego czterem wcześniej wymienionym osobom. Tym samym dołączyły one do grona dwudziestu ośmiu mianowanych w poprzednich latach honorowych członków Federacji FIDES. Do tej chwili Federacja Bibliotek Kościelnych przyznała honorowe członkostwo trzydziestu dwóm osobom, z których troje już nie żyje.

Na zakończenie tej części obrad wystąpili przedstawiciele sponsorów: Maciej Dziubecki –prezes Aleph Polska Sp. z o.o., Alina Beller z Wydawnictwa De Gruyter, Michał Ładecki z firmy Digital-Center Sp. z o.o., Piotr Kołacz z Wydawnictwa Naukowego PWN.

9. W dalszej części spotkania uczestnicy walnego zgromadzenia zwiedzili Bibliotekę UKSW.
10. Czwartą, popołudniową sesję poprowadził ks. Tomasz Garwoliński. Najpierw Bogumiła Warząchowska przedstawiła sprawy „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”. Wręczyła również egzemplarze autorskie tym osobom, które napisały artykuły i inne teksty do dwóch najnowszych numerów. Pani Warząchowska zachęcała do publikowania w czasopiśmie. Omówiła wyniki ankiety dotyczącej półrocznika, na którą do redakcji napłynęły osiemdziesiąt trzy odpowiedzi.

Przewodniczący Komisji Rewizyjnej, o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, przedstawił sprawozdanie z prac komisji, zgłosił kilka postulatów mających usprawnić funkcjonowanie federacji, a szczególnie uaktualnienie Statutu FIDES do zmieniających się warunków, zarekomendował też walnemu zgromadzeniu udzielenie absolutorium. Na sali było trzydzieści dziewięć osób uprawnionych do głosowania. Za udzieleniem absolutorium głosowało trzydzieści siedem osób, dwie osoby wstrzymały się od głosu.
11. Następnie przeprowadzono wybory nowego zarządu i Komisji Rewizyjnej na kadencję 2016-2019. Przeprowadził je o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, a w komisji skrutacyjnej znalazły się s. Teresa Chomiczewska i s. Piotra Stelmaszczuk. Zgodnie z art. 19, pkt 2; art. 20, pkt 1; oraz art. 21 Statutu Federacji przewodniczącym Zarządu Federacji FIDES został wybrany ks. Jerzy Witzak. W skład zarządu weszli również: ks. Tomasz Garwoliński, Bogumiła Warząchowska, Katarzyna Materska i ks. Wacław Umiński. Do Komisji Rewizyjnej zostali wybrani: o. Grzegorz Filipiuk OFMCap, ks. Bogusław Dygdała i Edwin Klessa.
12. W ramach wolnych wniosków głos zabrał dr Ryszard Żmuda. Apelował o szybsze zamieszczanie w wersji cyfrowej artykułów, które mają być publikowane w Bibliotece Cyfrowej FIDES, a także o sporządzenie bibliografii zawartości „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”.

13. Nie zgłoszono żadnych propozycji miejsca przyszłorocznego XXIII Walnego Zgromadzenia Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES.
14. Na zakończenie słowo do zebranych i do organizatorów wygłosił ks. Jerzy Witczak, który dokonał podsumowania obrad i ich zamknięcia.
15. Podczas wieczornego spotkania szkoleniowego o. Janusz Kaczmarek OP podzielił się swoimi doświadczeniami związanymi z katalogowaniem.
16. Trzeci dzień XXII Walnego Zgromadzenia rozpoczął się Mszą Świętą koncelebrowaną pod przewodnictwem bp. Michała Janochy, który pełnił wcześniej funkcję dyrektora Biblioteki WMSD w Warszawie.
17. Uczestnicy XXII Walnego Zgromadzenia wzięli udział w sesji w Centrum NUKAT. Na początku powitała wszystkich pani Ewa Kobierska-Maciuszko, kierownik Centrum NUKAT. Następnie pani Bożena Rogoźnicka starała się odpowiedzieć na pytanie, czy współpraca z katalogiem NUKAT jest wyzwaniem, czy też wsparciem dla bibliotekarza. Jacek Laskowski zaprezentował referat: *Przejrzystość segmentu religijnego bazy NUKAT – postulat precyzyjności w opracowaniu formalnym i przedmiotowym dokumentów chrześcijańskich i chrześcijaństwa dotyczących*. Na koniec Leszek Śnieżko i Magdalena Rowińska spojrzeli na RDA okiem teoretyka i praktyka.

Po sesji bibliotekarze kościelni zwiedzili gmach Biblioteki Uniwersytetu Warszawskiego, mieli przy tym okazję przyjrzeć się przygotowanym starym drukom o tematyce teologicznej i kościelnej. Chętni zwiedzili również Bibliotekę Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego.

Ks. TOMASZ GARWOLIŃSKI¹

BIOGRAMY NOWYCH CZŁONKÓW HONOROWYCH FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

Ks. dr hab. Mieczysław Olszewski

Był długoletnim dyrektorem Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego Seminarium Duchownego w Białymstoku (od 1989 roku). Dbał o zdobywanie funduszy na budowę nowego budynku biblioteki i konserwację starych druków. Prowadził badania proveniencyjne za-
bytkowych książek. Opracował i wydał drukiem *Bibliografię druków
zwartych II obiegu w zbiorach Biblioteki Archidiecezjalnego Wyższego
Seminarium Duchownego w Białymstoku* (Białystok 2005). Zainicjo-
wał komputeryzację biblioteki.

O. prof. dr hab. Roland Prejs OFMCap

Jest profesorem nauk teologicznych, kierownikiem Katedry Dzie-
jów Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II,
autorem polskiej bibliografii franciszkańskiej, a także artykułów na
temat dziejów piśmiennictwa religijnego oraz archiwów i bibliotek
zakonnych. Od kilku lat jest członkiem Rady Naukowej „Fides. Biu-
letynu Bibliotek Kościelnych”.

¹ Biblioteka Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”
i Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Prof. dr hab. Irena Socha

Pracuje w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jest promotorem prac licencjackich, magisterskich i rozpraw doktorskich z zakresu kultury książki religijnej, księgozbiorów kościelnych i prasy katolickiej. Propaguje badania sieci bibliotek parafialnych w archidiecezji katowickiej. Od kilku lat jest członkiem Rady Naukowej „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”.

Prof. dr hab. Zbigniew Żmigrodzki

Był długoletnim pracownikiem Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informatyki Naukowej Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach. Jest promotorem kilku rozpraw doktorskich i kilkunastu prac magisterskich na temat bibliotek kościelnych. Od wielu lat angażuje się w publicystykę kościelną. Należy do grona recenzentów artykułów „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”.

KATARZYNA MATERSKA¹

FEDERACJA BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES – JUBILEUSZ CZWIERĆWIECZA. SPRAWOZDANIE Z XXII WALNEGO ZGROMADZENIA FEDERACJI BIBLIOTEK KOŚCIELNYCH FIDES

(WARSZAWA, 12-14 WRZEŚNIA 2016 ROKU)

Tegoroczne XXII Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES połączono z obchodami dwudziestopięciolecia jej działalności. Trzydniowe obrady i spotkania odbywające się od 12 do 14 września 2016 roku były zorganizowane wspólnie przez Zarząd Federacji, Bibliotekę Główną Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz Centrum NUKAT.

Na zaproszenie Biblioteki Główniej UKSW do Warszawy przybyli przedstawiciele czterdziestu siedmiu polskich bibliotek teologicznych oraz zaproszeni goście, w tymi bp Andrzej Siemieniewski – delegat Konferencji Episkopatu Polski ds. Federacji FIDES, bp Michał Janocha, członkowie honorowi, członkowie Rady Naukowej „Fides. Biuletynu Bibliotek Kościelnych”, dyrektorzy warszawskich bibliotek naukowych.

Pierwszy dzień roboczy wypełniły ważne bieżące kwestie związane z m.in. Centralnym Katalogiem Federacji FIDES, współpracą z NUKAT, Elektroniczną Bibliografią Nauk Teologicznych (EBNT) oraz systemami komputerowymi stosowanymi przez stowarzyszone biblioteki.

¹ Biblioteka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Trzynastego września podczas uroczystej sesji jubileuszowej w Auli Jana Pawła II (ul. Dewajtis 5) prorektor UKSW ds. nauki i współpracy międzynarodowej, ks. prof. dr hab. Ryszard Czekalski, w przemówieniu powitalnym skierowanym do wszystkich uczestników podkreślił rolę bibliotek w kształtowaniu chrześcijańskiej refleksji na przestrzeni dziejów oraz wyraził radość z faktu, że ćwierćwiecze działalności Federacji FIDES obchodzi się w miejscu jej powstania. Następnie dyrektor Biblioteki Głównej, dr hab. Katarzyna Materska, prof. UKSW, przewodniczyła obradom plenarnym, w trakcie których przypomniano okoliczności powstania i kształtowania się federacji. Referaty wygłosili zasłużeni dla FIDES: ks. Krzysztof Gonet – inicjator powstania organizacji i długoletni dyrektor Biura ds. Rozwoju i Komputeryzacji, członek honorowy Federacji FIDES, oraz ks. dr Jerzy Witczak – obecny przewodniczący (*FIDES wczoraj i dziś – dwugłos*). Sesję uświetniły inspirujące wykłady specjalistek nauki o informacji i bibliologii z Uniwersytetu Warszawskiego: prof. dr hab. Barbary Sosińskiej-Kalaty (*Organizacja wiedzy i systemy organizacji wiedzy w Internecie. Nowe kierunki badań i modele narzędzi*) i prof. dr hab. Jadwigi Woźniak-Kasperek (*Ważniejsze problemy bibliotek naukowych w Polsce – wybór subiektywny*).

Podczas sesji jubileuszowej wręczono także dyplomy członka honorowego Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES. Poprzedniego dnia XXII Walne Zgromadzenie nadało tę godność nowym osobom: ks. dr. hab. Mieczysławowi Olszewskiemu, o. prof. dr. hab. Rolandowi Prejsowi OFMCap, prof. dr. hab. Irenie Sosze oraz prof. dr. hab. Zbigniewowi Żmigrodzkiemu.

Dzięki uprzejmości wszystkich prelegentów ich wystąpienia zostały utrwalone w formie dźwiękowej. Ciekawym uzupełnieniem uroczystej sesji była wystawa starych druków ze zbiorów Biblioteki Głównej UKSW pt. *Biblioteka sarmacka*, przygotowana pod kierunkiem dr. Pawła Skalskiego.

Całości wydarzeń pierwszej części dnia dopełniły wystąpienia sponsorów: firmy Aleph Polska, Wydawnictwa de Gruyter, PWN (IbukLibra) oraz firmy Digital-Center. Wydarzeniu patronowało Radio UKSW, audycje poświęcone obchodom ćwierćwiecza Federacji FIDES można było usłyszeć również na falach diecezjalnego Radia Warszawa.

Popołudniowe obrady przeniosły się do Domu Rekolekcyjno-Formacyjnego „Dobre Miejsce” (ul. Dewajtis 3). Ważny ich punkt stanowiły wybory władz federacji na następną kadencję 2016-2019. Do Zarządu Federacji dołączyła nowa osoba: dyrektor BG UKSW Katarzyna Materska. Bardzo bogato wypełniony dzień zakończyły warsztaty o. Janusza Kaczmarka OP na temat katalogowania.

Trzeciego dnia dzięki owocnej współpracy z kierownikiem Centrum NUKAT, p. Ewą Kobierską-Maciuszko, oraz przychylności dyrektora BUW, dr hab. Jolanty Talbierskiej, uczestnicy spotkania obradowali w Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego. Słowo wstępne w sesji poświęconej nowym standardom w bibliotekarstwie wygłosiła Ewa Kobierska-Maciuszko. Następnie głos zabrali: Bożena Rogoźnicka (*Współpraca z katalogiem NUKAT – wyzwanie czy wsparcie dla bibliotekarza*); Jacek Laskowski (*Przejrzystość segmentu religijnego bazy NUKAT – postulat precyzyjności w opracowaniu formalnym i przedmiotowym dokumentów chrześcijańskich i chrześcijaństwa dotyczących*) oraz Leszek Śnieżko i Magdalena Rowińska (*RDA okiem teoretyka i praktyka*).

Po krótkiej dyskusji uczestnicy spotkania wzięli udział w specjalnie na tę okazję przygotowanym pokazie cennych inkunabułów i starych druków ze zbiorów BUW, zatytułowanym *Theologia et Ecclesia*, wspaniale poprowadzonym przez dr Joannę Milewską-Kozłowską w Gabinetce Starych Druków BUW; skorzystali także z możliwości zwiedzenia tej wyjątkowej księżnicy.

Poobiednią porą dla chętnych swoje podwoje otworzyła także Biblioteka Seminarium Metropolitalnego Archidiecezji Warszawskiej przy Krakowskim Przedmieściu 52/54. Zwiedzających gościnnie przywitał i oprowadził dyrektor biblioteki, ks. Piotr Staniewicz, wraz z zespołem. Wielką przyjemnością dla wszystkich było także spotkanie z ks. prof. Markiem Starowieyskim, który z wielką pasją i erudycją prowadził uczestników XXII Walnego Zgromadzenia po swojej unikatowej bibliotece patrystycznej, tworzonej przez niego z pietyzmem przez lata, która uchodzi wśród specjalistów za jedną z najlepszych w tej części Europy. Ostatnim punktem programu na Krakowskim Przedmieściu był pokaz cennych i rzadkich woluminów księżnicy, które komentowano następnie przy słodkim poczęstunku.

Całemu spotkaniu XXII Walnego Zgromadzenia FIDES towarzyszyła bardzo dobra atmosfera. Dyskusje i komentarze toczyły się nie tylko w sali konferencyjnej, lecz również w kularach, podczas przerw kawowych i w trakcie nieformalnych rozmów. Wszystkim, którzy przyczynili się do sukcesu spotkania przedstawiciele bibliotek kościelnych, należą się słowa podziękowania. Niniejszym kieruję je zarówno do uczestników, księży biskupów za homilie podczas fidesowych Mszy Świętych, jak i do organizatorów, w tym przede wszystkim do zespołu Biblioteki Głównej UKSW oraz Centrum NUKAT w Warszawie.

Mam nadzieję, że XXII Walne Zgromadzenie Federacji Bibliotek Kościelnych FIDES przyniesie temu środowisku wymierne korzyści: zastrzyk wiedzy i inspiracji, zapał do pokonywania problemów, jeszcze większą konsolidację i współpracę dla wspólnego dobra.